

• • •

**Abatele
Prévost**

**Bernardin
de Saint-Pierre**

Tristan și Iseut Manon Lescaut Paul și Virginia

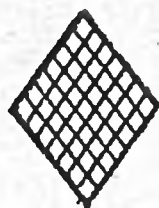
roman

Editura Eminescu

Coperta colecției: Val Munteanu
Ilustrația copertei: Victor Feodorov

București, 1970

Tristan și Iseut

Abatele Prévost

Manon Lescaut

Bernardin de Saint-Pierre

Paul și Virginia

Traduceri de:
Alexandru Rally,
Alice Gabrielescu și
Victoria Ursu

Editura Eminescu

Romanul
lui
TRISTAN ȘI ISEUT

reînnoire
de
JOSEPH BÉDIER

Prefață de *Gaston Paris*

Traducere de Alexandru RALLY

PREFAȚA

AM PLACEREA DE A INFĂȚIȘA
cetitorilor cel mai nou poem căruia admirabila legendă a lui Tristan și
Iseut i-a dat naștere. De fapt chiar și este un poem, deși scris numai
în frumoasă și simplă proză. Domnul Joseph Bédier este vrednicul conti-
nuator al vechilor truveri cari au încercat să toarne în vasul de cristal
ușor al limbii noastre băutura îmbătătoare din care îndrăgostiții din
Cornouailles au sorbit odinioară iubirea și moartea. Spre a zice din nou
minunata poveste a fermecării, bucuriilor, mîhnirilor și morții lor. așa
precum, ieșită din adîncurile visului celtic, ea răpi și turbură sufletul
francezilor din veacul al doisprezecelea, domnia-sa și-a refăcut, prin
puterea închipuirii pline de simpatie și a erudiției răbdătoare, tocmai
acel suflet însuși, abia de curînd deslușit și proaspăt încă față de emoții
necunoscute, lăsîndu-se năpădit de ele fără gîndul de a le analiza și
adaptînd, fără a izbuti în totul, legenda care îl fermecase, la împre-
jurările existenței sale obișnuite. Dacă ar fi răzbătut pînă la noi o re-
dactare franceză completă a legendei, domnul Bédier, pentru a o face
cunoscută cetitorilor contemporani, s-ar fi mărginit a-i da traducerea

fidelă. Soarta ciudată, care a vroit ca ea să nu ajungă pînă la noi decît în fragmente răzlețite, l-a silit a îndeplini un rol mai activ, în care nu era îndeajuns a fi savant, trebuia a mai fi și poet. Din romanele lui Tristan a căror existență o cunoaștem, și care toate trebuiau să fie de o mare întindere, acelea ale lui Chrétien de Troyes și La Chèvre au pierit în întregime ; din acela al lui Bérout, ne rămîn cam trei mii de versuri ; tot atîtea din acela al lui Thomas ; dintr-un altul, anonim, o mie cinci sute de versuri. Apoi mai sînt niște traduceri străine, din care trei ne redau în chip destul de complet în ce privește fondul, dar nu forma, opera lui Thomas, iar una ne prezintă un poem foarte asemănător aceluia al lui Bérout ; unele aluzii, cîteodată foarte prețioase ; unele mici poeme episodice și în sfîrșit, romanul indigest în proză în care s-au păstrat, în mijlocul unor gunoaie mereu sporite de către redactorii succesivi, cîteva rămășițe din vechile poeme pierdute. Ce cră de făcut, față de această grămadă de dărîmături, vroid a restaura vreuna din clădirile prăbușite ? Două soluții erau : să se urmeze pe Thomas ori să se urmeze pe Bérout. Întîia soluție avea avantajul de a duce în chip sigur, mulțumită traducerilor străine, la reconstituirea unei istorisiri întregi și omogene. Dar avea inconvenientul de a nu restitui decît pe cel mai puțin vechi din poemele lui Tristan, acela în care anticul element barbar a fost cu totul asimilat spiritului și operelor societății cavalierești anglo-franceze. Domnul Bédier a preferat a doua soluție, cu mult mai anevoioasă și prin aceasta chiar mai ispititoare pentru arta și știința sa, și mai prielnică, de ascemeni, scopului urmărit ; de a face să trăiască iarăși, pentru lumea din zilele noastre, legenda lui Tristan sub forma cea mai veche pe care o luase sau la care, cel puțin, putem noi ajunge în Franța. A început așadar prin a traduce pe cît de fidel a putut fragmentul din Bérout ajuns pînă la noi, și cuprinzînd cam mijlocul istorisirii. Pătrunzîndu-se astfel bine de spiritul vechiului povestitor, asimilîndu-și felul naiv de a simți al acestuia, cît și chipul lui simplu de a gîndi, pînă chiar și încîlcirea cîteodată copilărească a expunerii sale și grația puțin cam stîngace a stilului său, el i-a refăcut acestui trunchi un cap și membre, nu printr-o juxtapunere mecanică, ci printr-un fel de regenerare organică, asemenea cu aceea vădită de anumite vietăți care, schilodite, se reîntregesc, prin puterea lor lăuntrică, pe planul formei lor desăvîrșite.

Aceste regenerări izbutesc, se știe, cu atît mai mult cu cît organismul este mai puțin întocmit și mai puțin dezvoltat. Era chiar cazul lui Bérout. El își însușea elemente de toată mîna, adesea destul de nepotrivite între ele și a căror felurime nu-l mira nici nu-l stînjea, cu atît mai mult cu cît le trecea printr-un fel de acomodare îndestulătoare

pentru a le da o omogenitate superficială. Modernul Béroutl a putut deci face la fel, cu deosebirea că a dovedit mai multă alegere și gust. În fragmentul anonim care urmează fragmentului lui Béroutl, în Thomas și în traducătorii săi, în aluziile și în poemele episodice, în romanul în proză el însuși, domnia-sa a luat ce-i trebuia spre a făuri din nou părții păstrate, un început, o urmare și un sfârșit, căutând mereu, între variantele multiple ale basmului pe aceea care se potrivea mai bine cu spiritul și cu tonul fragmentului autentic. Apoi — și aceasta este silința cea mai dibace și cea mai gingașă a artei sale — el a încercat de a da tuturor bucăților răzlețe forma și culoarea pe care le-ar fi dat-o Béroutl. N-aș putea jura că nu a scris întregul poem în versuri cât mai cu puțință asemenea celor ale lui Béroutl spre a le traduce apoi în limba franceză modernă cu tot atîta îngrijire ca pentru cele trei mii de versuri ce ni s-au păstrat. Dacă poetul cel vechi ar veni astăzi pe lume, și ar vroi să afle ce s-a făcut cu opera lui, s-ar minuna de a vedea cu cîtă pietate, inteligență, muncă și reușită a fost scoasă din prăpastia în care mai plutea o singură fărîmă și a fost refăcută mai întregă chiar, mai strălucită și mai vioaie decît îi dăduse el drumul pe lume mai întîi.

Așadar cartea domnului Bédier cuprinde un poem francez din mijlocul veacului al doisprezecelea, dar compus la sfîrșitul veacului al nouăsprezecelea. Așa chiar se cuvenea să fie înfățișată într-adevăr cetitorilor moderni povestea lui Tristan și Iseut, fiindcă, luînd haina franceză a veacului al doisprezecelea, s-a înstăpînit ea pe vremuri peste toate cugetele, fiindcă toate înfățișările pe care le-a îmbrăcat de atunci se trag din acea întîie înfățișare franceză, fiindcă fără voia noastră îl vedem pe Tristan subț platoșa unui cavaler și pe Iseut în lunga rochie dreaptă a statuiilor din catedralele franceze. Ci acest veșmînt francez și cavaleresc nu este veșmîntul primitiv ; el nu este mai mult al eroilor noștri decît al celor ai Greciei și ai Romei, cu care Evul Mediu îi îmbrăca totodată. Aceasta se vedește prin mai multe trăsături păstrate de adaptatori. Béroutl, mai cu seamă, care se fălește de a fi șters unele rămășițe ale barbariei primitive, a lăsat să dăinuiască multe altele ; Thomas el însuși, mai grijuliu observator al regulelor curteniei, ne deschide fără voie, ici și colo, ciudate perspective asupra adevăratei firi a eroilor săi și a mediului în care ei se mișcă. Îmbinînd arătările adesea foarte fugare ale povestitorilor francezi, ajungem a întrezări ce va fi putut fi la celți acest poem sălbatec, în întregime legănat de mare și învăluit de codru, al cărui erou, mai lesne semi-zeu decît om, era înfățișat ca meșterul ori chiar născocitorul tuturor meșteșugurilor barbare, ucigător de cerbi și de mistreți, învățat sfîrtecător de vînături, luptător și săritor fără de

pereche, corăbier îndrăzneț, iscusit între toți a mînuî harpa și lăuta veche, pricepîndu-se a imita pînă la înșelarea de-a binelea, cîntecul tuturor păsărilor, și peste acestea toate, în chip firesc, de nebiruit în lupte, îmblînzitor de monștri, apărător al credincioșilor săi, neînduplecat față de dușmani, trăind un trai supraomenesc, țintă mereu a admirației, devotamentului și invidiei. Acest tip s-a alcătuit negreșit din vremuri străvechi în lumea celtică; el era întru totul nemerit să fie întregit prin iubire. Nu am a spune din nou aici care este, în legenda lui Tristan și Iseut, caracterul patimei ce îi înlanțuiește, și ceea ce face din legenda aceasta, în întruchipările ei deosebite, neasemuita epopee a iubirii. Voi reaminti numai că ideea de a simboliza iubirea fără de voie, nebiruită și veșnică, prin băutura aceea a cărei putere — și prin aceasta se deosebește ea de băuturile vrăjite de rînd — se prelungește peste viața întreagă și stăruiește chiar și după moarte, și iarăși că ideea aceasta care dăruiește poveștii iubiților felul ei de a fi fatal și tainic, își au în chip vădit obîrșia în practicile vechii magii celtice. Nu vroesc de asemeni a mai stăruî nici asupra trăsăturilor de moravuri și de simțăminte barbare pe care le-am arătat mai sus, și care fac la fiecare clipă un efect atît de ciudat și de puternic în liniștita istorisire a povestitorilor francezi. Domnul Bédier, firește, le-a cules cu precădere, făcînd, spre a întregi opera lui Bérout, munca sa de mozaicar iscusit. Cetitorii le vor deosebi fără greutate și vor simți cît de străină era povestea, pe care poeții francezi ai veacului al doisprezecilea o istoriseau lumii din vremea lor, de mediul în care o răspîndeau și cu care în zadar se sileau a o face să se potrivească.

Ceea ce îi atrăgea în povestea lui Tristan și Iseut îi îndemna să încerce a o face să intre, cu toate greutatețile și întunecimile ce le înfățișa, în forma încă de pe atunci consfințită a poemelor în versuri de opt silabe, ceea ce aduse într-adevăr izbînda întreprinderii lor și dăruî acestei istorisiri, deîndată ce fu cunoscută lumii romano-germanice, o popularitate nemaipomenită, este spiritul care o însuflețește de la un capăt la celălalt, care străbate prin toate episoadele, ca și „băutura de dragoste” prin vinele celor doi eroi: ideea fatalității iubirii, care o înalță mai presus de toate legile. Întruchipată în două făpturi fără pereche ideea aceasta, care răspunde simțămîntului tainic al multor bărbați și femei, s-a înstăpînit cu atît mai mult peste inimi cu cît ea este, aicea, curățată prin suferință și ca și consfințită prin moarte. În mijlocul fragilității obișnuite a dragostelor omenești, a dezamăgirilor înnoite pe care le încearcă iluzia mereu schimbătoare, perechea Tristan și Iseut, ferecată de la început într-un lanț în chip tainic de nedeslegat, bîntuită de toate furtunile și înfruntîndu-le, încercînd în zadar

de a se desprinde și pînă la sfîrșit dusă la mormînt într-o îmbrățișare din urmă și veșnică, se arăta și se mai arată, întocmai ca una din formele acelui ideal pe care omul nu se satură de a-l face să plutească pe deasupra realității și ale cărei înfățișări, multe și potrivnice între ele, nu sînt decît niște manifestațiuni deosebite ale rîvnei sale îndărătnice către fericire. Dacă forma aceasta este una din cele mai atrăgătoare și mai mișcătoare, ea este și una din cele mai primejdioase : povestea lui Tristan și Iseut a turnat odinioară, fără îndoială, în mai mult decît un suflet o otravă vicleană, și astăzi încă, pregătită de vrăjitorul modern, care i-a adăugit puterea incantațiunii muzicale, băutura de dragoste a turburat negreșit, a rătăcit poate, o seamă de inimi. Dar nu există nici un ideal al cărui farmec să nu aibă primejdiile lui și cu toate acestea n-am putea lipsi viața de ideal fără să n-o osîndim la platitudine ori la întunecată desnădejde. Trebuie să știm, cînd trecem prin fața peșterilor Sirenelor, să rămînem strîns legați de catarg, fără să renunțăm a asculta cîntecul dumnezeiesc care lasă pe muritori să întrevadă fericiri mai mult decît omenești.

De altfel, dacă întreaga atracție din vechiul poem al lui Bérout stăruiește în „reînnoirea“ ce se va ceti mai încolo, primejdia ce o putea aduce pentru acei din vremea lui Bérout este cu mult scăzută pentru acei din vremurile noastre. Patimile sînt cu atît mai molipsitoare cu cît ele se înfățișează unor suflete asemănătoare ; cînd se află în joc suflete depărtate și foarte deosebite, dacă nu în fond, cel puțin în condițiile din afară ale îndeletnicirilor lor, patimile își păstrează întregă măreția și frumusețea, însă își pierd mult din puterea lor de sugestie. Tristan și Iseut ai lui Bérout, înviați de domnul Bédier în vestmintele și purtările lor de altădată, cu felurile lor de a trăi, de a simți și de a grăi pe jumătate medievale, vor fi pentru cetitorii de astăzi întocmai ca personagiile unui vechi vitraliu, cu mișcări țepene, cu expresii naive, cu fizionomii enigmatice. Dar în spatele acestei icoane, însemnată de pecetea anumită a unei epoci, se vede, ca soarele după vitraliu, strălucind patima, meru asemenea ei însăși, care luminează și înflăcărează icoana întregă. Un subiect veșnic de meditații pentru cuget și de turburări pentru inimă înfățișat de niște chipuri al căror arhaism însuși le face a fi interesante, iată tot poemul reînnoitorului lui Bérout. Se află într-aceasta cele de trebuință spre a fermeca pe cetitorii, iubitori totodată de istorie și de poezie. Dar ceea ce n-am putut spune eu, ce se va descoperi cu încîntare cetind această operă, va fi farmecul amănuntelor, tainica și legendara frumusețe a unora din episoade, fericita născocire a altora mai moderne, neprevăzutul situațiunilor și al simțămintelor, tot ceea ce face din poemul acesta un amestec fără pereche de vechime

imemorială și de prospețime într-una nouă, de melancolie celtică și de grație franceză, de puternic realism și de fină psihologie. Nu mă îndoiesc că va afla pe lângă cei de azi succesul de pe lângă strămoșii noștri din vremea cruciadelor. Ea face parte cu adevărat din acea „literatură a lumii” de care vorbea Goethe ; pierise dintr-însa printr-o soartă rea nemeritată și îi sîntem datori o recunoștință nesfîrșită domnului Joseph Bédier de a o fi readus în sînul ei.

GASTON PARIS

NOTIȚA LUI BEDIER

DUPĂ CUM A ARATAT CU PREA multă bunăvoință domnul G. Paris am căutat a evita orice amestec de vechi cu modern. A înlătura disparatele, anacronismele, falsa strălucire, a verifica *vetusta scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus*,¹ a izbuti împotriva a sine însuși, cu ajutorul simpatiei istorice și critice, de a nu amesteca niciodată concepțiunile noastre moderne de a simți și gândi cu acele antice, acestea au fost țelul meu, sfortarea mea și, fără îndoială, vai ! himera mea. Însă textul meu este foarte amestecat, și dacă aş vrea să-mi arăt izvoarele cu de-amănuntul, ar trebui să pun în josul paginilor acestei mici cărți tot atâtea note câte a pus Becq de Fouquières la poeziile lui André Chénier. Îi datoresc cel puțin cetitorului indicațiunile următoare. Fragmentele păstrate din vechile poeme franceze au fost, în cea mai mare parte, publicate de Francisque Michel ; *Tristan, recueil de ce qui reste des poèmes relatifs à ses aventures* (Paris, Techener, 1835—1839²). *Capitolul I* al romanului nostru (*Copilăria*) este mult

¹ Acelea vechi care, nu știu prin ce potrivire, îi fac scriitorului *un suflet antic* (lat.).

² Arăt aici edițiile mai recente, care fac parte din publicațiile Societății Vechilor Texte Franceze (Paris, Didot) : 1. *Le Roman de Tristan*

prescurtat din deosebitele poeme, dar mai cu seamă din Thomas, reprezentat prin remaniatorii săi străini. *Capitolele II și III* sînt tratate după Eilhart de Oberg (ediția Lichtenstein, Strasbourg, 1878). *Capitolul IV (Băntura)* după ansamblul tradiției, mai cu seamă după Eilhart. Cîteva trăsături sînt luate de la Gottfried de Strasbourg (ediția W. Golther, Berlin și Stuttgart, 1888). *Capitolul V (Brangien)* după Eilhart. *Capitolul VI (Pinul cel Mare)*. În mijlocul acestui capitol, la sosirea lui Iseut la întîlnirea de subț pin, începe fragmentul din Bérout, pe care îl urmăm cu credință în *capitolele VII, VIII, IX, X, XI*, interpretîndu-l ici și colo prin poemul lui Eilhart și prin diferite arătări tradiționale. *Capitolul XII (Judecata lui Dumnezeu)*. Rezumat foarte liber din fragmentul anonim care îi urmează fragmentului din Bérout. *Capitolul XIII (Viersul Privighetoarei)*. Cuprins în *estoire* după un poem didactic din secolul al treisprezecelea, *le Domnei des Amanz*. *Capitolul XIV (Clopotețul)*. Scos din Gottfried de Strasbourg. *Capitolele XV—XVI*. Episoadele lui Kariado și al lui Tristan lepros sînt împrumutate de la Thomas; restul este tratat, în genere, după Eilhart. *Capitolul XVIII (Tristan Măscărici)*. Remaniere a unui mic poem francez, episodic și independent. *Capitolul XIX (Moartea)*. Tradus din Thomas, unele episoade sînt împrumutate de la Eilhart și din romanul în proză francez cuprins în ms. 103 al fondului francez al Bibliotecii Naționale.

par Bérout, publié par Ernest Muret, 1 vol., in-8° 1904. 2 *Le Roman de Tristan* par Thomas, trouvère anglo-normand du douzième siècle, publié par Joseph Bédier, 2 vol., in-8°, 1903 et 1905. — *Les deux poèmes de Tristan fou*, publiés par Joseph Bédier, 1 vol., in-8°, 1908.

I

COPILĂRIA LUI TRISTAN

*Du waerest zware baz genant :
Juvente bele et la riant ! **

(Gottfried de Strasbourg)

BOIERI DUMNEAVOASTRĂ, PLACU-VA să auziți o poveste frumoasă de dragoste și de moarte ? Este despre Tristan și Iseut regina. Ascultați cum cu bucurie mare și cu mare durere se iubiră și dintr-aceasta în aceeași zi muriră, el prin ea și ea prin el.

În vechime regele Marc domnea în Cornouailles. Aflînd că dușmanii îl războiau, Rivalen, regele din Loonois trecu peste mare spre a-i veni într-ajutor. El îl sluji cu spada și cu sfatul, ca un credincios jurat al lui, cu atîta osîrdie, că Marc îi dădu ca răsplată pe frumoasa Blanchefleur, surora lui, pe care regele Rivalen o iubea cu minunată iubire.

O luă de soție la mînăstirea din Tintagel. Ci abia făcuse el nunta că vechiul său vrăjmaș, ducele Morgan, abătîndu-se peste Loonois, îi jefui cetățile, ogoarele, tîrgurile. Rivalen își găti corăbiile în grabă și o luă pe Blanchefleur care era grea,

* Cu adevărat mai bine ți s-ar zice : Junete frumoasă și voioasă.
(Gottfried de Strasbourg)

spre țara lui depărtată. Coborî de pe corabie dinaintea castelului său de la Kanoël, incredință pe regina în paza marelui Rohalt, căruia toți îi ziceau frumos Rohalt Păstrătorul-de-Credință ; apoi, adunîndu-și boierii, Rivalen plecă să-și poarte războiul.

Blanchefleur îi așteptă îndelung. Vai ! n-avea să mai vie îndărăt. Într-o zi află că ducele Morgan îl ucisese prin trădare. Nu îl jeli : nici țipete, nici bocete, numai mîinile și picioarele i se muiară ; sufletul îi vru, cu dor mare, a i se smulge din trup. Rohalt se silca să o mîngîie :

— Măria-Ta, zicea el, nu dobîndești nimic îngrămădind durere peste durere, toți cei cari se nasc nu trebuiesc să moară ? Dumnezeu să-i primească pe cei morți și să-i păzească pe cei vii !...

Ci ea nu vroî a-l asculta. Trei zile așteptă să se afle din nou cu dragul ei stăpîn. În cea de-a patra zi, aduse pe lume un fecior, și, luîndu-l în brațe :

— Fătul meu, îi zise, mult timp dorit-am vederea ta, și văd acum pe ființa cea mai frumoasă pe care va fi purtat-o în pîntecul ei vreo femeie. Tristă nasc, tristă e sărbătorirea ta cea dintîi, de pe urma ta tristă sînt de moarte. Și astfel venind pe lume cu tristețe, numele tău fi-va Tristan...

După ce rosti cuvintele acestea, îl sărută și de îndată și muri.

Rohalt Păstrătorul-de-Credință luă la sine pe orfan. Oamenii ducelui Morgan îi împresurau de pe atunci castelul de la Kanoël ; cum ar fi putut Rohalt duce mai multă vreme războiul ? Se zice cu drept cuvînt : „Cutezanța îngîmfată nu este vitejie“, așadar fu silit a se închina ducelui Morgan. Ci, de teamă ca Morgan să nu pună a sugruma pe feciorul lui Rivalen, mareșalul îl dădu drept copil de-al lui și îl crescua laolaltă cu feciorii săi.

După șapte ani împliniți, cînd veni vremea de a-l lua din mîinile femeilor, Rohalt îl incredință pe Tristan unui dascăl înțelept, scutierului Gorvenal. Numai în cîțiva ani Gorvenal îl învătă cele ce se potriveau boierilor. Îl învătă a mînuî sulița, spada, scutul și arcu, a arunca talgere grele de piatră, a sări dintr-un avînt șanțurile cele mai late ; îl învătă a urî toată minciuna și toată mișelia, a ajutara pe cei sărmani, a păzi credința jurată ; îl învătă felurite chipuri de cîntat, din gură și din harpă și meșteșugul gonaciului ; și

cînd călărea copilul printre scutieri, s-ar fi zis că el, calul și armele lui una se făceau, și n-ar fi fost nicicînd deosebite. Văzîndu-l atît de nobil și de mîndru, lat de spete, subțire de mijloc, vînjos, credincios și viteaz, cu toții îl lăudau pe Rohalt că avea asemenea fecior. Iară Rohalt, gîndindu-se la Rivalen și la Blanchefleur, a căror tinerețe și frumusețe înfloreau astfel iarăși, îl îndrăgea pe Tristan ca pe feciorul lui și în taină i se închina ca stăpînului său.

Ci, se întîmplă ca bucuria toată să-i fie răpită, în ziua cînd niște neguțatori din Norvegia, ademenindu-l pe Tristan pe corabia lor, îl luară cu ei ca pe o pradă bună. În vreme ce pluteau către pămînturi necunoscute, Tristan se zbătea, la fel ca puiul de lup căzut în capcană. Dar este adevăr dovedit, și corăbierii toți știu aceasta : marea duce în silă corăbiile mișele și nu ajută răpirilor și trădărilor. Ea se umflă mînioasă, învăluie corabia în bezne și o mîină opt zile și opt nopți la voia întîmplării. În sfîrșit corăbierii zăriră prin negură o coastă zbîrlită de stînci de care marea căuta să sfărîme corabia. Ei se pocăiră : cunoscînd că mînia mării era iscodită de răpirea, într-un ceas rău, a copilului aceuia, făcură legămînt de a-i da drumul și gătiră o luntre spre a-l lăsa la țărm. Îndată se astîmpărară vînturile și valurile, cerul străluci, și în vreme ce corabia norvegienilor se făcea nevăzută în depărtări, talazurile liniștite și rîzătoare duseră luntrea cu Tristan pe nisipul unei renii.

Cu mare greu se urcă pe țărmul prăpăstios și luă seama că dincolo de un șes unduios și pustiu o pădure fără capăt se întindea. Tristan se căina, cu părere de rău după Gorvenal, Rohalt tatăl său și țara Loonois, cînd huietul depărtat al unei vînători cu cornuri și hăitari îi bucură inima. În marginea pădurii se ivi un cerb frumos. Haita și gonacii se năpusteau la vale după el cu mare larmă de glasuri și de cornuri. Ci, pe cînd cîinii se atîrnau ciorchine de greabănul cerbului, acesta, la cîtiva pași numai de Tristan, se prăvăli în genunchi, sfîrșit. Un gonaci îl străbătu cu țăpușul. În timp ce vînătorii strînși jumătate roată împrejur sunau din cornuri de răpunerea cerbului, Tristan văzu cu mirare pe capul gonacilor spintecîndu-i adînc gîtlejul ca și cum ar fi vrut a i-l reteza. El strigă :

— Ce faci, boierule ? Cuvine-se oare a sfârteca frumusețe de vînat ca pe un porc înjunghiat ? Așa să fie obiceiul prin partea locului ?

— Frățioare drag, răspunse gonaciul, ce voi fi făcînd eu ca să te mire ? Da, retez mai întîi capul cerbului, pe urmă îi voi spinteca trupul în patru sferturi pe care le vom duce, atîrnate de oblîncurile șeilor, regelui Marc, stăpînului nostru. Așa se face pe la noi. Așa, din moși strămoși, făcut-am într-una noi cei de aici, din Cornouailles. Dacă totuși vei fi știind tu vreun obicei mai vrednic de cinstire, arată-mi-l : ia cuțitoaia, frățioare drag, noi sîntem dornici a-l deprinde de la tine.

Tristan îngenunchie și despoie cerbul înainte de a-l despica, apoi desfăcu dobitocul lăsînd cum se cuvine, osul corbesc cu totul slobod, apoi scoase plocoanele mărunte, botul, limba și fuduliile și vîna inimii.

Și gonaciul și hăitașii, aplecați peste umerele lui, îl priveau minunați.

— Prietene, zise capul gonacilor, datina aceasta este prea frumoasă, în care țară ai învățat-o ? Zi-ne dar numele și țara ta.

— Boierule, mă cheamă Tristan, și am învățat datina aceasta în țara mea, Loonois.

— Tristan, zise gonaciul, Dumnezeu să-l răsplătească pe tatăl tău, carele ți-a dat o creștere atît de aleasă. Negreșit, va fi fiind el vreun boier mare și puternic ?

Ci Tristan, carele prea bine știa să grăiască și așijderi să tacă, răspunse cu vicleșug :

— Nu, boierule, tatăl meu este neguțător. M-am dus într-ascuns de acasă pe o corabie ce pleca să neguțătorească aiurea, căci vroiam să aflu cum se poartă lumea de prin cele țări străine. Dară dacă mă primiți între gonacii voștri, vă voi urma bucuros și îi voi arăta boieriei tale și alte obiceiuri vînătorești.

— Tristan, mîndrețco, tare mă minunez să fie vreo țară în care feciorii neguțătorilor să știe ce aiurea nu știu feciorii Vitejilor. Ci haide cu noi, fiindcă așa ți-e voia, și fii binevenit. Noi te-om duce la regele Marc, stăpînul nostru.

Tristan isprăvea de împărțit cerbul. El dădu la cîini inima, partea din față a căpățînii, fără coarne, și măruntaiele nevrednice, și îi învăță pe vînători cum trebuie făcută îm-

părteala la cîini și sunată adunarea lor. Apoi înfipse în furci bucățile bine înșirate și le încredință la deosebiți gonaci. Unuia capul, altuia dinapoia și mușchii cei mari, acestora umerele și acelora pulpele, aceluilalt grosul mușchilor spinării. Le arată cum să se așeze doi cîte doi spre a călări în alai frumos, după însemnătatea bucăților de vînat puse pe furcă.

Atuncea ei se așternură la drum, tăinuind între ei pînă ce în sfîrșit dădură de un castel frumos. Era înconjurat de pajiști, livezi, ape curgătoare, iezături și țarini. Corăbii multe intrau în portul său. Castelul se înălța, puternic și frumos, la mare, tocmit cu grijă împotriva a orice iureș ori unelte de război ; și turnul lui de căpetenie, ridicat de uriași, era clădit din bolovani mari și bine ciopliți, puși pe rînd ca la șah, cînd albaștri și cînd verzi.

Tristan întrebă cum îi zice castelului.

— Flăcăule mîndru, îi zice Tintagel.

— Tintagel, strigă Tristan, binecuvîntat să fii de Dumnezeu și binecuvîntați să fie și stăpînii tăi !

Boieri dumneavoastră, acolo pe vremuri tatăl lui, Rivalen, o luase cu bucurie mare pe mama lui, Blanchefleur. Dar, vai ! Tristan aceasta nu o știa.

Cînd ajunseră la picioarele turnului celui mare, cornurile și buciumele vîntătorilor scoaseră la porți pe boieri și pe regele Marc el însuși.

După ce capul gonacilor îi istorisi întîmplarea, Marc se minună de alaiul cel frumos călare, de cerbul bine împărțit și de priceperea aleasă a datinelor de vînătoare. Dar mai cu seamă se minună de acel copil străin prea frumos și ochii lui nu se puteau deslipi de la el. De unde să-i fi venit oare această dragoste dintru început ? Regele își cerceta inima și n-ajungea a pricepe. Boieri dumneavoastră, sîngele lui era care se înduioșa și grăia într-însul ca și dragostea avută odinioară pentru surora lui, Blanchefleur.

Seara, după ce se strînseră mesele, un cîntăreț galez, meșter mare, păși printre boierii adunați și zise cîntece din harpă. Tristan ședea așezat la picioarele regelui și pe cînd harpistul începea un cîntec nou, Tristan îi grăi astfel :

— Meștere, cîntecul acesta este frumos între toate : bre-tanii din vechime l-au făcut ca să proslăvească iubirile lui Graclent. Cîntecul e blînd și dulci îi sînt cuvintele. Meștere, glasul tău e învățat, cîntă-l cu luare-aminte !

Galezul cîntă, apoi răspunse :

— Flăcăiandre, ce știi tu despre meșteșugul cîntatului ? Dacă neguțătorii din țara Loonois îi învață pe feciorii lor a cînta din harpă, din vioara veche și din lăută, scoală-te, ia harpa mea, și arată-ți priceperea.

Tristan luă harpa și cîntă atîta de frumos că boierii se înduioșară ascultîndu-l. Și Marc se minuna de harpistul venit din țara Loonois, în care odinioară Rivalen o luase cu el pe Blanchefleur.

După ce se sfîrși cîntecul, regele tăcu îndelung.

— Fiule, zise el, binecuvîntat să fie meșterul carele te-a învățat, și binecuvîntat să fii și tu de Dumnezeu ! Cîntăreții cei buni sînt plăcuți dinaintea Domnului. Glasul lor și cu glasul harpei lor pătrund inima oamenilor, le trezesc amintirile scumpe și îi fac să uite de multe dureri și de multe năpaste. Ești venit spre bucuria noastră la noi în casă. Rămîi mult pe lîngă mine, prietene !

— Bucuros, te voi sluji, Doamne, răspunse Tristan, ca harpist, gonaci și credincios jurat al tău.

Așa făcu și vreme de trei ani, o dragoste de o parte și de alta crescînd în inimile lor. Ziua Tristan îl urma pe Marc la județe ori la vînat, și noaptea, cum se culca în iatacul regelui cu apropiații și credincioșii, dacă regele era mohorît, îi cînta din harpă spre a-i alina mîhnirea. Boierii îl îndrăgeau, și mai presus de toți, precum vă va arăta povestea, seneșalul Dinas de Lidan. Dar cu mai mult drag decît boierii și decît Dinas de Lidan, tot regele îl iubea. Cu toată dragostea lor, Tristan nu se mîngîia de a fi pierdut pe Rohalt, tatăl lui, și pe dascălul său, Gorvenal, și țara Loonois.

Boieri dumneavoastră, cade-se povestitorului, carele cată să fie plăcut, a-și feri ascultătorii de prea lungile istorisiri. Cîte le avem de înșirat în povestea noastră sînt atîta de frumoase și de felurite, la ce ar mai folosi a le lungi ? Vă voi zice dară pe scurt cum, după ce rătăcise îndelung peste mări și țări, Rohalt Păstrătorul-de-Credință coborî în Cornouailles, îl află din nou pe Tristan, și arătîndu-i regelui rubinul întunecat, dăruit odinioară de el surorii sale Blanchefleur ca scump dar de nuntă, îi zise :

— Măria-ta, acesta este Tristan de Loonois, nepotul domnici-tale, feciorul surorii domnici-tale și al regelui Rivalen.

Ducele Morgan stăpânește moșia lui cu mare nedreptate ; s-a împlinit vremea ca ea să fie întoarsă dreptului ei moștenitor.

Iarăși vă voi zice pe scurt, cum Tristan, făcut Viteaz de unchiul său, trecu mara pe corăbiile din Cornouailles, fu recunoscut drept legiuitul lor stăpîn de foștii credincioși jurați ai tatălui său, chemă la luptă pe ucigașul lui Rivalen, îl învinse și-l răpuse și își recîștigă moșia.

Apoi el chibzui că regele Marc nu mai putea trăi fericit fără de el, și cum inima lui curată îi arăta întotdeauna ce era mai cuminte de făcut, își adună boierii mari și mici spre a le grăi astfel :

— Boieri din Loonois, am luat îndărăt țara accasta și l-am răzbunat pe regele Rivalen cu ajutorul lui Dumnezeu și al vostru. Astfel i-am înapoiat tatălui meu dreptul său. Dar doi bărbați, Rohalt și cu regele Marc din Cornouailles, l-au sprijinit pe orfanul și pe copilul răătăcitor, și dator sînt a le zice și lor tată ; acelorași de asemeni nu trebuie să le înapoiez dreptul lor ? Ci omul ales are două lucruri ale sale : pămîntul și trupul. Așadar, lui Rohalt pe carele îl vedeți aici, îi voi lăsa pămîntul meu : tată, îl vei ține și feciorul dumitale îl va ține după dumneata. Regelui Marc, îi voi lăsa trupul meu ; voi lăsa țara, deși îmi este dragă, și voi merge să-l slujesc pe stăpînul Marc în Cornouailles. Acesta este gîndul meu, ci voi sînteți oamenii mei jurați, boierilor din Loonois, și datori îmi sînteți cu sfatul ; așadar dacă vreunul din voi are a mă învăța altceva mai bine de făcut, scoale-se și grăiască !

Însă toți boierii îl preamăriră cu lacrimile în ochi, și Tristan, luînd cu el pe singur Gorvenal, își îndreptă corabia către țara regelui Marc.

II

MORHOLTUL DIN IRLANDA

*Tristrem seyd : „Ywis,
Y will defende it as knizt.“ **
(Sir Tristrem)

CÎND SE ÎNAPOIE ACOLO, MARC ȘI cu toată boierimea sa erau foarte îndurerați. Căci regele Irlandei pregătise o sumedenie de corăbii spre a pustii țara Cornouailles dacă Marc nu avea să se învoiască a plăti din nou, după cincisprezece ani de împotrivire, tributul pe care îl plătiseră odată strămoșii săi. Ci aflați că, după legământul făcut din vechi, irlandejii aveau dreptul de a ridica din Cornouailles în anul întâi trei sute de ocale de aramă, în anul al doilea trei sute de ocale de argint curat și în anul al treilea trei sute de ocale de aur. Însă cînd venea cel de-al patrulea an luau cu ei trei sute de băieți și trei sute de fete, cu toții în vîrstă de cincisprezece ani, trași la sorți de prin casele din Cornouailles. Ci în anul acela, regele trimisese la Tintagel, spre a-i duce porunca, pe un Viteaz uriaș, Morholtul, pe a căruia suroră o luase în căsătorie, și pe carele

* Tristan zise : „Voi dovedi aceasta vitejește.“
(Sir Tristrem)

nimenca nu putuse vreodată a-l învinge la luptă dreaptă. Însă regele Marc, prin scrisori pecetluite chemase la curtea lui pe boierii țării spre a ține sfat mare cu ei.

La vremea convenită, după ce se strânseseră toți boierii în sala boltită a palatului și după ce Marc se așeză sub baldachinul regesc, Morholtul grăi astfel :

— Rege, ascultă cea din urmă dată solia regelui Irlandei, stăpînului meu. El te poștește a plăti într-un sfârșit tributul datorit. Fiindcă atîta vreme te-ai împotrivit, el îți dă poruncă să-mi aduci, astăzi chiar, trei sute de băieți și trei sute de fete, în vîrstă de cincisprezece ani, trași la sorți de prin casele din Cornouailles. Corabia mea, poposită în port la Tintagel, îi va duce spre a fi șerbi nouă. Totuși, în afară de tine, rege Marc, după cuviință, dacă vreunul din boierii tăi vroiește a dovedi prin luptă dreaptă că regele Irlandei ridică tributul acesta împotriva dreptății, eu voi primi semnul său de luptă. Carele din voi, boieri din Cornouailles, vroiește a lupta pentru neatîrnarea acestei țări ?

Boierii se uitau unul la altul pe ascuns, apoi își plecau capetele... Acela de colea își zicea : „Vezi, sărmane, statul Morholtului din Irlanda : el este mai puternic decît patru bărbați vînjoși. Privește spada lui : nu știi tu că prin vrăjitorie a tăiat capul celor mai îndrăzneți luptători, de atîția ani de cînd regele Irlandei îl trimete pe uriașul acesta cu poruncile lui, prin țările închinat ? Bietul de tine, vrei să-ți cauți moartea ? De ce să încerci răbdarea lui Dumnezeu ?” Acela de colo se gîndea : „V-am crescut oare, feciorii mei dragi, pentru treburile șerbiei, și pe voi, fiicele mele dragi, pentru cele ale preacurviei ? Însă, moartea mea nu v-ar mîntui nicicum”. Și cu toții tăceau.

Morholtul zise iarăși :

— Carele din voi, boierilor din Cornouailles, primește semnul meu de luptă ? Îl poftesc la o bătălie frumoasă ; căci, la trei zile cale de-aicea, ne vom duce pe apă, în ostrovul sfîntului Samson, în largul mării, în fața Tintagelului. Acolo, Viteazul vostru și cu mine, ne vom lupta singuri, noi doi, și slava de a fi primit lupta se va răsfrînge peste tot neamul lui.

Ei tăceau înainte, și Morholtul aducea cu uliul închis într-o cușcă laolaltă cu niște păsărele : cînd intră el în cușcă amuțesc cu toatele.

Zise Morholtul a treia oară :

— Ei, boieri dumneavoastră din Cornouailles, fiindcă așa vi se pare a vă sta mai bine, trageți-vă copiii la sorți și îi vei duce cu mine ! Dar n-aș fi crezut că țara voastră nu e plină decît de șerbi.

Atuncea Tristan îngenunche la picioarele regelui Marc și zise :

— Măria-Ta, placă-ți a-mi hărăzi acest dar : voia de a mă bate cu.

În zadar vroi regele Marc a-i muta gîndul. Prea fraged era : la ce i-ar sluji oare îndrăzneala lui ? Ci Tristan își înmîină semnul lui de luptă Morholtului și Morholtul îl primi.

La ziua hotărîtă, Tristan se așeză pe un preș de mătăasă roșie și puse de îl înzeuară pentru bătălia cea mare. Își trase platoșa cît și coiful de oțel înnegrit. Boierii plîngeau de milă pentru Viteaz și de rușine pentru ei înșiși. „A, Tristan, își ziceau ei, boierinaș îndrăzneț, tinerețe mîndră, de ce n-am încercat eu mai bine lupta în locul tău ! Moartea mea ar cerni mai puțin lumea !” Clopotele băteau și cu toții, cei din boierime și norodul, bătrînii, copiii și femeile, plîngînd și închinîndu-se, îl petrecură pe Tristan pînă la țărmul mării. Tot mai trăgeau nădejde, fiindcă nădejdea în sufletul omului se hrănește din prea puțin.

Tristan se urcă singur într-o luntre și se îndreptă către ostrovul sfîntului Samson. Ci Morholtul întinsese o pînză scumpă de purpură și el cel dintîi coborîse la țărmul ostrovului cînd Tristan ajunse acolo. Morholtul își lega luntrea de mal, cînd Tristan, coborînd pe pămînt la rîndul lui, își împinse luntrea cu piciorul înspre larg.

— Voinicule, ce faci ? îi zise Morholtul, și de ce n-ai oprit ca mine luntrea ta de un pripon ?

— Voinicule, la ce folos ? răspunse Tristan. Unul din noi doi se va înapoia singur de aici : numai o luntre nu fi-va de ajuns ?

Și amîndoi, întăritîndu-se la luptă prin vorbe de ocară, se înfundară în ostrov.

Nimenea nu fu de față la apriga lor bătălie, însă de trei ori se păru că adierea de pe mare aducea la țărm strigăte furioase. Atuncea, în semn de durere, femeile cu toatele se

închînau făcînd mătănii, iară tovarășii Morholtului, strînși în fața cortului lor de o parte, rînjeau. În sfîrșit, pe la ceasul al nouălea, se zări de departe, întinsă, pînza de purpură; luntrea Irlandezului se desprinsese de ostrov și un strigăt de restriște răsună: „Morholtul, Morholtul!” Ci, cum luntrea creștea la vedere, deodată, pe vîrful unui val, ea vădi un Viteaz în picioare, la botul luntrei, fiecare din pumnii lui ridica în sus o spadă dreaptă: era Tristan. Îndată douăzeci de luntre zburară să-l întîmpine, iară cei mai tineri se aruncară înnot. Viteazul se avîntă pe nisipul țărmului și, în vreme ce mamele îngenunchiate îi sărutau încălțămîntea de fier, el le striga tovarășilor Morholtului:

— Boierilor din Irlanda, Morholtul s-a luptat bine. Uitați-vă, spada mea e ciuntită, o bucată din latul ei a rămas înfiptă în țeasta lui. Luați cu domniile-voastre această frîntură de oțel, este tributul țării Cornouailles.

Apoi urcă spre Tintagel. Pe unde trecea, copiii mîntuiți fîlfiiau cu osanale stîlpări, iar la ferești atîrnau covoare scumpe. Ci, cînd, în cîntece de bucurie, în larma clopotelor, a trîmbițelor și a surlurilor, atît de răsunătoare că nu s-ar mai fi auzit tunetul lui Dumnezeu, Tristan ajunsese la castel, el se prăbuși în brațele regelui Marc și sîngele îi gîlgîia din răni.

Cu mare jale tovarășii Morholtului coborîră pe pămîntul Irlandei. Altădată, cînd se înapoia în portul Weisefort, Morholtul se bucura de a-și vedea iarăși oamenii adunați ca să-l primească cu urale și pe regina, surora sa, și pe nepoata lui, Iscut-Cea-Bălaie, a căreia frumusețe strălucea de pe atunci ca zorile la ivirea lor. Cu dragoste îl primeau ele, și dacă era cumva rănit îl vindecau; căci știau balsamurile și fierăturile care aduc din nou în simțiri pe cei răniți ca de moarte. Dar la ce le-ar fi slujit acum leacurile lor vrăjite, ierburile culese la anume ceas, filtrele? El zăcea mort, cusut într-o piele de cerb și fărîma din spada dușmană rămînea tot înfundată în țeasta lui. Iscut-Cea-Bălaie o scoase de acolo spre a o închide într-o cutie de fildeș, mai de preț decît un chivot. Și aplecate peste leșul lui uriaș, zicînd fără încetare lauda mortului și aruncînd fără oprire blestemul asupra ucigașului, ele bocceau mortul la rînd cu mulțimea femei-

lor. Din aceea zi, Iseut-Cea-Bălaie se deprinse a urî numele lui Tristan din Loonois.

Ci, la Tintagel, Tristan lîncezea : un sînge otrăvit se scurgea din rănilor lui. Vracii cunoscuseră că Morholtul înfipse în carnea lui un țapuș otrăvit, și fiindcă fierturile și leacurile lor nu-l puteau mîntui, îl lăsară în paza Domnului. O duhoare atît de grea se răspîndea din rănilor lui că și cei mai dragi prieteni fugeau de el, cu toții, afară de regele Marc, de Gorvenal și de Dinas de Lidan. Singuri ei puteau rămîne la căpătîiul lui și dragostea lor înfrunta greșurile ce le veneau. În sfîrșit, Tristan puse să-l ducă într-o colibă clădită la o parte, pe țarm ; și întins pe spate, față cu valurile, el își adăsta moartea. Se gîndea „M-ai părăsit așadar, o rege Marc, pe mine carele am scăpat de rușine pămîntul tău ? Nu, știu eu bine, unchiule drag, că viața ta ai dăru-i-o pentru a mea, dar ce putere ar avea dragostea ta ? Eu trebuie să mor. Dulce e totuși de a privi soarele și inima mea este încă avîntată. Voi încerca marea cu întîmplările ei... Vroi să mă poarte departe, singur. Spre care țară ? Nu știu, dar acolo unde poate voi afla pe cineva să mă lecuiască. Și într-o bună zi poate îți voi mai sluji ție, unchiule drag, drept cîntăreț din harpă și gonaci și credincios jurat.“

Atîta se rugă că regele Marc se plecă dorinței lui. Îl duse într-o luntre fără vîsle și fără pînze, și Tristan vroi să-i fie așezată alături numai harpa lui și atîta. La ce folos pînzele pe care brațele lui nu le-ar fi putut întinde ? La ce folos vîslele ? Ca și corăbierul, carele, în timpul unei călătorii îndelungate, aruncă în mare leșul unui vechi tovarăș, tot așa, cu brațele tremurătoare, Gorvenal împinse în larg luntrea în care zăcea feciorul lui scump, și marea o duse cu ea.

Șapte zile și șapte nopți ea mîna luntrea ușor. Cîteodată Tristan cînta din harpă spre a-și alina restriștea. În sfîrșit, marea, fără știrea lui, îl apropie de un țarm. Ci, în noaptea aceea pescarii ieșiseră din port spre a-și asvîrli năvoadele în larg și vîsleau, cînd auziră un cîntec blînd, îndrăzneț și vioi, care aluneca de-a lungul valurilor. Nemișcați, cu lopețile

atîrnînd peste ape, ei ascultau ; în amîjîtul zorilor numai cî-
zărîră luntrea rătăcitoare. „Întocmai așa, își ziseră ei, un cîn-
tec ceresc învăluia corabia Sfîntului Brandan, cînd se în-
drepta ea către Ostroavele Fericite, pe marea cu laptele înăl-
bită de spumă.“ Ei vîsliră ca să ajungă la luntre, care aluneca
în voia apei, și nimica nu părea viu pe ea decît glasul har-
pei ; ci, pe măsură ce se învecinau, cîntecul slăbi, tăcu și,
cînd o ajunseră mîinile lui Tristan căzuseră fără vlagă pe
strunele fremătătoare încă. Ei îl culeseră din luntre și se în-
turnară în port spre a-l încredința pe rănit stăpînei lor mi-
lostive, care ea poate că avea să se priceapă a-l vindeca.

Vai ! portul acela era Weisefort, unde zăcea Morholtul
și stăpîna lor era Iseut-Cea-Bălaie. Singură ea, meșteră în
fierturi vrăjite, îl putea mîntui pe Tristan ; însă ea singură
între femei, îi dorea moartea. Cînd Tristan, deșteptat prin
meșteșugul ei, își veni în simțiri, pricepu că valurile îl arun-
caseră pe pămînt de primejdie. Ci, îndrăzneț încă spre a-și
apăra viața, află repede frumoase vorbe iscusite și viclene.
El istorisi că era un cîntăreț carele se urcase pe o corabie de
neguțători ; plutea către Spania spre a deprinde meșteșugul
de-a ceti în stele ; niște tîlhari de mare încolțiseră corabia :
rănit, el fugise cu luntrea. Avu crezămînt ; niciunul din to-
varășii Morholtului nu cunoscă pe frumosul Viteaz din ostro-
vul sfîntului Samson, într-atîta îi schimbăse otrava trăsăturile
feței, urîțindu-i-le. Ci, peste patruzeci de zile, după ce Iseut-
Cea-Cu-Părul-De-Aur îl vindecă, pe cînd în mîinile și în
picioarele lui înzdrăvenite începea a furnica neastîmpărul ti-
neretii, înțelese el că trebuia să fugă și scăpă de acolo, iar
după înfruntarea multor primejdii, într-o zi se înfățișă ia-
răși dinaintea regelui Marc.

III

AFLAREA FRUMOASEI-CU-PĂRUL-DE-AUR

*En po d'ore vos oi paiée
O la parole do cheval,
Dont je n'ai puis eül grant dol. **

(Lai de la Folie Tristan)

SE AFLAU LA 'CURTEA REGELUI

Marc patru boieri, cei mai mișei dintre toți oamenii, cari îl urau pe Tristan cu ură cumplită pentru vitejia lui și pentru dragostea caldă ce i-o purta regele Marc. Și bine le știu numele : Andret, Guenelon, Gondoine și Denoalen ; iară ducele Andret era ca și Tristan nepot de-al regelui Marc. Cunoscînd ei că regele chibzuia a îmbătrîni fără copii spre a lăsa domnia lui Tristan, li se stîrni pizma și, prin minciuni, așîtau pe boierii cei mari din Cornouailles.

— Ce de minuni în viața lui ! ziceau mișei, dară, boieri dumneavoastră, sînteți oameni cu judecată și fără îndoială vă veți fi dînd seama de aceasta. Că l-a răpus pe Morholtul iată mai întîi o minune de seamă ; însă prin care fermece putut-a el,

* În puține ceasuri te-am amăgit
Cu spusa cu firul de păr,
De pe urma căreia
Mare durere mi s-a tras.

(Balada despre Nebunia lui Tristan)

mort aproape, să plutească singur pe mare ? Carele din noi, boierilor, ar mîna o luntre fără vîsle, nici pînze ? Vrăjitorii, doar ei, pot, zice-se. Apoi, în care țară a vrăjilor va fi găsit el leacul rănilor lui ? Fără doar și poate este un vrăjitor. Da, luntrea lui era fermecată, la fel și spada, și harpa tot fermecate sînt, și zilnic toarnă otravă cu ea în inima regelui Marc ! Ce s-a mai priceput a se face stăpîn pe inima acestuia prin putere și fermece vrăjitoarești ! El va fi rege, boierilor, și pămînturile voastre le veți lua cu credință jurată de la un vrăjitor !

Ei încredințară astfel pe cei mai mulți boieri : căci atîtea oameni nu știu că cele ce stau în puterea vrăjitorilor, inimă le poate îndeplini prin puterea iubirii și a vitejiei. De aceea boierii stăruiră foarte pe lîngă regele Marc să se însoare cu o fiică de rege, care să-i dăruiască moștenitori ; și dacă ar fi cumva să nu le dea ascultare ei s-ar închide în castelele lor spre a se război cu el. Regele se împotriva și se jura în inima lui că atîta vreme cît nepotul său drag avea să trăiască, nicidecum vreo domniță nu-i va împărtăși așternutul. Ci, de partea sa, Tristan, carele răbda cu greu și cu mare rușine prepusul de a-și iubi unchiul cu gînd de folos, îl amenință : că dacă regele nu se va pleca voiei boierimei sale, el va părăsi Curtea, și se va duce să slujească pe bogatul rege din Gavoia. Atuncea Marc hotărî cu boierii un răgaz de patruzeci de zile, după scurgerea căruia avea a-și destăinui gîndul.

În ziua sorocită, singur în camera sa, el aștepta înfățișarea lor și se gîndea cu mîhnire : „Unde să aflăm o domniță atît de îndepărtată și cu neputință de ajuns la ea, spre a mă prefăce, dar numai prefăce, că aș fi vrînd-o de soție ?”

În aceea clipă, prin fereastra deschisă pe mare, două rîndunele ce-și clădeau cuiburile intrară certîndu-se, apoi deodată speriate, se făcură nevăzute. Ci din ciocurile lor scăpase un fir de păr de femeie, mai subțirel decît mătasa și mai lucitor decît o rază de soare.

Marc luîndu-l în mîna, chemă la sine pe boieri și pe Tristan și le-zise :

— Spre a vă fi pe plac, boierilor, voi lua muiere, dacă totuși vă învoiți a-mi căuta și afla pe aleasa mea.

— Firește că ne învoim, Doamne ; care este așadar accia pe care ai ales-o ?

— Am ales pe aceea al căreia este firul de păr ce-l vedeți, și bine să știți că pe alta n-o vreau.

— Și din ce parte a zării venit-a părul acesta de aur? Cine îl va fi adus? Și din care țară?

— Mi-a venit, boierilor, de la Frumoasa-Cu-Părul-De-Aur, două rîndunele mi l-au adus; știu ele din care țară.

Boierii pricepură că fuseseră luați în rîs și păcăliți. Ei se uitară la Tristan cu ciudă, căci îl bănuiau că el pusese la cale viclenia aceea. Tristan însă, cătînd cu grijă la părul de aur, își aduse aminte de Iseut-Cea-Bălaie. Zîmbi și grăi astfel:

— Măria-ta, foarte rău faci, oare nu vezi bănuielile cu care mă spurcă boierii? În zadar însă pus-ai la cale păcăleala, voi merge eu întru aflarea Frumoasei-Cu-Părul-De-Aur. Și bine să știi că este cu primejdie căutarea ei și mai anevoie îmi va fi a mă înapoia din țară de la ea decît din ostrovul în care l-am ucis pe Morholtul; eu însă vreau de isnov a-mi primejdui, de dragul tău, unchiule scump, trupul și viața în împlinirea aceasta. Ca să știe boierii că te iubesc din dragoste adevărată eu mă leg cu jurămînt anume: ori voi muri în încercarea aceasta, ori voi aduce cu mine aicea în castelul de față, Tintagel, pe Regina cu părul bălai.

Găti o corabie frumoasă, pe care o umplu cu vin, cu miere și cu tot felul de mărfuri bune. Urcă pe corabie, în afară de Gorvenal, pe o sută de tineri Viteji de neam mare, aleși printre cei mai îndrăzneți și îi înveșmîntă cu haine de șaiac și de in și cu mantii de aba de rînd, ca să aducă a neguțători: ci sub puntea corăbiei, ei pitiseră straiile cele scumpe de pînză de aur, de mătăasă și de stacoj, ce se potrivesc solilor unui rege puternic.

După ce ieșiră cu corabia în larg, căpitanul întrebă:

— Luminate boierule, către care țară îndrepta-vom corabia?

— Prietene, către Irlanda ia-o, drept la portul Weisefort.

Căpitanul se înfioră. Nu știa el, Tristan, că, de la răpunerea Morholtului, regele Irlandei prigonea corăbiile din Cornouailles? Pe corăbierii pe cari îi prindea, îi puneă în furci. Căpitanul se supuse totuși, ajungînd în țara aceea primejdioasă.

Mai întâi Tristan ştiu a încredinţa pe cei din Weisefort că tovarăşii săi erau nişte neguţători din Anglia veniţi a face negoţ în chip paşnic. Dar, fiindcă acest ciudat soi de neguţători îşi petrecea ziua întreagă cu jocurile alese ca tablele şi şahul şi părea a se pricepe mai bine la aruncatul zarurilor decât la măsurătoarea grâului, Tristan se temu a nu fi dat pe faţă şi nu ştia cum să facă pentru a-şi începe căutarea.

Ci, într-o dimineaţă, în zorii zilei, auzi el un glas atât de îngrozitor că s-ar fi zis că era glas drăcesc. Niciodată nu auzise un dobitoc răgînd în asemenea chip, atât de cumplit şi de nefiresc. Chemă pe o femeie care trecea prin port :

— Spune-mi zise el, de unde să vie glasul acesta pe care l-am auzit ? Nu-mi tăinui nimica.

— Fireşte, boierule, spuneţi-oi totul fără de minciună ! Este glasul unei fiare şi al celei mai cumplite fiare de pe lume. În fiecare zi ea se pogoară din peştera ei şi se opreşte la porţile tîrgului nostru. Nimenea nu mai poate ieşi nici intra, pînă nu i se aduce balaurului o fată tînă ; şi de cum pune ghearele pe ea, o şi sfîrtecă şi o înghite mai iute decât ai rosti o dată : *Tatăl nostru*.

— Femeie, zise Tristan, nu îţi rîde de mine, ci spune-mi să fie oare cu putinţă unui om născut din pîntece de mamă de a-l ucide în luptă ?

— Fireşte, boierule, prea bine nu ştiu, dar lucru neîndoios este că douăzeci de Viteji vestiţi şi-au încercat pînă acuma norocul ; căci regele Irlandei a pus crainicii de au strigat lumii că va da mîna fiicei sale, Iseut-Cea-Bălaic, cui îl va ucide pe balaurul ; dar acesta i-a înghiţit pe toţi.

Tristan lasă femeia şi se înapoiază pe corabie. Îşi ia armele în taină, şi frumos ar mai fi fost să iasă din corabia neguţătorilor aceloră un armăsar de luptă atîta de ales şi un Viteaz aşa de falnic. Însă portul era pustiu, căci abia mijiseră zorile, şi nimenea nu-l zări pe Viteazul călărind pînă la poarta ce i-o arătase femeia. Deodată, pe drum, cinci bărbaţi călări, cu frîiele lăsate din mîini, trecură zorindu-şi amarnic caii cu pîntenii în fuga lor înspre tîrg. Tristan înşfăcă în treacăt pe unul din ei de părul lui roşu împletit în cozi, dar cu atîta putere că-l răsturnă pe spetele calului şi-l ţinu în loc :

— Dumnezeu cu mila, jupîne, din care parte va fi viind balaurul ?

Şi după ce fugarul îi arată dîncotro, îi dădu drumul.

Scorpia se apropia. Avea cap de șarpe, ochi roșii ca niște cărbuni aprinși, pe frunte două coarne, urechi lungi și păroase, gheare de leu, coadă de șopîrlă și trup cu solzi ca de zgriptur.

Tristan își împinse armăsarul cu atîta putere, că zbîrlit de spaimă, se năpusti asupra scorpiei. Sulița lui Tristan izbi solzii și zbură în tîndări. Pe dată trase Viteazul spada, o ridică în sus și o trînti în capul balaurului dar fără nici a-i zgîria pielea. Scorpia simți totuși izbitura, își aruncă ghearele peste scut, și le înfipse în el și-l smulse din curele. Cu pieptul descoperit, Tristan cercă din nou balaurul cu spada și îl izbi în coastă cu atîta tărie că vui văzduhul. În zadar : nu îl putea răni. Atuncea, balaurul vărsă pe nări două rînduri de flăcări otrăvite : zalele lui Tristan se făcură negre ca tăciunile stins și armăsarul se prăbuși mort. Ci, sărind în picioare, Tristan vîrî afund spada lui cea bună pe beregata scorpiei ; ea pătrunse toată și îi despică inima în două. Balaurul mai scoase o dată răgetul lui amarnic și muri.

Tristan îi reteză limba și o piti în cingătoare. Apoi, amețit de tot de aburul cel aprig, păși spre a se adăpa către apa stătătoare ce se zărea lucind mai încolo. Însă otrava dospită de limba balaurului se înfierbîntă de trupul său și în ierburile înalte ce mărgineau balta Viteazul căzu fără simțiri.

Ci, aflați că fugarul cu părul roșu împletit, altul nu era decît Aguynguerran-Cel-Roșcovan, seneșalul regelui Irlandei ; și că el rîvnea la Iseut-Cea-Bălaie. De felul lui era fricos, dar într-atîta de mare este puterea iubirii că în fiecă dimineață se punca la pîndă, înarmat, spre a se bate cu balaurul, totuși, de cît de departe ar fi auzit răgetul lui, viteazul nostru o rupea de fugă. În ziua aceea, urmat de patru însoțitori, cuteză a se înturna din cale. Află pe balaurul doborît ; calul mort, scutul sfărîmat, și se gîndi că biruitorul își va fi trăgînd sufletul pe undeva, nu departe. Atuncea tăie capul balaurului, îl duse regelui și ceru preafrumoasa răsplată făgăduită.

Regele nu stătu de loc să creadă că făcuse el isprava ; însă nevrînd a-l năpăstui, adună pe toți boierii săi la Curte ; peste trei zile în fața adunării tuturor, șeneșalul Aguynguerran trebuia să facă dovada izbînzii sale.

Cînd Iseut-Cea-Bălaie află că avea să fie dată acelui fricos, întîi rîse prelung, apoi se căină. A doua zi însă, bănuind înșelătoria, luă cu sine pe slujitorul ei, pe credinciosul Périnis-Cel-Bălan și pe Brangien, tînăra ei slujitoare și tovarășă, și tustrei meraseră călări în mare taină înspre bîrlogul scorpiei, cînd deodată Iseut luă seama pe drum la niște urme ciudate : fără îndoială calul care trecuse pe acolo nu fusese potcovit în țară la ea. Apoi găsi scorpia fără cap și calul mort, care nu era înșeuat după datina irlandeză. Negreșit, un străin ucisese balaurul, însă mai trăia el oare ?

Iseut, Périnis și Brangien îl căutară îndelung ; în sfîrșit în ierburile bălții, Brangien zări lucind coiful voinicului. El mai răsufă încă, Périnis îl luă pe calul său și îl duse, în taină în cămările femeilor. Acolo, Iseut istorisi mamei sale întîmplarea și îi încredință pe străin. Pe cînd regina îi scotea platoșa, limba otrăvită a balaurului căzu din cingătoarea lui. Atuncea regina Irlandei îl aduse în simțiri pe rănit cu ajutorul unei buruieni și îi zise :

— Străine, eu știu că tu ești cu adevărat acela carele a ucis balaurul. Însă seneșalul nostru, un mișel, un fricos, i-a tăiat capul și o cere pe fiica mea ca răsplată. Te vei pricepe tu, peste două zile, a-i dovedi nevrednicia, prin luptă dreaptă ?

— Mărită Doamnă, zise Tristan, sorocul este foarte apropiat. Însă, fără îndoială, că vei ști tu să mă vindeci în două zile. Am cucerit-o pe Iseut împotriva balaurului, poate voi cuceri-o împotriva seneșalului.

Atuncea, regina îl găzdui cu dărnicie și pregăti pentru el leacuri meșteșugite. În ziua următoare Iseut-Cea-Bălaie îl scaldă și binișor îi unse trupul cu o alifie pe care mama ei o făcuse. Ea cercetă cu privirea fața rănitului, văzu că era frumos, și începu a se gîndi : „Firește, dacă la el vitejia este pereche cu frumusețea, viteazul meu se va lupta strașnic.” Însă Tristan, întărit de căldura apei și de puterea mirodeniilor, se uita la ea și, chibzuind că el o cucerise pe Regina-Cu-Părul-De-Aur; prinse a zîmbi. Iseut luă seama și își zise : „De ce va fi zîmbind străinul acesta ? Voi fi săvîrșit ceva ce nu se cădea ? Voi fi uitat anume ceva datorit oaspetelui meu ? Da, a rîs poate fiindcă voi fi uitat a-i curăța armele coclite de otrava balaurului.

Se duse deci acolo unde platoșa și armele lui Tristan erau puse la păstrare. „Coiful este din oțel bun și nu îl va lăsa

la nevoie. Și platoșa este tare, ușoară, prea vrednică de a fi purtată de un voinic“. Apucă spada de mâner : „Negreșit, iată o spadă frumoasă, tocmai pe potriva unui boier inimos“.

Ea o trage din teacă bogat împodobită spre a o șterge de sânge. Însă atunci vede că este ciuntită bine. Ia seama la înfățișarea ciuntiturii : să nu fie oare tăișul care s-a spart de țeasta Morholtului ? Stă la îndoială, se mai uită o dată, vrea să se încredințeze de prepusul ei. Dă fuga la cămara în care păstra bucata de oțel scoasă nu demult din țeasta Morholtului. Potrivește așchia la locul spărturii : abia de se mai deosebea locul, atît de bine se potrivea.

Atuncea ea se repezi la Tristan și, învîrtind peste capul rănitului spada cea mare strigă :

— Tu ești Tristan din Loonois, cel carele l-a ucis pe Morholtul, unchiul meu drag. Mori dară la rîndul tău !

Tristan se sili să-i ție pe loc brațul în zadar, trupul îi era lipsit de vlagă însă mintea lui rămăsese ageră. El grăi deci cu isteție :

— Fie, voi muri ; însă ca să-ți cruți tu îndelungate muștrări de cuget, ascultă Domniță, află că nu ai numai puterea, ci și dreptul de a mă ucide. Da, ai drept peste viața mea, fiindcă de două ori mi-ai mîntuit-o și mi-ai înapoiat-o. Întîia oară, nu demult ; eu eram cîntărețul rănit pe care l-ai scăpat de moarte alungînd din trupul lui otrava cu care Morholtul își unsese țapușul. Nu te rușina, fată, de a-mi fi lecuit rănilor : nu le căpătasem oare în luptă dreaptă ? Ucisul-l-am eu pe Morholtul mișelește ? Nu mă chemase el la luptă ? Nu trebuia să-mi apăr sufletul ? A doua oară m-ai mîntuit, ducîndu-te să mă scoți din baltă. A, pentru tine, fată, am înfruntat eu balaurul... Ci să lăsăm acestea : vroiam doar a-ți dovedi că scoțîndu-mă de două ori din primejdie de moarte, ai drept peste viața mea. Ucide-mă așadar, de crezi că este o treabă de laudă și de faimă. Negreșit, cînd vei fi culcată în brațele seneșalului, ce dulce va fi să-ți fie a te gîndi la oaspetele tău rănit, carele își primejduise zilele spre a te cuceri și te cucerise și pe carele îl vei fi ucis în baie, fără apărare.

Iseut strigă :

— Aud cuvinte de minune. De ce să fi vrut omorîtorul Morholtului a mă cuceri ? A, firește, după cum Morholtul mai înainte încercase de a răpi pe corabia lui pe fetele din Cornouailles, la rîndul tău, ca răzbunare, te vei fi fălit de a lua în

șerbie pe aceea pe care Morholtul o îndrăgea mai tare dintre toate fetele...

— Nu, Domniță, zise Tristan. Ci, într-o bună zi, două rândunele au zburat pînă la Tintagel, aducînd un fir din părul tău de aur. Am crezut că soseau a-mi vesti pacea și iubirea. De aceea venit-am să te aflu peste mări; de aceea înfruntatu-l-am pe balaurul și otrava lui. Uită-te la firul de păr cusut printre firele de aur de la haina mea: aurul însuși a pălit, aurul părului a rămas aur.

Iseut se uită la spada cea mare și luă în mînă haina. Ea văzu firul de păr de aur și tăcu prelung; apoi își sărută oaspețele pe buze în semn de pace și îl îmbrăcă cu veștminte de preț.

În ziua adunării boierilor, Tristan trimisese în taină pe Périnis, slujitorul lui Iseut, la corabie spre a da de știre soților săi să vie la Curte, îmbrăcați în straie sărbătorești cum se cuvenea solilor unui rege puternic: căci el nădăjduia a pune în ziua aceea chiar capăt întîmplării. Gorvenal și cei o sută de Viteji se jeleau de patru zile de pierderea lui Tristan; vestea cea bună îi bucură foarte.

Ei pătrunseră unul cîte unul, în sala în care se adunau nenumărați boieri din Irlanda, se așezară într-un rînd și pietrele scumpe le șiruiau de-a lungul veștmintelor de stacoj, de mătasă și de purpură. Irlandezii își ziceau unul altuia: „Cine vor fi fiind acești boieri mari? Cine îi va fi cunoscînd? Uitați-vă la mantiile lor de preț, împodobite cu samur și cu aurituri! Uitați-vă la mînerul spezielor, la cataramele blănurilor, cum sclipesc rubinele, berilurile, smaragdele și cîte altele cărora nu mai știm cum le va fi zicînd! Cine a mai pomenit asemenea măreție? De unde vor fi venit boierii aceștia? Ai cui supuși vor fi fiind? Dară cei o sută de Viteji tăceau și nu se mișcau de pe locurile lor, oricine ar fi intrat.

După ce regele Irlandei se așeză sub baldachin, seneșalul Aguynguerran-Cel-Roșcovan ceru a dovedi cu martori și prin luptă dreaptă că el îl ucisese pe balaurul și că Iseut lui i se cuvenea. Atuncea Iseut se închină dinaintea tatălui-său și grăi:

— Măria-Ta, este un voinic aicea, carele zice că vroiește a-l arăta de minciunos și de mișel pe seneșalul. Voinicul acestuia, gata de a dovedi că el ți-a mîntuit țara de pacoste și că

fiica ta nu trebuie a fi dată unui fricos, îmi făgăduiești oare a-i ierta vinile lui cât de mari vor fi fost, și a-i hărăzi paccă și îndurarea ta ?

Regele chibzuia și nu se grăbea a da răspuns. Ci boierii lui strigară într-un glas :

— Hărăzește-i-le, Doamne, hărăzește-i-le !

Regele zise :

— Și chiar i le hărăzesc !

Ci Iseut îngenunchie la picioarele lui.

— Tată, dă-mi mai întâi sărutarea îndurării și a păcii, în semn că le dăruiești asijderca voinicului aceluia !

După ce primi sărutarea, ea se duse de îl luă pe Tristan și îl aduse de mână în adunare. La vederea lui, cei o sută de Viteji se sculară toți deodată, i se închinară cu brațele cruce la piept, se strînseră lângă el, și astfel Irlandezii văzură că el era stăpînul lor. Atuncea însă mai mulți îl cunoscuseră și un strigăt mare se înălță : „Este Tristan din Loonois, este ucigașul Morholtului !” Spezile luciră, afară din teacă, și glasuri pline de mînie ziceau mereu : „Să moară !”

Însă Iseut strigă :

— Măria-Ta, sărută-l pe voinicul acesta pe buze, după făgăduință.

Regele îl sărută pe buze și larma se potoli.

Atuncea Tristan arătă limba balaurului și îl chemă la luptă dreaptă pe seneșalul, carele nu se încumetă a primi și își mărturisi înșelătoria. Apoi Tristan grăi astfel :

— Boieri dumneavoastră, l-am ucis pe Morholtul, însă am străbătut marea spre a vă dărui dreaptă ispășire. Ca să-mi răscumpăr fapta, mi-am pus trupul în primejdie de moarte și v-am mîntuit de balaurul și uite că așa am dobîndit pe prea frumoasa Iseut-Cea-Bălaie. Dobîndind-o așadar o voi duce cu mine pe corabie. Însă, pentru ca peste țările Irlandei și Cornouaillei să nu se mai lățească ura, ci bună înțelegere, aflați că regele Marc, stăpînul meu, se va însura cu ea. Iacă, aicea de față, o sută de Viteji de neam mare gata a face jurămînt că regele Marc vă trimete solie de pace și de iubire, și că dorința lui este de a precinsti pe Iseut drept scumpa lui soție legiuită, și că toți bărbații din Cornouailles vor sluji-o ca pe Doamnă și pe crăiasa lor.

Sfintele moaște fură aduse cu mare bucurie și cei o sută de Viteji se juruiră că el grăia adevărul.

Regele o luă pe Iseut de mână și îl întreabă pe Tristan dacă o va duce cu credință stăpînului său. Dinaintea celor o sută de Viteji ai lui și dinaintea boierilor din Irlanda, Tristan făcu jurămîntul.

Iseut-Cea-Bălaie se frămînta de rușine și de îngrijorare. Așadar, Tristan, cucerind-o o disprețuia, basmul cel frumos cu Firul-de-Păr-de-Aur fusese numai minciună, și el o dădea altuia... Însă regele puse mîna dreaptă a lui Iseut în mîna dreaptă a lui Tristan și Tristan o ținu strîns ca semn că pune stăpînire pe ea, în numele regelui din Cornouailles.

Astfel, din dragoste față de regele Marc, prin silnicie și prin vicleșug, Tristan izbîndi în aflarea Reginei-Cu-Părul-De-Aur.

IV

BĂUTURA VRĂJITĂ

*Nein, 'ezn was nith mit wine,
doch ez im glich woerc,
ez was diu wernde swaere,
diu endelöse herzenot
van der si beide lagen tot. **

(Gottfried de Strasbourg)

CÎND SE APROPIE TIMPUL DE A încredința pe Iseut Vitejilor din Cornouailles, mama ei culese buruieni, flori și rădăcini, le amestecă în niște vin și pregăti o băutură puternică. Desăvârșind-o prin fermece și pricepere tainică, ea o turnă într-un șip mai mare și îi zise într-ascuns lui Brangien :

— Fată, ești sorocită a urma pe Iseut în țara regelui Marc și tu o îndrăgești cu credință. Ia, așadar, șipul acesta cu vin și bine ține minte cuvintele mele. Ascunde-l în așa chip ca să nu-l zărească ochii nimănuia, nici buzele cuiva să-l apropie. Însă cînd va veni noaptea nunții și clipa cînd soții au

* Nu, nu dintr-al vinului rost
Din care la fel i-ar fi fost :
Din greul într-una sporit,
Din dorul cel neistovit
Din care-amîndoi au murit.

(Gottfried de Strasbourg)

a fi lăsați singuri, tu să torni vinul dres cu ierburi într-un potir și să-i îmbii a-l goli împreună, pe regele Marc și pe regina Iseut. Ia seama, fată, ca ei singuri să se poată înfrupta din băutură. căci iată puterea ei : cei ce beau împreună din ea se vor iubi cu simțurile lor toate și cu tot gândul lor, pe totdeauna, la viață și la moarte.

Brangien făgădui reginei că-i va face voia.

Corabia, spintecînd valurile adînci, o purta pe Iseut. Ci, cu cît se depărta de pămîntul Irlandei, cu atît mai amarnic se tînguia fecioara. Așezată în cortul în care se închisese cu Brangien, slujitoarea ei, Iseut plîngea cu gândul la țara sa. Unde vor fi ducînd-o străinii aceia ? Către cine ? Spre care soartă ? Cînd se apropia Tristan de ea și vroia s-o împace cu vorbe blînde, ea se mînia și îl alunga și ura îi umfla inima. Venise el, răpitorul, ucigașul Morholtului ; o smulsese prin șiretlicurile lui de lîngă mama ei și din țară de la ea ; nu o păstrase cel puțin pentru el și iată că acum o ducea, ca pe o pradă, peste apele întinse către pămîntul dușman ! „Sărmana de mine ! zicea ea, blestemată fie marea care mă poartă ! Mai bine ar fi fost să mor în țara unde m-am născut decît să viețuiesc dincolo !“

Într-o zi, vînturile căzură, și pînzele atîrnau desumflate de-a lungul catargului. Tristan porunci oamenilor lui să coboare pe țărmul unui ostrov și sătui de mare, cei o sută de Viteji din Cornouailles și cu corăbierii se dădură jos pe pămînt. Singură Iseut rămăsese pe corabie cu o slujnică mică. Tristan veni către Regina și încercă a-i liniști inima. Dar, fiindcă soarele dogorea și erau însetați ei cerură de băut. Slujnica cea mică tot căută vreo băutură pînă dădu peste șipul încredințat lui Brangien de mama lui Iseut. „Am găsit niște vin !“ le strigă ea. Nu, nu era vin : era patima și apriga bucurare și chinul fără de capăt și moartea. Copila umplu un potir și îl întinse stăpînei sale. Ea bău cu lăcomie, apoi îl trecu lui Tristan carele îl goli.

În aceea clipă, intră Brangien și îi văzu cum se priveau în tăcere, ca răătăciți și ca răpiți. Văzu dinaintea lor șipul, fugi la botul corăbiei, îl azvîrli în unde și gemu :

Nenorocita de mine ! blestemată fie ziua în care m-am născut și blestemată ziua în care m-am urcat pe corabie ! Iseut, draguța mea, și dumneata, Tristan, moartea v-ați băut-o !

Din nou corabia plutea spre Tintagel. I se părea lui Tristan că un mă răcine scormonitor, cu ghimpi ascuțiți, cu flori îmbălsămate, își afunda rădăcinile în sângele inimii sale și cu legături tari lega de frumosul trup al lui Iseut trupul și gândul lui întregi și dorul lui tot. El se gândea : „Andret, Denoalen, Guenelon și Gondoïne, mișei carii mă învinovăteau de a râvni la țara regelui Marc, o ! mai josnic sînt încă, și nu țara lui o râvnesc ! Unchiule drag, carele m-ai iubit de orfan mai înainte de a cunoaște în mine sângele surorii tale Blanchefleur, tu carele mă plîngeai cu iubire, în vreme ce brațele tale mă purtau pînă la luntrea fără pînze, nici vîsle, unchiule drag, de ce n-ai izgonit, din ziua dintîi, pe flăcăiandrul rătăcitor pripășit la tine spre a te trăda ? A, ce gând mi-a venit ? Iseut este femeia ta și eu sînt feciorul tău de suflet. Iseut este femeia ta și ea nu mă poate iubi.“

Iseut îl iubea. Ea vroia a-l urî totuși ; nu-i făcuse el ocara de-a o disprețui în chip josnic ? Ea vroia a-l urî și nu putea, mîniată în sufletul ei de dragostea aceea mai dureroasă decît ura.

Brangien lua seama la ei cu spaimă, încă mai chinuită, căci singură ea știa răul ce-l cășunase. Două zile de-a rîndul îi pîndi, îi văzu îndepărtînd de la ei orice hrană, orice băutură și orice tihnă ; căutîndu-se ca orbiș ce merg dibuind unul către altul, nefericiți cînd lîncezeau despărțiți, încă mai nefericiți atuncea cînd, laolaltă, ei se cutremurau dinaintea întîiei mărturisiri.

În ziua a treia, pe cînd Tristan venea către cortul, întins pe corabie, în care Iseut era așezată, ea îl văzu apropiindu-se și îi zise cu umilință :

— Intră, stăpînc.

— Domniță, zise Tristan, de ce să-mi fi zis „stăpînc“ ? Nu sînt eu dimpotrivă credinciosul tău jurat și supusul tău, ca să te preacînstesc și să te iubesc ca pe regina și pe Doamna mea ?

Iseut răspunse :

— Nu, preabine știi, că ești stăpînul și Domnul meu ! Preabine știi, că puterea ta mă stăpînește și că cu îti sînt

roabă ! A, de ce n-am scormonit mai bine, deunăzi, rănila cîntărețului ? De ce nu l-am lăsat să piară pe omorîtorul scorpiei în ierburile din jurul bălții ? De ce nu l-am lovit cu spada ridicată în clipa aceea cînd zăcea în baie ? Vai ! Atuncea nu știam ce știu acum.

— Iseut, ce știi acum dară ? Și ce te frămîntă ?

— A, tot ce știu mă frămîntă și tot ce văd. Cerul de sus mă frămîntă și marea de jos și trupul meu și suflarea din mine !

Ea puse mîna pe umărul lui Tristan, lacrimi îi stîșeră lumina ochilor, buzele îi tremurară. El zise din nou :

— Prietenă, ce oare te frămîntă ?

Ea răspunse :

— Iubirea de tine.

Atuncea el își puse buzele pe ale ei.

Ci, cum întîia oară gustau ei doi bucuria iubirii, Brangien, care îi iscodea scoase un țipăt și se aruncă cu brațele întinse la picioarele lor :

— Nefericiților ! Opriți-vă și întoarceți-vă, de vă mai stă în putință. Ci nu, calca este fără întoarcere, puterea dragostei vă și mîna și niciodată nu veți mai avea parte de bucurie fără durere. Este vinul cel prefăcut cu ierburi, care vă stăpînește, este băutura de iubire pe care mama ta, Iseut, mi-o încredințase mie. Singur regele Marc trebuia să bea din ea împreună cu tine ; însă Cel Viclean și-a făcut rîs de noi trei, și potirul l-ați golit voi. Prietene Tristan, Iseut prietenă, ca pedeapsă de veghea cea rea ce am veghiat-o, vă las trupul meu, viața mea ; căci, prin fără-de-legea ce-am făcut-o, din potirul blestemat ați sorbit voi dragostea dimpreună cu moartea !

Iubiții se strînseră în brațe și în preafrumoasele lor trupuri se zbătea pofta și viața.

Zise Tristan :

— Vie deci moartea !

Și cînd se făcu seară, pe corabia care alerga mai grabnic spre țara regelui Marc, pe vecie legați, ei se lăsară în voia iubirii.

V

BRANGIEN DATĂ ȘERBILOR

*Sobre totz avrai gran valor,
S'aitals camisa m'es dada,
Cum Iseut det a l'amador,
Que mais non era portada. **

(Rambaut, Comte d'Orange)

REGELE MARC ÎNTÎMPINĂ PE ISEUT-

Cea-Bălaie la țarm. Tristan o luă de mînă și o duse dinaintea regelui ; regele o luă în stăpînire la rîndul său, apucînd-o de mînă. Cu mare cinste o duse către castelul din Tintagel, iar cînd ea se arătă în sală, în mijlocul boierilor, frumusețea ei izvorî atîta lumină că pereții luciră, ca loviți de soare-răsare. Atuncea regele Marc lăudă pre rîndunelele care, ca un prinos gingaș față de el, îi aduseseră firul de păr de aur ; el îl preamări pe Tristan și pe cei o sută de Viteji carii, pe corabia îndrăzneată, plecaseră întru aflarea bucuriei ochilor și inimei sale. Vai ! Corabia ți-a adus și ție, bunule rege, apriga durere și chinurile grele.

** Peste toți aș avea mai multă vază
De mi s-o da asemenea cămașă
Cum i-a dat Iseut iubitului,
Ce nu mai fusese purtată.*

(Rambaut, conte de Orange)

Peste optsprezece zile, adunînd pe toți boierii săi, el luă de soție pe Iseut-Cea-Bălaie. Însă, cînd veni noaptea, Brangien, spre a ascunde necinstea reginei și a o mîntui de la moarte, luă locul lui Iseut în patul căsniciei. Ca pedeapsă pentru veghea cea rea ce o veghease pe mare și de dragul prietenei sale, ea îi jertfi, credincioasă, curăția trupului său; întunerecul nopții ascunse regelui vicleșugul ei și rușinea lui.

Povestitorii iscodesc aicea că Brangien nu asvîrlise în mare șipul de vin prefăcut cu ierburi, nu pe de-a-ntregul băut de iubiți, ci că dimineata după ce stăpîna ei la rîndu-i pătrunsese în patul regelui Marc, Brangien turnase într-un potir cît mai rămînea din băutura vrăjită și o dăduse soților, că Marc băuse mult din ea și că Iseut lepădase pe ascuns partea ei. Aflați, însă, boierilor, că acei povestitori au stricat povestea și au măsluit-o. Au iscodit minciuna aceasta din lipsă de înțelegere față de minunata iubire pe care regele Marc a avut-o întotdeauna pentru regina. De bunăseamă, după cum veți auzi puțin mai încolo, niciodată, cu toată mîhnirea, chinul și pedepsele cumplite, Marc nu putu izgoni din inima sa pe Iseut, nici pe Tristan; ci aflați, boierilor, că el nu băuse din vinul dres cu ierburi; nici otravă, nici vrăjitorie, singură duioșia inimei lui alese i-a călăuzit iubirea.

Iseut este regină și pare a trăi în bucurie. Iseut este regină și trăiește în mîhnire. Iseut are dragostea regelui, boierii o preacinstesc, iar norodul o îndrăgește foarte. Iseut își petrece zilele în cămările preafrumos zugrăvite și presărate cu flori. Iseut are giuvaerurile alese, macaturile de purpură și covoarele venite din Thessalia, cîntecele harpiștilor și plogurile pe care sînt lucrați leoparzi și pajuri, papagali și toate sălbăticiunile mării și ale codrilor. Iseut are iubirea cea fierbinte și voioasă și pe Tristan alături de ea, în voie, ziua și noaptea; căci așa precum cere datina la boierii cei mari, el doarme în iatacul regesc, cu apropiatii și cu credincioșii. Iseut tremură totuși. De ce să tremure? Au nu își tăinuiește ea dragostea? Cine să-l bănuiască pe Tristan? Cine să bănuiască pe un fiu? Cine o vede? Cine o pîndește? Care martor? Da, un martor o pîndește, Brangien, Brangien o iscodește mereu; Brangien singură îi cunoaște viața, Brangien o arc în puterea ei! Doamne! Dacă sătulă, de a face în fiecare zi

patul ca o slujnică, patul în care ea s-a culcat cea dintâi, Brangien ar pîrî-o regelui ! Dacă Tristan ar muri prin mișelia ei ! Într-astfel o înnebunește frica pe regină. Nu, nu de la Brangien cea credincioasă, ci de la inima ei vine frămîntarea. Ascultați, boierilor, marea trădare, ce-a născocit, însă Dumnezeu, cum veți auzi mai încolo, se milostivi de ea. Domniilor-voastre așijderi, fie-vă milă !

În ziua aceea, Tristan și cu regele vîneau departe, și Tristan nu știa despre această fără-de-lege. Iseut chemă la ea pe doi șerbi și le făgădui a-i slobozi și un dar de douăzeci de bani de aur dacă se juruiau a-i împlini voia. Ei se juruiră.

— Vă voi da, deci, zise ea, pe o fată ; o veți duce în codru, departe ori aproape, dar în atare loc ca nimeni să nu afle vreodată întîmplarea ; acolo veți ucide-o și îmi veți aduce îndărăt, ca dovadă, limba ei. Însemnați-vă înainte, spre a mi le rosti mie pe urmă, cuvintele pe care le va fi rostit ea. Mergeți, la înapoierea voastră, veți fi oameni slobozi și cuprinși.

Apoi ea chemă pe Brangien.

— Prietenă, vezi cum tînjește și suferă trupul meu, nu te-ai duce în pădure să-mi cauți buruienile ce-mi trebuiesc de leac ? Doi șerbi te vor călăuzi ; ei știu pe unde cresc buruienile. Mergi dară cu ei, surioară, și să știi bine că te trimet la pădure fiindcă sînt în cumpănă și pentru viața mea !

Șerbii o luară cu ei. Ajunsă în codru, ea vroi a se opri, căci buruienile de leac creșteau în jurul ei din belșug, ci ei o mînară mai încolo.

— Vino, fată, nu este aicea locul nemerit.

Unul din șerbi pășea înaintea ei, cellalt în urmă. Nu mai era cărare bătută, ci doar mărăcini, spini și scaieți învălmășiți. Atunci acela carele pășea înaintea ei trase spada și se întoarse ; ea se trase către cellalt șerb spre a-i cere ajutor ; dar și cellalt ținea spada goală în mînă și zise :

— Fată, trebuie să te ucidem.

Brangien căzu pe iarbă și brațele ei încercau să dea la o parte vîrfurile spezilor. Ea cerea îndurare cu glas atîta de rugător și de înduioșător că ei ziseră :

— Fată, dacă regina Iseut, stăpîna ta și a noastră, vrea să mori, de bună seamă că i-ai greșit foarte.

Ea răspunse :

— Nu știu, prieteni ; îmi aduc aminte numai de o singură vină. Când am plecat din Irlanda, am luat cu noi, fiecare, drept podoaba noastră cea mai de preț, câte o cămașă albă ca neaua, cămăși pentru noaptea nunții. Pe mare, s-a întâmplat că Iseut și-a sfîșiat acea cămașă, iar în noaptea nunții sale i-am împrumutat-o pe a mea. Prieteni, iată cu cît i-am greșit. Dară de vreme ce vrea să mor, duceți-i închinăciunea și dragostea mea și spuneți-i că îi mulțumesc pentru tot binele făcut și cinstea mic arătată, de cînd, copilă mică fiind, răpită de hoții de mare, am fost vîndută mamei sale și sortită să o slujesc. Dumnezeu, în mila lui, să-i păzească cinstea, trupul și viața ! Fraților, acum loviti !

Șerbilor li se făcu milă. Ținură sfat între ei și judecînd că pentru atare greșală nu se cuvenea moartea, o legară de un copac.

Pe urmă uciseră un cîine tînăr, unul din ei îi tăie limba, o strînse într-o poală de cămașă, apoi amîndoi se înfățișară astfel dinaintea lui Iseut.

— A vorbit ? întrebă ea îngrijorată.

— Da, Mărită Doamnă, a vorbit. A zis că erai mîniată de pe urma unei singure vini : ai sfîșiat, pe mare, o cămașă albă ca neaua pe care o aduceați din Irlanda, ea ți-a împrumutat-o pe a ei în noaptea nunții. Aceasta, zicea ea, este singura ei vină. Ți-a mulțumit de toate binefacerile făcute din copilărie, a rugat pe Dumnezeu să-ți ocrotească cinstea și viața. Ea îți trimete închinare și dragoste. Măria Ta, iacă limba ei pe care ți-o aducem.

— Ucigașilor ! strigă Iseut, dați-mi îndărăt pe Brangien, slujitoarea mea dragă ! Nu știți voi că ea era singura mea prietenă ? Ucigașilor, dați-mi-o îndărăt !

— Măria-Ta, pe drept zice-se : muierea se schimbă în puține ceasuri ; într-un același timp muierea rîde, plînge, iubește și urăște. Am ucis-o fiindcă așa ne-ai poruncit !

— Cum v-aș fi poruncit eu asemenea lucru ? Pentru care păcat ? Nu era ea tovarășa mea, cea blîndă, credincioasă și frumoasă ? Voi știți acestea, ucigașilor : eu o trimesesem ca să-mi culeagă buruieni de leac și v-am încredințat-o ca s-o ocroteți pe cale. Dar voi arăta că ați ucis-o și veți fi arși pe cărbuni aprinși.

— Măria-Ta, află dar că trăiește și că noi ți-o vom aduce îndărăt teafără și sănătoasă.

Ci ea nu-i credea, și ca și răătăcită, rînd pe rînd îi blestema pe ucigași ori se blestema pe sine. Opri pe unul din șerbi pe lîngă ea, în vreme ce acellalt se grăbea spre copacul de care Brangien stătea legată.

— Frumoaso, Dumnezeu s-a îndurat de tine și iată că stăpîna ta te cheamă îndărăt !

Cînd se arătă ea dinaintea lui Iscut, Brangien îngenunchie, cerîndu-i iertare pentru vinile sale ; însă regina se pusese și ea în genunchi dinaintea ei și amîndouă îmbrățișate căzură îndelung în nesimțire.

VI

PINUL CEL MARE

*Isot ma drue, Isot m'amic,
En vos ma mort, en vos ma vie ! **
(Gottfried de Strasbourg)

NU DĂ BRANGIEN CEA CREDINCIOASĂ, ci de ei înșiși au a se teme iubiții. Însă cum să stea de veghe inimile lor bete de dragoste ? Iubirea îi îmboldește, așa cum setea îl repede pe cerb către rîu, la ananghie, ori tot așa precum, după o lungă înfometare, șoimul slobozit se lasă pe pradă. Vai ! dragostea nu se poate tăinui. Firește, mulțumită luării-aminte a lui Brangien, nimenea nu o prinsese pe regina în brațele iubitului său ; însă la tot ceasul și la tot pasul, fiecare nu vede cum îi frămîntă pofta, îi strînge, dă pe dinafară din toate simțurile lor, așa precum face vinul nou cînd fierbe în zăcătoare ?

Cei patru mișei de la Curte, cari îl urau pe Tristan pentru vitejia lui, de pe acuma chiar roiesc în jurul reginei.

** Iseut draga mea, Iseut iubita mea,
În tine-i moartea mea și-n tine-i viața mea !*
(Gottfried de Strasbourg)

Au și aflat adevărul despre marea lor dragoste. Se prăpădesc de poftă, de ură și de bucurie. Vor duce regelui știrea, vedea-vor iubirea lui preschimbându-se în mînie, pe Tristan izgonit ori sortit morții și chinul reginei. Se temeau totuși de furia lui Tristan, însă pînă la urmă ura le dovedi spaima ; într-o zi, cei patru boieri chemară pe regele Marc la voroavă și Andret îi zise :

— Măria-Ta Doamne, inima ta, negreșit se va mînia și la tuspătru ne pare prea rău, însă trebuie să-ți descoperim ce am aflat. Ai pus dragostea inimii tale în Tristan și Tristan vrea să te necinstească. În zadar îți proorocisem noi acestea, de dragul unui singur om, nu îți mai pasă de rudeniile tale și de boierimea întregă și ne-ai lăsat în părăsire pe noi toți. Află așadar că Tristan o iubește pe regina ; e adevăr dovedit, și vorbele au și început a umbla.

Bunul rege se cutremură și răspunse :

— Mișelule ! ce ticăloșie gîndit-ai oare ? Firește că am pus dragostea inimii mele asupra lui Tristan. În ziua cînd Morholtul v-a chemat la luptă dreaptă, cu toții plecați capetele, tremurînd și asemenea cu mușii ; însă Tristan îl înfruntă spre cinstea țării acesteia și prin fiecare din rănilor sale sufletul i-ar fi putut zbura. De aceea îl urîți voi și de aceea îl iubesc eu, mai mult ca pe tine, Andret, mai mult ca pe oricare. Dar ce scorniți voi că ați aflat ? Ce-ați văzut ? Ce-ați auzit ?

— Nimica, într-adevăr, Doamne, nimica ce să nu poată vedea ochii tăi, nimica ce să nu poată auzi urechile tale. Privește, ascultă, Măria-Ta, poate mai este vreme încă.

Și, ducîndu-se, îl lăsară să guste otrava în voie.

Regele Marc nu putu scutura de pe el răutatea lor. La rîndul său, călcîndu-și pe inimă, îl pîndi pe nepotul său, o pîndi pe regina. Însă Brangien luă aminte, le dădu de știre și în zadar căuta regele a o încerca pe Iseut prin vicleșuguri. El se mînie în curînd de atare josnică luptă, și pricepînd că nu va mai putea alunga bănuiala, chemă pe Tristan și îi zise :

— Tristan, îndepărtează-te de castelul acesta ; și după ce îl vei fi părăsit, să nu te mai încumeți a-i trece șanțurile,

nici marginile. Acești mișei te învinuiesc de o mare trădare. Nu mă întreba nimica ; nu aş putea rosti vorbele lor fără a ne pîngări pe amîndoi. Nu căuta cuvinte care să mă împace, simt eu că ar fi de prisos. Totuși nu-i cred pe mișei : dacă i-aș crede, pînă acuma nu te-aș fi aruncat cu morții, cu rușine ? Dar cuvîntul lor răufăcător mi-a turburat inima, și numai plecarea ta ar liniști-o. Du-te, negreșit te voi chema îndărăt în curînd, du-te, feciorul meu, la fel de drag.

Cînd auziră mișei vestea :

— S-a dus, ziseră între ei, a plecat vrăjitorul, alungat ca un tîlhar ! Ce se va alege de el acuma ? Negreșit, va trece peste mare în căutarea altor isprăvi spre a-și duce slujba lui mișclească vreunui rege depărtat.

Nu, Tristan nu avu puterea de a pleca ; și după ce trecu de împrejuririle castelului și de șanțurile lui, el cunoscuse că nu se putea depărta prea mult ; se opri în chiar tîrgul castelului, la Tintagel, poposi cu Gorvenal la un tîrgoveț și tînji, chinuit de friguri, mai rănit ca odinioară, în zilele cînd țăpușul Morholtului îi otrăvise trupul. Odinioară, cînd zăcea în coliba ridicată la țărmul mării și cînd toți fugeau de duhoarea rănilor sale, trei bărbați totuși îl vegheau : Gorvenal, Dinas de Lidan și Marc. Acuma Gorvenal și Dinas de Lidan tot la căpătîiul lui stăteau, însă regele Marc nu mai venea și Tristan gemea. „Firește, unchiule drag, trupul meu răspîndește acuma duhoarea unei otrăvi cu mult mai respingătoare și dragostea ta nu mai este în stare a o înfrunta.“

Însă, fără încetare, în pojarul frigurilor dorul îl mîna ca pe un cal nărăvaș, către turnurile cele bine străjuite ce o țineau închisă pe regina ; calul și călărețul se sfărîmau de zidurile de piatră, însă cal și călăreț, ridicîndu-se de jos purcedeau fără oprire, iarăși și iarăși, la același iureș.

În dosul turnurilor celor bine străjuite, Iseut-Cea-Bălaie, ûnjește și ea, încă mai nefericită, căci printre străinii aceia cari o iscodesc ea trebuie ziua întreagă să se prefacă și să rîdă ; iară noaptea, lungită alături de regele Marc, ea trebuie, nemișcată, să-și stăpînească frămîntările mădurelor și tresăririle fierbințelii. Vroiește să fugă la Tristan. I se pare că se

scoală și că se repede la ușă, însă pe pragul întunecat, mișei au întins capcana unor coase mari : tăișurile ascuțite și rele apucă în treacăt genunchii ei plăpânzi. Ea se vede căzută și din genunchii ei retezați, izvorăsc două fântâni roșii.

Curînd iubiții vor muri, dacă nimenea nu-i ajută. Și cine dar îi va ajuta, fără numai Brangien ? Cu primejdia vieții sale, ea s-a strecurat pînă la casa în care tînjește Tristan. Gorvenal îi deschide plin de bucurie și, ca să-i mîntuie pe iubiți, ea îl învață pe Tristan un șiretlic.

Nu, boierilor, nicicînd nu veți fi auzit pomenindu-se de un șiretlic de iubire mai iscusit.

În spatele castelului din Tintagel, se întindea o livadă mare, închisă cu garduri înalte de pari. Pomi frumoși, fără număr, creșteau acolo, încărcăți de roade și de păsări cîntătoare și de ciorchine îmbălsămate. În locul cel mai depărtat de castel, chiar lîngă parii împrejmuirii, se înălța un pin mare și drept, al cărui trunchi vînjos purta un rămuriș întins. La piciorul lui, un izvor sprinten : apa se lătea într-o fîntînă bogată, ghizduită cu marmură ; apoi, cuprinsă între două maluri înguste, alerga prin livadă și pătrunzînd chiar înlăuntrul castelului, străbatea cămările femeilor. Ci, în fiecare seară, Tristan după povața lui Brangien, cioplea cu meșteșug bucățele de scoarță de copac și rămurele. Sărea peste parii ascuțiți și ajuns la pin, dădea drumul surcelelor în fîntînă. Ușoare ca spuma, ele pluteau și alunecau pe firul apei, și, în cămările femeilor, Iseut pîndea ivirea lor. Îndată, în serile în care Brangien se pricepuse a îndepărta pe regele Marc și pe mișei, Iseut pornea către iubitul ei.

Sosește, sprintenă și totuși temătoare, pîndind la tot pasul dacă vreunii dintre mișei nu se vor fi pitind pe după pomi. Însă de cum a zărit-o Tristan, cu brațele deschise larg se avîntă spre ea. Atuncea noaptea îi ocrotește și umbra prielnică a marelui pin.

— Tristan, zicea regina, corăbierii nu se jură ei că acest castel din Tintagel este fermecat, și că, prin vrăjitorie, de două ori pe an, iarna și vara, se pierde făcîndu-se nevăzut ? El a pierit acum. Nu este aici, oare, livada cea minunată de care pomenesc cîntecele de dor din harpă : un zid de văzduh îl împrejmuește de toate părțile ; pomii sînt în floare, pămîntul

e îmbălsămat ; voinicul huzurește aicea, fără bătrînețe, în brațele iubitei sale, și nici o putere din lume nu poate sfărîma zidul de văzduh ?

Dar iată că de pe meterezele turnurilor din Tintagel, răsună trîmbițele străjerilor care vestesc ivirea zorilor.

Nu, zice Tristan, zidul de văzduh s-a și sfărîmat, iacă, și nu este aicea livada cea fermecată. Însă, într-o zi, iubito, ne vom duce împreună în țara binecuvîntată de unde nimeni nu se mai înapoiază. Acolo se înalță un castel de marmură albă, la fiecare din mia lui de ferestre lucește o făclie aprinsă ; și la fiecare din ele un cîntăreț, zice, din gură și din harpă, un cîntec fără de sfîrșit ; soarele nu strălucește acolo și totuși nimănui nu-i pare rău după lumina lui ; acolo este țara fericită a celor cu adevărat Vii.

Ci, pe vîrful turnurilor din Tintagel, zorile luminează lespezile mari de piatră, puse pe rînd cînd una albastră, cînd una verde.

Iseut și-a căpătat iarăși voioșia ; bănuiala lui Marc se risipește și mișei pricep, dimpotrivă, că Tristan s-a văzut din nou cu regina. Însă Brangien priveghează atît de bine că în zadar iscodesc ei. Pînă la urmă, ducele Andret, bătut-l-ar Dumnezeu, le zice tovarășilor săi :

— Boierilor, să ne sfătuim cu Frocin, piticul cocoșat. El știe cele șapte feluri de învățătură, vrăjitoria și tot soiul de fermece. El știe ceti la nașterea pruncilor în cele șapte planete și istorisi de mai dinainte toate amănuntele vieții lor. El află, prin puterea lui Scaraoțchi și a lui Belzebuth, cele tainice. Ne va desvălui, de va vroi, care sînt șiretlicurile lui Iseut-Cea-Bălaie !

Din ură împotriva frumuseții și a vitejiei, omulețul răutăcios scrise slovele de vrăjitorie, își aruncă farmecele și sorții, caută la mersul Rariței și la al Luceafărului și grăi :

— Bucurați-vă, boieri, că într-această noapte îi veți putea prinde.

Ei îl mînară dinaintea regelui.

— Măria-Ta, Doamne, zise vrăjitorul, trimete poruncă gonacilor tăi să pună leasa ogarilor și șeaua pe cai ; dă de veste că șapte zile și șapte nopți le vei petrece la vînătoare și să mă

pui pe mine în furci, dacă în astă noapte chiar nu vei auzi ce fel de vorbe îi zice Tristan reginei.

Regele făcu întocmai, călcîndu-și pe inimă. După căderea nopții, el își părăsi gonacii în codru, luă pe piticul în șea, la spatele calului, și se înapoie la Tintagel. Printr-o intrare știută de el, pătrunse în livadă și cocoșatul îl duse pînă sub pinul cel mare.

— Măria-Ta, e bine să te urci într-una din crăcile copacului acestuia. Și ia-ți acolo cu tine arcul cel mare și săgețile : poate îți vor fi de folos. Și rămîi liniștit de tot : nu vei avea mult de așteptat.

— Pleacă, tu, boaita Necuratului.

Și piticul plecă, luînd și calul cu el.

Zisese adevărat ; regele nu așteptă mult. În noaptea aceea luna strălucea, limpede și frumoasă. Ascuns în desișul ramurilor, regele își văzu nepotul sărind peste parii ascuțiți. Tristan ajunse sub copac și aruncă în apă surcelele și rămurelele. Însă, pe cînd se aplecase peste fîntînă ca să le asvîrle, desluși resfrînt în apă, chipul regelui. A, de-ar putea el opri surcelele din fuga lor ! Ci nu, ele aleargă prea iuți, prin livadă. Acolo, în cămarile femeilor, Iseut pîndește ivirea lor ; acum, firește, le vede și se zorește încoace. Dumnezeu să-i păzească pe iubiți !

Ea vine. Așezat, nemișcat, Tristan se uită la ea și de sus, din copac, el aude scîrîitul săgeții care se proptește în coarda arcului.

Ea vine sprintenă și cu luare-aminte după obiceiul ei, „Ce să fie oare ? se gîndește ea. De ce nu se avîntă, astă-scară, Tristan în întîmpinarea mea ? Va fi zărit el pe vreun dușman ?”

Stă locului, cercetează cu privirea desișurile negre ; deodată la lumina lunei, zărește la rîndul ei umbra regelui în fîntînă. Ea dovedi atuncea cu adevărat istețimea muierască, neridicînd privirea către ramurile copacului : „Doamne, Dumnezeule, zise ea încetișor, dă-mi numai voie să vorbesc eu mai întîi !”

Se apropie încă. Ascultați cum o ia înaintea și cum își prevestește iubitul.

— Boier Tristan, ce-ai îndrăznit a face ? Să mă atragi în atare loc la atare ceas ? De-atîtea ori m-ai tot chemat, zicai, ca să-mi spui ruga ta. Și care rugă ? Ce aștepti acum de la mine ? Am venit în sfîrșit, căci n-am putut uita că dacă sînt

regină, ție îți datoresc eu aceasta. Iacă-mă, aşadar ; ce vrei de la mine ?

— Regină Iseut, să-ți cer îndurare, ca să-l îmbunezi pe regele !

Ea tremură și plînge. Iar Tristan laudă pe Domnul, carele i-a arătat iubitei lui primejdia.

— Da, regină Iseut, te-am chemat adesea și mercur în zadar, niciodată de cînd regele m-a izgonit, nu te-ai îndurat a veni la chemarea mea. Ci fie-ți milă de nefericitul de mine, regele mă urăște, nici nu știu de ce, dar poate știi tu, și cine oare i-ar putea domoli mînia, dacă nu tu singură, regină bună, blîndă Iseut, în care inima lui se încrede ?

— Într-adevăr, boier Tristan, să nu știi cumva, că el ne bănuiește pe noi doi ? Și de care fel de trădare ! Trebui-va oare, mai mare rușinea ! să afli aceasta de la mine ? Stăpînul meu crede că eu te-aș fi iubind cu iubire păcătoasă. Știe Dumnezeu totuși, iar dacă mint, să-mi pedepsească trupul ! Niciodată nu mi-am dăruit iubirea vreunui bărbat fără numai aceluia carele m-a luat de fecioară în brațele lui. Și vrei tu, Tristan, să-i cer eu regelui iertarea ta ? Dar dacă ar ști el numai atîta : că am venit aicea subt pinul acesta, și mîine chiar mi-ar lepăda cenușa în vînt !

Tristan gemu :

— Unchiule drag, se zice astfel : „Nimenca nu este josnic, dacă nu face josnicie.“ În ce inimă, oare, a putut lua naștere asemenea bănuială ?

— Boier Tristan, ce vrei adică să zici ? Nu, regele, stăpînul meu, nu și-ar fi închipuit, de la el, asemenea josnicie. Însă mișei din țara lui l-au făcut a crede minciuna aceasta, căci lesne e de amăgit inimile curate. Ei se iubesc, i-au zis, și mișei au prefăcut aceasta în fără-de-lege. Da, mă iubeai, Tristan, de ce să tăgăduim ? Nu sînt eu femeia unchiului tău și nu te-am scăpat eu de două ori de la moarte ? Da, te iubeam din parte-mi, nu ești doar din stirpea regelui și n-am tot auzit eu pe mama mea zicînd că femeia nu-și iubește cu adevărat bărbatul dacă nu iubește seminția stăpînului său ? De dragul regelui îmi erai drag, Tristan ; acum încă, dacă te primește din nou la sînul lui, m-aș bucura. Însă, iată că trupul meu tremură, foarte mă tem, mă duc deci, am stat și așa prea mult.

În desişul ramurilor, regelui i se făcu milă și zîmbi cu blîndețe. Iseut fugi, Tristan o chemă iarăși :

— Regină Iseut, în numele Mîntuitorului, vină-mi într-ajutor, milostivește-te ! Nemernicii vroiau a îndepărta de rege pe toți aceia cari îl iubesc, acuma au izbutit și își rîd de el. Fie, voi pleca deci afară din țară, în străini, sărman cum m-am pripășit aicea pe vremuri : însă, cel puțin înduplecă-l pe regele, drept răsplată pentru slujbele mele din trecut, ca să mă pot duce fără rușine, departe de aicea, să-mi dea dintr-al lui cît îmi va fi nevoie spre a-mi stinge datoriile, și a-mi scoate calul zălogit și armele.

— Nu, Tristan, n-ar fi trebuit să-mi ceri asemenea lucru. Eu sînt singură aicea în țară, singură în castelul acesta în care nimenea nu mă iubește, fără sprijin, numai la voia regelui. Dacă îi zic un singur cuvînt în folosul tău, nu vezi tu oare că mă pun în primejdie de moarte rușinoasă și pe mine ? Prietene, Dumnezeu să te păzească ! Regele te urăște cu totul pe nedrept. Însă, în orice țară fi-va să ajungi, Dumnezeu te va îndrăgi.

Ea pleacă și fuge pînă în cămara ei, unde Brangien o ia, tremurînd toată, în brațe ; regina îi istorisește întîmplarea.

Brangien strigă :

— Iseut, stăpîna mea, Dumnezeu a făcut pentru tine o minune mare. El este un părinte milostiv și nu vrea răul celor pe cari îi știe nevinovați.

Subt pinul cel mare, Tristan, sprijinit de lespedea de marmură se căina :

— Dumnezeu să se milostivească de mine și să șteargă nedreptatea cea mare ce o sufăr de la stăpînul meu !

După ce Tristan sări îndărăt peste împrejmuirea de pari, regele zîmbind își zise :

„Nepoate drag, binecuvîntat fie ceasul acesta ! Iacă-tă călătoria îndelungată ce te pregăteai a face azi de dimineață, a și luat sfîrșit !“

Acolo, într-un luminiș al pădurii, Frocin cetea în stele. El deslușea în ele că regele îl amenința cu moartea și se făcea negru la față de spaimă și de rușine, se umfla de ciudă și fugea grabnic în Țara Galilor.

VII

PITICUL FROCIN

*Wé dem selbin getwerge,
Daz er den edelin man vorrit ! **
(Eilart d'Oberg)

REGELE MARC A FĂCUT PACE CU
Tristán. l-a dat învoirea de a veni îndărăt la castel, și, tot ca
odinioară, Tristan se culcă în iatacul regelui cu apropiații și cu
credincioșii. După voia lui, intră și iese de-acolo ; regelui nu-i
mai pasă. Dar cine își poate ascunde multă vreme iubirea ?
Vai ! dragostea nu se poate tăinui !

Marc îi iertase pe mișei, iar mareșalul Dinas de Lidan,
aflînd într-o zi pe piticul cocoșat rătăcitor și flămînd printr-o
pădure depărtată, îl aduse înapoi regelui carele se înduioșă de
el și îi iertă mîrșăvia.

Însă bunătatea lui mai rău stîrni ura boierilor ; prinzîndu-i
din nou pe Tristan și pe regina, ei se legară cu jurămîntul
acesta : dacă regele nu-l va alunga pe nepotul său din țară,

* Vai de piticul cocoșat
Că pe Tristan ni l-a trădat !

(Eilart de Oberg)

se vor trage în castelele lor bine întărite spre a se război cu el. Deci chemară pe regele la voroavă :

— Doamne, iubește-ne, urăște-ne, cum îți va fi placul : dar noi voim să-l izgonești pe Tristan. El o iubește pe regina și aceasta o vede oricare, însă noi nu vom mai răbda așa ceva.

Regele îi aude, oftează, pleacă fruntea în jos, tace.

— Nu, Doamne, nu vom mai răbda aceasta, căci știm acum că atare știre, pînă dăunăzi ciudată, nu te mai miră și tu te învoiești la nelegiuirea lor. Ce vei face ? Chibzuiește și ține sfat. Cît despre noi, dacă nu îndepărtezi pe nepotul tău fără întoarcere, ne vom trage la moșiile noastre, plecînd de la Curtea ta și vom lua cu noi și pe vecinii noștri, neputînd suferi ca ei să rămîie cu tine ! Aceasta e alegerea ce ți-o lăsăm, alege dar !

— Boierilor, o dată am crezut în cuvintele urîte pe care le spuneți despre Tristan, dar mi-a părut rău. Însă voi sînteți credincioșii mei jurați, și nu vreau să pierd slujbele alor mei. Sfătuiți-mă așadar, aceasta vă cer, vouă carii datori îmi sînteți cu sfatul. Știți bine cît mă feresc eu de orice trufie și nesocotire a dreptei măsuri.

— Așadar, Măria-Ta chearnă aicea pe piticul Frocin. Nu te mai încrezi în el, de pe urma întîmplării cu livada. Totuși, nu cetise în stele că regina avea să vie în seara aceea sub pin ? El știe mulțime de lucruri, cere-i sfatul.

Veni în grabă, cocoșatul blestemat. Ascultați ce trădare l-a învățat el pe regele.

— Doamne, poruncește nepotului tău ca mîine, din zori, să plece în goana calului la Carduel spre a duce regelui Artur o scrisoare pecetluită. Doamne, Tristan se culcă lîngă patul tău. Ieși din iatac la ceasul somnului dintîi și mă jur pe Dumnezeu și pe legea Romei, că, dacă o iubește cu iubire păcătoasă, va vroi să vie să-i vorbească înaintea plecării sale ; însă dacă vine fără să aflu eu și fără să vezi și tu aceasta, atuncea ucide-mă. Cît despre ce va mai fi, lasă-mă pe mine să le potrivesc eu după voia mea și tu păzește-te numai de a vorbi lui Tristan despre solia aceasta mai înainte de vremea de a merge la culcare.

— Da, răspunse Marc, așa să se facă !

Atuncea piticul săvîrși o înșelătorie prea urîță. El intră la un brutar și luă de la el de patru dinari făină de grîu, floare, pe care o ascunse în poala halatului său. A ! cui i-ar fi dat în minte asemenea mișelie ? La căderea nopții, după ce regele cinase și oamenii săi adormiseră în sala cea mare învecinată cu

iatacul lui, Tristan veni, ca de obicei să fie față când se culca regele.

— Nepoate drag, fă-mi voia, mergi călare la regele Artur la Carduel și du-i să cetească scrisoarea aceasta. Închină-i-te din parte-mi și zăbovește doar o singură zi pe lângă el.

— Doamne, voi duce scrisoarea mâine.

— Da, mâine, înaintea zorilor.

Iată-l pe Tristan în mare frământare. De la patul lui la patul lui Marc era lățime de o sulită. O dorință fierbinte îl cuprinsese de o vorbă cu regina, și el își făgădui în inima sa, că, spre zori, dacă Marc va fi tot adormit, se va apropia de ea. A, Doamne, ce gând nebunesc !

Piticul se culca de obicei în iatacul regelui. Când văzu el că adormise toată lumea, se sculă și presără între patul lui Tristan și cel al reginei făina adusă : dacă vreunul din iubiți va trece în patul celuilalt, făina va păstra urma pașilor lui. Și pe când o presăra, Tristan, carele mai veghea, îl văzu :

— Cum adică ? Nu intră în obiceiul piticului acestuia de a-mi vrea binele ; dar va fi dezamăgit : prost ar fi cine ar lăsa urme de pași !

La miezul nopții, regele se sculă, ieși afară, cu piticul cocoșat după el. Era întuneric în încăpere : nici făclie, nici opaiț aprins. Tristan se ridică în picioare pe patul lui. Doamne ! de ce i-a venit gândul acela ? El își lipește călcâiele, măsoară din ochi depărtarea, sare și cade pe patul regelui. Vai ! Cu o zi mai înainte, în pădure, colții unui mistreț mare îl răniseră la picior și, spre nenorocirea lui, rana nu era legată. În sfortărea săriturii, ea se deschide, sîngeră ; dar Tristan nu vede sîngele care picură și înroșește cearceafurile. Și, afară, la lumina lunii, piticul prin meșteșugul lui vrăjitoresc, cunoscă că iubiții erau împreună. El se înfioră de bucurie și zise regelui :

— Du-te, și acuma, dacă nu-i prinzi împreună, pune să mă spînzure !

Vin deci către iatacul regelui ; regele, piticul și cei patru mișei. Însă Tristan i-a auzit venind ; el se ridică, se avîntă și ajunge în patul lui... Vai ! din păcate, în treacăt, sîngele a curs din rană pe făina presărată.

Iată-l pe regele, pe boierii și pe piticul ducînd o lumină. Tristan și Iscut se prefăceau că dorm ; ei rămăseseră singuri în iatac, cu Périnis, culcat la picioarele lui Tristan și carele nu se mișca. Însă regele vede pe pat cearceafurile bine înroșite și pe jos, făina stropită cu sînge proaspăt.

Atuncea cei patru boieri, cari îl pizmuiau pe Tristan din pricina vitejiei lui, îl țin strâns pe pat, și amenință și batjocoresc pe regina, o înfruntă și îi făgăduiesc dreaptă judecată. Ei descoperă rana care sîngeră :

— Tristan, zice regele, nici o tăgăduire nu s-ar mai prinde de-acuma încolo, mîine veți muri.

El îi strigă :

— Îndură-te, stăpîne ! În numele Mîntuitorului carele a pătimit pentru noi, stăpîne, fie-ți milă.

— Stăpîne, răzbună-te ! răspund mișeii.

— Unchiule drag, nu pentru mine rogu-te fierbinte ; ce-mi pasă de moarte ? De bunăseamă, dacă n-ar fi temerea de-a te mînia și mai mult le-aș plăti eu scump mișeilor pentru ce mi-au făcut, ei cari, fără ocrotirea ta, n-ar fi îndrăznit a se atinge de trupul meu cu mîinile lor ; însă de rușinea și de dragul tău, mă las în voia ta, fă cu mine ce ți-o plăcea. Uite-mă, stăpîne, dar îndurare pentru regina !

Și Tristan se pleacă și se umilește la picioarele regelui.

— Îndurare pentru regina, dacă s-ar afla un bărbat în casa ta, carele s-ar încumeta a rosti minciuna că eu aș fi iubit-o cu păcat, mă va găsi stînd împotriva lui la luptă dreaptă. Stăpîne, îndură-te de ea, în numele lui Dumnezeu.

Însă cei patru boieri l-au legat cu frînghii pe el și pe regina. A ! să fi știut că nu-i va fi îngăduit a-și dovedi dreptatea prin luptă dreaptă, ar fi trebuit să-l sfîșie de viu mai înainte de a răbda să-l lege în chipul acela josnic.

Căci el se încredea în Dumnezeu și știa bine că, la luptă dreaptă, nimenea n-ar îndrăzni a se măsura cu el. Și, firește, pe bună dreptate se încredea în Dumnezeu. Cînd se jura el că n-o iubise niciodată cu păcat pe regina, mișeii rîdeau de atîta semeție și îndrăzneală. Ci eu vă întreb, boieri dumneavoastră, carii știți adevărul despre băutura sorbită pe mare și carii pricepeți totul, minciună era ce zicea el ? Nu fapta dovedește fără-de-legea, ci judecata. Oamenii văd fapta, însă Dumnezeu vede inimile și, singur el este adevărat judecător. A lăsat, așa-dar, ca orice bărbat învinuit să se poată apăra prin luptă dreaptă și el însuși luptă de partea nevinovatului. De aceea Tristan cerea dreptate și luptă și se feri de a-l înfrunta în vreun chip pe regele Marc. Însă, dacă ar fi putut prevedea ce s-a întîmplat mai pe urmă, i-ar fi ucis pe mișei. De ce, Doamne ! nu i-a ucis ?

VIII

SĂRITURA DE LA SCHIT

*Qui voit son cors et sa façon,
Trop par avroit le cuer felon
Qui ne avroit d'Iseut pitié.**

(Bérout)

PRIN TÎRG ÎN NOAPTEA NEAGRĂ
merge vestea : Tristan și cu regina au fost prinși, regele vrea să-i omoare. Tîrgoveții bogați și norodul plîng cu toții. „Vai ! Mult trebuie să plîngem ! Tristan, boier viteaz, ai să mori așadar din asemenea josnică vînzare. Și tu, regină bună, regină preacinstită, în care țară se va mai afla o regină atît de frumoasă și de dragă ? Asta era isprava fermecelor tale, piticule cocoșat ? Să nu vadă vreodată fața lui Dumnezeu acela carele, întîlnindu-te, nu va împlînta țăpușul în trupul tău ! Tristan, scump și frumos prieten, cînd Morholtul, venit spre a ne răpi copiii, puse piciorul pe țărmul nostru, niciunul din boieri nu s-a încumetat a se lupta cu el și cu toții tăceau ca niște muți. Ci tu, Tristan, te-ai luptat pentru noi, toți băr-

* Cine-i vede trupul și făptura
Prea ar avea haină inima
De nu i-ar fi milă de Iseut.

(Bérout)

bații din Cornouailles, și l-ai ucis pe Morholtul ; și el te-a rănit cu un țapuş, din care rană moartea era să ți se tragă ; pentru noi. Astăzi, amintindu-ne acestea, putea-vom lăsa să fii omorât ?“

Jelaniile, țipetele cresc prin târg, cu toții urcă la castel. Dar atîta de cumplită este mînia regelui, că nu este boier cît de puternic și de măreț ar fi el, carele să îndrăznească a rosti o vorbă doar ca să-l înduplece.

Ziua se apropie, noaptea se duce. Înainte de răsăritul soarelui, Marc călărește afară din târg, pînă la locul unde își ține de obicei judecățile și dreptățile. El poruncește să se sape o groapă în pămînt și să fie umplută de curpeni noduroși și tăioși, cît și de spini albi și negri, smulși cu rădăcini cu tot.

În ceasul întîi, el pune să se strige prin toată țara o chemare grabnică pentru toți bărbații din Cornouailles. Ei se adună cu zavyă mare : cu toții plîng, afară de cocoșatul din Tintagel. Atuncea regele le grăi astfel :

— Boierilor, am poruncit ridicarea acestui rug pentru Tristan și pentru regina, căci au păcătuit.

Ci îi strigară cu toții :

— Judecată, Doamne ! Judecată mai întîi, după lege și după dreptate. A-i ucide fără dreptă judecată este rușine și fără-de-lege. Stăpîne, răgaz și îndurare pentru ei !

Marc răspunse mînios :

— Nu, nici răgaz, nici milă, nici judecată de nici un fel ! Pe Dumnezeu carele a făcut lumea, cine îmi va mai cere asemenea lucru, va arde el mai înainte pe rugul acesta !

Poruncește așîțarea focului și aducerea mai întîi a lui Tristan de la castel.

Spinii ard, cu toții tac, regele așteaptă.

Ostașii au dat fuga pînă la cămara în care iubiții stau sub pază strașnică. Ei îl trag pe Tristan, de mîinile lui legate cu frîngii. Doamne ! josnic lucru să-l lege astfel ! El plînge de umilință, dar la ce folos lacrimile ? Îl duc cu mare ocară și regina strigă, aproape nebună de îngrijorare :

— Să fiu ucisă eu, prietene, ca să scapi tu, ce bucuroasă aș fi !

Paznicii cu Tristan coboară în afara târgului, către rug. Însă, un călăreț se repede după ei, îi ajunge, sare jos din fuga calului : este Dinas, bunul seneșal. La vestea întîmplării

venise în grabă mare de la castelul său din Lidan, și spuma, sudoarea și sîngele curg șiroaie de pe calul lui :

— Fiule, mă grăbesc la judecata regelui. Dumnezeu îmi va ajuta poate de a duce într-astfel sfatul ca să vă fiu de ajutor amîndorura ; de pe acum el îmi îngăduiește chiar a te ușura întrucîtva. Prieteni, zice el paznicilor, vreau să-l duceți nelegat — și Dinas taie frînghiile de rușine — dacă ar încerca să fugă n-aveți speziile voastre ?

Îl sărută pe Tristan pe buze, încalecă din nou și calul îl duce în goană.

Ci, ascultați, cît este Dumnezeu de îndurat. El carele nu vrea moartea păcătosului, se milostivi de lacrimile și de strigarea poporului său, care se ruga la el, pentru iubiții chinuiți. Pe lîngă drumul pe care trecea Tristan, în vîrfurile stînci, în bătaia vîfului, un schit se înălța pe țărmul mării.

Zidul de căpătîi era pus la marginea unui perete de stînci, înalt, cu povîrnișuri și grohotișuri ; de partea altarului peste prăpastie, se afla un geamlîc, lucrat cu mare meșteșug de un sfînt. Tristan zise celor ce îl mînau :

— Boierilor, uitați schitul de colo, îngăduiți-mi să intru în el. Moartea mea este apropiată, mă voi ruga lui Dumnezeu să se milostivească de mine, carele atîta i-am greșit. Boierilor, schitul altă ieșire nu are decît cea de colo, fiecare din voi are spada lui ; știți bine că nu pot trece decît prin ușa aceea și după ce mă voi fi rugat lui Dumnezeu, oricum tot în mîinile voastre mă voi înapoia.

Unul din paznici zise :

— Putem totuși să-l îngăduim !

Îl lăsară să intre acolo. El alcargă prin schit; trece de cor, ajunge la geamlîc, apucă fereastra, o deschide și se avîntă... Mai bine căderea aceea decît moartea pe rug, în ochii unci asemenea adunări !

Ci, aflați, boierilor, că Dumnezeu foarte se îndură de el, vîntul se înfundă în straiele lui, îl ridică și îl așeză pe o lespede mare la piciorul peretelui de stînci. Oamenii din Cornouailles și astăzi mai zic lespedzii aceleia „Săritura lui Tristan“.

Și în fața schitului ceilalți așteptau înainte. Dar în zadar, căci acum Dumnezeu l-a luat în sfînta-i pază. El fuge. Ni-

sipul mișcător alunecă subț pașii lui. Cade, se întoarce, vede de departe rugul, flacăra arde cu zgomot, fumul se înalță. El fuge.

Cu spada la coapsă, Gorvenal scăpase din castel : regele l-ar fi dat să-l ardă pe rug în locul stăpînului său. Îl ajunge pe Tristan pe cîmp și Tristan strigă :

— Frate, Dumnezeu s-a milostivit de mine. A, sărmanul de mine, la ce bun ? Dacă nu o am pe Iseut, nu-mi pasă de nimica. Mai bine mă zdrobeam în cădere ! Am scăpat, Iseut, și pe tine or să te omoare. Ei o ard pe rug pentru mine, și pentru ea am să mor și eu.

Gorvenal îi zise :

— Stăpîne drag, îmbărbătează-te, nu asculta glasul mîniei. Uite la stufișul acesta des, închis cu un șanț lat, să ne ascundem în el, trec mulți oameni aicea pe drum, cari ne vor da de veste și dacă or arde-o pe Iseut, fiule, mă jur pe Dumnezeu, feciorul Mariei, de a nu mai petrece nicicînd o noapte subț acoperiș, pînă în ziua cînd o vom fi răzbunat.

— Frate, drag, nu am spada la mine.

— Iat-o, ți-am adus-o eu.

— Bine, frate, nu mă mai tem de nimica, afară numai de Dumnezeu.

— Fiule, îți mai aduc subț mantie, lucru mare care te va bucura, ceste zale tari și ușoare, ca să-ți fie de folos.

— Dă-mi-le, frate drag. Pe Dumnezeul nostru în care cred, acumă voi scăpa pe iubita mea.

— Nu, nu te grăbi nicidecum, zise Gorvenal. Dumnezeu, de bunăseamă, îți păstrează vreo răzbunare mai neîndoielnică. Ia gîndește-te că este în afară de puterea ta să te apropii de rug, tîrgoveții îl înconjoară și ei se tem de regele : cutare ce ar vrea scăparea tă, el cel întîiul te-ar lovi. Fiule, bine zice-se : Nebunia nu este vitejie. Așteaptă...

Ci, atuncea cînd Tristan sărise de pe peretele de stîncă, un om sărman din popor îl văzuse ridicîndu-se și fugind. El alergase la Tintagel și se strecurase pînă în cămară la Iseut :

— Mărită Doamnă, nu mai plînge. Prietenul tău a scăpat !

— Slavă Domnului, zise ea ! Acumă, lege-mă ori deslege-mă, cruce-mă ori omoare-mă, nici că mai îmi pasă !

Dară mișei strînseseră cu atîta cruzime frînghiile peste brațele ei că țîșnea sîngele. Ci, zîbind, ea zise :

— Dacă aş plînge de durerea aceasta, atuncea cînd Dumnezeu mi-a scos iubitul din mîinile mişeiilor, rău m-aş judeca singură !

Cînd îi sosi regelui vestea că Tristan scăpase prin geamlîc, el se înverzi de mînie şi porunci oamenilor săi de a-i aduce pe Iseut.

O luară ; ea se arată în prag, afară din sală, îşi întinde braţele din care curge sîngele. Un vaier se ridică din uliţă : „O, Doamne, îndură-te de ea ! Regină bună, regină precinstită, cum au înecat vînzătorii tăi pămîntul în durere. Bles-te-maţi fie !“

Regina e tîrîată pînă la rugul de spini, care arde în flăcări. Atuncea, Dinas, boierul de la Lidan, căzu în genunchi dinaintea regelui :

— Doamne, ascultă-mă, ţi-am slujit multă vreme, fără sminteală, cinstit şi fără de folos ; căci nu e om sărman, nici orfan, nici femeie bătrîna, care să-mi dea fie şi un dinar pe dregătoria ta de seneşal, pe care am ţinut-o toată viaţa. Ca răsplată pentru mine, primeşte-o pe regina în mila ta. Vrei s-o arzi pe rug fără judecată, este o fără-de-lege, de vreme ce ea tăgăduieşte păcatul de care o învinuieşti. Gîndeşte-te bine. Dacă îi arzi trupul pe rug, nu va mai fi pace în domnia-ta : Tristan a scăpat ; el cunoaşte cîmpurile, pădurile, vadurile, pasurile şi este om îndrăzneţ. Fireşte, eşti unchiul lui şi de fiinţa ta nu se va atinge el ; dară pe toţi boierii şi pe credincioşii tăi juraţi pre cîţi îi va putea afla, îi va ucide.

Şi cei patru mişei se îngălbenesc auzindu-l ; ei îl şi văd pe Tristan ascuns, pîndindu-i.

— Doamne, zice seneşalul, dacă e adevărat că te-am slujit toată viaţa, dă-mi-o mie pe Iseut ; voi răspunde cu de ea ca paznic şi chezaş al ei.

Însă regele îl luă de mîna pe Dinas şi se jură pe numele sfinţilor că va face dreptate pe loc.

Atuncea Dinas se ridică de jos :

— Doamne, eu mă înapoiez la Lidan şi mă lepăd de dregătoria ta.

Iseut îi zîmbeşte cu tristeţe. El încalecă şi se depărtează amărît şi întunecat, cu fruntea plecată.

Iseut stă dreaptă dinaintea focului. Gloata împrejur strigă, blestemă pe regele, afuriseşte pe vînători. Lacrimile curg pe faţa reginei. E îmbrăcată într-o haină strîmtă de

mătasă cenușie, prin care șerpuiește un fir subțire de aur ; în părul care îi cade pînă la picioare are o plasă de aur. Iar cine s-ar putea uita la ea atîta de frumoasă, fără a-i fi milă ar avea o inimă de mișel. Doamne ! cît de strîns îi sînt legate brațele !

Ci, o sută de leproși, schilozi, cu carnea mîncată pe ei și alburie, veniți grabnic cu cîrjele și cu toaca bețigașelor din care dau de veste de apropierea lor, se îmbulzesc în fața rugului și pe subt pleoapele umflate ochii lor roșii de sînge se bucurau de ce vedeau.

Ivain, cel mai hîd dintre bolnavi, îi strigă regelui cu glas pițigăiat :

— Doamne, vrei să-ți arunci muierea în foc ; este dreptate dreaptă, dar prea scurtă. Focul cel mare o va fi mistuit repede, vîntul puternic îi va fi risipit iute cenușa. Iară, cînd va fi scăzut și murit flacăra, îndată osînda ei se va fi sfîrșit. Vrei să te învăț eu o pedeapsă cu mult mai grea, ca să trăiască, dar în mare necinste și dorindu-și într-una moartea ? Măria Ta, vrei ?

Regele răspunse :

— Da, viața să-i rămîie, dar cu mare ocară și mai vitregă decît moartea... Cine mă va învăța asemenea osîndă, drag foarte îmi va fi.

— Doamne, îți voi spune dară, pe scurt gîndul meu. Uite, vezi, am o sută de tovarăși. Dă-ne-o nouă pe Iseut, și să fie a noastră de-a valma ! Răul ne ațîță poftele. Dă-ne-o nouă, leproșilor tăi, că nici nu se va fi pomenit asemenea sfîrșit pentru o femeie de sus. Uită-te la zdrențele de pe noi cum se lipesc de rănile ce ni se scurg. Ea, care, lîngă tine se desfăta cu țesuturi de preț căptușite cu jder, cu giuvaieruri, prin săli împodobite cu marmură, ea, care se bucura de vinațuri bune, de cinste mare, de veselie, cînd va vedea curtea leproșilor tăi, cînd va fi să pătrundă în bordeiele noastre și să se culce cu fiecare din noi, atuncea Iseut-Cea-Frumoasă, Cea Bălaie, își va mărturisi păcatul și îi va părea rău după para de spini de colea !

Regele îl aude, se ridică și multă vreme stă nemișcat. În sfîrșit, el aleargă la regina și o apucă de mîină. Ea strigă :

— Fie-ți milă, Doamne, arde-mă mai bine pe rug, arde-mă în foc !

Regele o dă. Ivain o ia și o sută de leproși se înghesuiesc în jurul ei. La strigătele lor pițigăiate, de lăcomie, toate inimile se topesc de milă ; dar Ivain este bucuros. Iseut se duce. Ivain o mîină. Alaiul cel hîd coboară afară din tîrg.

Au luat-o pe drumul unde stă la pîndă Tristan. Gorvenal strigă :

— Fiule, ce vei face ? Iată-ți iubita !

Tristan își împinge calul afară din stufiș :

— Ivain, ai întovărășit-o destul, acuma las-o dacă ții la viață !

Însă Ivain își leapădă mantia.

— Haideți, fîrtaților ! Cu ciomegile ! Cu cîrjele ! Să ne arătăm vrednicia !

Atuncea să-i fi văzut pe leproși lepădîndu-și glugile, propîindu-se pe picioarele lor betege, horcăind, răcnind și rotîndu-și cîrjele : unul amenință, altul mîrîie. Însă lui Tristan îi era silă de a-i lovi ; povestitorii vor să zică precum că Tristan l-ar fi ucis pe Ivain ; e lucru urît, nu, el era prea viteaz ca să omoare asemenea stîrpituri. Însă Gorvenal smulgînd un lăstar mai gros de stejar lovi cu el țeasta lui Ivain, sîngele negru țîșni și curse pînă la picioarele lui strîmbe.

Tristan o luă astfel din nou pe regina : de-acuma ea nu mai simți nici un rău. El îi tăie frînghiile de la mîini și părăsind cîmpia, se înfundară în Codrul Morois. Acolo, în adîncul pădurii, Tristan se simte la adăpost bun, ca după ziduri țari de cetate.

La asfințitul soarelui se opri ră la piciorul unui munte, spaima ostenise pe regina, ea își răzîmă capul de trupul lui Tristan și adormi.

Dimineața, Gorvenal răpi de la un pădurar arcul acestuia, cu două săgeți, meșteșugit lucrate și țepoase și îl dădu lui Tristan, bunului arcaș, carele află o căprioară și o vîină. Gorvenal aduse un vraf de uscături, bătu cremenea, scăpără și cu scînteia ațîță un foc mare de fript vînatul ; Tristan tăie crengi, clădi o colibă și o acoperi cu frunziș ; Iseut o așternu cu un strat gros de ierburi.

Atuncea, în fundul codrului sălbatec, începură fugarii a trăi asprul lor trai, drag totuși.

IX

CODRUL MOROIS

— *Nous avons perdu le monde, et le monde, nous ; que vous-en semble, Tristan, ami ?*

— *Amie, quand je vous ai avec moi, que me fault-il dont ? Se tous li mondes estoit orendroit avec nous, je ne verroie fors vous seule.**

(Roman en prose de Tristan.)

IN FUNDUL CODRULUI SĂLBATEC, cu mare greu, ca niște fiare încolțite, rățăceau și arareori îndrăzneau a se înapoia la culcușul din ajun. Nu mănâncă decît carnea fiarelor și duc dorul sării. Fețele lor slăbite se gălbesc, veștmintele de pe ei se zdrențuiesc, sfîșiate de mărăcinii. Ei se iubesc, nu suferă.

Într-o zi, pe cînd străbăteau acei codri adînci, încă neatînși de secure, ajunseră din întîmplare la schimnicia călugărului Ogrin.

Moșneagul sprijinit în toiag pășea mărunt la soare, în jurul schitului, prin crîngul de lemn ușor de arțar.

— Boier Tristan, strigă el, află ce jurămînt amarnic s-au jurat cei din Cornouailles. Regele a pus de s-a făcut strigare

* — *Noi am pierdut lumea și lumea pe noi, nu-i așa Tristan, iubitul?*

— *Iubito, cînd te am cu mine, ce să mai îmi trebuiască ? Dacă lumea toată ar fi într-acest loc cu noi, eu nu te-aș vedea decît pe tine.*

(Romanul în proză al lui Tristan.)

prin țara toată. Cine te va prinde va primi ca răsplată o sață de mărci de aur și boierii toți s-au legat de a te prinde și de-a te aduce lui, mort sau viu. Pocăiește-te, Tristan ! Dumnezeu iartă păcătosului pocăit.

— Să mă pocăiesc, preacuvioase Ogrin ? De care păcat ? Cei carii ne judecați, știți voi, oare, ce băutură am sorbit noi pe mare ? Da, băutura cea bună care ne îmbată fără seamăn, și mai bine să cerșesc toată viața pe drumuri și să mă hrănesc cu buruieni și cu rădăcini împreună cu Iseut, decât să fiu fără ca rege peste o țară mare.

— Boier Tristan, Dumnezeu să vă ajute, căci pierdurăți și lumea ceasta și ceea lume. Trădătorul stăpînului său trebuie tras și sfîrtecat în două de doi cai, ars pe rug, și unde îi cade cenușa, iarbă nu mai crește și aratul este în zadar ; copacii și verdeța toată pier de acolo. Tristan, du-o îndărăt pe regina aceluia carele a luat-o după legea Romei !

— Nu mai este a lui ; a dat-o leproșilor ; de la leproși am eucерit-o. Pe viitor a mea este ; nu mă pot despărți de ea, nici ea de mine.

Ogrin se pusese jos ; la picioarele lui, Iseut plîngea, cu capul pe genunchii omului carele suferă pentru Dumnezeu. Schimnicul îi rostea cuvintele cărții, însă așa, plîngînd, ea își clătea capul și nu vroia a-l crede.

— Vai, zice Ogrin, ce mîngîiere mai poți aduce unor morți ? Pocăiește-te, Tristan, fiindcă acela carele trăiește în păcat și fără de căință ca și mort este.

— Nu, sînt viu și nu mă căiesc. Ne vom înapoia în codru, care ne ocrotește și ne apără. Vino, Iseut, iubita mea !

Iseut se ridică, ei se luară de mîna. Pătrunseră în ierburile înalte și în hățisuri, copacii își închiseră asupra-le ramurile ; ei se făcură nevăzuți în desisuri.

Ascultați, boieri, o întîmplare frumoasă. Tristan crescuse un cîine, un copoi, frumos, ușor, iute ; nici un boier, nici regele nu-i avea perechea la vînat cu arcul. Îi zicea Husdent. Trebuise a-l închide în turnul cel mare, împiedecat de o buturugă, cu lanțul de gît ; din ziua în care încetase de a-și mai vedea stăpînul, el nu mai primea nici un fel de hrană, zgîrîia țărîna cu laba, urla. Mai multora li se făcu milă.

— Husdent, ziceau ei, nici un dobitoc n-a știut a-și iubi stăpînul ca tine ; da, Solomon a zis cu înțelepciune : „Prietenul meu cel adevărat este cîinele meu“.

Și regele Marc, amintindu-și de zilele trecute se gîndea în inima lui : cîinele acesta dovedește multă judecată plîngînd așa după stăpînul lui, căci mai este cineva în țara toată să fie ca Tristan ?

Trei boieri veniră la regele :

— Doamne, pune să-l dezlege pe Husdent ! Vom afla lesne dacă mîhnirea lui este după stăpînul său : dacă nu, îl vei vedea, abia deslegat, cu botul căscat, cu limba în vînt, fugărind lumea s-o muște și dobitoacele.

Îl desleagă. El sare pe ușă și aleargă prin încăperea unde pînă mai dăunăzi îl afla pe Tristan. Scheaună, geme, dă în sfîrșit, de urma stăpînului său. Străbate pas cu pas drumul pe care l-a urmat Tristan către rug. Toți se țin după el. Latră vesel, se cațără pe după peretele de stîncă. Iată-l înlăuntrul schitului, sare pe altar, deodată se avîntă prin geamlîc, cade la picioarele stîncii, prinde iar urma pe pietriș, se oprește o clipă în crîngul înflorit unde șezuse la pîndă Tristan, apoi pleacă drept spre codru. Nu-l vede nimeni fără să-i fie milă de el.

— Măria-Ta, ziseră atuncea Vitejii, să lăsăm urmărirea, ne-ar putea duce la loc de unde înapoierea ar fi anevoie.

Îl lăsară și se înturnară. În pădure cîinele latră tare de răsună codrul. De departe, Tristan, regina și Gorvenal l-au auzit.

-- Husdent este ! Ei se înfricoșează : fără îndoială regele îi urmărește ; așadar îi caută ca pe fiare cu copoii... Se înfundă în desiș. La margine, Tristan stă gata cu arcu lîntins. Dar cînd îl zărește, Husdent își cunoaște stăpînul, și sare pînă la el, dă din cap și din coadă, se gudură, se rostogolește la picioarele lui. Nu s-a mai văzut asemenea bucurie. Apoi dă fuga la Iseut-Cea-Bălaie, la Gorvenal și sare bucuros și în jurul calului. Lui Tristan i se făcu milă :

— Vai ! spre nenorocul nostru ne-a găsit el ! Ce să facă un om încolțit cu cîinele acesta, care nu știe să tacă ? Prin cîmpii și prin păduri, peste tot pămîntul său, regele ne încolțește : Husdent ne va da de gol cu lătratul lui. A, din dragoste și după firea lui cea aleasă a venit el să-și afle moartea ! Trebuie să ne păzim totuși. Ce este de făcut ? Sfătuiți-mă !

Iseut îl mîngîie ușor pe Husdent și zise :

— Stăpîne, cruță-l ! Am auzit zicîndu-se de un pădurar galez că-și învățase cîinele să se ție de urma sîngerată a cerbilor răniți fără să latre. Prietene Tristan, ce bucurie ar fi de am izbuti, silindu-ne, din răspuțeri, să-l învățăm așa pe Husdent !

El stătu o clipă pe gînduri, în timp ce Husdent lîngea mîinile lui Iseut. Tristan se înduioșă și zise :

— Am să încerc, prea îmi vine greu de a-l ucide.

Curînd Tristan pornește la vînat, urnește din loc un pui de capră, îl rănește cu săgeata. Copoiul vrea să ia urma iedului și latră de răsună codrul. Tristan îl silește să tacă lovindu-l, Husdent înalță capul spre stăpînul său, se miră, nu mai îndrăznește să latre, părăsește urma ; Tristan îl pune între genunchii săi, apoi își bate ciubota cu nuiua de castan, cum fac gonacii ca să-și asmută cîinii ; la acest semn Husdent dă să latre iar și Tristan iar îl lovește. Tot învățîndu-l astfel numai după o lună de zile, el l-a și deprins să vîneze pe mușete ; cînd o săgeată rănea vreo căprioară ori vreun ied, Husdent, fără de-a lătra nici o singură dată se ținea după urmă pe zăpadă, pe gheață ori pe iarbă : dacă ajungea fiara prin pădure, știa să însemne locul grămădind uscături și frunziș ; dacă o ajungea la loc deschis, grămădea ierburi peste trupul căzut și se întorcea fără nici un lătrat să-i arate stăpînului său locul.

Vara trece, iarna vine. Iubiții trăiră adăpostiți sub o stîncă găunoasă : și pe pămîntul înțepenit de îngheț, li se zbîrlește de turturi așternutul din frunze veștede. Prin puterea dragostei lor, nici unul, nici celălalt nu simte în ce restrînte se aflau.

Însă, cînd se desprimăvăară, ei ridicară sub copacii bătrîni coliba lor de ramuri verzi. Tristan știa de copil meșteșugul de a fluiera ca păsările din pădure ; el făcea după voie ca grangurul, ca pițigoiul, ca privighetoarea și ca tot păsăretul, și cîteodată pe ramurile colibei, chemate de fluieratul lui, păsărele multe cu gusa umflată își ciripeau cîntecele la soare.

Iubiții nu mai rătăceau într-una prin codru, căci niciunul din boieri nu îndrăznea să-i urmărească, știind că Tristan l-ar fi spînzurat de crăcile copacilor. Într-o zi totuși, unul

din cei patru vânzători, Guénelon, — bătu-l-ar Dumnezeu ! — dus de focul vânătoarei se încumetă a se apropia de codrul Morois. În dimineața aceea, la marginea pădurii, într-o vîlcea, Gorvenal după ce scosese șeaua de pe cal, îl lăsase în voie să pască iarba proaspătă, iar acolo în umbrarul lor, în așternutul de flori, Tristan o ținea strîns la piept pe regina și amîndoi dormeau.

Deodată Gorvenal auzi larma unei haite de copoi : în iureș mare cîinii goneau un cerb, care se adăposti în vîlcea. În depărtare, pe cîmp, se ivi un gonaci ; Gorvenal îl cunoscu ; era Guénelon, omul pe care stăpînul său îl ura mai mult decît pe toți ceilalți. Singur, fără scutier, cu pintenii în burta calului, și biciuindu-l peste greabăn, se grăbea de zor. Pitit după copac, Gorvenal îl pîndește : iute la venit, mai încet va fi la întors.

Trece, Gorvenal sare din ascunziș, apucă frîul calului, și, văzînd din nou în mintea lui atuncea tot răul făcut de acela, îl doboară, îl taie în bucăți, și pleacă ducîndu-i cu el capul retezat.

Acolo, în umbrar, pe patul de flori, Tristan și regina dormeau, strîns îmbrățișați. Gorvenal veni tiptil, cu capul mortului în mînă.

Cînd ceilalți gonaci dădură subt copac de trunchiul fără cap, ei o luară la fugă înnebuniți de spaima morții, ca și cum, de atuncea chiar, Tristan i-ar fi gonit. Din ziua aceea nimenea nu mai veni să vîneze acolo în codru.

Spre a bucura la deșteptare inima stăpînului său, Gorvenal spînzură capul de căpriorii colibei ; frunzișul des îl împresura.

Tristan se deșteptă și văzu, pe jumătate ascuns de frunziș, capul care se uita la el. Îl cunoscu pe Guénelon ; sări în picioare speriat. Dar Gorvenal îl liniști :

— Fii pe pace, e mort. L-am ucis cu astă spadă. Fiule, era dușmanul tău !...

Și Tristan se bucură ; a murit cel pe care îl ura.

De atuncea încolo, nimenea nu mai îndrăzni a pătrunde în codrul sălbatec ; spaima stă de strajă la intrarea lui, și iubiții domnesc acolo. Tot atuncea făuri Tristan Arcul-Fără-Greș, care lovea întotdeauna ținta, la locul ochit, de va fi fost om ori dobitoc.

Boieri dumneavoastră, era într-o zi de vară, la vremea secerişului, puţin după Rusalii, şi păsărelele, la ceasul când cădea roua, cântau ivirea zorilor. Tristan ieşi din colibă, fşi înţinse spada, îşi găti Arcul-Fără-Greş, apoi porni singur să vîneze prin codru. Mai înainte de înserat, o mare mîhnire îl va podidi. Nu, niciodată n-au fost alţi iubiţi care să se iubească atîta şi de aceea atîta să pătimească.

Deci, cînd se înapoie Tristan de la vînat, coplesit de căldura cea mare, el o cuprinse pe regina în braţe.

— Prietene, pe unde ai fost ?

— După un cerb care m-a ostenit foarte. Priveşte, curge măduşcala de pe mine, aş vrea să mă culc şi să adorm.

Subt umbrarul verde, aşternut cu otavă, Iseut se întinse mai întîi. Tristan se culcă lîngă ea şi puse spada goală între ei. Spre norocul lor rămăseseră îmbrăcaţi. Regina avea în deget inelul de aur cu smaragde frumoase pe care i-l dăduse Marc în ziua nunţii; degetele i se subţiaseră într-atîta că abia se mai ţinea inelul. Dormeau aşa, unul din braţele lui Tristan petrecut pe după gîtul iubitei, cellalt peste trupul ei, strîns îmbrăţişaţi, însă buzele lor nu se împreunau. Nici o adiere de vînt, nici o frunză nu se mişca. Prin acoperişul de frunziş, o rază de soare cobora pe obrazul lui Iseut, care strălucea ca gheaţa.

Ci, un pădurar luă aminte că în codru era un loc cu iarbă bătătorită ; cu o seară mai înainte, iubiţii dormiseră acolo, dar el nu desluşi urma trupurilor, ci ducîndu-se după paşii însemnaţi pe iarbă, răzbi pînă la sălaşul lor. Îi văzu dormind, îi cunoscă şi fugi, temîndu-se de cumplita deşteptare a lui Tristan. Fugi pînă la Tintagel, la două leghe depărtare de acolo, urcă treptele de la scara sălii, şi îl află pe regele în scaun de judecată în mijlocul boierilor săi adunaţi.

— Prietene, ce cauţi aicea, cu sufletul la gură, precum te văd ? S-ar zice un gonaci carele a alergat multă vreme după copoi. Vrei, oare, şi tu să ne ceri dreptate ? Cine te va fi alungat din pădurea mea ?

Pădurarul îl luă de o parte, şi în şoaptă, îi zise :

— Am văzut pe regina şi pe Tristan. Dormeau. Mie mi s-a făcut frică.

— În care loc ?

— Într-o colibă din Codrul Morois. Dorm unul în braţele celuilalt. Vino de grabă, dacă vrei să te răzbuni.

— Mergi și mă așteaptă la intrarea în codru, la piciorul Crucii Roșii. Nu vorbi nimănui despre ce ai văzut. Am să-ți dăruiesc aur și argint cât vei vroi să-ți iei.

Pădurarul se duse acolo și se așternu la piciorul Crucii Roșii. Blestemată să fie iscoada ! Însă va muri cu ocară precum vă va istorisi povestea noastră îndată.

Regele porunci să se pună șcaua pe calul său, își încinse spada, și fără de vreun însoțitor, se strecură afară din cetate. Tot călărind, singur așa, el își aduse aminte de noaptea când își prinsese nepotul, ce iubire vădise atuncea pentru Tristan Iscut-Cea-Frumoasă cu fața luminată ! Dacă îi va prinde acuma, le va pedepsi păcatul înfricoșat, se va răzbuna pe aceia carii l-au batjocorit...

La Crucea Roșie găsi pe pădurar :

— Treci în față, du-mă repede și de-a dreptul.

Umbra neagră a copacilor bătrâni îi învăluiește. Regele se ține după iscoadă. El se încrede în spada lui, care odinioară lovea cu putere mare. A ! Dacă Tristan se trezește, unul din ei doi, știe Dumnezeu carele, va rămîne mort pe locul acela. În sfîrșit pădurarul zice în șoaptă :

— Măria-Ta, ne apropiem !

El îi ține scara să descălece și leagă frîul calului de ramurile unui măr pădureț. Se apropiară mai mult, și deodată, într-un luminiș însoțit, văzură coliba împodobită cu flori.

Regele descheie mantia lui cu paftale de aur curat, o leapădă, și trupul mîndru se arată. Trage spada afară din teacă și mai zice o dată în cugetul lui că vrea să moară dacă nu-l poate omorî. Pădurarul îi calcă pe urne, el îi face semn să se întoarcă din drum.

Pătrunde singur în colibă, cu spada goală și o ridică... A ! Ce durere dacă va lovi cu ea ! Dar luă seama că buzele lor nu se împreunau și că o spadă goală le despărțea trupurile :

„Doamne, își zise, ce văd ? Să-i ucid adică ? De atîta vreme, dacă s-ar fi iubit cu păcat, de cînd viețuiesc aicea în codru, ar mai fi pus oare o spadă goală între ei ? Și nu știe toată lumea că o spadă goală care desparte două trupuri este cheazășie și strajă pentru curăție ? Dacă s-ar iubi cu păcat odihni-s-ar cu atîta nevinovăție ? Nu, nu îi voi ucide, ar fi mare păcat de a-i lovi ; și dacă l-aș trezi pe cel ce doarme și unul din noi doi ar rămîne mort, multă vreme s-ar vorbi de aceasta, și spre ocară noastră. Ci eu voi face așa ca la deșteptarea lor

să știe că i-am găsit adormiți, că nu le-am vrut moartea și că Dumnezeu s-a îndurat de ei.”

Soarele, străbătînd coliba, dogorea fața albă a lui Iseut ; regele își luă mănușile împodobite cu blană de cacom : „Ea, se gîndea el, mi le-a adus altădată din Irlanda !”... Le așează în frunziș ca să astupe deschizătura prin care străbătea soarele ; apoi trase ușor inelul cu piatra de smaragd pe care îl dăruise reginei ; odată trebuise împins tare spre a i-l petrece în deget ; acuma însă degetele erau atît de subțiate că inelul ieși fără greutate : în locul lui, regele puse inelul pe care odinioară i-l dăruise Iseut. Apoi luă spada care despărțea pe iubiți, aceeași chiar care se ciuntise în țeasta Morholtului ; puse în loc pe a lui, ieși din colibă, sări în șea, zicîndu-i pădurarului :

— Fugi acuma și mîntuiește-ți sufletul, dacă poți !

Ci, Iseut avu o vedenie în somn : era parcă într-un cort frumos, la mijlocul unei păduri adînci. Doi lei se aruncau asupra ei și se băteau pe ea... Scoase un țipăt și se trezi : mănușile împodobite cu cacom alb îi căzură în sân. La țipătul ei Tristan se sculă în picioare, vru să-și ia spada de jos și cunoscă, după mînerul ei de aur, spada regelui. Iar regina văzu în degetul ei inelul lui Marc. Ea strigă :

— Vai ! nenorocire nouă ! Regele ne-a prins !

— Da, zise Tristan, a luat cu el spada mea ; era singur, i s-a făcut frică, s-a dus după ajutor, va veni îndărăt, ne va arde pe rug dinaintea norodului. Să fugim !...

Și în zile lungi de mers, împreună cu Gorvenal, ei fugiră spre Țara Galilor, pînă la marginile Codrului Morois. Cîte chinuri le va fi cășunat iubirea !

X

SCHIMNICUL OGRIN

*Aspre vie meinent et dure :
Tant s'entraiment de bone amor .
L'uns port l'autre ne sent dolor **

(Bérout)

PESTE TREI ZILE, DUPĂ CE SE ȚINUSE pe urmele unui cerb rănit, la căderea nopții, Tristan prinse a se gândi :

„Nu, de bună seamă, nu de teamă ne-a cruțat regele. Luase spada mea, adâncit în somn eram în mîna lui, mă putea lovi, la ce să mai aducă ajutoare ? Și dacă vroia să mă prindă de viu, de ce, după ce îmi luase spada, să mi-o lase pe a lui ? A, te-am ghicit, tată : nu de teamă, ci din dragoste și de milă, ai vrut să ne ierți. Să ne ierți ? Cine oare ar putea ierta, fără de a se înjosi, atare păcat ? Nu, nu ne-a iertat, dar a înțeles că la rug, la săritura de la schit, la pînda împotriva leproșilor, Dumnezeu ne-a luat în paza sa. El și-a adus aminte atuncea de copilul carele, odinioară, cînta din harpă la picioarele lui, și

* *Aspră viață duc și grea :
Atîta se iubesc din dragoste adevărată,
Că unul prin celălalt nu simte durerea*
(Bérout)

de moșia mea din Loonois părăsită pentru el ; și de sîngele vărsat pentru mărirea lui. Și-a adus aminte că nu mărturisem nici o vină, ci că în zadar cerusem, după lege, judecată și luptă dreaptă, și firea lui aleasă l-a aplecat a înțelege ceea ce în jurul său oamenii lui nu înțeleg : nu că ar fi să știe ori ar putea vreodată ști adevărul despre dragostea noastră, însă are îndoieli, nădăjduiește, simte, că n-am rostit nici o minciună, dorește să-mi dovedesc dreapta la judecată. A, unchiule drag, să înving în luptă dreaptă, cu ajutorul lui Dumnezeu, și, pentru mărirea ta, să îmbrac iar-zalele și să pun coiful !... Ce mi-a dat prin minte ? El să ia-îndărăt pe Iseut și eu să i-o dau ? De ce mai bine nu m-a sugrumat prin somn ? Altă dată, încolțit de el, îl puteam urî și uita : el lepădase pe Iseut leproșilor ; nu mai era a lui, a mea era. Iată însă că prin îndurare a trezit dragostea mea și a cucerit-o iarăși pe regina. Regina ? ea era regină lângă el, și în codrul acesta viețuiește ca o roabă. Ce-am făcut eu din tinerețele ei ? În loc de cămărilor cu mătase pe pereți îi dau o pădure sălbatecă, o colibă în loc de covoarele frumoase, din pricina mea urmează calea aceasta rea. Domnului Dumnezeu, regelui luminii, îi cer iertare și fierbinte rogu-l a-mi da puterea de-a înapoia pe regina Iseut regelui Marc. Nu este ea femeia lui, luată după legea Romei, dinaintea tuturor mai marilor țării ?

Tristan se sprijină în arcul lui și se căinează îndelung în noapte.

În desișul străjuit de spini, care le slujea de adăpost, Iseut-Cea-Bălaie aștepta întoarcerea lui Tristan. La lumina lunii zări inclul strecurat de Marc, lucindu-i în deget. Ea se gîndi :

„Cel carele, prin aleasă curtenie mi-a dat inclul acesta de aur, nu este bărbatul mîniat carele m-a lepădat leproșilor, nu, el este stăpînul îndurat carele, din ziua cînd am pus piciorul în țara lui, m-a primit și m-a ocrotit. Cît îl mai îndrăgea pe Tristan ! Însă am venit eu, și ce-am făcut ? Tristan n-ar trebui el să trăiască la Curtea regelui, cu o sută de domnișori în juru-i, cari ar ține de casa lui, și l-ar sluji, spre a fi făcuți apoi Viteji ? N-ar trebui el, călărind pe la Curțile și conacele boierești să umble în căutarea de fapte vitejești și de prilejuri de faimă ? Ci, din pricina mea, uită el de vitejie, alungat de la Curte, încolțit în codru, ducînd viață de fiară sălbatecă...”

Auzi atuncea prin frunzele veste-de-și prin uscături apropiindu-se pasul lui Tristan. Ieși în întîmpinarea lui ca de obi-

cei ca să-l ușureze de arme. Îi luă din mâini Arcul-Fără-Greș cu săgețile lui și îi desprinse spada de la sold.

— Iubito, zise el, dacă aș putea cădea la învoială cu regele Marc ! Dacă ar încuviința să dovedesc prin luptă dreaptă că niciodată, nici cu fapta nici cu vorba, nu te voi fi iubit cu păcat, orice. Viteaz din țară, de la Lidan pînă la Durham, carele s-ar încumeta a zice altfel ar trebui să se măsoare cu mine la luptă dreaptă. Apoi dacă regele m-ar îngădui la Curte și între ai lui, cum l-aș sluji cu mare cinste ca pe stăpînul și pe părintele meu ; și dacă ar vroi mai bine să mă îndepărteze și să te păstreze, aș trece în Frisia ori în Bretania, cu Gorvenal ca singur însoțitor. Însă peste tot locul în care m-aș duce, eu al tău aș rămîne. Iseut, nu m-ar bate gîndul la asemenea despărțire, dacă n-ar fi lipsa cumplită pe care o înduri de atîta vreme, tu așa de frumoasă, în pămîntul acesta pustiu.

— Tristan, adu-ți aminte de schimnicul Ogrin în zăvoiul lui ! Să ne înapoiem la el, și fie să putem cerși îndurare de la regele ceresc, Tristan, prietene !

Îl deșteptară pe Gorvenal, Iseut se urcă pe cal, pe care Tristan îl luă de frîu, și noaptea întrecăgă, străbătînd cea din urmă dată hugeagurile dragi lor, merseră fără a rosti un cuvînt.

Dimineata se odihniră, apoi merseră iarăși, pînă ieșiră la schimnicie. Pe pragul schitului, Ogrin cetea într-un ceaslov. Îi văzu și, de departe îi chemă cu duioșie :

— Prieteni ! Cum vă mîină iubirea din suferință în suferință ! Cît va mai ține oare nebunia voastră ? Haideți ! Pocăiți-vă într-un sfîrșit !

Tristan îi zise :

— Ascultă, cuvioase Ogrin. Ajută-ne să supunem o învoială regelui. Eu i-aș da îndărăt pe regina. Apoi, aș pleca departe, în Bretania ori în Frisia ; într-o zi, dacă regele m-ar răbda iarăși lîngă el, m-aș înapoia și i-aș sluji după datorința mea.

Plecată la genunchii schimnicului, Iseut zise la rîndul ei, cu durere :

— Nu vom mai viețui astfel. Nu zic că mă pocăiesc de a fi iubit și de a-l iubi pe Tristan, acum și pururea ; însă trupurile noastre fi-vor despărțise de astăzi înainte.

Schimnicul plînsese și se închină lui Dumnezeu : „Doamne, împărate atotputernic ! Mulțumescu-ți de a-mi fi dat să trăiesc

îndestulă vreme spre a veni în ajutorul acestora doi !...” El îi sfătui cu înțelepciune, apoi luă cerneală și hîrtie și scrisese scrisoarea prin care Tristan îi spunea regelui învoiala. După ce scrisese toate cuvintele pe care i le rosti Tristan, acesta o pecetului cu inelul său.

— Cine va duce scrisoarea ? întrebă schimnicul.

— O voi duce eu însumi.

— Nu, boier Tristan, nu vei încerca pasul acesta îndrăzneț ; eu mă voi duce în locul tău, cunosc prea bine toate colțurile castelului.

— Lasă, cuvioase Ogrin, regina va rămîne în schimnicia ta ; la căderea nopții, mă voi duce eu cu scutierul meu, carele îmi va păzi calul.

Cînd întunerecul se lăsă peste codru, Tristan porni la drum cu Gorvenal. La porțile Tintagelului, îl părăsi. Pe ziduri, străjile sunau din trîmbițe. El se lăsă în șanțul cel mare și străbătu tîrgul cu primejdia trupului său. Sări, ca altădată, peste împrejmuirea de pari ascuțiți ai livezii știute, se uită iarăși la lespedea de marmură, la fîntîină și la pinul cel mare, și se apropie de fereastra după care dormea regele. Îl strigă încet. Marc se trezi :

— Cine ești tu, carele mă chemi la ceasul acesta din noapte ?

— Doamne, eu sînt Tristan, îți aduc o scrisoare, o las aici pe gratiile ferestrei. Spînzură răspunsul tău de un braț al Crucii Roșii.

— Pentru numele lui Dumnezeu, nepoate drag, așteaptă-mă !

El se avîntă pe prag, și de trei ori strigă în noapte :

— Tristan, Tristan ! Tristan, fiul meu !

Însă Tristan fugise. El ajunsese la locul unde îl aștepta scutierul lui, și dintr-o săritură ușoară, fu în șea :

— Nebunule ! îi zise Gorvenal, zorește-te, să fugim pe drumul de colca !

Ajunseră, în sfîrșit, la schit unde îl afluă pe schimnicul rugîndu-se și pe Iseut plîngînd.

XI

VADUE ÎNTÂMPLĂRILOR

*Oyez, vous tous qui passez par la voie
Venez ça, chascun de vous voie
Si' est douleur fors que la moie.
C'est Tristan que la mort mestroie. **

(Le Lai Mortel)

MARC PORUNCI SĂ-L DEȘTEPTE PE duhovnicul lui și îi dădu scrisoarea. Preotul rupse ceara pecetii și se închină întui regelui în numele lui Tristan, apoi după ce desluși cu îndemînare cuvintele scrise, îi spuse ce îi dădea de știre Tristan. Marc îl ascultă fără de a rosti un cuvînt, bucurîndu-se în inima lui, căci iubea încă pe regina.

Adună anume pe boierii lui cei mai cu vază, și după ce fură cu toții întruniți, se făcu liniște și regele grăi :

— Boierilor, am primit scrisoarea de față. Sînt rege peste voi și sînteți credincioșii mei jurați. Ascultați ce veste am primit, pe urmă sfătuiți-mă, după cum vă cer, căci îmi sînteți datorî cu sfatul.

* *Auziți voi toți cîți treceți pe cale,
Veniți încoace, vedeți ficcare
De este durere cum este a mea.
E Tristan în stăpînirea morții.*

(Cîntecul despre moartea lui Tristan)

Duhovnicul se ridică, desfășură scrisoarea cu amîndouă mîinile și, în picioare, în fața regelui :

— Boierilor, zise el, Tristan se închină mai întîi cu sănătate și cu dragoste regelui și boierimii sale. Doamne, adăugă el, cînd am ucis balaurul și am cucerit pe fiica regelui Irlandei, mie mi-a fost dată, eram stăpîn să o păstrez, dar nu am vrut : am adus-o în țara ta și ți-am dat-o. Însă de abia o luaseși de soție și niște mișei te-au făcut a crede scorniturile lor. În mînia ta, unchiule drag, stăpîne al meu, ai vrut a pune să ne ardă pe rug fără judecată. Însă Dumnezeu s-a îndurat ; ne rugasem lui și a mîntuit-o pe regina, și pe dreptate a fost ; de asemenea eu am sărit de pe stîncă înaltă și am scăpat cu voia lui Dumnezeu. Ce voi fi făcut de atuncea vrednic de ocară ? Regina era dată leproșilor, i-am venit într-ajutor, am luat-o cu mine : puteam eu să nu sar pentru aceea care era aproape de a muri nevinovată din pricina mea ? Am fugit cu ea în codru, puteam eu, ca să ți-o aduc îndărăt să ies din codru la cîmp deschis ? Nu porunciseși să fim prinși, vii sau morți ? Însă, astăzi ca și atuncea, eu stau gata, stăpîne, de a da cheazășia mea, și de a dovedi prin luptă dreptă împotriva oricui ar fi, că regina niciodată n-a avut față de mine, vreo dragoste înjositoare pentru tine. Orînduiește lupta : primesc orice potrivnic și dacă nu-mi pot dovedi dreptatea, pune să mă ardă pe rug, dinaintea oamenilor tăi. Însă, de cîștig eu cumva, și îți va plăcea să o iei îndărăt pe Iseut cea cu fața luminată, niciunul din boierii tăi nu te va sluji mai bine decît mine ; dacă, dimpotrivă, nu-ți pasă de slujba mea, voi trece peste mare și mă voi duce să intru în slujba regelui din Gavoia ori din Frisia, și niciodată nu vei mai auzi de mine. Măria-Ta, Doamne, ține sfat, și dacă nu te învoiești nici într-un chip, voi duce îndărăt pe Iseut în Irlanda, de unde am luat-o, și ea va fi regină în țară la ea.

După ce boierii din Cornouailles auziră că Tristan îi chema să se lupte cu el, ziseră cu toții regelui :

— Doamne, ia-o îndărăt pe regina, niște inși nesăbuiți au defăimat-o pe lîngă tine. Cît despre Tristan, el să plece, după cum bine zice, a se război în Gavoia sau pe lîngă regele Frisiei. Dă-i de veste să-ți aducă îndărăt pe regina în anume zi, curînd.

Regele de trei ori îi întrebă :

— Nu se scoală nimenea spre a-l învinui pe Tristan ?

Cu toții tăceau. Atuncea zise el către duhovnicul : „Scrie așa dar o scrisoare cât de repede, ai auzit ce să zici. acolo, grăbește-te de a o scrie : Iseut a suferit și așa prea mult la tinerețele ei ! Și scrisoarea să fie spânzurată de un braț al Crucii Roșii, mai înainte de lăsarea serii. Zorește-te !“

El adăugă :

— Vei mai scrie de asemenea că le trimet amîndorura închinare și dragoste.

Către miezul nopții, Tristan străbătu Lunca Albă, află scrisoarea și o duse pecetluită schimnicului Ogrin. Schimnicul îi ceti cuprinsul : Marc se învoia, după sfatul tuturor boierilor de a o primi îndărăt pe Iseut, însă nu de a-l păstra pe Tristan în slujba sa ; cât despre el, Tristan, avea a trece dincolo de mare, după ce, peste trei zile, la Vadul Intîmplărilor, va fi dat îndărăt pe regina în mîinile lui Marc.

— Doamne, zise Tristan, ce durere de a te pierde, iubito. Trebuie totuși, fiindcă suferința îndurată din pricina mea, acuma ți-o pot cruța. Cînd va fi venit clipa de a ne despărți, îți voi face un dar, cheazășie a dragostei mele. Din țara, neștiută încă, în care mă duc, îți voi trimete un sol, acela îmi va spune dorința ta, iubito, și la cea dintîi a ta chemare, din țara aceea depărtată, voi veni grabnic.

Iseut suspină și zise :

— Tristan, lasă-mi-l pe Husdent, cîinele tău. Niciodată un copoi de preț nu va fi fost ținut în mai mare cinste. Văzîndu-l, îmi voi aduce aminte de tine și voi fi mai puțin tristă. Prietene, am un inel de matostat verde, ia-l de dragul meu, poartă-l în deget : dacă vreodată un sol se va zice venit din partea ta, eu nu îl voi crede, orice va face și orice va zice, pînă nu îmi va fi arătat inelul acela. Însă, de cum îl voi fi văzut nici o putere, nici o opreliște regească, nu mă vor împiedeca de a face tot ceea ce îmi vei fi cerut atuncea, de fi-va treabă înțeleaptă ori de fi-va nebunie curată.

— Iubito, ți-l dau pe Husdent.

— Iubitule, ia acest inel în schimb.

Și amîndoi se sărutară pe buze.

Ci, lăsîndu-i pe iubiți la schit, Ogrin se călătorise cu toiagul lui pînă la Tîrgul Muntelui ; de-acolo cumpără cacom și sobol,

și nură, țesături de mătase, de purpură și de stacoj, o haină mai albă decât floarea crinului, încă un cal buiestraș cu frîul și cu șeaua de aur. Lumea rîdea văzîndu-l cum risipea pentru asemenea cumpărături ciudate și scumpe, bănuții lui strînși de multă vreme ; însă moșneagul încărcă pe cal țesăturile de preț și se întoarse la Iseut.

— Mărită Doamnă, veșmintele tale cad în zdrențe, primește darurile acestea, spre a fi mai frumoasă în ziua în care te vei duce la Vadul Întîmplărilor ; mă tem numai să nu-ți fie pe plac : eu nu mă pricep la alesul unor asemenea podoabe.

În timpul acesta, regele făcea strigare pretutindenea prin Cornouailles, că peste trei zile, la Vadul Întîmplărilor se va învoi cu regina. Doamne și Viteji se duseră mulțime la această adunare ; cu toții doreau a vedea pe regina Iseut, la toți le era dragă, afară de acei mișei cari scăpasera încă cu viață.

Dară din aceia trei, unul va muri de spadă, celălalt străpuns de săgeată și cel de-al treilea innecat ; iar cît despre pădurar, Périnis-Cel-Credincios, cel Bălai, îl va omorî cu ciomagul în codru. Așa Dumnezeu carele urăște toată răutatea și fărăde-măsura îi va răzbuna pe iubiți de vrăjmașii lor.

În ziua hotărîită pentru adunare, la Vadul Întîmplărilor, pajiștea strălucea de departe, împodobită și gătită cu corturile boierești cele scumpe. În codru, Tristan călărea cu Iseut, și, de teama vreunei capcane dușmănești, el își trăsesese platoșa pe subt zdrențele lui. Deodată amîndoi se iviră la marginea codrului și văzură în depărtare, printre boieri, pe regele Marc.

— Iubito, zise Tristan, iată-l pe regele, stăpînul tău, pe Vitejii și pe lefegii săi, vin către noi ; într-o clipă nu ne vom mai putea vorbi. Pe Dumnezeu cel puternic și preaslăvit, rogu-te fierbinte : cîndva dacă îți voi trimete vreo solie, să faci precum îți voi cere !

— Tristan, iubitule, de cum voi vedea iarăși inelul de matostat verde, nici turn, nici cetate întărită nu mă vor împiedeca de a face voia iubitului meu.

— Iseut, Dumnezeu să-ți fie seamă !

Caii lor mergeau alături ; el o trase către sine și o strînse în brațe.

— Iubitule, zise Iseut, auzi ruga mea din urmă ; ai să ieși din țară, mai așteaptă însă cîteva zile ; ascunde-te, pînă vei

afla cum se poartă regele față de mine, cu minie ori cu bunătațe !... Eu sînt singură ; cine să mă apere de mișei ? Mă tem ! Pădurarul Orri te va găzdui în taină ; strecoară-te noaptea pînă la crama părăginită și voi trimete acolo pe Périnis ca să-ți spună dacă cineva îmi face vreun rău.

— Iubito, nimenea nu va îndrăzni. Voi rămîne la Orri, cel ce te va prigoni păzească-se de mine ca de Cel Rău !

Amîndouă pîlcurile se apropiaseră și se închinau unul altuia. La o bătaie de arc înaintea alor săi, regele călărea vîrtos ; cu el era Dinas de Lidan.

După ce boierii îl ajunseră, Tristan, ținînd de frîu calul reginei, se închină regelui și îi zise :

— Doamne, îți dau îndărăt pe Iseut-Cea-Bălae. În fața bărbaților țării tale, ceru-ți de a-mi îngădui să mă apăr la scaunul dreptății tale. N-am fost niciodată judecat. Fă să-mi pot arăta dreptatea prin luptă dreaptă, învins, arde-mă în pucioasă, învingător, oprește-mă pe lîngă tine ; ori, dacă nu te învoiești astfel, voi lua calea unei țări îndepărtate.

Nimenea nu-l înfruntă la luptă pe Tristan. Atuncea Marc luă la rîndul său calul lui Iseut de frîu, și încredințîndu-l lui Dinas, se trase la o parte spre a ține sfat.

Bucuros, Dinas o preacinsti în tot chipul pe regina cu multă curtenie. Îi scoase de pe umere manta scumpă de stacoj, și trupul ei se arătă mîndru de sub haina de mătase. Și regina zîmbi la gîndul bătrînului schimnic, carele nu-și cruțase bănuții. Are strai scump, mîinile și picioarele gingașe, ochii albaștri, întunecați ca toporașii, iar părul bălai ca lumina soarelui.

Cînd o văzură mișei, frumoasă și preacinstită ca și mai înainte vreme, încludați își împinseră caii către regele. Atuncea chiar un boier, André de Nicole, se silea a-l încredința :

— Doamne, zicea el, oprește-l pe Tristan pe lîngă tine, vei fi, mulțumită lui, un rege mai temut.

Și puțin cîte puțin, el înmuia inima lui Marc. Însă mișei veniră împotrivă și ziseră :

— Doamne, ascultă de sfatul nostru cîstit. Prea s-au vorbit multe despre regina, pe nedrept, așa să fie ; însă dacă Tristan și cu ea se întorc împreună la Curtea ta se va vorbi din nou. Lasă-l mai bine pe Tristan să se îndepărteze cîtăva vreme ; într-o zi, fără îndoială, îl vei chema îndărăt.

Marc așa făcu ; trimise poruncă lui Tristan, prin boierii săi, de a se îndepărta fără zăbavă. Atuncea Tristan veni către regina și își luă rămas bun. Ei căutară unul la altul. Regina se rușină de lumea adunată și se înroși.

Însă regelui i se făcu milă și grăind către nepotul său întâia oară :

— Unde te vei duce, îmbrăcat în zdrențe ? Ia din vistieria mea cât vei vroi, aur, argint, nură și jder.

— Măria-Ta, zise Tristan, nu voi lua din vistieria ta nici un ban, nici o lețcaie. Așa precum voi putea, mă voi duce să-l slujesc bucuros pe bogatul rege al Frisiei.

El își întoarse calul și coborî spre mare. Iseut îl urmări cu privirea, și câtă vreme îl mai putu zări în depărtare nu-și întoarse capul.

La vestea învoielii, mari și mici, femei și copii, ieșiră mulțime afară din târg într-o întâmpinare a lui Iseut ; și tot căinându-se foarte pentru desțărarea lui Tristan, ei o sărbătoreau pe regina lor, aflată din nou. În larma clopotelor, pe ulițele împodobite cu covoare și așternute cu flori, regele, boierii mari și mici, veniră în alai cu ea ; porțile Curții regesti se deschiseră largi la tot norodul ; bogați și săraci se putură așeza și ospăta, și spre a slăvi ziua aceea, Marc, după ce slobozi o sută de șerbi, înmână spada și platoșa la douăzeci de domnișori pe care cu mîna lui chiar îi făcu Viteji.

Între acestea, la căderea nopții, Tristan, după cum îi făgăduise reginei, se furișă la pădurarul Orri, carele îl găzdui în taină la crama părăginită. Mișei să ia seama !

XII

ORDALIA

*Diens i a fait vertuz. **

(Bérout)

CURÎND DUPĂ ACEEA, DENOALEN, Andret și Gondoïne se crezură la adăpost de primejdie ; negreșit, Tristan își va fi ducînd traiul dincolo de mare, într-o țară prea depărtată spre a le mai putea face vreun rău. Așa dar într-o zi de vînătoare, pe cînd regele trăgînd cu urechea la lătratul cîinilor din haita lui, își ținea calul în loc la mijlocul unei rariște, tustrei călăriră spre el.

— Doamne, ascultă cuvîntul nostru. Osîndiseși pe regina fără judecată, era nedreptate. Acuma o ierți tot fără judecată : nu este iarăși nedreptate ? Niciodată nu s-a desvinovățit și boierii țării tale vă nesocotesc pe amîndoi. Sfătuiește-o mai bine să ceară ea singură judecata lui Dumnezeu. Ce-i pasă, nevinovată fiind, să jure pe moaștele sfinților că nu a păcătuit niciodată ? Nevinovată cum este, să apuce cu mîna fierul înro-

* *Dumnezeu a făcut o minune mare.*

(Bérout)

șit în para focului ? Astfel cere datina, și prin această încercare ușoară vor fi deci risipite bănuielile din vechi.

Marc răspunse mînios :

— Dumnezeu să vă nimicească, boierilor din Cornouailles, pe voi cari fără oprire îmi căutați rușinea ! Din pricina voastră mi-am izgonit nepotul : ce mai vroiți anume ? Să izgonesc și pe regina în Irlanda ? Care sînt prepusurile voastre cele noi ? Cît despre cele vechi nu s-a arătat Tristan gata să se apere ? Pentru a o desvinovăți pe regina v-a chemat la luptă dreaptă și cu toții îl auzeți : de ce nu v-ați luat atuncea scuturile și sulitele ? Boierilor, ce îmi cereți este împotriva dreptății ; temeți-vă deci ca pe acela pe carele l-am izgonit de aici să nu-l chem îndărăt !

Atuncea mișcii tremurară ; ei îl și crezură pe Tristan înapoiat, sîngerîndu-le trupurile de tot.

— Doamne, noi te sfătuim cu credință, pentru cîntea ta, cum se cade din partea unor credincioși jurați ; însă de acum înainte vom tăcea. Uită-ți mînia, dă-ne iar pacea.

Însă Marc se înalță în scări :

— Afară de pe pămîntul meu, mișeilor ! Pacea nu o veți avea. Din pricina voastră l-am izgonit pe Tristan ; la rîndul vostru, afară de pe pămîntul meu !

— Fie, Măria-Ta ! Castelele noastre sînt tari, bine împre-surate cu pari, pe stînci anevoie de urcat !

Și fără a i se închina, ei își înturnară caii.

Nemaiașteptînd nici pe copoi, nici pe gonaci, Marc își zori calul către Tintagel, urcă treptele scării de la sală și regina auzi pasul lui grăbit răsunînd pe lespezi.

Ea se sculă să-l întîmpine, îi luă spada, după obiceiul ei, și i se închină pînă la pămînt. Marc o opri de mîini și cînd o ridică, Iseut înălțînd ochii, văzu trăsăturile feței sale alese răvășite de mînie ; tot astfel i se arătase altădată, ca scos din minți, dinaintea rugului.

„A, se gîndi ea, iubitul meu este descoperit, regele l-a prins“.

Inima i se răci în piept, și fără o vorbă, ea se prăbuși la picioarele regelui. El o luă în brațe și o sărută cu blîndețe ; încetul cu încetul, ea își venea în fire.

— Prietenă, prietenă, care ți-e supărarea ?

— Doamne, mi-e teamă : te-am văzut atîta de mîniat.

— Da, mă înapoiam supărat de la vînătoare.

— A, Doamne, dacă gonacii tăi te-au necăjit, cade-se oare a pune atîta la inimă supărările de vînătoare ?

Marc zîmbi la zisele acestea :

— Nu, prietenă, gonacii mei nu m-au necăjit, ci trei mișei, cari de multă vreme ne urăsc. Îi știi, Andret, Denoalen și Gondoïne. I-am izgonit de pe pămîntul meu.

— Doamne, care să fie răul ce ți-l vor fi zis de mine ?

— Ce-ți pasă ? I-am izgonit !

— Doamne, fiecare are dreptul de a-și vădi gîndul. Dară am și eu dreptul de a ști ce ocară mi se aruncă. Și de la cine să aflu, decît de la tine ? Singură în țară străină, eu n-am pe nimenea afară de tine, Doamne, spre a mă ocroti.

— Fie. Socoteau ei deci că s-ar cuveni să te desvinovățești prin jurămînt și prin încercarea focului. „Regina, ziceau, n-ar trebui ea să ceară singură atare judecată ? Asemenea încercări sînt ușoare cui se știe nevinovat. N-ar avea de ce să-i pese... Dumnezeu este judecător adevărat ; el ar risipi pe veci învinuirile cele vechi“. Dară să lăsăm acestea. I-am izgonit, zicu-ți.

— Iseut se cutremură, ea căută la regele :

— Doamne, trimete să-i cheme îndărăt la Curtea ta. Mă voi desvinovăți prin jurămînt.

— Cînd ?

— Peste zece zile.

— Sorocul este tare apropiat.

— Este chiar prea depărtat. Însă eu cer ca pînă atuncea să dai de veste regelui Artur să încalece și să vie cu Dumnealui Gauvain, cu Girflet, cu Ké seneșalul și cu o sută de Viteji de ai săi pînă la marginea țării tale, la Lunca Albă, pe malul rîului care desparte domniile voastre. Acolo, de față cu ei, vreau să-mi fac jurămîntul și nu față numai de boierii tăi : căci, de îndată după ce voi fi jurat, boierii tăi îți vor cere să mă supui unei alte încercări, și niciodată chinurile noastre nu vor lua sfîrșit. Însă nu se vor mai încumeta la așa ceva dacă Artur și cu Vitejii lui vor sta chezășie judecății.

În vreme ce crainicii regești, solii lui Marc pe lîngă regele Artur, se grăbeau spre Carduel, Iseut trimese în taină la Tristan pe slujitorul ei Périnis-Cel-Bălan, Cel Credincios.

Périnis merse tot pe subt pădure, ocolind cărările bătute, pînă dădu de coliba lui Orri pădurarul, unde Tristan adăsta de atîtea zile. Périnis povesti cele întîmplate, noua mișelie, sorocul judecății, ceasul și locul hotărît :

— Stăpîne, Doamna mea îţi dă de veste că la ziua anumită, îmbrăcat în strai de peregrin, schimbat şi prefăcut astfel ca nimeni să nu te poată cunoaşte şi fără arme, să fii la Lunca Albă : ea va trebui, spre a ajunge la locul judecăţii, să treacă râul cu luntrea, pe malul celălalt, unde vor fi Vitejii regelui Artur — acolo s-o aştepţi. Fără îndoială, atunci îi vei putea fi de ajutor. Doamna mea se teme de ziua judecăţii ; totuşi ea se încrede în Dumnezeu, carele a mai scos-o altădată din mâinile leproşilor.

— Du-te îndărăt la regina, Périnis, prietene drag, şi spune-i că îi voi face voia.

Ci, boierilor, pe cînd se înapoia Périnis la Tintagel, se împlă că găsi într-un tufiş chiar pe pădurarul carele, nu de mult, dînd peste iubiţii adormiţi, îi pîrîse regelui. Într-o zi, beat fiind, se lăudase cu trădarea lui. Omul după ce îşi săpase în ţarină o groapă adîncă, o acoperise meşteşugit cu crengi, ca să prindă în capcană lupi şi mistreţi. El văzu pe slujitorul reginei aruncîndu-se asupra lui şi vroi să fugă. Însă Périnis îl încolţi la marginea capcanei :

— Iscoadă, care ai vîndut-o pe regina, de ce dai să fugi ? Rămîi aicea, lîngă groapa ta, pe care singur ţi-ai dat osteneala să o sapi !

Bîta se învîrţi pe sus, şuierînd. Bîta şi ţeasta se frînseră în acelaşi timp, iar Périnis-Cel-Bălan, Cel Credincios, împinse cu piciorul leşul în groapa acoperită cu crengi.

În ziua sorocită pentru judecată, regele Marc şi cu boierii din Cornouailles, ducîndu-se călare pînă la Lunca Albă, ajunseră în alai rînduit la rîu, şi, strînşi de-alungul celuiilalt mal, Vitejii regelui Artur, le închină steagurile lor strălucitoare.

În faţă, aşezat la malul râului, un peregrin zdrenţuros, învăluit în mantia din care atîrnau scoicile, semn al călătoriei sfinite, întindea strachina de lemn şi cerea de pomană cu glas ascuţit şi jalnic.

Prin puterea vîslelor, luntrele din Cornouailles se apropiau. Cînd fură lîngă mal, Iseut întrebă pe Vitejii cari o înconjurau :

— Boieri, cum am să pot ajunge la mal, fără să-mi mînjese poalele în tina de coala ? Ar trebui să mă treacă cineva.

Unul din Viteji îl strigă pe peregrin :

— Prietene, suflecă-ți mantia, intră în apă și du-o pe regina, dacă nu te temi, slăbit de ani cum ești, să cazi cu ea la jumătatea drumului.

Omul luă pe regina în brațe. Ea îi zise în șoaptă : „Iubitule !“

Apoi tot în șoaptă : „Dă-ți drumul jos pe nisip.“

Ajuns la mal, el se împiedecă și căzu, ținând-o pe regina strâns în brațe. Scutierii și luntrașii, apucând vîslele, alungau pe sărmanul ins.

— Lăsați-l, zise regina, negreșit că lungă lui călătorie sfințită l-a slăbit de tot.

Și desprinzînd o paftă de aur curat o asvîrli peregrinului.

În fața cortului lui Artur, o pînză scumpă de Niceea era întinsă pe iarba verde, și Sfintele Moaște, scoase din chivote și din racle, stăteau pregătite. Dumnealui Gauvain, cu Girflet și cu Ké seneshalul le păzeau.

Regina, după ce se rugase lui Dumnezeu, scoase giuvaericelele de la gît și de la brațe și le împărți la calici, își desprinse mantia de purpură și gulerul de preț și le dăruî ; își dăruî polca și scurteica și pantofii împodobiiți cu pietre scumpe. Păstră pe trup numai o tunică lungă fără mînci, și cu brațele și cu picioarele goale, pași dinaintea celor doi regi. În jur, boierii se uitau la ea și lăcrămau. Lîngă sfintele moaște ardea un foc. Tremurînd ea întinse mîna către osemintele sfinților și rosti :

— Rege din Logres și tu rege din Cornouailles, și Dumneata Gauvain și tu boier Ké și tu boier Girflet și voi toți, cari îmi veți fi chezași, pe aceste sfînte trupuri, care se află în lume, mă jur că niciodată un bărbat născut din femeie nu m-a ținut în brațe, fără numai de regele Marc, stăpînul meu, și de sărmanul peregrin, carele adinioarea s-a împiedecat și a căzut cu mine, subt ochii voștri. Rege Marc, placu-ți jurămîntul acesta ?

— Da, regină, și Dumnezeu să-și arate dreptul lui județ !

— Amin, zise regina.

Ea se apropie de foc, galbenă la față, își afundă mîna în jăratec, apucă drugul de fier, merse nouă pași ducîndu-l, apoi după ce îl lepădă, își desfăcu brațele în cruce, cu palmele deschise. Și fiecare văzu că era carnea ei mai teafără ca pruna prunului.

Atuncea din toate piepturile o mare strigare de slavă se înalță către Cel de Sus.

XIII

VIERSUL PRIVIGHETORII

*Tristram defors e chante e gient
Cum russinol que prent congé
En fin d'esté od grant pitié. **

(Le Domnei des Amanz)

DUPĂ CE TRISTAN ÎNAPOIAT ÎN coliba pădurarului Orri, își lepădase toiagul și mantia de peregrin, cunoscându el lămurit în inima lui, că venise ziua să-și ție legământul făcut regelui Marc de a se depărta de țara Cornouailles.

De ce mai zăbovea el? Regina se desvinovățise, regele o îndrăgea. Artur la nevoe ar lua-o sub ocrotirea lui, și pe viitor, nici o mișelie nu ar mai putea prinde împotriva ei. De ce să mai dea tîrcoale în jur de Tintagel, de-acuma? Își primejduia viața în zadar și viața pădurarului și liniștea lui Iseut. Firește, avea să plece, și cea din urmă dată, sub mantia

* *Tristan pe așară și cîntă și geme
Ca privighetoarea luîndu-și bun rămas
La sfîrșitul verii cu mare jale.*

(Le Domnei des Amanz)

peregrinului, la Lunca Albă, mai simțise el frumosul trup al lui Iseut înfiorându-se în brațele lui.

Trei zile încă mai zăbovi, neputându-se desprinde de țara în care viețuia regina. Însă, când veni ziua a patra, el își luă rămas-bun de la pădurarul carele îl găzduise, și îi zise lui Gorvenal :

— Prietene drag, iată ceasul drumului celui lung ; voi purcede către Țara Galilor.

Se așternură la drum, mohorâți, în noapte. Însă calea lor ducea de-alungul livezii cuprinse cu pari ascuțiți, în care odată, Tristan își aștepta iubita. Noaptea strălucea, limpede. La un cot al drumului, nu departe de gardul de țaruși, el văzu înălțându-se către cer trunchiul pinului celui mare.

— Frate drag, așteaptă-mă în crîngul învecinat ; curînd voi fi îndărăt.

— Unde te duci Nebunule, vrei fără încetare să-ți cauți moartea ?

Însă, chiar în clipa aceea, Tristan sărise peste gardul de țaruși. El păși sub pinul cel mare, lîngă lespedea de marmură albă. La ce ar folosi acum să asvîrle în fîntînă surcele cioplite cu meșteșug ? Iseut n-ar mai veni ! Cu pași mlădioși și prevăzători, pe cărarea pe care altădată o urma regina, el îndrăzni să se apropie de castel.

În iatacul său și în brațele regelui Marc adormit, Iseut veghea. Deodată, prin fereastra întredeschisă, în care bătea lumina lunii pline, pătrunse viersul unci privighetori.

Iseut asculta viersul răsunător care fermeca noaptea și se înălța plîngător, de nu s-ar fi aflat inimă cît de crudă, inimă de ucigaș chiar, să n-o înduioșeze. Regina se gîndea : „De unde vine cîntecul...” Deodată pricepu : „A, Tristan este ! Așa, în Codrul Morois, făcea el ca pasărilor cîntătoare spre a mă desfăta. Pleacă și, iată își ia rămas bun. Cum se mai tînguiește ! Întocmai ca privighetoarea cînd cu mare jale își ia rămas bun la sfîrșitul verii. Iubitule, niciodată n-oi mai auzi glasul tău !”

Cîntecul se înfioră mai înfocat.

„A, ce-mi ceri ? Să viu ? Nu ! Adu-ți aminte de Ogrin,

schimnicul, și de legământul făcut. Taci, moartea ne paște...
Ce ne pasă de moarte ? Mă chemi, mă vrei, viu !"

Ea se desprinse din brațele regelui Marc și aruncă o mantie imblănită cu nurcă peste trupul ei aproape gol. Trebuia să străbată sala învecinată, în care în fiecare noapte zece Viteji vegheau pe rînd : în timp ce cinci din ei dormeau, ceilalți cinci, înarmați în fața ușilor și a ferestrelor, străjuiau pe afară. Însă, din întâmplare, adormiseră cu toții, cinci pe paturi și cinci pe jos, pe lespezi. Iseut pași peste trupurile lor, ridică drugul de la ușă, care făcu sgomot, dar fără a trezi pe vreunul din străjeri. Ea trecu de prag. Și cîntărețul tăcu.

Subt copaci, fără de a rosti cuvînt, el o strînse la pieptul său ; brațele li se împletiră în jurul trupurilor și pînă în zori, ca și cum ar fi fost cusuți cu ațe tari, nu-și desfăcură strînsura. În pofida regelui și a străjerilor, iubiții se bucurară de dragostea lor.

Noaptea aceea îi scoase din minți ; și în zilele ce urmară, pe cînd regele părăsise Tintagelul spre a ține scaun de judecată la Saint-Lubin, Tristan înapoiat la Orri, îndrăzni în fiecare dimineață a se strecura prin livadă pînă la cămările femeilor.

Un șerb îi prinse și se duse la Andret, Denoalen și Gondoine :

— Boierilor, fiara pe care o credeți hainită s-a întors la bîrlogul ei.

— Cine ?

— Tristan.

— Cînd l-ai văzut ?

— Azi de dimineață, și l-am cunoscut bine. Și veți putea la fel să-l vedeți mîine în zori, cu spada la coapsă, cu arcu într-o mînă, și cu două săgeți în cealaltă.

— Și unde îl vom vedea ?

— Printr-o anume fereastră, știută mie. Însă, dacă vi-l arăt, cît îmi veți da ?

— O marcă de argint și vei fi un ins bogat.

— Atuncea, ascultați, zise șerbul. Se poate vedea în cămara reginei printr-o fereastră strîmptă, de sus, tăiată în zidul de deasupra. Însă o perdea mare întinsă prin încăperea astupă deschizătura. Mîine, unul din trei, să pătrundă fără

sfială în livadă, să taie o ramură lungă de spin și să o ascută la vîrf, să se cațere atuncea pînă la fereastra de sus și să înfigă ramura ca o frigare în postavul perdelei și va putea astfel să o dea cu ușurință la o parte, și să-mi ardeți mie trupul pe rug, boierilor, dacă atuncea, de după perdea, nu veți vedea cele ce v-am zis eu.

Andret, Gondoine și Denoalen se sfătuiră carele din ei să se bucure întîiul de vederea aceea ; și se înțeleseră, în sfîrșit, să fie întîi Gondoine. Ei se despărțiră ; a doua zi, își dădură din nou întîlnire, în zori. Mîine la răsăritul soarelui, boierilor, păziți-vă de Tristan.

A doua zi, de cu noapte, Tristan părăsind coliba pădurarului Orri, se tîrî spre castel prin stufișurile înțesate cu mărăcini. Pe cînd ieșea dintr-un hugeag, uitîndu-se spre lumină, îl zări pe Gondoine carele venea de la conacul său, Tristan se piti iar în mărăcini și se puse la pîndă.

„A, Doamne ! Fă ca acela carele păsește încoace să nu mă zărească înainte de clipa prielnică !“

Cu spada în pumn, el așteaptă ; însă din întîmplare, Gondoine o luă pe alt drum și se îndepărtă : Tristan ieși din stufiș desamăgit, își încordă arcul, ochi ; vai, omul și apucase a ieși afară din bătaia arcului.

În clipa aceea, iată-l venind de departe, coborînd încet cărarea în buiestrul unui căluț negru, pe Denoalen, urmat de doi copoi. Tristan îl pîndi, ascuns de după un măr. Îl văzu ațîțindu-și copoii să scoată un mistreț dintr-un desîș. Dară mai înainte ca să-l fi urnit copoii din bîrlogul lui, stăpînul lor va fi fost rănit cu asemenea rană că nici un vraci nu se va învrednici să-l vindece. Cînd Denoalen ajunse lîngă el, Tristan își lepădă mantia, sări și se ridică în fața dușmanului său. Vînzătorul dădu să fugă ; în zadar, nici nu avu vreme să strige : „Mă rănești !“ Căzu de pe cal, Tristan îi retează capul, tăie pletele care îi cădeau în jurul obrazului și le puse în cingătoare : vroia să le arate lui Iseut spre a bucura inima iubitei sale. „Vai ! zicea el, ce se va fi făcut Gondoine ? A scăpat, de ce n-am putut să-i plătesc tot așa simbrie ?“

Își șterse spada, o puse la loc în teacă, tîrî peste stîrv un trunchi de copac, și, lăsînd trupul însîngerat, plecă cu cușma pe ureche, spre iubita lui.

La castelul din Tintagel, Gondoine ajunsesse înaintea lui : cățărât pe fereștriuca de sus, el își înfipse nuiava de spin

În perdeă, dăduse la o parte o bucată din postav și privea prin încăperea așternută cu flori. La început nu-l văzu decît pe Périnis, apoi pe Brangien, mai ținînd încă în mîna pieptenele cu care pieptănase pe regina cu părul de aur.

Ci Iseut intră și apoi Tristan. El ducea într-o mîna arcul lui de inimă de lemn cu două săgeți. În cealaltă ținea două plete lungi bărbătești.

Dădu drumul mantiei de pe el, și trupul lui mîndru se arată. Iseut Cea-Bălae i se închină, și pe cînd se ridică iar, înălțîndu-și creștetul, văzu pe perdeă umbra capului lui Gondoïne. Tristan îi zicea :

— Vezi tu aste preafrumoase plete ? Ale lui Denoalen sînt ! Te-am răzbunat. Nu are să mai cumpere și nici să vîndă de-acuma vreodată nici scut, nici sulită !

— Bine, stăpîne, dar încordează-ți arcul, rogu-te, aș vrea să văd dacă e ușor de întins.

Tristan îl întinse mirat, înțelegînd pe jumătate. Iseut luă una din cele două săgeți, o potrive, se uită dacă era întinsă coarda cum trebuia, și zise iute în șoaptă :

— Văd ceva ce nu îmi place. Ochește bine, Tristan !

El se așează pentru tragere, înălță capul și văzu pe partea de sus a perdelei, umbra capului lui Gondoïne. „Dumnezeu își zise el, să călăuzească această săgeată !” Grăi, se întoarce înspre perete și slobozi arcul. Săgeata cea lungă suieră prin văzduh, nici șoimii, nici rîndunica nu zboară atîta de iute, crapă ochiul vînzătorului, străbate prin creier ca prin carnea unui măr, și se oprește, zbîrnînd în oasele țestei. Fără un strigăt, Gondoïne se prăbușește și cade într-un par.

Atuncea Iseut zise lui Tristan :

— Fugi acumă, dragul meu ! Vezi dar, mișeiî îți știu ascunzătoarea ! Andret a rămas în viață, el o va destăinui regelui ; nu mai poți rămîne în pace în coliba pădurarului ! Fugi, dragul meu ! Périnis-Cel-Credincios va ascunde leșul în pădure, așa încît regele nu va mai afla nimica. Însă tu, fugi din țara aceasta, pentru mîntuirea ta și a mea !

— Cum am să mai pot trăi ?

— Da, dragul meu Tristan, viețile noastre sînt împletite și țesute laolaltă. Și eu cum am să mai pot trăi ? Trupul îmi rămîne aicea, dar îmi iei cu tine inima.

— Iseut, draga mea, plec, nu știu în care țară. Dar dacă vreodată vedea-vei inelul de matostat verde, face-vei ce-ți voi fi cerut atunci ?

— Da, și asta o știi, dacă văd cumva inelul de matostat verde, nici turn, nici cetate cât de tare, nici opreliște regească, nu mă vor împiedeca de a îndeplini voia iubitului meu, de fi-va nebulie curată ori lucru înțelept.

— Iubito, Dumnezeu născut la Bethleem să-ți fie seamă !

— Iubitule, Dumnezeu să te aibă în pază !

XIV

CLOPOTELUL FERMECAT

*Ne membre tus, ma bele amie,
D'une petite druerie ? **

(La Folie Tristan)

TRISTAN CĂUTĂ ADĂPOST ÎN ȚARA Galilor, pe pământul bunului duce Gilain. Ducele era tânăr, puternic și bun la suflet ; el îl primi ca pe un oaspete bine-venit. Spre a-l cinsti și a-l desfăta nu-și cruță ostencile, însă nici isprăvile de vitejie, nici petrecerile nu putură alina mîhnirea lui Tristan.

Într-o zi, pe cînd stătea așezat alături de tînărul duce, inima lui era atît de îndurerată că suspină fără chiar de a-și da seama. Ducele, ca să-i amăgească amarul, porunci să se aducă la ei în cămară jocul lui cel mai plăcut, care prin vrăjitorie, în ceasurile triste, îi încînta ochii și inima. Pe o masă așternută cu o purpură frumoasă și bogată, fu așezat cățelul său Petit-Crû. Era un cîine fermecat : îl avea ducele din ostrovul Avallon ; o zîină i-l trimesese ca dar de dragoste. Nimenea

* *Nu-ți aduci aminte, frumoasa mea
De-o drăgălășenie mărunță ?*

(Tristan Nebun)

nu i-ar putea arăta, prin cuvinte cât de meșteșugite, firea și frumusețea. Părul lui avea atâtea ape minunate și schimbăcioase că nimenca n-ar fi știut a spune de care culoare era ; gâtul lui părea mai întâi alb ca neaua, spatele mai verde ca foaia de trifoi, o latură îi era roșie ca stacojul, cealaltă galbenă ca șofranul, burta o avea sinilie ca nu mai știu ce piatră scumpă ; dosul îi era trandafiriu ; însă, dacă te uita la el mai multă vreme, toate acele culori jucau dinaintea ochilor și se preschimbau rînd pe rînd, albe și verzi, galbene și purpurii, închise și deschise. Purta la gât, atârnat de un lăncișor de aur, un clopoțel atîta de vesel, de limpede și de blînd că, ascultîndu-l, inima lui Tristan se înduioșă, se împacă și mîhnirea lui se topi. Nu își mai aduse aminte de atîtea amaruri îndurate pentru regina, căci asemenea era puterea minunată a clopoțelului : inima, ascultîndu-i clinchetul cel dulce, limpede și voios, uita de orice supărări. Și pe cînd Tristan, mișcat de vrajă, mîngîia pe micul dobitoc fermecat care îi înlătura toată mîhnirea și a căruia blană, la pipăit, părea mai dulce decît mătasea cea mai rară, el se gîndea că ar fi acesta un dar pentru Iseut. Însă ce să facă ? Ducelui Gilain Petit-Crû îi era drag mai presus de orice, și nimenca nu l-ar fi căpătat de la el nici prin viclenie, nici prin rugă.

Într-o zi, Tristan îi zise ducelui :

— Mărite Duce, anume ce i-ai da aceluia ce ar scăpa pămîntul țării tale de uriașul Urgan-Cel-Păros, carele îți ia tributuri atîta de grele ?

— Într-adevăr, învingătorului i-aș da să aleagă din toate bogățiile mele, pe aceea pe care ar socoti-o el mai de preț, dar nu se va încumeta nimenca să-l înfrunte pe uriașul.

— Iată, cuvinte minunate, răspunse Tristan. Ci binele nu vine niciodată altfel într-o țară decît prin fapte vitejești, și, pentru tot aurul Paviei, nu m-aș lepăda de dorința de a-l înfrunta pe uriașul.

— Atuncea, zise ducele Gilain, Dumnezeuul născut din Fecioară să te ajute și să te păzească de moarte !

Tristan îl ajunse pe Urgan-Cel-Păros în sălașul lui. Multă vreme se luptară cu îndîrjire. În sfîrșit vitejia fu mai tare decît puterea, și spada sprintenă dovedi măciuca grea, și Tristan învinse și după ce reteză pumnul drept al uriașului îl duse ducelui :

— Mărite Duce, după făgăduință, dă-mi-l pe Petit-Crû, cățelul tău fermecat.

— Prietene, ce-mi ceri ? Lasă-mi-l și ia mai bine pe surora mea și cu jumătate din pământul stăpînit de mine.

— Mărite Duce, surora ți-e frumoasă și frumoasă ți-e și stăpînirea ; dar spre a-ți dobîndi cățelul vrăjit l-am înfruntat eu pe Urgan-Cel-Păros. Adu-ți aminte de făgăduința ta !

— Ia-l atuncea : dar să știi că mi-ai răpit bucuria ochilor și veselie inimii !

Tristan încredință cățelul unui cîntăreț din Țara Galilor, înțelept și iscusit, carele îl duse din partea lui în Cornouailles. Cîntărețul sosi la Tintagel și îl înmîină în taină lui Brangien. Regina se bucură mult, dădu ca răsplată zece mii de mărci de aur cîntărețului și îi spuse regelui că regina Irlandei, mama ei, îi trimesese acel dar de preț. Ea puse pe un meșter giuvaergiu să-i facă o cușcă scumpă, bătută cu aur și cu nestemate și peste tot locul unde se ducea, îl lua pe cățel în amintirea iubitului său. Și de cîte ori se uita la el mîhnirea, năduful, părerile de rău se ștergeau din inima ei.

Mai întîi nu pricepu minunea : dacă atîta dulceață afla în a se uita la el, era, gîndea ea, fiindcă îi venea de la Tristan : negreșit era gîndul iubitului său care îi adormea într-astfel supărarea. Însă, într-o bună zi cunoscu că era o vrajă și că numai clinchetul clopoțelului îi încînta inima.

„A, se gîndi ea, cade-se ca eu să am parte de ușurare în vreme ce Tristan este nefericit ? Ar fi putut păstra cățelul fermecat și uita într-astfel de orice durere ; prin curtenie aleasă plăcutu-i-a mai mult a mi-l trimete, dăruindu-mi mie bucuria lui și întorcîndu-se la amarul său. Nu se cade a fi așa, Tristan, vroi și eu să sufăr cît timp vei suferi tu !”

Luă clopoțelul vrăjit, sună din el încă odată, îl desprinse încetișor, apoi prin fereastra deschisă, îl asvîrli în mare

XV

ISEUT-CEA-CU-MIINILE-ALBE

*Ire de femme est a duter,
Mult s'en deit bien chascuns garder.
Cum de leger vient lur amur,
De leger revient lur haür.**

(Thomas de Bretagne)

IUBIȚII NU PUTEAU NICI TRĂI NICI muri unul fără cellalt. Despărțiți, nu era nici viața, nici moartea, ci viața și moartea totdeodată.

Pe cele mări, prin cele ostroave și prin cele țări, Tristan vru să fugă de restriștea sa. Veni din nou în Loonois, unde ducel Rohalt Păstrătorul-de-Credință își primi feciorul cu lacrimi de înduioșare ; însă, neputînd răbda traiul în huzur pe pămîntul său, Tristan începu a rătăci prin cele ducate și regate, în căutare de isprăvi de vitejie. Din Loonois în Frisia, din Frisia în Gavoia, din Țara Nemțască în Țara Spaniolească, el sluji la mulți domni, duse la bun sfîrșit multe cuceriri. Vai !

* *Mînia de muire-i de temut,
Bine păzească-se toți de ea,
Cum din puțin le vine dragostea
Din puțin le vine și ura.*

(Thomas de Bretagne)

vreme de doi ani nici o știre nu-i mai sosi din Cornouailles, nici un prieten, nici o solie.

Atuncea prinse a crede că Iseut nu-l mai iubea și că îl uitase.

Ci, se întâmplă că, într-o zi, călărind cu singur Gorvenal, intră pe pământul Bretaniei. Ii străbătură o câmpie pustie ; peste tot ziduri dărâmate, sate bejenite, câmpuri pîrjolate, și caii lor călcau tot în tăciuni și în cenușă. Pe câmpul în pîrloagă, Tristan se gîndi : „Sînt istovit și sătul. La ce-mi mai folosesc isprăvile vitejești ? Iubita mea e departe, de ce n-a trimis după mine prin țările ce le cutreieram ? Nici o veste de la ea. La Tîntagel, regele o preacîntește și o răsfată ; ea huzurește. Negreșit, clopoțelul cătelului fermecat își îndeplinește bine vraja. Ea mă uită, și puțin îi mai pasă de dorurile și de bucuriile de odinioară, puțin îi mai pasă de sărmanul carele rătăcește prin pământul acesta cernit. La rîndul meu, nu voi uita niciodată pe aceea care mă uită ? Niciodată nu se va afla cine să-mi vindece rănilile ?”

Vreme de două zile, Tristan și Gorvenal trecură câmpii și tîrgurile fără de-a vedea ȳipenie de om, ori de cocoș, ori de cîine. În ziua a treia, la ceasul al nouălea, se apropiară de un deal, pe care se înălța un paraclis vechi și pe aproape sălașul unui schimnic. Schimnicul nu purta vestimentațe țesute, ci o piele de capră cu niște zdrențe de lînă pe spinare. Așternut în țărîină, cu genunchii goi și cu coatele rupte, el se ruga Mariei Magdalenci să-i dea în minte rugăciunile mîntuitoare. Ură bun venit celor ce soseau, și pe cînd Gorvenal ducea caii să-i adăpostească, luă armele și zalele de pe Tristan, apoi aduse de mîncare. Nu le dădu bucate alese, ci apă de izvor și pîine frămîntată cu cenușă. După cină, înnoptîndu-se și sînd ei în jurul focului, Tristan întrebă care era pământul acela pustiu.

— Boierule, zise schimnicul, este țara Bretaniei, stăpînită de ducele Hoël. Era pînă dăunăzi o țară mîndră, bogată în pășuni și în ogoare, ici mori, colo meri, dincolo gospodării. Însă comitele Riol de la Nantes a făcut stricăciuni mari, oamenii lui au pus foc pretutindenea, și au ridicat prăzi de peste tot locul, de s-au îmbogățit pe multă vreme, că așa este la război.

— Cuvioase, zise Tristan, de ce contele Riol l-a prigonit astfel pe stăpînul vostru, Hoël ?

— Îți voi istorisi dar, boierule, temeiul războiului. Află că Riol era în supușenia ducelui Hoël. Ci ducele are o fiică prea

frumoasă între fiicele Domnilor celor mari și comitele Riolo vroia de nevastă. Dară tatăl ei nu vroi a o da cui va închinat lui, și comitele Riolo a încercat a o lua cu sila. Mulți Viteji au murit din cearta aceasta.

Tristan întreabă :

— Ducele Hoël își mai poate duce războiul ?

— Cu mare greutate, boierule. Totuși, castelul care i-a mai rămas, Carhaix, se mai ține încă, fiindcă zidurile lui sînt tari și tare este inima feciorului ducelui Hoël, Kaherdin, Viteazul Vitejilor. Însă vrăjmașul îi strînge și îi înfometează : vor mai putea ei ține multă vreme ?

Tristan întreabă la ce depărtare era castelul de la Carhaix.

— Boierule, la jumătate de leghe numai.

Se despărțiră și merseră la culcare. Dimineața, după ce schimnicul sluji de utrenie și după ce împărțiră pîinea de orz și de cenușă, Tristan își luă rămas bun de la schimnicul și purcesse călare către Carhaix.

Cînd poposi la picioarele zidurilor închise, văzu un pîlc de oșteni în picioare pe drumul străjilor și întreabă de ducele Hoël se afla cu oștenii aceia, împreună cu feciorul său Kaherdin. El se arată și Tristan îi zise :

— Eu sînt Tristan, regele peste Loonois și Marc, regele din Cornouailles îmi este unchi. Am aflat, Mărite Duce, că supușii tăi s-au răsculat și am venit să-ți aduc ajutorul meu.

— Vai, boier Tristan, vezi-ți de drum și Dumnezeu să te răsplătească ! Cum să te primim la noi ? Nu mai avem merinde ; grîu deloc, numai bob și orz ca să ne ținem sufletele.

— Ce-mi pasă ? zise Tristan. Am trăit în codru, doi ani, cu ierburi, cu rădăcini și cu vînat și să știți că mi se părea bun traiul acela. Poruncește să-mi deschidă poarta.

Kaherdin zise atunci :

— Primește-l, tată, fiindcă are atîta vîrtute și atîta vitejie, ca să împartă cu noi bunele și relele.

Îl primiră cu cinste. Kaherdin își duse oaspetele să vadă zidurile cele tari și turnul de căpetenie, apărute bine cu metereze strașnice în care se adăposteau la pîndă arcașii. De pe ferăstruici îi arată în cîmpie, mai departe, corturile întinse de ducele Riolo. După ce se înapoieră la pragul castelului, Kaherdin îi zise lui Tristan :

— Acuma, cinstite prietene, să ne urcăm în sală, unde se află mama și cu surora mea.

Amîndoi ținîndu-se de mîină intrară în camera femeilor. Mama și fiica așezate pe un covor, împodobeau cu fir de aur o pînză de Anglia și cîntau un cîntec de dor : ele ziceau cum frumoasa Doette stă la răcoare, la umbra unui măcieș și îl adastă și îl dorește pe Doon, iubitul ei, carele într-atîta zăbovește. Tristan se închină lor și ele se închinară lui și amîndoi Vitejii se așezară lîngă ele. Kaherdin, arătînd ghergheful la care lucra mama lui :

— Vezi, zise, cinstite prietene, ce îndemînatecă este mama : cum știe ea a împodobi patrafire și stole, ca să înzestreze cu ele mînăstirile sărace ! Și cum mîinile surorii mele aleargă cu firul de aur pe mătasa albă ! Pe legea mea, surioară dragă, se vede că pe drept porți numele de Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe !

Atuncea Tristan, aflînd că o chema Iseut, surîse și o privi mai cu duioșie.

Ci, comitele Rioli își făcuse tabăra la jumătate leghe de Carhaix, și de multe zile oamenii ducelui Hoël nu se mai încumetau a trece de marginile castelului spre a se lupta cu el. Însă, de a doua zi, Tristan, Kaherdin și doisprezece Viteji tineri ieșiră din Carhaix cu platoșele puse, cu coifurile bine prinse, și călăriră pe subt niște brădet pînă în apropierea corturilor dușmane ; apoi, avîntîndu-se din ascunzătoarea de unde iscodiseră un timp, ei răpiră un șir de care ale comitelui Rioli. Începînd din ziua aceea, schimbînd mereu șiretlicurile și vitejiile, ei îi răsturnau corturile rău păzite, îi jefuiau carele cu merinde, îi răneau și îi ucideau oamenii : și niciodată nu se înapoiau la Carhaix fără pradă. Prin acestea, Tristan și Kaherdin începură a se apropia pînă ce își jurară prietenie și frăție de cruce. Niciodată nu își călcară acest legămînt, după cum povestea vă va istorisi mai la vale.

Ci, pe cînd se înapoiau din acele raite, tăinuind între ei de vitejie și de curtenie, adesea Kaherdin lăuda față de scumpul său tovarăș pe surora lui, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe, cea frumoasă și neprihănită.

Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, un străjer coborî în grabă din turn și fugi prin săli strigînd :

— Boierilor, destul cu somnul ! Sculați-vă, Rioli vine să ia cetatea ! !

Vitejii și târgoveții își luară armele și își puseră zalele și dară fuga la ziduri ; ei văzură, în câmpie, lucind coifurile și fluturînd steagurile de mătase și toată oastea lui Rioli care înainta în alai frumos rînduit. Ducele Hoël și cu Kaherdin desfășurară numaidecît dinaintea porților cetele lor de Viteji. Ajunși la o bătaie de arc, ei dădură pîteni cailor, cu sulițele plecate și săgețile cădeau peste ei ca ploaia lui April.

Însă Tristan își luă armele și se pregătea la rîndul său cu acci pe cari straja îi trezise mai la urmă. El își încheie nasurii, își petrece tunica, își pune apărătorile de piele de la fluierile picioarelor și pîtenii de aur, își îmbracă zalele, își prinde coiful de cle ; încalecă, dă pîteni calului pînă în câmpie și se arată, cu scutul pe piept, strigînd : „Carhaix !“

La timp sosise : oamenii lui Hoël și dădeau îndărăt către castel. Atuncea să fi văzut vîlmășagul cailor doborîți și al oștenilor răniți, loviturile date de Vitejii tineri, și iarba cum sîngera sub pașii lor. În fața tuturor, Kaherdin se oprise mîndru, văzînd ivindu-se împotriva lui pe un boier viteaz, pe fratele comitelui Rioli. Amîndoi se izbiră cu sulițele în bătaie. Cel din Nantes o frînse pe a sa fără a-l clinti pe Kaherdin carele dintr-o lovitură meșteșugită sfărîmă scutul potrivnicului său și îi înfipse în coastă fierul negru pînă la steguleț. Scos din șea Viteazul dădu drumul scărilor și căzu.

La strigătul fratelui său, ducele Rioli se avîntă împotriva lui Kaherdin, lăsînd frîul slobod pe gîtul calului. Însă Tristan îi tăie calca. Cînd se izbiră, sulița lui Tristan se rumpse în pumn și cea a lui Rioli întîlnind pieptul calului dușman pătrunse în carne și îl întinse mort pe pajiște. Tristan sări iute în picioare, cu spada ascuțită în mînă.

— Mișelule ! zise el, moarte rușinoasă cui lasă stăpînul ca să ucidă calul ! Nu vei ieși viu din astă luptă !

— Eu zic că minți ! răspunse Rioli, împingîndu-și calul asupra lui.

Însă Tristan se feri, și înălțînd brațul, repezi cu putere latul spezii sale peste coiful lui Rioli, și cercul coifului se clinti și apărătoarea de nas căzu. Sulița alunecă de pe umărul Viteazului lovind în coasta calului, care șovăi o dată și se prăbuși la rîndul său. Rioli izbuti a se desbăra de cal și se ridică ; în picioare acuma amîndoi, cu scuturile găurite și sparte, cu za-

lele și ele greu încercate, se măsoară unul cu altul ; Tristan îl lovește pe Riol peste vârful coifului. Coiful se descercuește iar și sub greaua izbitură boierul cade pe genunchi și în mâini.

— Ridică-te dacă poți, îi strigă Tristan, într-un ceas rău ai venit aicea la luptă, moartea ți s-a tras !

Riol se ridică iar în picioare, dar Tristan îl doboară din nou dintr-o lovitură care îi frânge în două coiful, și îi lasă creștetul descoperit. Riol ceru îndurare și cruțarea vieții, și Tristan îi primi spada. El o luă la timp, căci din toate părțile cei din Nantes se năpusteau într-ajutorul stăpînului lor. Însă acesta se și dăduse prins.

Riol făgădui de a se duce singur în prinsoarea ducelui Hoël, de a-i jura din nou supunere și credință, de a face la loc tîrgurile și satele arse. Din porunca lui, bătălia se potoli și oastea lui se depărtă.

După ce învingătorii se înapoiară la Carhaix, Kaherdin îi zise tatălui său :

— Tată, cheamă-l pe Tristan și oprește-l pe lîngă tine ; nu este mai mare Viteaz ca el, și țara ta are nevoie de un boier atît de temut. i

Sfătuindu-se cu oamenii săi, ducele Hoël îl chemă pe Tristan :

— Prietene, nu te pot îndrăgi îndeajuns, căci mi-ai scăpat moșia. Vreau deci să mă plătesc față de tine. Fiica mea Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe este din sămîntă de duci, de regi și de regine. Ia-o, ți-o dau. i

— Mărite Duce, o iau, zise Tristan. i

A, boierilor, de ce a rostit el cuvîntul acela ? Căci, dintr-acel cuvînt muri. i

Au hotărît ziua și sorocul cuvenit. Ducele vine cu prietenii săi și Tristan cu ai lui. Duhovnicul slujește. În fața tuturor, la ușa mînăstirii, după legea sfîntă a bisericii, Tristan se însoară cu Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe. Nunta fu măreață și îmbelșugată. Însă la căderea nopții, pe cînd oamenii lui Tristan îl dezbrăcau, se întîmplă că, scoțînd o mîneacă prea strîmtă, inelul de matostat verde căzu, inelul lui Iseut-Cea-Bălaie. El sună argintiu pe lespezi.

Tristan se uită și vede. Atuncea dragostea lui cea veche se trezește și Tristan își cunoaște nemernicia.

Își aduce aminte de ziua când Iseut-Cea-Bălaie îi dăduse inelul acela ; era în codrul, în care, pentru el, dusesese ea apri-
gul trai. Și culcat alături de cealaltă Iseut, el văzu iar coliba
din codrul Morois. Prin ce pierdere de minți își învinovățise
el în inima lui, iubita de trădare ? Nu, ea îndura înainte pentru
el tot amarul și singur el o trădase.

Însă îi era milă și de Iseut, soția lui, cea frumoasă și ne-
prihănită. Amîndouă Iseut îl iubiseră într-un ceas rău. Amîn-
dorura le jurase credință mincinoasă.

Totuși, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe, se mira de a-l auzi sus-
pinînd, întins alături de ea. Cam rușinată, îi zise în sfîrșit :

— Stăpîne drag, greșitu-ți-am cu ceva ? De ce nu mă să-
ruți nici o singură dată ? Spune-mi, ca să-mi cunosc vina, și
mă voi îndrepta dacă îmi stă în putință.

— Prietenă, zise Tristan, nu te mînia, însă am făcut un le-
gămînt. Odinioară, în altă țară, am înfruntat un balaur și era
să pier, când mi-am adus aminte de Maica Domnului ; i-am
făgăduit că, scăpat cu ajutorul ei, dacă îmi voi lua soție, vreme
de un an întreg mă voi feri de a o îmbrățișa ori de a mă atinge
de ea.

— Fie deci, zise Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe, voi răbda li-
niștită.

Însă când slujitoarele, a doua zi de dimineață îi potriviră
marama femeii măritate, ea zîmbi cu amărăciune, și se gîndi
că n-avea nicidecum dreptul la atare podoabă.

XVI

KAHERDIN

*La dame chante dulcement,
Sa voix acorde a l'estrument.
Le mains sont belles, li lais bons,
Dulce la voix et bas li tons. **

(Thomas)

PESTE CITEVA ZILE, DUCELE HOËL, seneşalul său şi cu toţi gonacii, Tristan, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe şi Kaherdin ieşiră împreună din castel ca să vîneze în codru. Pe un drumeag strîmpt Tristan călărea la stînga lui Kaherdin, carele cu mîna dreaptă ţinea de frîu calul lui Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe. Iar calul călcă într-un ochi de apă. Copita lui asvîrli apa în sus pe sub vestmintele lui Iseut, care fu udată toată şi simţi răcoreala apei pînă mai sus de genunchi. Ea scoase un ţipăt uşor, şi dînd dintr-o dată pinteni calului, îl împinse înainte rîzînd atît de tare şi de lămurit încît Kaherdin, zorind după ea şi ajungînd-o, o întrebă :

— Surioară dragă, de ce rîzi ?

* *Ci Doamna cîntă blînd
Îşi potriveşte glasul cu struna ;
Mîinile îi sînt frumoase şi cîntecul bun,
Glasul dulce şi potolit.*

(Thomas) ✓

— De un gând ce mi-a venit, frăţioare. Când apa din băltoacă a sărit la mine i-am zis : „Apă, eşti mai îndrăzneată de cât a fost vreodată Tristan cel îndrăzneţ !” De aceea am râs. Dar şi aşa, frăţioare, am vorbit prea mult şi mă căiesc.

Kaherdin, mirat, stăruia atîta că pînă la urmă ea îi spuse adevărul despre nunta ei. Atuncea Tristan îi ajunse şi tuştrei călăriră pe tăcute pînă la căsuţa de vînătoare. Acolo, Kaherdin chemă de o parte pe Tristan şi îi zise :

— Boier Tristan, surora mea, adinioarea mi-a mărturisit adevărul despre căsătoria ei. Te socoteam la un fel cu noi şi tovarăş bun. Dar te-ai purtat cu strîmbătate şi mi-ai făcut neamul de ocară. Pe viitor, dacă nu te porţi drept, află că va trebui să te lupţi împotriva mea.

Tristan îi răspunse :

— Da, am venit printre voi, spre nefericirea voastră. Însă află ahtul inimii mele, prietene, frate şi tovarăşe drag, şi poate inima ta se va împăca. Află că, spre chinul meu, am pe altă Iseut, mai frumoasă ca toate femeile, care a suferit şi suferă pentru mine multe amaruri. Negreşit, surora ta mă iubeşte şi mă preacinsteşte, însă, din dragoste pentru mine, cealaltă Iseut se poartă mai cinstit încă decît surora ta faţă de mine, cu un cîine, dar de-al meu. Vino, să lăsăm vînătoarea acum, mergi cu mine unde te voi duce ; îţi voi istorisi cazna vieţii mele.

Tristan întoarse calul şi îi dădu pîteni. Kaherdin împinse pe al său pe urma lui. Fără a rosti vreun cuvînt, ei călăriră întins pînă în inima pădurii. Acolo, Tristan îşi destăinui viaţa lui Kaherdin. Îi istorisi cum pe mare sorbise iubirea şi moartea ; îi istorisi de vînzarea boierilor şi a piticului, de regina mînată la rug, lepădată leproşilor şi de dragostea lor din codrul sălbatec ; de cum o dăduse îndărăt regelui Marc, şi de cum, fugind de ea, vroise a iubi pe Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe ; şi cum ştia de acum înainte că nu mai putea nici trăi, nici muri fără regina.

Kaherdin tace şi se minunează. El simte mînia din el, cum fără voie se potoleşte.

— Prietene, zice el pînă la urmă, aud cuvinte de minune. şi mi-ai înduiosat inima căci ai trecut prin asemenea cumpene, de care Dumnezeu să ne păzească pe fiecare, bărbat ori fe-

meie ! Să ne înapoiem la Carhaix, peste trei zile, dacă pot, îți voi spune gândul meu.

În camera ei, la Tintagel, Iseut-Cea-Bălaie suspină după Tristan, pe carele îl dorește și-l cheamă. A-l iubi mereu, n-are alt gând, altă nădejde, altă vrere. În el este dorul ei tot, și de doi ani nu mai știe nimica de el. Unde să fie ? În care țară ? Va mai fi trăind oare ?

În camera ei Iseut-Cea-Bălaie stă așezată și scoate un cântec de lume. Ea zice cum Guron a fost prins și ucis din pricina dragostei față de aceea pe care o iubea mai presus de orice, și cum prin vicleșug boierul dădu soției sale inima lui Guron să o mănânce și durerea acesteia.

Regina cântă duios ; ea își potrivește glasul cu harpa. Mîinile îi sînt frumoase, cântecul e bun, glasul scăzut și duios.

Dar iată că sosește Kariado, boier bogat dintr-un ostrov îndepărtat. Venise la Tintagel spre a curta pe regina și de mai multe ori de la plecarea lui Tristan îi vorbise de dragoste. Însă regina nu-l lua în seamă, socotind nebunic vorbele lui. Era chipeș, viteaz, mîndru și trufaș, cu spor la limbă, dar era mai la locul lui în cămările femeilor decît pe cîmpul de bătălie. El o află pe Iseut care își cânta cântecul și îi zise rîzînd :

— Doamna mea, ce cântec trist, trist ca al cucuvelei, ai mai scos. Nu se zice oare că ea cântă ca să vestească moartea ? Moartea mea negreșit o vestește cântecul tău ; căci eu mor de dragoste după tine !

— Fie, îi zise Iseut. Mă învoiesc, cântecul înseamnă moartea Domniei-Tale, căci niciodată n-ai venit aicea fără de vreo veste dureroasă. Domnia-Ta ai fost mereu cucuvea și huhurez la clevetit pe Tristan. Astăzi ce veste rea îmi mai îndrugi ?

Kariado îi răspunse :

— Mărită Doamnă, ești mîniată, și nu prea știu de ce ; însă nebun ar fi cui i-ar păsa de zisele Domniei-Tale. Orice ar fi să fie cu moartea ce îmi prevestește cucuveaua, iată știrea cea nefericită pe care ți-o aduce huhurezul : Tristan, prietenul Domniei-Tale, este pierdut pentru Măria-Ta, regină Iseut. A luat nevastă în altă țară. Pe viitor vei putea să-ți muți gândul aiurea, căci îți disprețuește dragostea. A luat de nevastă cu mare cinste pe Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe, fiica ducelui Bretaniei.

Kariado pleacă supărat. Iseut-Cea-Bălaie lasă capul în jos și începe a plînge.

A treia zi, Kaherdin îl chemă pe Tristan :

— Prietene, am chibzuit în inima mea. Da, dacă mi-ai spus adevărat, traiul pe care îl duci la noi aici este nesăbuintă și nebunie, și nimica bun nu poate veni de la el, nici pentru tine, nici pentru surora mea, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe. Așadar, ascultă-mi cuvîntul. Vom pluti împreună spre Tintagel ; o vei vedea din nou pe regina, și vei afla în chip doveditor dacă ei îi pare rău după tine și dacă îți păstrează credință. Iară, dacă te va fi uitat cumva, atuncea poate vei îndrăgi-o pe surora mea Iseut, cea neprihănită și frumoasă. Eu voi merge acolo cu tine ; nu-ți sînt de o seamă și tovarășul tău ?

— Frate, grăi Tristan, bine zice-se : „Inima unui om face cît aurul unei țări.“

Curînd Tristan și Kaherdin luară toiagul și mantia peregrinilor, ca și cum ar fi plecat a se închina sfintelor moaște de prin cele țări străine. Își luară bun-rămas de la ducele Hoël. Tristan se însoțea numai cu Gorvenal și Kaherdin cu un singur scutier. În taină ei gătiră o corabie și tuspatri plutiră către Cornouailles.

Vîntul le fu ușor și prielnic, încît ei coborîră la țărm într-o dimineață înainte de răsăritul soarelui, la loc ferit și pustiu, învecinat cu castelul de la Lidan. Acolo, negreșit, bunul senesal avea să-i găzduiască pricepîndu-se a le tăinui venirea.

În zori, cei patru soți urcau către Lidan, cînd văzură venind în spatele lor pe un bărbat carele mergea pe același drum, cu calul la pas. Se ascunseră pe subt pădure, iar călărețul trecu fără a-i vedea căci moțăia în șea. Tristan îl cunoscuse.

— Frate, îi zise el lui Kaherdin, este chiar Dinas de Lidan. Negreșit că vine de la iubita lui și mai visează încă la ea ; ar fi lipsă de curtenie de a-l trezi, ci tu urmează-mă de departe.

Ajunse pe Dinas, luă binișor calul de frîu și umblă fără zgomot alături cu el. În sfîrșit o poticneală de-a calului îl deșteptă pe somnoros. El deschide ochii, îl vede pe Tristan, stă la îndoială :

— Tu ești, tu ești, Tristan ! Dumnezeu să binecuvînteze ceasul acesta în care te văd din nou ; atîta vreme l-am așteptat !

— Prietene, Dumnezeu să te ajute ! Ce vești îmi dai despre regina ?

— Vai ! Aspre vești. Regele o iubește și îi face toate voile ; însă de la desțărarea ta lîncezește și jelește după tine. A, de ce te-ai întors lîngă ea ? Oare cauți moartea ta și a ei ? Tristan, fie-ți milă de regina, nu-i strica liniștea.

— Prietene, zise Tristan, dă-mi un dar : ascunde-mă la Lidan, du-i solia mea și ajută-mă să o mai văd o dată, o singură dată.

Dinas răspunse :

— Mi-e milă de Doamna noastră, nu vreau să-ți duc solia decît dacă voi ști că ți-a rămas dragă mai presus de toate femeile.

— A, boierule, spune-i că mi-a rămas dragă mai presus de toate femeile, și adevărat va fi !

— Așadar, urmează-mă, Tristan. Te voi ajuta în strîmtoarea ta.

La Lidan, seneșalul îi găzdui pe Tristan, pe Gorvenal, pe Kaherdin și pe scutierul său, și după ce Tristan îi istorisi de-a fir a păr cîte i se întîmplaseră în anii din urmă, Dinas se duse la Tintagel după vești de la Curte. Află că peste trei zile regina Iseut, Regele Marc cu toată Curtea, cu toți scutierii și cu toți gonacii aveau să părăscască Tintagel spre a poposi la Castelul de la Lunca Albă, unde vînători mari erau puse la cale. Atuncea Tristan încredință seneșalului inelul său de matostat verde și cu solia ce avea de dus reginei.

XVII

DINAS DE LIDAN

*„Bele amie, si est de nus ;
Ne vus sans mei, ne jo sans vus.” **
(Marie de France)

DINAS SE ÎNAPOIE AȘADAR LA TIN-
tagel, urcă treptele și intră în sală. Sub baldachin regele Marc
și Iseut-Cea-Bălaie stăteau și jucau șah. Dinas șezu pe un scă-
nel lângă regina, ca și cum s-ar fi uitat la joc, și de două ori,
prefăcându-se a-i arăta cum să joace, își puse mîna pe tabla
de șah : la a doua dată, Iseut cunoscî înelul de matostat din
degetul lui. Atuncea nu mai vru să joace. Atinse ușor brațul
lui Dinas, în așa fel că mai mulți pioni căzură învălmășiți.

— Uite, seneșale, zise ea, mi-ai încurcat jocul, și încă în
așa chip, că nu mai putem juca înaintea.

Marc părăsește sala, Iseut se duce în cămară la ea și tri-
mete după seneșal :

— Prietene, ai o solie de la Tristan ?

— Da, Măria-Ta, este la Lidan, ascuns la mine în castel.

* *Frumoasa mea, așa e cu noi ;*

Nici tu fără mine, nici eu fără tine.

(Marie de France)

— Adevărat că și-a luat nevastă în Bretania ?

— Mărită Doamnă, ți s-a spus adevărul. Însă el se juruiește că nu te-a trădat nicidecum ; că nici o zi nu a încetat de-a te iubi mai presus de orice femeie ; că va muri, dacă nu te va mai vedea o dată cel puțin ; el îți cere să primești a-l întâlni după făgăduința pe care i-ai făcut-o în cea din urmă zi când a vorbit cu tine.

Regina tăcu o bucată de vreme, cu gândul la cealaltă Iseut. În sfârșit răspunse :

— Da, în cea din urmă zi când a vorbit cu mine, i-am zis, mi-aduc aminte : „Dacă vreodată mai văd inclul de matostat verde, nici turn, nici cetate întărită, nici opreliște regească nu mă vor împiedeca de a face voia iubitului meu, de fi-va nebunic curată ori lucru înțelept“.

— Măria-Ta peste două zile, Curtea trebuie să părăsească Tintagel spre a se duce la Lunca Albă ; Tristan îți dă de știre, că va sta ascuns pe drum, într-un tufiș de mărăcini. Te roagă să te milostivești de el.

— Am zis, nici turn, nici cetate cât de tare, nu mă vor împiedeca de a face voia iubitului meu.

A treia zi, pe când toată Curtea lui Marc se pregătea să plece din Tintagel, Tristan și Gorvenal, Kaherdin și scutierul său își puseră zalele, își luară speziile și scuturile și, pe cărări tănuite, apucară calea locului hotărât. Prin pădure, două drumuri duceau la Lunca Albă : unul frumos și bine pietruit pe unde avea să treacă alaiul, cellalt în stare proastă și părăsit. Tristan și Kaherdin lăsară pe acesta din urmă pe scutierii lor ca să-i aștepte acolo, păzindu-le caii și scuturile. Ei înșiși se strecurară în hățiș, spre a se ascunde în tufe. Dinaintea hățișului, pe drumul mare Tristan puse o rămurea de alun pe care se încolăcea un fir de carpen alb.

Peste puțin alaiul se ivi pe drum. Mai întâi aliotmanul regelui Marc. Vin frumos rînduiți sameșii și ține-caii, bucătarii și paharnicii, vin duhovnicii și vin gonacii, mînînd copoii și ogarii, apoi păsărarii ținînd șoimii pe pumnul drept și apoi Vitejii și boierii ; merg domol, doi câte doi, chipeși la vedere, pe cai cu șei și frîie scumpe, de catifea presărată cu aurituiri. Apoi trecu regele Marc și Kaherdin se minună văzînd pe apropiații lui, câte doi de-a dreapta, și câte doi de-a stînga, înveșmîntați cu toții în ȧesături de aur sau de stacoj.

Iată că înaintează și alaiul reginei. Spălătoresele și fetele în casă merg în frunte, pe urmă nevestele și fiicele boierilor mari și mici. Ele trec una câte una, fiecare însoțită de câte un vi-teaș tînăr. În sfîrșit se apropie un cal sireap călărit de femeia cea mai frumoasă văzută de ochii lui Kaherdin, ea e bine fă-cută la trup și la chip, cu șoldurile puțin cam joase, cu sprîncenile frumos arcuite, cu ochii rîzîtori, cu dinții mărunți, e învest-mîntată într-o rochie de mătase roșie, o plasă subțire de fir de aur cu pietre scumpe îi împodobește creștetul.

— Regina e, zice Kaherdin în șoaptă.

— Regina ? zice Tristan, nu, este Camille, slujitoarea ei.

Atuncea se arată pe un cal sur o altă domnișoară, mai albă ca neaua în Făurar, mai mult roșie decît rumenă la față, ochii limpezi îi sclipesc ca steaua în fîntînă.

— Acum o văd, e regina ! zise Kaherdin.

— Ei nu, zise Tristan, este Brangien-Cea-Credincioasă !

Ci drumul se luminează dintr-odată, ca și cum soarele ar fi năpădit prin frunzișul copacilor bătrîni, și Iseut-Cea-Bălaie se arată. Ducele Andret, bătul-ar Dumnezeu, călărea de-a dreapta ei.

În aceea clipă se înălțară din stufiș cîrpituri de pitulice și de ciocîrlie, și Tristan cuprindea în ele toată dragostea lui. Regina a înțeles semnul dat de iubitul ei. Ia aminte la rămu-reaua de alun de pe jos pe care se încolăcește strîns un fir de carpen alb, și se gîndește în inima ei : „Așa-i cu noi, iubi-tule, nici tu fără mine, nici eu fără tine“. Își oprește calul, des-calecă, se duce la o iapă care căra o cușcă împodobită cu pietre scumpe ; acolo, pe un covoraș de purpură, era culcat cățelul Petit-Crîu : ea îl ia în brațe, îl alintă cu mîna, îl mîngîie cu mantia ei de cacom, se joacă cu el în tot felul. Apoi, punîndu-l la loc în cușcă se întoarce către stufișul de mărăcini și zice cu glas tare :

— Voi, păsărelelor de aicea din crîng, care m-ați bucurat cu cîntecele voastre, vă tocnesc pentru mine. În vreme ce stă-pînul meu Marc va călări pînă la Lunca Albă, eu voi trage la castelul meu de la Saint-Lubin. Păsărelelor, însoțiți-mă pînă acolo ; astă seară vă voi răsplăti cu dărnicie ca pe niște cîn-tăreți faimoși.

Tristan ia aminte la cuvintele acestea și se bucură. Însă, de pe acum, Andret Cel Mișel, intrase la bănuieli. El ajută

pe regina să se urce în șca, încălecă din nou, și alaiul se depărtează.

Ci, ascultați o întâmplare prea nefericită. În vreme ce trecea alaiul regesc, dincolo, pe celălalt drum, unde Gorvenal și cu scutierul lui Kaherdin păzeau caii stăpînilor, se ivi un Viteaz înarmat, anume Bléhéri. Îl cunoscu de departe pe Gorvenal și scutul lui Tristan : „Ce-mi văzură ochii ? se gîndi el ; este Gorvenal și celălalt Tristan, el însuși.“ Dădu pîteni calului către ei și strigă „Tristan“ ! Ci pe dată cei doi scutieri își întoarseră caii și fugiră. Bléhéri, avîntat în urmărirea lor, striga mereu :

— Tristan, oprește-te, rogu-te, în numele vitejiei tale. Dar scutierii nu se uitară îndărăt. Atuncea Bléhéri strigă :

— Tristan, oprește-te, rogu-te în numele lui Iseut-Cea-Bălaie !

De trei ori strigă el după fugari în numele lui Iseut-Cea-Bălaie. În zadar, ei se făcură nevăzuți, și Bléhéri nu putu ajunge decît pe unul din caii lor pe care îl luă ca pradă. Sosi la castelul din Saint-Lubin puțin după venirea reginei. Și aflînd-o singură, îi zise :

— Măria-Ta Doamnă, Tristan e în țară. L-am văzut pe drumeagul părăsit de la Tintagel. A luat-o la fugă. De trei ori i-am strigat să stea, rugîndu-l în numele lui Iseut-Cea-Bălaie dar i se făcuse frică, n-a îndrăznit să mă aștepte.

— Boierule, rostești minciună și nesăbuiță, cum să fie Tristan în țară ? Cum să fugă el dinaintea Domniei Tale ? Cum să nu se fi oprit dacă va fi fost rugat în numele meu ?

— Totuși, Măria-Ta Doamnă, l-am văzut, ca dovadă că i-am luat unul din cai. Poți să-l vezi gata înșăuat, colo pe arie.

Însă Bléhéri o văzu pe regina mînioasă. Fu îndurerat de aceasta, căci îi iubea pe Tristan și pe regina. El se duse pîrîndu-i rău de cele ce istorisise.

Atuncea, Iseut plînsese și zise : „Nefericita de mine ! Am trăit prea mult, fiindcă am ajuns să văd ziua în care Tristan își rîde de mine și mă înjosește ! Odinioară, rugat în numele meu, ce dușman n-ar fi înfruntat ? El e viteaz, dacă deci a fugit dinaintea lui Bléhéri, dacă n-a vroit a se opri fiind rugat în numele iubitei lui, ei, aceasta înseamnă că celălalt Iseut îl stăpînește ! De ce s-a mai întors aicea ? M-a trădat, ba chiar și-a

făcut rîs de numele meu. Nu erau îndeajuns chinurile mele cele vechi ? Ducă-se deci îndărăt, înjosit la rîndul lui, la Iseut-Cea- Cu-Mîinile-Albe !

Chemă pe Périnis-Cel-Credincios, și îi istorisi cele spuse de Bléhéri. Mai adăugă :

— Prietene, caută-l pe Tristan, pe drumeagul părăsit care mîină de la Tintagel la Saint-Lubin. Îi vei zice că nu mă închin lui, și că să nu se încumete a se apropia de mine, căci voi pune să-l alunge paznicii și rîndașii.

Périnis plecă în căutare pînă ce îi află pe Tristan și pe Kaherdin. El le duse solia reginei.

— Frate, strigă Tristan, ce-ai zis oare ? Cum să fi fugit dinaintea lui Bléhéri, fiindcă vezi că nici nu avem caii noștri cu noi ? Gorvenal și cu cellalt scutier îi păzeau, nu i-am aflat la locul hotărît și îi căutăm încă.

În clipa aceea se înapoiară Gorvenal și cu scutierul lui Kaherdin ; ei își istorisiră pățania.

— Périnis, prietene drag, zise Tristan, întoarce-te grabnic la stăpîna ta. Spune-i că mă închin ei cu dragoste, și că nu mi-am călcat credința pe care i-o datoram ; că mi-e dragă mai presus de orice femec din lume, spune-i să te trimcată din nou la mine cu iertarea ei, voi aștepta aicea înapoierea ta.

Périnis se întoarse deci la regina și îi istorisi ce văzuse și ce auzise. Însă ea nu-l crezu :

— A, Périnis, erai supusul și omul meu de credință și tatăl meu te sortise de copil, să mă slujești. Însă Tristan vrăjitorul te-a cîștigat cu amăgirile și cu darurile lui. Tu de asemenea m-ai trădat, pleacă !

Périnis îngenunchie în fața ei :

— Stăpînă, aud vorbe aspre. Niciodată în viața mea n-am avut o mai mare mîhnire. De mine însă prea puțin îmi pasă ; mă doare de tine, stăpînă, că aduci asemenea ocară stăpînului meu Tristan, și prea tîrziu fi-va cînd îți va părea rău.

— Pleacă, nu te cred ! Și tu, Périnis, Périnis-Cel-Credincios m-ai trădat !

Tristan așteptă mult venirea lui Périnis cu iertarea reginei. Périnis nu veni.

Dimineata, Tristan se înveșmîntă cu o mantie zdrențuroasă. Își sulemenește obrazul pe alocuri cu roșu și cu fiertură de

nucă, așa că ajunge a semăna cu un bolnav ros de lepră. Ia în mână o strachină de lemn vărgat, pentru strîns pomeni, și cu hîrîitoarea cu care leproșii toacă spre a vesti apropierea lor molipsitoare.

Pătrunde pe ulițele din Saint-Lubin și cu glas prefăcut cerșeste de la toată lumea. Va putea oare zări, numai, pe regina ?

Ea iese în sfîrșit din castel ; Brangien și cu femeile ei, slujitorii și paznici o însoțesc. Ea se îndreaptă către biserică. Leprosul se ține de alai, își bate toaca și se milogeste cu glas jalnic.

— Mărită-Doamnă, fie-ți milă de mine și ajută-mă, nu știu cît de sărman sînt !

Însă regina cheamă pe slujitori și pe paznici :

— Alungați-l pe acest lepros ! le zise.

Slujitorii îl îmbrîncesc, îl lovesc. El se împotrivește și strigă :

— Măria-Ta ! Fie-ți milă !

Atuncea Iseut începu a rîde. Rîsul ei mai răsuna încă pe cînd pătrundea în biserică. Auzind-o rîzînd leprosul plecă. Regina făcu cîtiva pași în biserică, apoi picioarele n-o mai ținură, căzu cu capul de pămînt și cu brațele în cruce.

În aceeași zi, Tristan își luă rămas bun de la Dinas, desnădăjduit într-atîta că părea a-și fi pierdut mințile, și corabia lui se îndreaptă înspre Bretania.

Vai ! în curînd reginei îi păru rău. Cînd află de la Dinas de Lidan că Tristan plecase atîta de îndurerat, ea începu a crede că Périnis îi spusese adevărat ; că Tristan nu fugise la chemarea numelui ei și că ea îl alungase foarte pe nedrept. „Ce ! se gîndea ea, te-am izgonit pe tine Tristan iubitul meu ! Mă urăști de-acuma înainte și niciodată n-am să te mai văd. Niciodată nu vei afla, nici de adîncea mea părere de rău, nici de pedeapsa ce vreau să-mi dau ca dovadă pentru tine de muștrările mele de cuget !“

Din ziua aceea, spre a se pedepsi de greșeala și de nebunia sa, Iseut-Cea-Bălaie puse pe pielea ei gingașă numai cămăși aspre de păr de capră, care o rodeau cumplit și pe care le purta mereu ca ispășire.

XVIII

TRISTAN MĂSCĂRICI (NEBUN)

*El beivre fu la nostre mort **

(Thomas)

TRISTAN REVĂZU BREȚANIA, CARHAIX, pe ducele Hoël și pe soția lui, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe. Toți îl primiră cu drag, însă Iseut-Cea-Bălaie îl gonise ; nimic nu-i mai era nimic. Multă vreme tînji departe de ea, apoi într-o zi se gîndi că vroia să o mai vadă o dată, chiar de-ar pune iarăși paznicii și slugile să-l bată cu rușine. Departe de ea, știa moartea lui neapărată și apropiată ; mai bine să moară dintr-o dată, decît cu încetul, zi cu zi. Cine trăiește în durere este asemenea unui mort. Tristan dorește moartea ; dar cel puțin să afle regina că va fi murit din dragoste pentru ea ; să afle, și moartea îi va fi ușoară.

Plecă de la Carhaix, fără a da de veste nimănui, nici rudelor, nici prietenilor, nici măcar lui Kaherdin, dragului său tovarăș. Plecă în straie ponosite, pe jos ; căci nimeni nu ia

* *Băutura fu a noastră moarte.*

(Thomas)

seama la calicii de pe drumul mare. Merse pînă ajunse la țărmul mării.

În port, o corabie fruntașă de neguțători se călătorea ; corăbierii tocmai întindeau pînzele și ridicau ancora ca să pornească în larg.

— Dumnezeu să vă păzească, jupînilor, și să vă dea călătorie norocoasă ! Încotro pleca-veți ?

— Către Tintagel.

— Către Tintagel. A, jupînilor, luați-mă și pe mine !

Se urcă pe corabie. Un vînt prielnic umfla pînza, corabia alerga pe valuri. Cinci nopți și cinci zile au plutit drept spre Cornouailles și într-a șasea zi lăsară ancora în portul de la Tintagel.

Dincolo de port, castelul se înălța pe mare, bine ferecat de toate părțile, nu puteai ajunge înuntru decît printr-o singură poartă de fier, și doi străjeri încercați o păzeau ziua și noaptea. Cum să pătrundă el acolo ?

Tristan coborî de pe corabie și se așază pe țărm. Află de la un trecător că Marc era la castel și că venise ca să ție o adunare mare la Curte.

— Dar unde se află regina ? Și Brangien, prea frumoasa ei slujitoare ?

— Ele sînt tot la Tintagel, și de curînd le-am văzut. Regina Iseut părea mohorîtă, cum este ea de obicei.

Auzind numele lui Iseut, Tristan suspină și se gîndi, că nici prin vicleșug, nici prin vitejie nu ar izbuti să o vadă pe Iseut ; căci regele Marc l-ar omorî...

„Dar ce îmi pasă dacă m-ar omorî ? Iseut, nu trebuie să mor din dragoste pentru tine ? Și ce alta fac, zi cu zi, decît să mor ? Dar tu, Iseut, dacă totuși m-ai ști aicea, te-ai îndupleca numai să vorbești cu iubitul tău ? Nu ai pune străjile să mă alunge ? Da, voi încerca un vicleșug... Mă voi preface în măscărici și în nebun de Curte, și nebunia aceasta va fi cumințenia mea. Unul mă va crede prostit de tot, carele fi-va mai puțin înțelept ca mine, altul mă va lua de nebun adevărat, carele acasă la el avea-va pe cineva și mai nebun.

Un pescar venea înspre el, îmbrăcat într-o scurtă de aba mișoasă, cu glugă mare. Tristan îl vede, îi face semn, îl ia de-o parte :

— Prietene, vrei tu să schimbi straietele tale cu ale mele ? Dă-mi haina ta, îmi place foarte.

Pescarul se uită la straiile lui Tristan, le află totuși mai bune ca ale sale și le luă repede, plecând pe loc, fericit de schimbul făcut.

Atuncea Tristan își tunse pînă la piele frumoasa lui chică bălaie, însemnîndu-și pe scăfîrlie o cruce. Se unse pe obraji cu o fiertură de buruiiană vrăjită adusă de la el din țară și îndată chipul lui se preschimbă într-atîta că nimenea nu l-ar mai fi putut cunoaște. Smulse dintr-un gard un par de castan, făcu din el o ghioagă și atîrnîndu-și-o de gît, cu picioarele goale, merse drept la castel.

Portarul crezu, fără îndoială, că era smintit și îi zise :

— Apropie-te, unde ai fost atîta vreme ?

Tristan își prefăcu glasul și răspunse :

— La nunta starețului de la Muntele Sfînt, carele îmi este prieten. El s-a însurat cu o stareță, o cucoană mare cu vâl pe față ; de la Besançon pînă la Muntele Sfînt, toți popii, stareții, călugării și călugărașii au fost poștiți la nunta aceea și cu toții pe răzoare, cu toiege și cu cîrje, sar și joacă și dănuiesc la umbra copacilor bătrîni. Ci eu, i-am lăsat ca să vii aicea, căci astăzi trebuie să slujesc la masa regelui.

Portarul îi zise :

— Intră deci, boicrile, feciorul lui Urgan Părosul, ești mare și păros ca el, și semeni leit cu tătînul tău.

Cînd pătrunse în tîrg, rotindu-și ghioaga, slugile și scutierii se îmbulziră pe drumul lui, fugărindu-î ca pe un lup :

— Ia te uită, nebunul ! Huo ! Huo ! și iar huo !

Dau în el cu pietre, îl lovesc cu bete, însă el le ține piept, sărind într-un picior și fără pă sare : dacă se repede unul la el pe la stînga, el se rotește și lovește la dreapta.

În mijlocul rîsetelor și al huiduielilor cu gloata după el, ajunge la pragul porții, unde sub baldachin, cu regina alături, ședea regele Marc. El se apropie de poartă, își spînzură ghioaga de gît și intră. Regele îl văzu și zise :

— Iacă un hîtru nostim, să vie mai aproape !

Îl aduc regelui, cu ghioaga de gît.

— Prietene, fii binevenit !

Tristan răspunse, cu ciudatul lui glas prefăcut :

— Doamne, mare și îndurat între toți regii, știam eu, că la vederea mea inima ta se va topi de duioșie. Dumnezeu să te păzească, Măria-ta !

— Prietene, ce vei fi căutînd pe la noi ?

— Pe Iseut pe care atîta am iubit-o. Am o suroră pe care ți-o aduc, prea frumoasa Brunehaut. De regină ești sătul, încearc-o pe ceastălaltă ; să facem schimb, dă-mi-o pe Iseut, o iau și am să-ți slujesc din dragoste.

Regele rîse și îi zise măscăriciului :

— Dacă ți-o dau pe regina, ce vrei tu să faci cu ea ? Unde ai s-o duci ?

— Sus acolo, între cer și nouri, în casa mea de suclă. Soarele o străbate cu lumina lui, vînturile nu o pot clinti ; acolo o voi duce pe regina într-o cămară de cleștar, toată împodobită cu trandafiri, luminoasă dimineața în bătaia soarelui.

Regele și boierii își ziseră unul altuia :

— Iacă un măscărici bun, priceput la șagă !

Tristan se așezase pe un covor și se uita cu drag la regina.

— Prietene, îi zise Marc, de unde tragi tu nădejde că Doamna mea va lua seama la un nebun hîd ca tine ?

— Măria-Ta, dreptul meu este ; pentru ea făcut-am munci grele, și de pe urma ei ajuns-am nebun.

— Cine să fii tu dar ?

— Eu sînt Tristan, cel carele atîta a iubit-o pe regina și carele va s-o iubească pînă la moarte.

Auzind numele acela, Iseut suspină, se schimbă la față și mînioasă îi zise :

— Pleacă ! Cine ți-a dat drumul aicea ? Pleacă, măscărici prost !

Măscăriciul luă seama la mînia ei și zise :

— Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de ziua în care rănit de spada otrăvită a Morholtului, cu harpa în luntre cu mine, am fost dus la țărmul vostru ? M-ai vindecat atuncea. Nu îți mai aduci aminte, Măria-Ta ?

Iseut răspunse :

— Pleacă de aici, nebunule, nici șagile tale nu îmi plac, nici tu !

Îndată nebunul se întoarse către boieri, îi goni spre ușă strigîndu-le :

— Afară, voi, nebunilor ! Lăsați-mă singur să tănuiesc cu Iseut ; căci am venit aicea să mă drăgostesc cu ea.

Regele rîde. Iseut se înroșește :

— Stăpîne alungă-l pe măscărici.

Însă măscăriciul grăi din nou, cu glasul lui ciudat :

— Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de balaurul cel mare pe care l-am ucis în țară la tine ? I-am ascuns limba în cingătoare, și ars de otrava lui, am căzut lângă mlaștină. Eram pe atuncea un Viteaz minunat și mă păștea moartea când mi-ai venit în ajutor.

Iseut răspunse :

— Taci, că-i hulești pe Viteji, tu ești numai un nebun din naștere. Blestemați fie corăbierii cari te-au adus aici, în loc să te fi aruncat în mare !

Măscăriciul chicoti :

— Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de baia în care vroiai să mă ucizi cu spada mea ? Și de basmul cu firul de păr de aur care te-a împăcat ? Și de cum te-am apărat de seneșalul cel mișel ?

— Taci, povestitorule fără haz ! De ce vii aici să ne înșiri năzdrăvăniile tale ? Te-ai îmbătat ascară, fără îndoială, și ai visat acestea toate în beția ta ?

— Adevărat că sînt beat și de asemenea beție că niciodată beția asta nu se va risipi. Regină Iseut, nu îți mai aduci aminte de ziua aceea atîta de frumoasă și de călduroasă din largul mării ? Îți era sete, nu îți mai aduci aminte, domniță ? Amîndoi am băut din același potir. De atuncea beat am fost mereu și de rea beție...

Cînd auzi Iseut cuvintele acestea pe care numai ea le putea înțelege, își ascunse fața în mantia ei, se sculă și dădu să plece. Însă regele o ținu de mantia de cacom silind-o să se așeze la loc alături de el :

— Așteaptă puțin, Iseut, draga mea, să-i auzim nebuniile pînă la capăt. Nebunule, ce meserie știi ?

— Am slujit la regi și la domni.

— Adevărat să fie ? Știi tu vîna cu cîinii ? Cu șoimii ?

— Firește, cînd îmi vine poftă de vînat în pădure, știu să prind, cu ogarii cocoarele care zboară prin nouri ; cu copoii lebedele, gîștele sălbatece, tărcate și albe, hulubii sălbateci ; cu arcul vînez bîrlanii și pescărușii negri !

Toți rîseră cu poftă, și regele întrebă :

— Și ce prinzi tu, frățioare, cînd mergi la vînatul de baltă ?

— Iau tot ce aflu, iau cu ereții, după soiul lor, urși mari, mistreți, căprioare și iezi, vulpi și iepuri. Și cînd mă întorc la gazdă, mă pricep să învîrtesc ghioaga, să împart cărbunii

între scutierii mei, să-mi strunesc harpa și să cînt din gură, și să iubesc reginele și să arunc în pîrîiașe surcelele cioplite cu meșteșug. În adevăr, nu sînt eu cîntăreț isteț ? Astăzi s-a văzut ce bine mă pricep a învîrți ghioaga.

Și lovi cu ghioaga împrejur.

— Plecați de aicea, strigă el, boieri din Cornouailles ! De ce mai stați ? Nu v-ați ospătat ? Nu v-ați săturat ?

Regele, după ce făcu destul haz de măscărici, porunci să-i fie adus calul și șoimii și luă la vînat pe Viteji și pe scutieri.

— Doamne, îi zise Iseut, mă simt ostenită și nici nu mi-e bine. Îngăduiește-mi a merge să mă odihnesc la mine în cămară, nu mai pot răbda să ascult năzdrăvăniile acestea.

Se duse îngîndurată, la ea în cămară, se așeză pe pat și se întristă foarte :

— Sărmana de mine ! de ce m-am mai născut ? Mi-e inima îndurerată și îngrijorată. Brangien, surioară, viața mea e atîta de aspră și de grea, că mai bună ar fi moartea. Este aicea un măscărici, tuns în cruce, venit la noi într-un ceas rău ; nebunul acesta, să fie vrăjitor ori ghicitor, căci îmi știe din fir a păr ființa și viața ; știe lucruri pe care nimenea nu le știe, fără numai de tine și de mine și de Tristan ; le știe păcătosul, prin fermece și vrăjitorie.

Brangien răspunse :

— Nu va fi fiind însuși Tristan ?

— Nu, căci Tristan este chipeș, și este cel mai bun Viteaz, iară omul acela este hîd și schilod. Urgisit să fie el de Dumnezeu, afurisit să fie ceasul în care s-a născut și blestemată corabia care l-a adus, în loc de a-l îneca în larg, în valurile cele adînci !

— Potolește-te, stăpîna mea, zise Brangien. Prea din cale afară te pricepi azi să sudui și să ocărăști și să blestemi ! Dar poate că fi-va omul acela vreun sol de-al lui Tristan ?

— N-aș crede, nu l-am cunoscut. Ci mergi de adu-l încoace, draga mea, vorbește cu el, vezi singură de nu-l vei cunoaște cumva.

Brangien se duse în sala în care nebunul, așezat pe o lavită, rămăsese singur. Tristan o cunoscu, dădu drumul ghioagei și îi zise :

— Brangien, cinstită Brangien, în numele lui Dumnezeu, rogu-te, îndură-te de mine !

— Măscărici urîcios, care drac te-a învățat numele meu ?

— Frumoaso, de multă vreme l-am aflat ! Pe capul meu care a fost odată bălai, dacă dreapta judecată mi-a zburat din el, numai tu, frumoaso, ești vinovată. Nu trebuia să păzești tu băutura pe care am sorbit-o în largul mării ? Am sorbit-o pe arșiță, dintr-un potir de argint și l-am întins și lui Iseut. De asta singură tu ai știut, frumoaso, nu îți mai aduci aminte ?

— Nu ! răspunse Brangien, și, foarte turburată se trase către camera lui Iseut, dar nebunul se repezi după ea, strigînd : „Îndurare !“

El intră, o vede pe Iseut, se avîntă către ea, cu brațele deschise, dă s-o strîngă la piept, însă, rușinată, trecînd-o sudori de teamă, ea se dă îndărăt și în lături, iar el, văzînd că se ferește de apropierea lui, tremură de rușine și de mînie, se trage la perete, lîngă intrare, și cu glasul tot prefăcut :

— Firește, zice el, prea mult am trăit de vreme ce am apucat a vedea ziua cînd Iseut se ferește de mine, nu vrea să mă mai iubească, mă socoate prea josnic ! A, Iseut, cel ce bine iubește tîrziu uită ! A, Iseut este un lucru frumos și neprețuit izvorul cu apă multă care curge și se răspîndește în unde pline și limpezi, dar din ziua cînd se usucă, nu mai înseamnă chiar nimica ; la fel e și cu iubirea care se istovește.

Iseut răspunse :

— Frate, mă uit la tine, stau la îndoială, tremur și nu mai știu, nu te cunosc a fi Tristan.

— Regină Iseut, eu sînt Tristan cel ce atîta te-a iubit. Nu îți mai aduci aminte de piticul carele presărase floare de făină de grîu între paturile noastre ? Și de săritura ce-am făcut-o, și de sîngele care mi-a curs de la rană ? Și de darul ce ți-am trimes, cățelul Petit-Crû, cu clopoțelul fermecat ? Nu îți mai aduci aminte de surcelele meșteșugit cioplite pe care le azvîrleam în șipotul fîntîinii ?

Iseut se uită la el, suspină, nu mai știe ce să zică și ce să creadă, vede bine că le știe pe toate ; dar ar fi nebunie de a mărturisi că el este Tristan, și Tristan îi zice :

— Doamna și stăpîna noastră regina, prea bine știu că te-ai tras îndărăt de la mine și eu te învinovățesc de trădare. Dar am știut zile, frumoaso, cînd totuși mă iubeai cu iubire

adevărată. Era în codrul adânc, în coliba de frunziș. Îți mai aduci aminte de ziua în care ți-am dăruit pe cîinele meu cel bun, Husdent ? A, acela m-a iubit întotdeauna, și, de dragul meu, ar lăsa-o pe Iseut-Cea-Bălaie. Unde este ? Ce l-ai făcut ? El, cel puțin, m-ar cunoaște ?

— El te-ar cunoaște ? Ce nebunie rostești, căci de cînd a plecat Tristan, stă acolo, culcat în cușca lui și se repede la tot omul carele se apropie. Brangien, adu-l înapoi !

Brangien îl aduce.

— Aicea, Husdent, zice Tristan, al meu erai, te iau îndărăt !

Cînd Husdent îi aude glasul, zboară cu leasă cu tot din mîinile lui Brangien, aleargă la stăpînul lui, și se rostogolește la picioare, îi linge mîinile, latră de bucurie.

— Husdent, strigă măscăriciul, binecuvîntată să fie silința ce mi-am dat-o să te cresc ! Tu m-ai primit mai cu drag decît aceea pe care atîta o iubeam. Ea nu mai vrea să mă cunoască ! Va cunoaște oare inelul acesta, pe care mi l-a dat odinioară, cu plîsete și săruturi, la ziua despărțirii ? Inelul acesta mic de matostat nu m-a părăsit nicidecum : adesea i-am cerut să-mi dea tărie în chinurile mele, adesea i-am scaldat piatra în lacrimi fierbinți.

Iseut a văzut inelul. Ea își desface larg brațele :

— Iacă-mă. Ia-mă, Tristan !

Atuncea Tristan încetă de a-și preface glasul :

— Iubito, cum ai putut atîta vreme să nu mă cunoști, mai mult decît cîinele ? Ce însemnătate are acest inel ? Nu simți tu că mi-ar fi fost cu mult mai dulce de a fi cunoscut numai la amintirea iubirii noastre trecute ? Ce însemnătate are sunetul glasului meu ? Bătaia inimii mele s-o fi auzit !

— Iubitule, zise Iseut, poate că am auzit-o mai curînd decît crezi ; însă sîntem înconjurați de viclenii ; trebuiau eu oare, ca și cîinele acesta să-mi urmez dorința, putînd astfel să te dau pe față și să te văd ucis chiar sub ochii mei ? Mă păzeam și te păzeam. Nici amintirea vieții trecute, nici sunetul glasului tău, nici inelul acesta nu-mi dovedesc nimica, ele pot fi joacele răutăcioase ale unui vrăjitor. Mă supun totuși la vederea acestui inel : n-am făcut jurămînt că, de îndată ce îl voi vedea din nou, chiar de va fi să mă pierd pe mine, voi face totdeauna cele ce îmi vei trimite

vorba, de fi-va lucru cuminte ori nebunie curată ? Iacă-mă, ia-mă Tristan !

Căzu fără simțire la pieptul iubitului său. Când își veni în fire, Tristan o ținea îmbrățișată și îi săruta ochii și fața... Intră cu ea subt pologul patului. Are în brațe pe regina.

Ca să-și rîdă de nebun, slujitorii îl găzduiră subt treptele scării de la sală, ca un cîine în cușca lui. Răbda cu blîndețe batjocurile și loviturile, căci uneori luîndu-și la loc chipul și frumusețea de altădată, trecea din bîrlogul său în iatacul reginei.

Însă după scurgerea cîtorva zile, două fete în casă bănuiră înșelătoria ; ele dădură de știre lui Andret, carele puse de pază trei iscoade bine înarmate în fața cămărilor femeilor. Când Tristan vroi a trece pragul :

— Înapoi, nebunule, îi strigară ei, întoarce-te să te culci în așternutul tău de paie !

— Ei ce ? boierilor, le zise măscăriciul, nu trebuie să mă duc să o îmbrățișez azi noapte pe regina ? Nu știți voi că ea mă iubește și că mă așteaptă ?

Tristan roti ghioaga, ei se temură și îl lăsară să treacă. O luă pe Iseut în brațe :

— Iubito, trebuie să fug de pe acuma, căci în curînd voi fi dat pe față. Trebuie să fug și negreșit, nu, niciodată nu mă voi mai înapoia. Moartea mi-e apropiată ; departe de tine, voi muri de dorul tău.

— Iubitule, închide-ți brațele și strînge-mă atîta de tare, că în îmbrățișarea aceasta, inimile amîndouă să ni se rumpă și sufletele să ne zboare din trupuri. Ia-mă în țara fericită de care vorbeai odată : în țara în care nimenea nu vine îndărăt, în care cîntăreți de seamă cîntă cîntece, fără de sfîrșit. Ia-mă !

— Da, te voi duce în țara fericită a celor cu adevărat Vii. Se împlinește vremea, n-am sorbit noi de pe acuma toată restriștea și toată bucuria ? Se împlinește vremea, și cînd va fi văleatul, dacă te chem, Iseut, veni-vei ?

- Iubitule, cheamă-mă, prea bine ştii că voi veni.
- Iubito, Dumnezeu să te răsplătească !

După ce trecu pragul, iscoadele se aruncară asupra lui. Însă nebunul izbucni în râs, roti ghioaga şi zise :

— Mă alungaţi, boierilor ; la ce folos ? Nu mai am ce face aici, fiindcă Doamna, stăpîna mea, mă trimete departe să pregătesc casa limpede pe care i-am făgăduit-o, casa de cleştar, împodobită cu trandafiri, luminoasă dimineaţă în bătaia soarelui !

— Du-te dar, nebunule, într-un ceas rău.

Slujitorii se dădură la o parte şi nebunul, fără grabă, se duse jucînd într-un picior.

XIX

MOARTEA

*Amor condusse noi ad una morte **

(Dante, Inf., ep. V)

DE ABIA SE ÎNAPOIASE ÎN BRETA-
nia Mică, la Carhaix, și se întâmplă că Tristan, spre a-i fi
de ajutor dragului său tovarăș Kaherdin, se război cu un
boier cu numele Bédalis. El căzu într-o capcană întinsă de
Bédalis cu frații săi. Tristan ucise pe cei șapte frați, dar fu
el însuși rănit de o suliță, și sulița era otrăvită.

Se înapoie cu mare greutate la castelul din Carhaix și
puse să i se oblojească rănilile. Vracii veniră mulțime, însă
niciunul nu se pricepu a lecu-i otrava, căci nici nu-i dădură
de urmă. Nu știură a face nici-o cataplasma spre a trage
otrava afară; în zadar își piscază și își macină rădăcinile
știute de ei, culeg ierburi, le fierb și fac băuturi din ele.
Lui Tristan îi merge tot mai rău, otrava se răspîndește în
trup, el se îngălbeneste la față și oasele lui încep a se arăta.

* Iubirea ne-a mînat la una și aceeași moarte

(Dante, Infernul, cîntul V)

Simți că viața i se ducea, înțelese că avea să moară. Atuncea vrei să o mai vadă o dată pe Iseut-Cea-Bălaie. Însă cum să meargă la ea ? Este atîta de slab că marea l-ar omorî, și chiar dacă ar ajunge în Cornouailles cum să scape acolo de dușmanii lui ? Se tînguiește, otrava îl apasă, așteaptă moartea.

Îl chemă pe Kaherdin în taină ca să-i descopere durerea lui, căci ei doi se iubeau cu credință. Nu vrei să rămîna nimenea în încăpere cu el, afară de Kaherdin, și nimenea să nu steie prin sălile învecinate. Iseut, femeia lui, se minună în inima ei de această ciudată voie. Se sperie foarte și vrei să asculte ce vorbeau între ei. Vine deci să-și lipească urechea de peretele de lîngă patul lui Tristan. Ascultă ; unul din oamenii ei de încredere face de pază afară ca să nu dea nimenea peste ea.

Tristan își adună puterile, se ridică în capul oaselor, se sprijină de perete ; Kaherdin se așează lîngă el, și amîndoi plîng împreună înduioșați. Își plîng cinstita lor tovarășie de luptă, atît de curînd curmată și marea lor prietenie și iubirea frățască, și fiecare îl jelește pe celălalt.

— Prietene drag, zice Tristan, mă aflu pe pămînt străin, unde n-am nici rudă, nici prieten, fără numai de tine ; singur tu aicea, în țară, mi-ai adus bucurie și mîngîiere. Îmi pierd viața, aș vrea s-o mai văd o dată pe Iseut-Cea-Bălaie. Dar cum, prin ce vicleșug să-i dau de știre restriștea mea ? A, dacă aș ști un sol, carele să primească a merge la ea, cum ar veni, căci mă iubește ! Kaherdin, drag tovarăș, în numele prieteniei noastre, în numele inimii tale alese și al frăției noastre de cruce, fierbinte rogu-te, încearcă aceasta și dacă duci solia mea, mă voi închina ție și mă voi face supusul tău credincios și te voi îndrăgi mai presus de orice pe lume.

Kaherdin îl vede pe Tristan plîngînd, pierzîndu-și nădejdea și jelindu-se ; inima lui se înduioșează, el răspunde cu blîndețe și cu dragoste.

— Tristan iubit, nu mai plînge, îți voi face voia întocmai. Firește, prietene, de dragul tău mă voi pune în primejdie de moarte. Nici o cumpănă, nici o temere nu mă vor împiedeca de a face tot ce îmi va sta în putință. Spune-mi ce vroești a vesti reginei și mă voi găti de drum.

Tristan răspunse :

— Prietene, îți mulțumesc ! Ci ascultă ruga mea. Ia inelul acesta ; e un semn tainic între ea și mine. Și când vei ajunge în țara ei dă-te la Curte drept neguțător. Arătându-i mătăsuri, arată-i inelul ; îndată ea va căuta un vicleșug spre a sta de vorbă cu tine în taină. Atuncea spune-i că inima mea i se închină ; că singură ea mă poate alina ; spune-i că, dacă nu vine, eu mor ; spune-i să-și aducă aminte de petrecerile noastre trecute și de marile supărări și de marile tristeți, și de bucuriile și de durerile iubirii noastre credincioase și duioase, și să-și aducă aminte de băutura pe care am sorbit-o împreună pe mare ; a, moartea noastră am sorbit-o atuncea ! Să-și aducă aminte de jurământul ce i-am făcut de a nu o iubi decât pe ea și că m-am ținut de făgăduiala aceea.

Pe după perete, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe auzi cuvintele acelea, aproape că îi veni să-și piardă simțirea.

— Grăbește-te, tovarășe al meu, și înapoiază-te la mine repede ; dacă zăbovești, nu mă vei mai vedea ! Ia-ți un soroc de patruzeci de zile și adu-o pe Iseut-Cea-Bălaie. Tăinuiește-ți plecarea față de surora ta, ori spune-i că mergi să aduci un vraci. Ia corabia mea cea frumoasă, ia cu tine două pînze, una albă și alta neagră. Dacă vii cu regina Iseut, întinde la întoarcere pînza albă, dacă vii fără de ea, întinde-o pe cea neagră. Prietene, nu mai am nimica a-ți zice ; Dumnezeu să te călăuzească și să te aducă îndărăt, sănătos și teafăr !

Suspină, plînge și se jelește și Kaherdin la fel plînge, îl îmbrățișează pe Tristan și își ia rămas-bun.

Ia cel dintîi vînt prielnic el plecă. Corăbierii ridicară ancorele, întinzînd pînza și porniră cu vînt ușor iar corabia despică valurile mari și adînci. Duceau cu ei mărfuri scumpe, mătăsării vopsite în culori rare, văsărie de Tours, vinațuri de Poitou, șoimi de Spania ; și prin atare vicleșug Kaherdin trăgea nădejde să răzbată pînă la Iseut. Opt zile și opt nopți, despicară valurile și plutiră spre Cornouailles cu toate pînzele întinse din plin.

Mînia muierască e lucru de temut și oricare trebuie să se păzească de ea. Acolo unde muieră va fi iubit mai mult, acolo tocmai se va răzbuna mai cumplit. Iute vine dragostea muierilor și iute vine ura lor, care o dată iscată, mai mult ține ca dragostea. Ele știu a stăpîni iubirea, însă nu și ura.

În picioare lângă perete, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe auzise cuvînt cu cuvînt. Îl iubise atîta pe Tristan !... Aflase, în sfîrșit, de iubirea lui pentru alta. Luă aminte cele auzite : dacă într-o zi va putea, cum se va mai răzbuna ea pe cine îl îndrăgește mai mult pe lume ! Totuși, nicidecum nu se dădu pe față, și de îndată ce se deschiseră ușile ea intră la Tristan în iatac și ascunzîndu-și mînia, urmă a-l sluji și a-l îngriji cît mai bine, precum se cade cui iubește. Îi vorbea cu blîndețe, îl săruta pe buze și îl cerceta dacă în curînd Kaherdin avea să se înapoieze cu vraciul după carele se dusesse și trebuia să-l lecuiască. Însă ea meru își căuta răzbunarea.

Kaherdin pluti fără oprire, pînă aruncară ancora în port la Tintagel. Luă pe pumn un șoim mare, luă un postav de preț, o cupă meșteșugit lucrată ; le dăruî regelui Marc și ceru frumos pacea și învoirea de a neguțatori prin țara lui, fără frica de a fi păgubit cumva de vreun dregător sau de vreun boier. Și regele îi dădu toate învoirile de față cu întreagă Curtea lui.

Atuncea Kaherdin înfățișă reginei o pafta de aur curat :
— Măria-Ta Doamnă, zise el, e de aur de cel bun, și trăgînd afară din deget inelul de matostat verde al lui Tristan îl puse alături de giuvaer : „Iată, Măria-Ta, aurul paftalci este mai bogat, deși aurul acestui inel este aur bun“.

Cînd Iseut cunoscă inelul de matostat verde, inima ei se opri și ea se schimbă la față, și temîndu-se de cele ce avea să audă îl trase pe Kaherdin de-o parte, lângă o fereastră, ca și cum ar fi vrut să se uite mai bine la pafta și să o tocmească.

Kaherdin îi zise doar atîta :

— Preaînălțată Doamnă, Tristan a fost rănit de o spadă otrăvită și va muri. Îți dă de știre că singură tu îi poți aduce alinare. Îți amintește de necazurile și de durerile cele mari, îndurate cu tine laolaltă. Ține inelul, ți-l dăruiește.

Iseut răspunse pierdută :

— Prietene, te voi urma. Mîine, dimineață, corabia să fie gata de plecare !

A doua zi dis-de-dimineață, regina zise că vroia să vîneze cu șoimii și porunci să-i aducă păsările și cîinii. Însă ducele Andret, carele n-o slăbea din ochi, o însoți. Cînd ajunseră

În cîmpie, nu departe de țărmul mării, zbură în fața lor un fazan. Andret slobozi șoimul ca să-l prindă ; însă vremea era frumoasă și limpede ; fazanul își luă zborul și se făcu nevăzut.

— Uite, boier Andret, zise regina, șoimul s-a lăsat acolo, în port, pe catargul unei corăbii pe care n-o știam. A cui să fie corabia aceea ?

— Mărită Doamnă, zice Andret, aceea este corabia neguțătorului din Bretania carele ți-a adus ieri paftaua de aur. Să mergem acolo ca să prindem șoimul.

Kaherdin întinsese o scîndură de trecere de la corabie la țărm. El veni într-o întâmpinare a reginei.

— Preaînălțată Doamnă, placu-ți a veni pe corabie spre a-ți arăta mărfurile mele cele de preț ?

— Bucuroasă ! zise regina.

Ea descalecă, se duce drept la scîndură, trece pe ea, intră în corabie. Andret vrea s-o urmeze și pune picioarele pe scîndură ; însă Kaherdin de la marginea corăbiei îl lovește cu vîsla și Andret se împiedică și cade în mare. Dă să înoate, Kaherdin îl lovește mereu cu vîsla și îl afundă în valuri, strigîndu-i :

— Mori, vînzătorule ! Iată-ți plata a tot răul ce l-ai făcut lui Tristan și reginei Iseut !

Așa i-a răzbunat Dumnezeu pe iubiți de mișei carii atîta îi urîseră ! Tuspătru au murit : Guenelon, Gondoine, Denoalen, Andret.

Ancora era ridicată, catargul înălțat, pînza întinsă. Vîntul proaspăt al dimineții foșnea în pînze și le umfla. Afară din port, înspre largul mării, alb și sclipitor la soare, corabia se avîntă.

La Carhaix, Tristan lîncezește. Tînjește după venirea lui Iseut. Nimica nu-l mai alină și mai are suflare numai fiindcă așteaptă. În fiecare zi, trimetea la țărm să pîndească sosirea corăbiei și să vadă cum arată pînza ei ; nici o altă dorință nu-i muncea inima într-atîta. În curînd puse să-l ducă pe coasta stîncoasă de la Penmarch, și cît stătea soarele pe cer, privea departe pe mare.

Ascultați, boierilor, o întîmplare dureroasă, duioasă pentru toți cei ce iubesc. Iseut se și apropia, începuse a se zări în

depărtare peretele de stînci de la Penmarch, corabia înainta mai veselă. Un vînt de furtună crește deodată, lovește drept în pînză și răsucește corabia în loc. Corăbierii se zbat în furtună și fără voia lor plutesc îndărăt. Vîntul suflă cu turbare, valurile adînci se mișcă amenințătoare, văzduhul se întunecă, marea se înegrește, ploaia cade șiroaie. Otgoanele de tot felul se rump, corăbierii strîng pînza și lasă corabia în voia valurilor și a vîntului. Ei uitaseră, din păcate, să urce pe corabie luntrea legată la spatele corăbiei și care se ținea pe urma acesteia. Un val o fărîmă și o duce.

Iseut strigă :

„Vai, sărmana de mine ! Dumnezeu nu vrea să mai trăiesc îndeajuns ca să-l văd pe Tristan, iubitul meu, o dată încă, numai o dată, el vrea să mă înec aicea, în marea aceasta. Tristan, dacă aș mai fi vorbit cu tine o singură dată, puțin mi-ar fi păsat de moarte apoi. Tristan, dacă nu răzbat pînă la tine înseamnă că Dumnezeu nu vrea și iacă marea mea durere. Moartea nu mi-e nimica : fiindcă astfel este voia Domnului, mă plec ; însă, iubitule, cînd vei afla de ea vei muri și tu, prea bine știi. Iubirea noastră e în așa fel că tu nu poți muri fără mine, nici eu fără tine. Văd moartea ta dinaintea ochilor în același timp cu a mea. Vai, iubitule ! nu mi-am putut împlini dorința : de a muri în brațele tale, de a fi pusă într-o raclă cu tine ; iată că am dat greș. Voi muri singură și fără tine, voi pieri fără urmă în mare. Poate nu vei ști de moartea mea, vei mai trăi încă, așteptînd mereu venirea mea. Dacă va vrea Dumnezeu te vei lecuî poate... A, sau poate după mine vei iubi pe altă femeie, o vei iubi pe Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe ! Nu știu ce va fi cu tine ; de partea mea, dacă te-aș ști mort, nici că aș mai trăi. Să ne dea Dumnezeu, iubitule, ca ori să te lecuesc ori să murim amîndoi dintr-aceeași durere !”

Așa gema regina, cît ținu furtuna. Însă după cinci zile furtuna se potoli. În vîrful catargului Kaherdin înălță bucuros pînza albă, ca Tristan să cunoască de cît mai departe cum arată. Kaherdin și zărește Bretania... Vai ! aproape îndată după aceea, liniștea urmă furtunii, marea se făcu blîndă și întinsă fără o cută, vîntul încetă de a umfla pînzele și corăbierii încercară zadarnic în sus și în jos, înainte și îndărăt. Zăreau coasta în depărtare, însă furtuna le dusesese luntrea și astfel nu puteau ajunge la țărm. În noaptea a treia, Iseut

visă că ținea în peală capul unui mistreț uriaș care îi mînjea straiul de sînge și cunoscă prin aceasta că nu avea să-și mai vadă iubitul de viu.

Tristan era prea slab, de-acuma înainte, spre a mai putea sta de veghe pe peretele de stînci de la Penmarch și de lungi zile, închis departe de țărm, el plîngea după Iseut, care nu mai venea. Îndurerat și sfîrșit, se tînguește, suspină, se frămîntă ; puțin lipsește să nu moară de dor.

În sfîrșit vîntul începu a adia din nou și pînza cea albă se ivi. Atuncea Iseut-Cea-Cu-Mîinle-Albe se răzbună.

Ea vine la patul lui Tristan și îi zice :

— Prietene, Kaherdin sosește. Am văzut corabia lui pe mare ; înaintează foarte cu greu, totuși am cunoscut-o, fie ca ea să-ți aducă ceea ce trebuie ca să te vindece !

Tristan tresare :

— A, draga mea, nu te înșeli cumva că este corabia lui ? Spune-mi așadar cum este pînza ?

— Am văzut-o bine, au întins-o și au suit-o sus de tot, căci au vînt slab. Află că pînza este de tot neagră.

Tristan se întoarce cu fața la perete și zise :

— Nu îmi pot ține suflarea mai mult !

Mai zise de trei ori : „Iseut, iubito !” La a patra oară își dete sufletul.

Atuncea, prin casă, plîneră Vitejii, tovarăși ai lui Tristan.

Îl luară din pat, îl întinseră pe un covor de preț și acoperiră trupul lui cu un giulgiu.

Pe mare vîntul se stîrnise și bătea pînza în plin că împinsă corabia pînă la țărm. Iseut-Cea-Bălaie coborî. Auzi tînguiuri mari pe ulițe și clopotele bătînd în dungă la mînăstiri și la biserici. Întrebă pe cei din partea locului de ce atîtea clopote și atîta jale.

Un moșneag îi zise :

— Stăpînă, avem o durere mare. Tristan cel cinstit, cel viteaz a murit. Era milostiv cu cei lipsiți și ajutara pe cei pătimiși. Aceasta este cea mai mare nenorocire ce s-a abătut vreodată peste țara noastră.

Iseut îl aude, nu poate rosti nici un cuvânt. Urcă la castel, merge pe uliță, cu vâlul răvășit. Bretonii se minunau privind-o : niciodată nu văzuseră ei o femeie atîta de frumoasă. Cine să fie ? De unde să vie ?

Lîngă Tristan, Iseut-Cea-Cu-Mîinile-Albe, înebunită de răul ce îl pricinuisese, țipa într-una peste leșul lui Tristan. Ccealaltă Iseut intră și îi zise :

— Mărită Doamnă, ridică-te și lasă-mă să mă apropiu. Am mai mult drept ca să-l plîng decît Domnia Ta, crede-mă. L-am iubit mai mult.

Ea se întoarce cu fața la Răsărit și se rugă lui Dumnezeu. Apoi descoperi puțin trupul, se întinse de-alungul iubitului ei, îi sărută gura și fața și îl îmbrățișă strîns ; trup peste trup, gură peste gură, astfel își dete ea duhul, muri lîngă el de durere pentru el.

Cînd regele Marc află de moartea iubiților, el trecu peste mare și, ajuns în Bretania, puse de se făuriră două coșciuge, unul de calcedoniu pentru Iseut și unul de beril pentru Tristan. Luă trupurile lor dragi pe corabia lui la Tintagel. Lîngă o bisericuță de-a stînga și de-a dreapta altarului, le îngropă în două morminte. Ci peste noapte din mormîntul lui Tristan cresc un mărăcine mare, verde și cu frunză deasă, cu ramuri lungi cu flori îmbălsămate, care, ridicîndu-se peste bisericuță, se înfundă în groapa lui Iseut. Cei din partea locului tăiară mărăcinele ; a doua zi renăștea tot atît de verde și de înflorit, tot atît de viu, și se înfunda iar în mormîntul lui Iseut-Cea-Bălaie. De trei ori vrură a-l nimici ; în zadar. În sfîrșit istorisiră minunea regelui Marc ; regele opri pe viitor de-a se mai tăia mărăcinele.

Boieri dumneavoastră, bunii truveri de altădată, Bérout și Thomas și dumnealui Eilhart și meșterul Gottfried, au istorisit povestea aceasta pentru toți cei ce iubesc, nu pentru ceilalți. Ei vă trimet prin mine, închinarea lor. Se închină celor îngîndurați și celor fericiți, nemulțumiților și dornicilor, acelora veseli și acelora turburați, tuturor iubiților. Fie să poată ei afla alinare aicea împotriva nestatorniciei, împotriva nedreptății, împotriva dezamăgirii, împotriva mîhnirii, împotriva tuturor relelor iubirii !

ABATELE PRÉVOST

MANON LESCAUT

Traducere de *Alice Gabriclescu*

PREFAȚA AUTORULUI

AȘ FI PUTUT SĂ INTERCALEZ ÎN Memoriile mele și aventurile cavalerului des Grieux, dar neexistînd între ele o legătură strînsă, mi s-a părut că lectorul va cîștiga citindu-le separat. O istorisire atît de lungă ar fi întrerupt prea mult timp șirul propriilor mele întîmplări. Oricît de departe sînt de a mă crede un scriitor desăvîrșit, știu totuși că o narațiune nu trebuie să fie împănată cu episoade străine, care ar face-o greoaie și încîlcită. Este preceptul lui Horatîu :

„Ut jam nunc dicat jam nunc debentia dici,
Pleraque differat, ac praesens in tempus omittat.”¹

De altfel, nici n-ar fi nevoie să recurgem la o autoritate atît de înaltă pentru a dovedi un adevăr atît de simplu: căci izvorul acestor reguli este doar bunul-simț.

¹ Pentru ca acum să spună cele ce trebuiau spuse acum. Și pe cele mai multe să le îndepărteze (lat.).

Dacă cititorul a găsit lucruri plăcute și interesante în povestirea vieții mele, citez să-i făgăduiesc că nu va fi mai puțin satisfăcut de această adăogire. Va găsi în purtarea domnului des Grieux un cutremurător exemplu de putere a patimilor. Am zugrăvit un om orbit, un tânăr care se depărtează de o viață fericită ca să se arunce de bunăvoie în cele mai cumplite nenorociri; un tânăr care, deși înzestrat cu un mănunchi de calități și merite strălucite, preferă o viață obscură, rătăcitoare, tuturor bunurilor pe care i le-ar oferi averea și natura; un om care își prevede nenorocirile și nu le ocolește; suferă și se simte covârșit de ele, dar nu se folosește de nici unul din leacurile ce i se întind neîncetat și care în orice clipă i-ar putea curma chinurile; în sfârșit, un caracter contradictoriu, un amestec de virtuți și vicii, un contrast permanent între simțămintele frumoase și faptele urâte. Acesta este fondul tabloului pe care-l prezint. Oamenii cu judecată nu vor privi niciodată o lucrare de acest fel ca fiind o muncă zadarnică. În afară de plăcerea lecturii, mai sînt și destule întîmplări care pot servi la cunoașterea moravurilor și, după părerea mea, aduci un mare serviciu publicului dacă, distrîndu-l, îl și instruiești.

Nu poți cugeta asupra preceptelor de morală fără să rămîi uimit că le vezi și prețuite, și lăsate în părăsire, te întrebi care să fie pricina acestei ciudățenii sufletești care îl face pe om să admire ideile de mai bine, de perfecțiune, dar de care totuși se îndepărtează în viața de zi cu zi. Dacă persoanele înzestrate cu duh mult și cu purtări alese ar sta să cugete care este subiectul cel mai obișnuit al convorbirilor lor, sau al visărilor lor solitare, le va fi ușor să observe că îndeobște se învîrtesc în jurul cîtorva considerații morale. Cele mai plăcute clipe din viața lor le petrec singure sau cu un prieten, depănînd păreri, pornite din inimă, despre farmecul virtuții, despre dulceața prieteniei, despre mijloacele de a dobîndi fericirea, cercetînd slăbiciunile firești care ne depărtează de ea și remediile care pot să le vindece. Horațiu și Boileau au scris că acest schimb de idei adaugă una din cele mai frumoase trăsături în plăsmuirea imaginii unei vieți fericite. Cum se întîmplă, așadar, că din aceste înalte meditații cazi atît de ușor la nivelul omenească obișnuit? Ar însemna că mă înșel dacă explicația pe care o dau nu va lămuri bine această contradicție dintre ideile și purtarea noastră, și anume că toate preceptele de morală, nefiind decît principii vagi, generale, ne este foarte greu să le aplicăm, după caz, în desfășurarea faptelor și zugrăvirea moravurilor. Să luăm un exemplu: sufletele alese înțeleg că blîndețea, umanitatea sînt virtuți plăcute și se simt îmboldite să le practice; dar se simt oare tot astfel și în clipa cînd ar trebui să le și practice? Nu, atunci ele stau pe loc, întrebîndu-se: „Ar fi un prilej

bun într-adevăr ? Dar pot să cunosc exact măsura nevoii ? Nu mă înșel asupra obiectului ? O sută de îndoieli îl opresc pe omul bun. Se teme să nu devină o victimă arătându-se prea darnic, să nu treacă drept un om slab dovedindu-se prea duios, prea simțitor, într-un cuvânt se teme să nu depășească limita îndeplinindu-și datoria cuprinsă în mod obscur în noțiunile generale de umanitate și blîndețe. În această nesiguranță, numai experiența sau exemplul pot să călăuzească mai potrivit imboldul inimii. Dar experiența nu e la îndemîna oricui, ea atîrnă de diferitele situații în care o aruncă soarta. Nu mai rămîne decît exemplul ; el poate sluji ca regulă, unei mari mulțimi de oameni, în practica virtutii. Pentru ei, așa cred, lucrări ca aceasta de față pot fi de mare folos, atunci, cel puțin, cînd au fost scrise de un om cu sufletul drept și cu bun-simț. Fiecare fapt descris deschide o zare de lumină, dă o povață care înlocuiește experiența ; fiecare întîmplare se înfățișează ca un model după care te poți forma ; mai rămîne să te afli în situații pe potrivă. Întreaga lucrare devine astfel un tratat de morală, care poate fi aplicat cu plăcere.

Pe vreun cititor sever îl va supăra poate faptul că la vîrstă mea mai iau condeiul ca să descriu aventuri de dragoste și soartă crudă ; dar dacă raționamentul meu de mai sus e întemeiat, el mă justifică, iar dacă e fără temei, atunci pot avea o singură scuză : am greșit.

PARTEA ÎNȚĂ

SÎNT NEVOIT SĂ-MI ÎNCEP POVESTIREA din ziua aceea de demult cînd am întîlnit pentru prima oară pe cavalerul des Grieux. Acesta s-a întîmplat cu vreo cinci sau șase luni înainte de plecarea mea în Spania. Trăiam într-o singurătate din care arareori mă smulgeam ; din plăcerea de a o servi totuși pe fiica mea, întreprindeam uneori mici călătorii, scurtîndu-le pe cît îmi sta în putință.

Mă întorceam astfel într-o zi din Rouen, unde mă dusesem, rugat de fiica mea, ca să solicit prin Parlamentul Normandiei o recunoaștere de drepturi asupra unor pămînturi rămase moștenire de la bunicu-meu dinspre mamă, drepturi pe care eu le cedasem ei. Apucînd prin Evreux — unde am poposit în prima noapte — am ajuns a doua zi pe la vremea prînzului în Passy, cale de cinci-șase leghe de acolo. Intrînd în acest orașel, am fost cuprins de mirare văzînd cît de agitați erau locuitorii săi : ieșeau alergînd de prin case și se îngheșuiau la poarta unui han de rînd, în fața căruia se opriseră

două căruțe cu coviltir. Judecînd după caii încă nedeshămați, albi de spumă și rupți de oboseală, probabil că de-abia sosiseră. M-am oprit o clipă ca să întreb din ce pricină se iscaseră războiul ; dar nu m-am putut lămuri mai de loc ; gloata ațîtată nu lua aminte la întrebările mele, ci alerga spre han, îmbrîncindu-se și îngrămădindu-se de-a valma. În sfîrșit, am văzut ivindu-se în poartă un poteraș cu bandulieră pe piept, cu flintă la umăr, căruia i-am făcut semn să se apropie. L-am rugat apoi să-mi spună pricina învălmășelii.

— Ce să fie, domnule, nimica toată ! mi-a răspuns el. Ia, niște femei pierdute, pe care le ducem, eu și tovarășii mei, la Le Havre-de-Grâce, de unde o să le imbarcăm spre America. Printre ele sînt unele mai nurlui, și asta îi ațîță pesemne pe oamenii ăștia...

Mi-aș fi văzut îndată de drum, după lămurirea poterașului, dacă nu m-ar fi oprit vaietele unei bătrîne care tocmai ieșea din han, împreunîndu-și mîinile și strigînd că ceea ce se petrece înăuntru e o adevărată barbarie, ceva care-ți încrîncenă carnea de groază și de milă.

— Dar ce se petrece ? am întrebat-o eu.

— Alelei, domnule, mi-a răspuns ea, intră numai, și ai să vezi ! Ți se rupe inima, zău așa !

Curiozitatea m-a făcut să descalec ; lăsînd calul în grija rîndașului, am intrat în han, străbătînd cu multă greutate prin gloata adunată. O priveliște în adevăr mișcătoare mi se înfățișă ochilor. Printre cele douăsprezece femei ușoare, legate de mijloc cu lanțuri, șase cîte șase, se afla una care avea o figură și o ținută atît de puțin potrivite în acel loc, încît în orice altă împrejurare putea fi luată drept o femeie de cea mai bună condiție. N-o urîteau nici tristețea chipului, nici îmbrăcămintea murdară ; vederea ei îmi inspira milă și respect. Pe cît îi îngăduia lanțul, tînăra se silea să-și întoarcă fața, nevoind să fie văzută. Silința ei de a se ascunde era atît de firească, încît părea că izvorăște dintr-o modestie înnăscută.

Cei șase poterași care însoțeau jalnica ceată se aflau și ei acolo ; am luat la o parte pe mai-marele lor și i-am cerut cîteva lămuriri cu privire la fata aceea frumoasă. Dar mare lucru n-am putut afla.

— Am scos-o de la „Hôpital“¹, mi-a spus el, din ordinul domnului locotenent-general de poliție. Nu prea pare să fi fost închisă pentru fapte bune. Am tot întrebat-o pe drum, dar se încăpățânează să tacă. Totuși, deși n-am primit ordin s-o cruț mai mult ca pe celelalte, mă port mai frumos cu ea fiindcă îmi pare a fi ceva mai cumsecade decât cîrdașele ei. Îl vedeți pe tînărul de colo ? adăugă poterașul. El v-ar putea lămuri mai bine ca mine de ce a căzut năpasta pe capul fetei. Se ține scai de ea din Paris și plînge într-una. Trebuie să fie frate-su, sau poate drăguțul ei...

Mi-am întors privirea spre colțul camerei. Tînărul ședea jos și părea cufundat într-o adîncă visare. Niciodată n-am văzut o mai vie întruchipare a durerii. Era foarte simplu îmbrăcat, însă pe omul de viță nobilă, care a primit o creștere aleasă, îl recunoști dintr-o aruncătură de ochi. M-am apropiat de el ; s-a sculat în picioare și, privindu-l atunci în față, am descoperit în ochii lui, în trăsăturile chipului și în toate mișcările sale atîta delicatețe și noblețe, încît m-am simțit, fără voie, îmboldit să-l ajut într-un fel.

— Nu vreau să te supăr prea mult, i-am spus așezîndu-mă lîngă el. Fii bun și satisfă-mi curiozitatea : aș vrea să știu cine e fata aceea frumoasă, care nu pare de loc făcută pentru jalnica stare în care o văd ?

Tînărul mi-a răspuns, fără ocoluri, că nu putea să-mi mărturisească cine era fata fără a dezvălui și cine era el, iar el avea motive puternice să rămînă necunoscut.

— O să vă spun, totuși, ceea ce n-am putut să ascund nici mișcilor ăstora, a urmat el arătînd spre poterași, și anume că o iubesc. O iubesc cu o patimă năprasnică, din care pricină sînt omul cel mai nenorocit de pe pămînt. Ce n-am încercat, la Paris, ca să obțin eliberarea ei ? Rugăminți, uneltiri, forță, toate s-au dovedit zadarnice. M-am hotărît să mă duc după ea, fie și pînă la capătul lumii. O să mă imbarc pe corabie și voi trece o dată cu ea în America. Dar cruzimea cea mai mare o dovedesc acești nemernici de paznici, care nu-mi îngăduie nici măcar să mă apropiu de ea. Îmi făcusem planul să-i atac fățiș la cîteva leghe de Paris. Mă întovărășisem în acest scop cu patru oameni, care mi-au făgăduit ajutor în schimbul unei mari sume de bani. Dar m-au trădat, m-au

¹ Închisoare de femei din Paris.

lăsat singur în încăierare și au fugit pe-aci încolo, cu banii mei. Neputînd izbuti prin forță, am fost silit să mă supun. Am propus poterașilor să mă lase să merg cu ei, oferindu-le în schimb o răsplată. Pofta de cîștig i-a înduplecat ; au cerut să fie plătiți ori de cîte ori îmi vor face hatîrul să mă lase să vorbesc cu iubita mea. În puțină vreme punga mi s-a golit, și acum, fiindcă nu mai am un ban, nemernicii mă îndepărtează cu grosolănie ori de cîte ori fac un pas spre ea. Adineauri, cînd am îndrăznit să mă apropii totuși, cu toate amenințările lor, au avut neobrăzarea să ridice asupra mea țeava puștii. Ca să le potolesc lăcomia și să-mi pot continua drumul, măcar pe jos, mă văd silit să vînd mîrtoaga pe care am venit călare pînă aici.

Deși vorbea cu destulă liniște, totuși, la sfîrșit, i-au picurat cîteva lacrimi din ochi. Aventura această mi s-a părut foarte ciudată și nespus de înduioșătoare.

— Nu stăruie să-mi dezvălui tainele dumitale, i-am spus, dar, dacă pot să-ți fiu de folos în vreun fel, sînt gata să te ajut din toată inima.

— Ah, a oftat tînărul, nu mai văd mijind în fața mea nici o rază de nădejde ! Trebuie să-mi îndur soarta, oricît de aspră ar fi. Plec în America ; acolo, cel puțin, voi fi liber să trăiesc cu cine mi-e drag. Am scris unui prieten al meu și voi găsi la Le Havre-de-Grâce ajutorul solicitat. Mă întreb, însă, cum o să ajung pînă acolo și cum să fac să ușurez cît de puțin, pe drum, traiul acestei sărmene ființe ? a adăugat el privind cu tristețe spre iubita lui.

— Ei bine, am să te scap eu din încurcătură, i-am spus. Uite cîteva bani, te rog primește-i. Îmi pare rău că nu-ți pot fi de folos și în alt fel.

I-am dat patru ludovici de aur, ferindu-mă ca nu cumva să bage de seamă paznicii ; era ușor de închipuit că, știindu-l cu atîția bani, aceștia i-ar vinde și mai scump hatîrurile lor. Îmi veni apoi în minte să mă învoiesc cu poterașii, astfel ca tînărul îndrăgostit să poată vorbi oricînd cu iubita lui pînă la Le Havre-de-Grâce. Am făcut semn șefului lor să se apropie și i-am spus ce vreau. Cîu toată trufia lui, mi-a răspuns totuși rușinat :

— Nu, domnule, n-avem nimic împotriva să schimb o vorbă, două cu fata, numai că el ar pofti să nu se mai dez-

lipească de dînsa. Asta ne stingherește și socotim că e drept să plătească pentru supărarea ce ne-o face.

— Ia spune, l-am întrebat, cît ar trebui să ți se dea ca să nu mai simți că te supără ?

A avut îndrăzneala să-mi ceară doi ludovici. I-am dat numaidecît.

— Dar bagă de seamă, i-am spus, să nu-mi umbli cu șoalda ! Eu las tînărului adresa mea, ca să-mi dea de veste la nevoie, și să știi că am destulă putere ca să fac să fii pedepsit !

Tînărul necunoscut m-a costat așadar șase ludovici. Recunoștința și politețea cu care mi-a mulțumit m-au încredințat pe deplin că era un om de seamă și că merita dărnicia mea. La plecare am adresat cîteva cuvinte iubitei sale : mi-a răspuns cu o atît de dulce modestie, cu o sfială atît de încîntătoare, încît, plecînd de la han, nu m-am putut opri să nu cuget în fel și chip asupra neînțelesei naturi femeiești.

Întors acasă, în singurătatea mea, n-am mai avut de unde să aflu urmarea acestei aventuri. Au trecut aproape doi ani, în care timp o uitasem cu totul, cînd întîmplarea mi-a dat prilejul să-i aflu într-o bună zi toate amănuntele.

Mă întorceam de la Londra cu marchizul de..., elevul meu. La Calais am tras, dacă-mi aduc bine aminte, la „Leul de aur“, unde, din diferite pricini, am rămas toată ziua și noaptea următoare. În timpul după-amiezii, mergînd pe stradă, mi s-a părut că zăresc pe tînărul acela din Passy ; era prost îmbrăcat și mult mai palid la față. Mantaua veche pe care o ținea pe braț arăta că abia sosise în oraș. Prea era însă frumos la chip ca să nu poată fi recunoscut îndată, astfel că am tresărit văzîndu-l.

— Trebuie să vorbesc cu tînărul acela, i-am spus marchizului.

Recunoscîndu-mă la rîndul său, bucuria care i-a însuflețit chipul a fost mai grăitoare decît orice vorbe.

— A, domnule, a rostit el apoi, sărutîndu-mi mîna, mă bucur că pot să vă exprim încă o dată recunoștința mea neclintită.

L-am întrebat de unde venea. Mi-a răspuns că sosise cu o corabie din Le Havre-de-Grâce, unde debarcase de curînd, revenind din America.

— Pare-mi-se că nu prea stai bine cu arginții, i-am spus. Știi ce ? Du-te la hanul unde am tras, la „Leul de aur“. Vin și eu numaidecât.

M-am dus repede, într-adevăr, plin de nerăbdare să-i aflu amănunțit necazurile și peripețiile călătoriei în America. L-am luat cu vorbe blânde și am poruncit hangiului să aibă grijă să nu-i lipsească nimic. N-a mai așteptat să-l îmboldesc ca să-mi istorisească povestea vieții sale.

— Domnule, mi-a spus el, vă purtați cu atîta noblete față de mine, încît aș da dovadă de cea mai josnică nerecunoștință dacă v-aș ascunde ceva. Am să vă mărturisesc nu numai necazurile și suferințele mele, dar și păcatele în care am alunecat, precum și slăbiciunile mele cele mai rușinoase. Mă veți osîndi, știu, dar sînt sigur că în același timp mă veți plînge.

Trebuie să-i înștiințez pe cititori că am scris povestirea acestui tînar îndată după ce am auzit-o ; pot fi astfel siguri că e cît se poate de exactă și de fidel redată ; e exactă pînă și în relatarea cugetărilor și simțămintelor pe care tînarul mi le-a dezvăluit cu deplină bunăvoință. Iată, așadar, povestirea lui, la care nu voi adăuga pînă la sfîrșit nimic de la mine.

Aveam 17 ani și îmi sfîrșisem studiile de filozofie la Amiens, unde mă trimisese părinții, coborîtori dintr-o familie din cele mai de seamă din P... Duceam o viață atît de cumințe și de ordonată, încît profesorii mă dădeu drept pildă în tot colegiul ; nu doar că mă sileam peste măsură să merit lauda lor, dar sînt din fire blajin și liniștit. Mi-era drag să învăț, iar dezgustul firesc ce-l arătasem de cîteva ori pentru viciu îmi era socotit drept virtute. Numele bun al familiei, studiile strălucite, precum și înfățișarea mea m-au făcut cunoscut și prețuit de toți oamenii de vază din oraș.

Exercițiile publice mi le-am terminat cu atît de strălucite calificative, încît episcopul, care era de față, mi-a propus să aleg cariera ecleziastică, unde, fără îndoială, spunea el, voi dobîndi mai multe onoruri decît în Ordinul Maltei, pentru care mă destinaseră părinții. Din îndemnul lor, purtam încă de pe atunci crucea ordinului și numele de cavaler des Grieux.

Venise vacanța și mă pregăteam să mă întorc acasă, la tata, care îmi făgăduise să mă trimită în curînd la Academie. Plecînd din Amiens, aveam o singură părere de rău : lăsam

acolo un prieten de care fusesem totdeauna strîns legat. Era cu cîțiva ani mai în vîrstă ca mine ; fuseserăm crescuți împreună. Dar familia lui avînd prea puțină avere, el se văzuse silit să intre în tagma preoțească ; trebuia să mai rămînă la Amiens pentru a urma studiile ce se cereau în cariera aceasta, Prietenul meu era înzestrat cu mari calități. Îl veți cunoaște mai bine din cele pe care le voi arăta în cursul povestirii mele, și mai ales prin zelul și generozitatea sa în prietenie, care întrec cele mai celebre exemple din antichitate. Dacă i-aș fi ascultat atunci povețele, aș fi răms cuminte și aș fi trăit fericit. Măcar dacă m-ar fi convins muștrările lui, atunci cînd alunecam în prăpastia patimii, tot aș mai fi salvat ceva din naufragiul soartei și reputației mele. Dar el n-a cules alt rod al zelului și sfortărilor sale decît durerea de a vedea că sînt zadarnice și uneori prost răsplătite de un nerecunoscător care le lua drept ofense și le găsea stînjenitoare.

Hotărîsem ziua plecării din Amiens. A, de ce n-am fixat-o cu o zi mai curînd ! Aș fi adus acasă neatinsă nevinovăția mea... În ajunul zilei în care trebuia să plec din oraș, pe cînd mă plimbam cu prietenul meu, care se numea Tiberge, am văzut sosind diligența din Arras și ne-am luat pe urmele ei pînă la ospătăria unde trag de obicei vehiculele acestea ; nu ne mîna decît curiozitatea. Din diligență s-au dat jos cîteva femei care s-au împrăștiat îndată ; una însă, foarte tînără, a rămas singură în curte, în timp ce un bărbat bătrîior, care părea însoțitorul ei, se îngrijea să-i scoată lucrurile dintre bagaje. Fata aceea mi s-a părut atît de fermecătoare, încît eu, care niciodată n-am stat să mă gîndesc la deosebirea dintre sexe și nici nu mă uitasem mai lung la vreo fată, eu, cel admirat de toți pentru cumînțeania și cumpătarea mea, m-am pomenit înflăcărat deodată pînă la extaz. Aveam un cusur, eram din cale-afară de sfios și mă pierdeam ușor cu firea ; de astă dată sfiiciunea nu m-a oprit, dimpotrivă, am pășit repede spre cuceritoarea inimii mele. Deși mai tînără decît mine, mi-a răspuns la salut fără să pară stînjenită. Am întrebat-o ce o aduce la Amiens și dacă are cunoștințe în oraș ; mi-a răspuns cu naivitate că au trimis-o părinții să se călugărească. Dragostea, deși pătrunsese abia de cîteva minute în inima mea, îmi ascuțise totuși mintea ; mi-am dat seama că planul părinților fetei dădea o lovitură de moarte dorințelor mele. I-am vorbit în așa fel încît să înțeleagă ce simt

pentru ea și a înțeles, căci avea mai multă experiență decît mine. Părinții o trimiteau la mînăstire împotriva voinței ei, pesemne ca să pună frîu poștei de plăceri care de pe-atunci începuse s-o cuprindă și care a pricinuit în urmă toate nenorocirile ei și ale mele. Am combătut cruda hotărîre a părinților ei cu toate argumentele pe care dragostea mea născîndă și elocvența mea scolastică mi le-au putut sugera. Nu s-a arătat nici supărată, nici disprețuitoare ; mi-a spus, după o clipă de tăcere, că prevede limpede cît va fi de nenorocită călugărindu-se, dar că, după toate semnele, asta era voia Domnului, deoarece acesta nu-i lăsase nici o portiță de scăpare. Dulceața privirilor ei, umbra de tristețe ce-i întunecase fața cînd a rostit aceste cuvinte, sau mai degrabă puterea destinului meu, care mă trăgea în prăpastie, m-au făcut să nu mai stau pe gînduri nici o clipă. Am asigurat-o că dacă ar voi să pună temei pe cuvîntul meu de onoare și pe nețărmurita iubire ce mi-o inspira, mi-aș primejdui viața ca să o smulg de sub tirania părinților și să o fac fericită. M-am mirat de mii de ori pe urmă de unde îmi venise atîta îndrăzneală și ușurință în vorbire. Dar dacă amorul n-ar fi făcător de minuni, n-ar face nimeni din el o divinitate. Cîte nu i-am spus ! Îmi ieșeau din gură cele mai înfocate cuvinte. Frumoasa necunoscută știa că la o vîrstă atît de fragedă omul nu înșală ; mi-a spus deschis că dacă văd vreo posibilitate de scăpare, s-ar simți îndatorată față de mine cu ceva mai de preț chiar decît viața. I-am repetat că sînt gata să fac orice, dar neavînd destulă experiență să nascocesc dintr-o dată mijloacele de a o ajuta, m-am mărginit la asigurări verbale, care nu puteau fi de mare folos nici pentru ea, nici pentru mine. Cînd a mai venit spre noi și bătrîiorul ei Argus, toate speranțele mele s-ar fi împotmolit dacă ea n-ar fi avut destulă iscusință ca să umple și lipsurile minții mele. De aceea, am rămas ca o stană auzind-o că-mi spune „vere” și mărturisindu-mi cît e de fericită că m-a întîlnit la Amiens ; fără să pară de loc tulburată, a adăugat, de față cu însoțitorul ei, că își amîna pe a doua zi intrarea în mînăstire, ca să aibă plăcerea să ia masa de seară cu mine. Am înțeles îndată rostul acestei șiretenii și i-am propus să tragă la un anume han. Știam că hangiul, stabilit la Amiens după ce fusese mulți ani vizitiu la noi acasă îmi era devotat trup și suflet. Am condus-o eu însumi acolo, în timp ce bătrînelul

cam bombănea, iar prietenul meu Tiberge, care mergea mai în urmă și care nu pricepuse o iotă din tot ce vedea, nu scotea nici o vorbă. Tiberge nu auzise convorbirea noastră ; în timp ce eu îi vorbeam de dragoste iubitei mele, el se plimba prin curte. Temându-mă însă de înțelepciunea lui, m-am descotorosit de el rugându-l să-mi facă nu știu ce serviciu. Așa că, ajungând la han, am avut plăcerea să pot vorbi singur cu stăpîna inimii mele.

Mă simțeam altul, îmi dădeam seama că nu mai sînt copil. Îmi înfloreau în inimă mii de sentimente plăcute, de care niciodată nu avusesem idee ; o moleșeală dulce mi se răspîndea prin vine, mă afluam într-un fel de extaz care îmi luase graiul și care nu se mai exprima decît prin ochii mei. Domnișoara Manon Lescaut (așa îmi spusese că o cheamă) părea cît se poate de mulțumită de efectul farmecelor sale. Am putut desluși că nu era nici ea mai puțin tulburată. Mi-a mărturisit că mă găsea simpatic și că ar fi încîntată să-mi datoreze libertatea. A voit să știe cine sînt, și cînd i-am spus, a devenit și mai afectuoasă ; ea se trăgea dintr-o familie de rînd și, bineînțeles, era măgulită că putuse cuceri un adorator ca mine.

Dar cum să putem fi unul al altuia ? Ne-am gîndit în fel și chip, fără să găsim altă cale decît fuga. Trebuia să înșelăm vigilența însoțitorului, crușîndu-l de răspundere, deși nu era decît un servitor. Așa că aranjaram astfel : să toc-mesc, peste noapte, o trăsură de poștă, cu care să mă întorc în faptul zorilor la han, pînă a nu se trezi bătrînul ; apoi să ne strecurăm binișor și s-o pornim întins spre Paris, unde ne vom cununa îndată ce vom sosi. Aveam la mine vreo cincizeci de taleri de argint (rodul micilor mele economii), iar Manon avea aproape îndoit. Ca niște copii fără experiență ce eram ne-am închipuit că atîta bănet n-are să sece niciodată și că vom duce la bun sfîrșit tot ceea ce pusesem la cale.

Am mîncat cu o plăcere necunoscută pînă atunci, apoi m-am retras ca să-mi pun în aplicare planul. Mi-a fost destul de ușor, deoarece, trebuind să mă întorc acasă a doua zi, bagajele îmi erau deja făcute. N-am întîmpinat nici o greutate ca să-mi transport cufărul la trăsură de poștă, tocmită să fie gata de plecare la 5 dimineța, oră la care se deschideau porțile orașului ; o piedică însă la care nu mă așteptam era cît pe-acî să strice totul.

Tiberge, deși numai cu trei ani mai în vîrstă decît mine, era un băiat cu mintea coaptă și cu purtări așezate. Mă iubea nemaipomenit de mult. Stăruințele mele pe lîngă o fată atît de frumoasă ca Manon, apoi grija ce avusesem s-o conduc la han și pe el să-l îndepărtiez îl făcură să bănuiască că m-am îndrăgostit. Necutezînd să vină la hanul unde mă lăsase, de teamă să nu mă jignească, se duse să mă aștepte acasă, unde l-am găsit la întoarcere, deși se făcuse ora 10 seara. Prezența lui m-a supărat; a băgat repede de seamă stînjenirea mea, așa că mi-a spus fără ocoluri:

— Sînt sigur că plănuiești ceva, ceva ce vrei să-mi ascunzi; fața însă te dă de gol.

I-am răspuns, cam răstit, că nu sînt dator să-i aduc la cunoștință tot ce fac.

— Nu, a replicat el, dar m-ai socotit totdeauna prieten, și prietenia cere puțină încredere și sinceritate.

A stăruit apoi atît de mult să-mi dau pe față secretul, încît i-am mărturisit tot focul din inima mea; de altminteri, niciodată nu-i tănuisem nimic. M-a ascultat cu o umbră de nemulțumire care mă făcu să tremur; îmi părea rău că-i dezvăluisem prosteste planul de fugă. Mi-a spus fățiș că îmi este prea bun prieten ca să nu se împotrivească din răspuțeri la fuga mea, că mai întîi îmi va vorbi, îmi va arăta toate motivele ce m-ar putea face să renunț; dar că dacă eu stărui în ticăloasa mea hotărîre, atunci va da de știre celor ce pot, cu siguranță, să mă împiedice. Și mi-a ținut un logos întreg, mai bine de un sfert de ceas, sfîrșind din nou cu amenințarea că mă va denunța dacă nu-i făgăduiesc pe cuvînt de onoare că o să mă port cuminte și cu judecată. Eram deznădăjduit la culme că m-am dat de gol tocmai cînd nu trebuia. Numai că iubirea îmi deschisese mintea în ultimele două-trei ceasuri; dîndu-mi seama că nu-i dezvăluisem cînd anume trebuia să pun în practică planul de a fugi, m-am hotărît să-l înșel printr-un echivoc.

— Tiberge, i-am spus, pînă azi am crezut că-mi ești prieten, și prin mărturisirea mea am voit să te pun la încercare. E adevărat că iubesc, nu te-am înșelat, dar în ce privește fuga, știu că nu-i o treabă în care să te avînți la noroc. Vino să mă ici mîine dimineață la ora nouă, vom merge împreună, ca s-o cunoști și tu pe Manon — cred că va fi cu puțință — și ai să judeci singur dacă merită sau nu să fac pasul acesta pentru ea.

Tiberge m-a lăsat singur, după mii de asigurări de prietenie. Toată noaptea nu m-am gândit decît la cele ce aveam de făcut la revărsatul zorilor ; dimineata, m-am dus la hanul unde trăsesse Manon și am găsit-o așteptîndu-mă. Pîndind de la fereastra camerei, care dădea spre stradă, mă văzuse și alergase să-mi deschidă. Am ieșit fără să facem zgomot. Ea nu avea alt bagaj decît o boccea cu rufe, pe care i-am luat-o s-o duc eu. Trăsura era gata de plecare, așa că în scurt timp ne-am depărtat binișor de oraș.

Voi povesti mai tîrziu ce a făcut Tiberge cînd a văzut că îl înșelasem. Zelul său de salvator nu s-a potolit de loc. Veți vedea pînă unde a mers și cîte lacrimi a trebuit să vărs gîndindu-mă care i-a fost răsplata.

Am zorit caii într-atît că, înainte de a se înnopta, eram la Saint-Denis. Călărisem tot timpul alături de trăsură, așa că n-am putut vorbi cu Manon decît în răstimpul cît se schimbau caii ; cînd ne-am văzut la o distanță atît de mică de Paris, adică aproape în siguranță, am hotărît să ne odihnim la han și să mîncăm ceva, căci nu luasem nimic în gură de la plecarea din Amiens. Eram nebun de dragoste pentru Manon și ea știu să mă încredințeze că nu mă iubea mai puțin. Lacom de dezmierdări, nu aveam nici măcar răbdarea să așteptăm pînă vom fi singuri. Surugiii și gazdele se uitau la noi și băgai de seamă că se cruceau văzînd doi copii de vîrsta noastră care se iubeau cu atîta furie. Acolo, la Saint-Denis, planurile noastre de căsătorie au fost uitate ; am încălcat drepturile bisericii și ne-am pomenit soț și soție fără să ne gîndim.

Un lucru e sigur : așa cum sînt eu, iubitor și statornic, aș fi fost fericit toată viața dacă Manon mi-ar fi rămas credincioasă. Pe măsură ce o cunoșteam mai bine, îi descopeream alte și alte calități. Deșteptăciunea, bunătatea, drăgălășenia și frumusețea ei alcătuiau un lanț puternic în jurul meu și atît de plin de farmec, încît socoteam că ar fi un adevărat noroc să nu mă mai eliberez niciodată din el. Groaznică schimbare ! Ceea ce m-a dus la deznădejde a putut să-mi dea fericirea ! Sînt astăzi cel mai nenorocit dintre oameni tocmai prin statornicia mea, care ar fi trebuit să-mi facă viața plăcută și să-mi aducă răsplata deplină în dragoste.

La Paris am închiriat un apartament mobilat în strada V..., alături, spre nefericirea mea, de casa domnului de B... ilustru fermier-general. Se scurseră trei săptămîni ; trăiam atît de

cufundat în pasiunea mea, încît aproape nici nu mă mai gîndeam la familie și nici la mîhnirea ce-o fi simțit-o tata în urma dispariției mele.

Totuși, cum nu era desfrîu în purtarea mea, iar Manon se purta și ea cu multă modestie, liniștea în care trăiam amîndoi m-a făcut să-mi aduc aminte de îndatoririle ce le aveam. Am hotărît, dacă se va putea, să mă împac cu tata. Iubita mea era atît de drăguță, încît nu mă îndoiam că avea să-i placă și lui dacă voi izbuti să-l fac s-o vadă și să-i cunoască înțelepciunea și celelalte merite. Pe scurt, mă legănam cu nădejdea că-mi va da voie să mă căsătoresc cu ea ; aflasem între timp că, fără consimțămîntul tatii, lucrul nu era cu putință.

Am vorbit cu Manon despre planul meu, făcînd-o să înțeleagă că nu numai iubirea și datoria cereau să ne căsătorim, dar și nevoia de bani era un motiv de care trebuia să ținem seama ; micul nostru capital se știrbise mult și îmi pierise credința că avea să țină cît lumea. Manon a primit cu răceală propunerea mea. Închipuindu-mi că împotrivirile ei izvorăsc numai din dragostea pentru mine și din teama că m-ar putea pierde atunci cînd tata, aflînd unde ne ascundem, n-ar voi să consimtă la unirea noastră, nu mi-a fulgerat prin minte nici cea mai mică bănuială a crudei lovituri ce-mi pregătea. În privința banilor mi-a răspuns că ne-au mai rămas destui că să trăim cîteva săptămîni, iar după asta va căpăta ea alții de la niște rude din provincie, care o iubeau. Împotrivirea și-a îndulcit-o cu mîngîieri atît de duioase și pasionate, încît bietul de mine, care nu trăiam decît prin ea și nu mă îndoiam cîtuși de puțin de sinceritatea ei, am aprobat tot ce spunea și hotăra.

Lăsasem toți banii în seama ei, precum și grija de a plăti cheltuielile casei. După cîtva timp am observat că masa noastră devenea tot mai îmbelșugată, iar Manon își făcea rochii noi și scumpe. Știind bine că trebuie să ne fi rămas abia vreo doisprezece sau cincisprezece pistoli, mi-am arătat mirarea : cum de ne-am îmbogățit așa, din senin ? Ea m-a rugat, rîzînd, să nu-mi fac griji.

— Nu ți-am făgăduit, mi-a spus, că am să fac rost de bani ? Eram prea naiv în iubirea mea ca să mă alarmez.

Într-o zi, ieșind de acasă după prînz și înștiințînd-o pe Manon că voi rămîne în oraș mai mult ca de obicei, la în-

toarcere a trebuit să aștept la ușă, spre mirarea mea, vreo două-trei minute. Servitoarea era o fetișcană cam de aceeași vîrstă cu noi. Cînd mi-a deschis, în sfîrșit, ușa, am întrebat-o de ce întîrziase. Mi-a răspuns, încurcată, că nu m-a auzit bătînd. Cum nu bătusem decît o singură dată, i-am spus :

— Dacă nu m-ai auzit, cum de-ai venit să-mi deschizi ?

Întrebarea mea a zăpăcit-o ; nefiind destul de deșteaptă ca să ticluiască un răspuns, a început să se smiorcăie și să-mi spună că nu era vina ei, că doamna o oprise să deschidă ușa pînă ce nu va ieși domnul de B... pe scara cealaltă, care dădea în birou. Am rămas încremenit, tulburat la culme ; nu m-am mai simțit în stare să intru în casă. Sub pretext că mai am cîteva treburi, i-am poruncit slujnicuței să-i spună stăpînei sale că mă întorc degrabă, dar să nu cumva să se dea de gol că mi-a vorbit despre domnul de B...

Într-atît mă uluise vestea, încît lacrimi mari au început să-mi curgă din ochi cînd coboram scara, fără să-mi pot da seama ce anume mă făcea să plîng. Am intrat în prima cafe-nea din drum și acolo m-am așezat la o masă, cu capul sprijinit în mîini, ca să mă gîndesc în liniște la ceea ce mi se întîmplase. Abia îndrăzneam să-mi amintesc de vorbele slujnicei ; am avut o nălucire, îmi ziceam, și de două-trei ori m-am sculat, cu gîndul să mă întorc acasă, fără să arăt că aflasem ceva. Mi se părea atît de necrezut ca Manon să mă fi înșelat, încît mă temeam să n-o nedreptățesc bănuind-o. O adoram, nu încăpea îndoială, dar nu-i dădusem mai multe dovezi de dragoste decît promisem eu de la ea. Atunci, de ce aş fi învinovățit-o că era mai puțin sinceră și mai puțin statornică decît mine ? Ce motiv ar fi avut să mă înșele ? Abia cu trei ore înainte mă copleșise cu mîngîierile ei dulci și le primise într-un extaz furtunos pe ale mele ; nu-mi cunoșteam nici propria mea inimă așa cum i-o cunoșteam pe a ei.

„Nu, nu, repetam, nu e cu putință ca Manon să mă fi înșelat ! Știe că o ador. Știe doar că numai pentru ea trăiesc. Și ăsta nu-i un motiv să mă urască.”

Totuși, vizita domnului de B... și ieșirea lui din casă pe ascuns mă nelinișteau cumplit. Mi-am amintit că Manon făcuse unele cumpărături mai presus de puterile noastre. Puteai deci adu-meca dărnicia unui nou amant. Apoi, încrederea ce-o arătase în niște bani care trebuiau să-i vină de nu știu unde, era ea oare îndreptățită ? Mă căzneau zadarnic să dau la toate

aceste enigme o dezlegare după dorința inimii. Pe de altă parte, n-o pierdusem din ochi pe Manon de când ne aflam la Paris. Eram pururi unul lângă altul, la treburi, plimbări, distracții. O, Doamne, cea mai scurtă despărțire ne-ar fi îndurerat ! Neconținut trebuia să ne spunem că ne iubim, am fi murit de îngrijorare fără aceste asigurări. Așa că nu-mi puteam imagina când a găsit Manon timp ca să se ocupe de altcineva în afară de mine. În cele din urmă crezui că am găsit cheia misterului. „Domnul de B..., mi-am zis, face afaceri mari, e om cu relații întinse, poate că rudele iubitei mele s-au servit de mijlocirea lui ca să-i trimită bani. Poate că Manon a mai primit ajutoare prin el, și azi o fi venit să-i aducă altele. Dar de ce nu mi-a spus ? Înadins, pesemne, ca să-mi facă o surpriză plăcută. Poate că pînă acum mi-ar fi povestit totul dacă aș fi intrat în casă, ca de obicei, în loc să vin aici și să-mi fac inimă rea ; orișicum, când voi începe vorba, cu siguranță că n-are să-mi mai ascundă nimic.“

Gîndul acesta lă-a alungat pe toate celelalte, și tristețea mi s-a micșorat dintr-o dată. M-am întors degrabă acasă ; am sărutat-o pe Manon cu duioșia obișnuită. M-a primit și ea la fel. Mă ispitea gîndul să-mi dau pe față presupunerile pe care le aveam și pe care le socoteam din ce în ce mai întemeiate, dar m-am stăpînit, în nădejdea că ea însăși mi-o va lua înaintea, povestindu-mi tot ceea ce se petrecuse.

Ni s-a servit cîna. M-am așezat la masă silindu-mă să par vesel ; dar la flacăra lumînării, pusă între mine și Manon, mi s-a părut că deslușesc pe chipul și în ochii ei o umbră de tristețe. Pe dată m-am posomorît și eu. Mai băgați de seamă că privirile ei se pironneau asupra-mi în alt chip decît cel obișnuit. Ochii ei aveau ceva dulce și tînjitor, dar nu puteam să-mi dau seama ce anume era ; dragoste, milă ? Am privit-o și eu tot atît de adînc, și poate că Manon a înțeles mai repede decît mine ce furtună îmi zguduia inima. Nu ne mai gîndeam nici la vorbă, nici la mîncare. Deodată din ochii ei frumoși văzui picurînd lacrimi : mincinoase lacrimi !

— Ah, Doamne, am strigat, plîngi, Manon ? ! Plîngi scumpo ? Ești atît de îndurerată și nu-mi spui și mie de ce ?

Nu mi-a răspuns decît prin cîteva suspine, care mi-au sporit și mai mult neliniștea. M-am ridicat de pe scaun tremurînd ; am implorat-o cu toată înfocarea să-mi dezvăluie pricina lacrimilor ; ștergîndu-i-le, plîngeam și eu, eram mai mult mort

decît viu. Şi pe un barbar l-ar fi înduioşat teama şi mîhnirea mea...

În timp ce stăruiam astfel pe lîngă Manon, am auzit zgomot de paşi pe scară. Urcau mai multe persoane. Cineva a bătut uşor la uşă. Manon m-a sărutat, apoi, smulgîndu-se din braţele mele, a intrat repede în birou, încuindu-se înăuntră. Mi-am închipuit că nu voia să-şi arate tulburarea faţă de străinii care băteau afară. Am mers să le deschid eu însumi. Abia crăpasem uşa, şi m-am văzut înhăţat de trei vlăjgani ; i-am recunoscut îndată : erau servitorii tatălui meu. Nu mi-au făcut nici un rău ; pe cînd doi dintre ei mă ţineau de braţ, al treilea îmi cerceta buzunarele, din care a scos doar un briceag, singura armă ce-o aveam asupra mea. Mi-au cerut iertare pentru lipsa de respect ce-mi arătau. Mi-au spus, fireşte, că se purtau astfel din ordinul tatălui meu şi m-au înştiinţat că fratele meu cel mare mă aşteaptă jos, în caleaşcă. Eram atît de tulburat, încît m-am lăsat dus fără împotrivire, fără murmur. Într-adevăr, fratele meu mă aştepta jos. M-au urcat în caleaşcă alături de el, iar vizitiul, după cum i se poruncise, ne-a dus în trapul cailor pînă la Saint-Denis. Fratele meu m-a îmbrăţişat cu drag, dar fără să lege vorbă cu mine, astfel că am avut, pe drum, tot răgazul să mă gîndesc la nenorocirea ce mă copleşise.

La început mă zăbăui în întuneric, un întuneric deplin ; nici o luminiţă care să poată face drum unei cît de mici presupunerii. Eram trădat, crud trădat. Dar de către cine ? Cel dintîi îmi veni în minte Tiberge. „A, trădătorule ! mi-am zis. S-a sfîrşit cu tine dacă bănuiala mea se adevereşte !“ Dar îndată mi-am dat seama că el nu-mi cunoştea ascunzătoarea, aşa că nu de la el o aflase tata. S-o învinuiesc pe Manon ? Inima mea nu îndrăznea să se încarce cu un asemenea păcat. Tristeţea de care o văzusem copleşită, lacrimile ei, sărutul duios ce mi-l dăduse trecînd în cealaltă cameră îmi păreau, ce-i drept, cam suspecte, dar mă simţeam îndemnat să iau totul ca pe o presimţire a nenorocirii noastre comune, şi în timp ce blestemam împlinirea care mă smulsese de lîngă Manon, avui naivitatea să-mi închipui că ea era mai de plîns ca mine. Rezultatul frămîntărilor mele fu credinţa că mă zărise pe străzile Parisului cine ştie ce cunoscut care, la rîndu-i, încunoştinţase pe tatăl meu. Gîndul acesta m-a mai mîngîiat un pic ; am socotit că voi scăpa doar cu cîteva dojeni, cu cîteva pedepse

aplicate de autoritatea părintească. Am hotărât să sufăr totul cu răbdare, să făgăduiesc tot ce mi se va cere, ca să grăbesc astfel întoarcerea mea la Paris și să redau viața și bucuria scumpei mele Manon.

Am ajuns, în puțină vreme, la Saint-Denis. Fratele meu, mirat că nu suflu o vorbă, își închipuia desigur că amușisem de frică. A încercat să mă liniștească, spunându-mi să nu mă aștept la o severitate prea mare din partea tatii, cu condiția ca și eu să reintru de bunăvoie pe făgașul datoriei și să merit astfel dragostea lui. A hotărât să rămânem peste noapte la Saint-Denis, dar, precaut, i-a culcat în camera mea și pe cei trei lachei. Mai cumplit, însă, m-a îndurerat faptul că hanul la care am tras era același unde ne oprisem, eu și Manon, în drumul nostru de la Amiens la Paris. Hangiul și servitorii m-au recunoscut, ghicind în același timp și ce mi se întâmplase. L-am auzit chiar pe hangiul spunând :

— Ha ! Păi ăsta-i domnișorul cel drăguț care a trecut acum șase¹ săptămîni pe aici cu o domnișorică de care părea amorezat lulea ! Ce mai puicuță ! Bieții copilandri, ce se mai drăgosteau ! Pe legea mea, mare păcat că i-au despărțit !

Mă prefăcui că nu-l aud, încercînd să-mi ascund pe cît puteam fața.

Fratele meu avea la Saint-Denis o trăsurică de două locuri ; am purces la drum dis-de-dimineată, și a doua zi, seara, am ajuns acasă. A vorbit el mai întîi cu tatăl meu, ca să-l mai îmblînzească, spunîndu-i cît de ușor m-am lăsat adus, așa că tata m-a primit mai puțin aspru decît mă așteptam. S-a mulțumit să-mi facă numai cîteva muștrări în privința greșelii făptuite, plecînd fără să-i fi cerut voie. A spus că mi se cădea ce am pățit dacă m-am dat pe mîna unei femei necunoscute ; că el avusese o părere mai bună despre mine, socotindu-mă mai prudent, dar trăgea nădejde că pozna aceasta mă va cuminți. Din cîte mi-a spus, n-am dat atenție decît vorbelor care se potriveau cu planurile mele ; am mulțumit tatii că era atît de bun să mă ierte și i-am făgăduit că voi avea de-acîi înainte o purtare mai supusă, mai corectă. În adîncul inimii, însă, triumfam ; după cum mergeau lucrurile, eram sigur că voi putea s-o șterg de-acasă chiar înainte de a se crăpa de ziuă.

¹ În realitate, e vorba de o lună de zile, și nu de șase săptămîni.

Ne-am așezat la masă. Toți făceau haz de cucerirea mea din Amiens și de fuga mea cu o iubită atât de „credincioasă”. Primeam împunsăturile cu liniște, eram aproape bucuros că pot vorbi despre lucruri de care mintea îmi era încă plină. Dar tata scăpă câteva cuvinte care mă făcură să ciulesc urechea : vorbea despre perfidia omenească și despre așa-zisul serviciu ce i-l făcuse domnul de B... Am încremenit auzind din gura tatii numele acesta și l-am rugat smerit să mă lămurască. El și-a întors mirat capul spre fratele meu, întrebându-l dacă nu mi-a spus pe drum toată povestea. Fratele meu a răspuns că am fost atât de liniștit tot timpul, încât nu mai crezuse necesar să-mi aplice acest leac ca să mă vindec de nebunia mea. Am băgat de seamă că tata stătea la îndoială dacă trebuia sau nu să-mi spună tot. Am stăruit însă cu atîta hotărîre, încît mi-a făcut pe voie, mai bine zis m-a ucis fără milă cu groaznica lui istorisire.

M-a întrebat, mai întîi, dacă am avut tot timpul naivitatea să cred că fata aceea mă iubea. I-am răspuns semeț că sînt atât de sigur de asta, încît nimic n-ar putea să-mi clatine încrederea.

— Ha-ha-ha ! a izbucnit în rîs tata. Minunat răspuns ! Ești un mare găgăuță și-mi place că te văd astfel ! Ar fi păcat, sărmane cavalerie, să intri în Ordinul Maltei cînd te arăți atât de înclinat să devii un soț răbdător, un n-aude, n-a vede.

A mai adăugat o droaie de glume de soiul ăsta, lovind în ceea ce numea el năîngia și credulitatea mea. În sfîrșit, fiindcă eu tăceam cu încăpățînare, și-a urmat vorba începută, spunîndu-mi că, după socoteala lui, Manon nu m-a iubit decît douăsprezece zile de la plecarea noastră din Amiens.

— Uite, a adăugat el, știu că ai plecat luna trecută în ziua de 28, iar acum ne aflăm, după trecere de o lună, în 29 ; domnul de B... mi-a scris acum unsprezece zile. Bănuiesc că i-au trebuit măcar opt zile ca să lege o cunoștință mai strînsă cu iubita ta, astfel, scoțînd unsprezece plus opt din treizeci și una de zile, cîte sînt de la 28 ale lunii trecute pînă astăzi, rămîn douăsprezece, poate ceva mai mult, poate ceva mai puțin.

Hohotele de rîs reîncepură. Ascultam cu inima încleștată de durere, temîndu-mă că nu-mi voi putea păstra cumpătul pînă la sfîrșitul acestei triste comedii.

— Află deci, a reluat tata, fiindcă, după cîte văd, habar n-ai, că domnul de B... a cucerit inima domniței tale. El susține că și-a luat-o împins numai de dorința cu totul dezintere-

sată de a-mi face mie un serviciu, dar e lesne de înțeles că-și bate joc de mine. Tocmai de la unul ca el să mă aștept la simțăminte nobile, mai ales că nici nu mă cunoaște ! A aflat de la ea că ești fiul meu și, ca să se descotorosească de prezența ta, mi-a scris unde stai și în ce neorînduială trăiești, dîndu-mi să înțeleg că numai cu forța aș putea să te aduc acasă. S-a oferit chiar să-mi înlesnească mijlocul de a te înhăța mai ușor de guler ; călăuzit de el și de însăși iubita ta, fratele tău a putut găsi clipa potrivită cînd să te ia pe sus. Așa că acum fii mîndru de durata biruinței tale. Știi să învingi destul de repede, cavalerie, dar nu prea ești în stare să-ți și păstrezi cuceririle...

N-am mai avut putere să mai ascult cuvîntarea tatii ; fiecare vorbă îmi străpungea inima. M-am sculat de la masă, dar n-am făcut nici patru pași ca să ies din cameră, și am căzut jos, țeapăn, fără cunoștință. Ajutoare grabnice m-au readus în simțiri. Am deschis ochii ca să vărs jalnice și mișcătoare lacrimi... Tata, care m-a iubit mult întotdeauna, încerca, plin de duioșie, să-mi aline durerea. Îl ascultam fără să-l aud. M-am aruncat la picioarele lui, l-am rugat, împreunîndu-mi mîinile, să mă lase să mă întorc la Paris, ca să împlînt pumnalul în nemernicul de B...

— Nu, nu, ziceam, n-a putut cuceri el inima lui Manon ; poate a forțat-o, poate a vrăjit-o cu farmece sau cu otrăvuri ! Manon mă iubește, eu să nu știu asta ? Fără îndoială că a amenințat-o cu pumnalul în mîină, silind-o astfel să mă părăsească. Ce n-o fi încercat ca să-mi răpească o iubită atît de fermecătoare ? O, Dumnezeu ! E cu putință că mă fi înșelat Manon, să fi încetat de a mă mai iubi ?

Fiindcă mereu spuneam că trebuie să mă întorc fără zăbavă la Paris și mereu mă tot sculam în picioare, să plec, tata a înțeles că, în exaltarea mea, nu cu vorbe m-ar putea opri. M-a dus deci într-o cameră la etaj, punînd doi servitori să mă păzească și poruncindu-le să nu mă piardă din ochi. Nu-mi puteam stăpîni tulburarea. Mi-aș fi dat de o mie de ori viața ca să mă pot întoarce la Paris măcar pentru un sfert de oră. Am înțeles însă că nu-mi va fi ușor să ies din cameră, prea dădusem pe față ceea ce simțeam. Am măsurat din ochi înălțimea la care se aflau ferestrele ; nici o putință de scăpare nu se vedea pe această cale. Atunci am încercat să-i iau cu binele pe servitori. M-am legat cu mii de jurăminte că am să-i

îmbogăţesc într-o zi, numai să mă lasc să fug. Am stăruit în fel şi chip, i-am luat cu laude, apoi cu ameninţări, dar toate încercările mele au fost zadarnice. Atunci mi-am pierdut orice nădejde ; m-am hotărât să mor şi m-am aruncat pe pat, cu gândul să nu-l mai părăsesc decît o dată cu viaţa.

Am stat în pat toată noaptea şi ziua următoare. A treia zi mi s-a adus de mîncare ; n-am primit. După amiază tata a venit să mă vadă ; a încercat să-mi aline suferinţele cu cele mai blînde consolări, apoi mi-a poruncit atît de hotărât să mănînc ceva, încît m-am supus numai din respect faţă de el. Au trecut astfel cîteva zile, timp în care n-am mîncat decît de faţă cu tata, ca să-l ascult. El nu înceta să-mi aducă mereu alte şi alte argumente ca să mă întorcă pe calea bunului-simţ şi să-mi insufle dispreţ pentru necredincioasa Manon. Bineînţeles că n-o mai stîmam ; cum să stimezi pe cea mai schimbătoare şi mai vicleană dintre femei ? Dar imaginea ei, trăsăturile ei pline de farmec le mai purtam încă în fundul inimii ; le simţeam bine înfipse acolo.

— Pot să mor, îi spuneam tatii, ba chiar ar trebui să mor după atîta ruşine şi durere, dar de-o mie de ori dacă aş muri, şi tot n-aş putea s-o uit pe Manon !

Tata se mira că mă vede atît de zdrobit ; cunoscînd, pe de altă parte, principiile mele asupra onoarei şi neîndoindu-se că trădarea nu-mi poate insuffla decît dispreţ, şi-a închipuit că statornicia mea provine mai degrabă dintr-o atracţie pentru femei în general, nu numai decît din dragostea pentru Manon. S-a agăţat atît de tare de presupunerea aceasta, încît, într-o zi, urmînd imboldul duioasei iubiri ce mi-o păstra, şi-a dat-o pe faţă.

— Cavalerie, mi-a spus, plănuisem să te fac să porţi crucea Ordinului de Malta, dar văd că ai alte înclinări : te atrag femeile frumoase. Sînt de părere să-ţi căutăm una pe plac. Bineînţeles, spunc-mi mai întîi ce crezi tu în privinţa asta.

I-am răspuns că nici un fel de femei nu-mi mai sînt pe plac şi că, după nenorocirea ce mă lovise, le uram pe toate la fel.

— Am să-ţi caut una, a stăruit tata zîbind, care să semene cu Manon, dar care să-ţi fie mai credincioasă.

— Ah, tată, dacă vrei să fii bun cu mine, i-am spus, dă-mi-o pe ea ! Fii sigur, dragă tată, că Manon nu m-a trădat, nu-i în stare de o faptă atît de crudă şi de laşă. Ticălosul de

B... ne-a înșelat, și pe dumneata, și pe mine, și pe ea. De-ai ști ce fată drăguță și sinceră e Manon, dacă ai cunoaște-o, ai iubi-o și dumneata !

— Copil ce ești... a suspinat tata. Cum poți să fii atât de orb după tot ce ți-am povestit ? Ea însăși te-a dat pe mîna fratelui tău. Pînă și numele ar trebui să i-l uiți. Judecă mai cuminte și profită de bunătatea ce ți-o arăt.

Recunoșteam prea bine că are dreptate. Fără voie, însă, eram pornit să iau partea necredincioasei mele.

— Vai, am reluat după o clipă de tăcere, nu-i decît prea adevărat că sînt victima celei mai lașe trădări ! Da, urmași, și-mi curgeau lacrimile de necaz, văd bine că nu sînt decît un copil. Nu le-a fost greu să-mi înșele încrederea. Dar știu eu ce am de făcut ca să mă răzbun !

Tata a voit să știe și el ce planuri îmi făcusem.

— Mă duc la Paris, i-am spus, dau foc casei lui de B... ca să ardă de viu, cu perfida de Manon cu tot !

Furia mea l-a făcut pe tata să rîdă și să ia apoi măsuri ca să fiu și mai îndeaproape păzit în închisoarea mea. Am stat acolo șase luni întregi. În prima lună nu s-a schimbat nimic în starea mea. Ură și dragoste, speranță și deznădejde ; mă clătinam între aceste sentimente după înfățișarea ce o lua Manon în gîndul meu. Aci vedeam în ea cea mai drăguță și mai bună dintre toate fetele și mă topeam de dorul ei ; aci o priveam ca pe o amantă lașă, vicleană, și mă legam cu jurăminte să n-o caut decît pentru a o pedepsi. Mi s-au dat cărți de citit, și ele mi-au mai liniștit întrucîtva sufletul. Am recitit toți autorii mei preferați, am dobîndit cunoștințe noi, și iarăși m-a cuprins vechea mea pasiune pentru studiu. Veți vedea cît mi-a folosit asta mai pe urmă. Ascuțimea în gîndire pe care o datoram dragostei m-a ajutat să fac lumină în multe pasaje din Horațiu și Vergiliu, care mai înaintea mi se păuseră obscure. Am scris un comentariu amoros asupra cărții a patra din *Eneida*, pe care am de gînd să-l public odată ; mă legam cu iluzia că cititorii îl vor prețui. „Vai, îmi ziceam scriindu-l, o inimă ca a mea i-ar fi trebuit credincioasei Didona.“

Într-o zi a venit să mă vadă în închisoarea mea Tiberge. M-a îmbrățișat cu atîta căldură, că am rămas uimit. Încă nu-mi dăduse dovezi de marea dragoste ce-mi purta, astfel că nu vedeam în afecțiunea lui decît o simplă prietenie, așa cum

se încheagă adesea între doi tineri de aproape aceeași vîrstă. Mi s-a părut atît de schimbat după cele cinci sau șase luni de cînd nu-l mai văzusem, atît de matur, încît figura lui, felul cum vorbea îmi inspirară respect. Mi-a vorbit mai mult ca un sfătuitor cu judecată decît ca un vechi prieten de școală ; deplîngea rătăcirea în care căzusem și se bucura de vindecarea mea, pe care o socotea aproape deplină ; la sfîrșit m-a îndemnat să mă folosesc de această greșală de tinerețe ca să deschid ochii bine asupra deșertăciunii plăcerilor. L-am privit cu uimire, și el a băgat de seamă.

— Scumpul meu cavalier, mi-a zis, nu-ți spun nimic care să nu fie întemeiat pe adevăr, nimic de care să nu mă fi încredințat eu însumi, după o adîncă cercetare. Am fost tot atît de aplecat spre voluptate ca și tine, dar cerul mi-a dăruit totodată și înclinarea spre virtute. Mintea mi-a slujit să judec și să compar roadele uneia cu plăcerile celeilalte și n-a trebuit prea mult să descopăr deosebiri. Ajutorul cerului s-a adăugat la cugetările mele ; am căpătat pentru toate cele lumești un dispreț fără seamăn. Și știi ce mă mai împiedică acum să-mi caut refugiul în singurătate ? Numai și numai calda prietenie care mă leagă de tine. Știu ce inimă bună, ce minte luminată ai ; nu există nimic mai de seamă de care să nu fii capabil. Otrava plăcerilor te-a depărtat de drumul tău. Ce pierdere pentru virtute ! Fuga ta din Amiens m-a îndurerat atît de mult, încît de atunci n-am mai avut o clipă de mulțumire ; judecă singur după demersurile pe care am fost silit să le fac după această fugă...

Mi-a povestit apoi cum, îndată ce a înțeles că l-am înșelat și că fugisem cu fata aceea, el a plecat călare în urmărirea mea, dar nu i-a fost cu putință să mă ajungă, deoarece eu aveam un avans de patru sau cinci ore de drum ; totuși, sosise la Saint-Denis numai cu jumătate de ceas după plecarea mea de acolo, și fiind sigur că m-am oprit la Paris, și-a pierdut șase săptămîni căutîndu-mă în zadar ; s-a dus prin toate locurile unde și-a închipuit că mă poate găsi și, în sfîrșit, într-o seară, la „Comédie“, a recunoscut-o pe iubita mea ; era îmbrăcată atît de luxos, cu podoabe atît de sclipitoare, încît și-a închipuit pe dată că belșugul ei se datora unui nou amant ; a urmărit-o cu careta pînă acasă și a aflat de la un servitor că e întreținută darnicului domn de B...

— Nu m-am mulțumit cu atît, a urmat el. M-am dus din nou a doua zi, ca să aflu din gura ei ce deveniseși, dar cînd am pomenit de tine, ea a ieșit din odaie, astfel că a trebuit să mă întorc în provincie fără alte lămuriri. Aici am aflat ce ți se întîmplase și cît de crunt sufereai, dar n-am încercat să te văd pînă nu m-am asigurat că te voi găsi mai liniștit.

— Așadar, ai văzut-o pe Manon ! i-am răspuns, suspinînd. O, ești mai fericit decît mine, eu sînt osîndit să n-o mai văd niciodată !

Tiberge m-a dojenit pentru suspinele mele, care dovedeau un rest de slăbiciune. S-a priceput apoi să mă încînte cu laude asupra caracterului și înclinărilor mele, încît a făcut să se nască în mine, de la prima lui vizită, o mare dorință : să mă lipsesc, ca și el, de toate plăcerile lumești și să intru în rîndurile preoțimii.

Atît de bună mi s-a părut ideea aceasta, încît, de îndată ce am rămas singur, nu m-am mai gîndit la altceva. Îmi aminteam de vorbele episcopului din Amiens, care și el îmi dăduse același sfat, precum și de bunele lui prevestiri asupra viitorului meu dacă-mi voi alege cariera ecleziastică. Mă simțeam cuprins de evlavie. „Voi duce o viață cuminte, îmi ziceam, o viață creștinească ; mă voi ocupa numai cu studiul și cu religia, care nu-mi vor lăsa timp să mă gîndesc la periculoasele plăceri ale dragostei. Voi disprețui lucrurile după care e ahtiat omul de rînd ; simt că inima mea nu va dori decît ceea ce poate stima, astfel că voi avea și dorințe și griji puține.“

Mi-am făurit îndată, pe acest temei, un sistem de viață pașnică, singuratică. Intrau în acest vis o casă retrasă, o pădurice și un rîuleț cu apă dulce la marginea unei grădini ; o bibliotecă alcătuită din cărți alese ; o mînă de prieteni virtuoși și cu bun-simț, o masă bine servită, dar ușoară și cumpătată. Mai adăugam un schimb de scrisori cu vreun prieten care s-ar afla la Paris și mi-ar comunica noutăți, nu atît pentru a-mi satisface curiozitatea, cît mai ales pentru a-mi crea o distracție din nebunele frămîntări omenești. „Nu voi fi oare fericit ? mă întrebam ; nu-mi vor fi satisfăcute astfel toate dorințele ?“ Fără îndoială că planul meu îmi măgulea la culme înclinările, dar, la sfîrșit, după ce-i orînduisem înțelepțește toate amănuntele, am simțit că inima mea uînjește după încă ceva : pentru a mă simți pe deplin

fericit în acea fermecătoare singurătate, trebuia să fiu acolo cu Manon.

Cum Tiberge venea destul de des pe la mine și cum stăruia într-una asupra ideii pe care mi-o sugerase, am prins o clipă potrivită ca să i-o dezvălui și tatălui meu. Mi-a răspuns că el totdeauna a lăsat copiilor libertate în alegerea carierei și că orice aș vrea să devin, el își va păstra numai dreptul de a mă ajuta cu sfaturi. Și mi-a dat multe, pline de înțelepciune, tinzând să nu mă dezguste de proiectul meu, ci să mă facă să-mi dau bine seama încotro merg. Începutul noului an școlar se apropia ; m-am înțeles cu Tiberge să intrăm împreună la seminarul „Saint-Sulpice“, el ca să-și termine studiile teologice, iar eu ca să le încep. Meritele lui erau bine cunoscute de episcopul diocesei, care i-a acordat, înainte de plecarea noastră, un beneficiu însemnat.

Tata, socotindu-mă pe deplin vindecat de pasiunea mea, nu m-a împiedicat în nici un fel să plec. Am ajuns la Paris. Haina bisericească a înlocuit Crucea Maltei ; mă numeam de aici înainte abatele în loc de cavalerul des Grieux. M-am așternut pe carte cu atîta sîrguință, încît, la puține luni, am făcut progrese uimitoare. Învățam pînă la miezul nopții, iar ziua nu pierdeam nici o clipă. Am căpătat un renume atît de strălucit, încît primeam felicitări și pentru demnitățile viitoare pe care toți erau siguri că le voi dobîndi ; apoi, deși nu cerusem nimic, mi-am văzut numele trecut pe foaia de beneficii. Evlavia nu-mi era nici ea mai prejos ; depuneam același zel pentru îndeplinirea oricărei îndatoriri religioase. Tiberge era încîntat, socotind asta drept opera lui ; de cîteva ori l-am prins chiar vărsînd lacrimi de bucurie pentru ceea ce numea el convertirea mea.

Niciodată nu m-am mirat că hotărîrile omenești sînt supuse schimbării ; o pasiune le face să se nască, o alta le poate nimici ; dar cînd mă gîndesc la sfințenia acelor hotărîri care m-au mînat la „Saint-Sulpice“ și la bucuria lăuntrică ce o simțeam îndeplinindu-le, mă îngrozesc de ușurința cu care am putut să le calc. Dacă e adevărat că ajutoarele cerești au în orice clipă o putere egală cu aceea a patimilor împotriva cărora luptă, atunci explicați-mi prin ce funestă înrîurire te trezești deodată aruncat departe de datoriile tale, fără să fii în stare de cea mai mică împotrivire și fără să simți cea mai mică remușcare ? Mă credeam cu desăvîrșire izbăvit de slăbi-

ciunile dragostei ; mi se părea că aş prefera lectura unei pagini din sfântul Augustin sau un sfert de oră petrecut în meditații creștine oricăror desfătări ale simțurilor, fără să fac excepție pentru cele pe care mi le-ar fi dăruit Manon. Și, totuși, o singură clipă nefericită mi-a fost de ajuns ca să mă prăbușesc din nou, și de astă dată căderea mi-a fost fără întoarcere ; trezindu-mă din nou în prăpastie, la aceeași adâncime din care abia ieșisem, am fost tîrît în alte nelegiuiri, care m-au împins tot mai mult spre fundul abisului.

Stătusem aproape un an la Paris fără a încerca să aflu ceva despre Manon. La început mă duruse înfrîngerea aceasta, dar povețele lui Tiberge pe care le aveam mereu în minte, precum și propriile mele cugetări m-au ridicat deasupra patimii. Ultimele luni ale anului s-au scurs într-o liniște deplină ; mă credeam astfel pe cale să uit pentru totdeauna fapta aceea frumoasă și vicleană.

Sosi vremea să susțin un exercițiu public la Școala de teologie. Am rugat cîteva persoane de vază să mă onoreze cu prezența lor ; numele meu s-a răspîndit astfel prin toate cartierele Parisului și a ajuns și la urechile necredincioasei mele. Alăturat titlului de abate, ea nu l-a recunoscut din capul locului, dar un dram de curiozitate, s-au poate de remușcare că mă înșelase (n-am putut niciodată să deslușesc care din aceste două simțăminte), i-a deșteptat interesul pentru un nume atît de asemănător cu al meu și a venit la Sorbona cu alte cîteva prietene. A fost de față cînd mi-am ținut conferința și fără îndoială că nu i-a fost de loc greu să mă recunoască.

Eu însă habar n-aveam de prezența ei. Se știe că în asemenea săli se află un cafas anume rînduit pentru femei, unde ele stau ascunse după gratii. M-am întors la „Saint-Sulpice” acoperit de glorie și încărcat de laude.

Aproape îndată după întoarcerea mea — era ceasul 6 seara — am fost înștiințat că o doamnă vrea să mă vadă ; m-am dus repede în vorbitor și... Dumnezeuule ! ce-mi văzură ochii ? ! Manon ! Era ea, dar mai drăgălașă și mai strălucitoare de frumusețe ca oricînd. Mergea pe 18 ani, iar farmecele ei, împlinite acum, nu se puteau descrie. Era atît de fină, atît de dulce, de galeșă.. era Amorul însuși. Chipul și toată fapta ei păreau o plăsmuire de basm.

Am rămas buimăcit văzînd-o ; n-am putut să-mi fac pe loc o părere despre scopul vizitei ei, astfel că așteptam, cu ochii

În jos și tremurînd, să mă lămurască de ce venise. Dar Manon era tot atît de încurcată ca și mine ; văzînd că tac mereu, și-a dus mîna la ochi, ca să-și ascundă lacrimile, și a început să vorbească cu multă sfială ; recunoștea că prin necredința ei merita s-o urăsc, dar, dacă e adevărat că am năutrit cîndva puțină dragoste pentru ea, am dat totuși dovadă de prea multă asprime lăsînd să treacă aproape doi ani fără să-mi dau osteneala să aflu ceva despre soarta ei și că mă dovedeam încă și mai rău, în clipa de față, căci o văd în ce stare se află și nu-i spun nici o vorbă. Nu pot descrie zbuciumul inimii mele în timp ce o ascultam.

S-a așezat. Eu am rămas în picioare, cu corpul pe jumătate întors, neîndrăznind s-o privesc în față. De cîteva ori am dat să-i răspund, dar n-am avut puterea să rostesc o frază întreagă. În sfîrșit, cu o sfortare cumplită am izbucnit, plin de durere :

— Perfidă Manon ! Ah, perfido ! Perfido !

Mi-a repetat, plîngînd și mai tare, că nu vrea de loc să se apere și să-și justifice perfidia.

— Dar ce vrei ? am întrebat-o.

— Vreau să mor, a răspuns ea, dacă nu-mi dai din nou inima ta, fără de care mi-e peste putință să mai trăiesc !

— Cere-mi atunci viața, necredincioaso ! am spus și m-au podidit și pe mine lacrimile ; nu mi le mai puteam opri. Cere-mi viața, atît mi-a mai rămas să-ți jertfesc, căci inima-mi n-a încetat niciodată să fie a ta.

Abia rostii aceste cuvinte, că ea se și avîntă spre mine să mă îmbrățișeze. Mă copleși cu mii de mîngîieri pătimașe, mă alintă cu toate cuvintele pe care le născoceste dragostea ca să exprime simțămintele cele mai dulci și mai vii. Îi răspundeam însă molatec. Într-adevăr, ce săritură de la starea de liniște pe care mi-o cucerisem la tumultul înflăcărat pe care-l simteam renăscînd. Mă înspăimînta. Tremuram, ca atunci cînd te afli noaptea într-un ținut izolat ; te crezi azvîrlit pe un alt tărîm, te cuprinde o groază tainică, din care nu-ți revii decît după ce ai privit îndelung împrejurimile și le-ai recunoscut.

Ne-am așezat alături, unul lîngă celălalt. I-am luat mîinile într-ale mele.

— Nu, Manon, i-am spus, și ochii mei o priveau cu tristețe, nu m-am așteptat la neagra trădare cu care mi-ai răsplătit iubirea. Nu ți-a fost greu să înșeli o inimă aflată în deplina ta

stăpînire, o inimă a cărei singură preocupare era să-ți placă și să te asculte ? Spune-mi acum dacă ai mai găsit vreuna tot atît de duioasă și de supusă. Nu, nu, natura nu zămislește multe inimi ca a mea. Cel puțin ai regretat-o vreodată ? Și ce trebuie să cred despre bunătatea pe care vii iarăși să o reverși asupra-i ca s-o alini ? Văd prea bine că ești mai fermecătoare ca oricînd, dar, în numele tuturor suferințelor îndurate pentru tine, frumoasă Manon, spune-mi, îmi vei fi mai credincioasă ?

Mi-a răspuns cu vorbe atît de înduioșătoare prin căința ce-o arăta și mi-a făcut atîtea făgăduieli și jurăminte că va fi credincioasă, încît m-am cutremurat, de mișcat ce eram.

— Scumpă Manon, i-am spus, amestecînd cuvintele de dragoste cu expresii teologice, ești prea încîntătoare pentru o făptură omenească ; desfătarea îmi biruie inima. Tot ce mi se spune la „Saint-Sulpice“ despre libertatea voinței sînt născociri. Prevăd că îmi voi pierde și norocul, și reputația pentru tine. Îmi citesc soarta în ochii tăi frumoși ; dar dragostea ta m-ar mîngîia de toate pierderile ! Bogăție ? Nu vreau să știu de ea ! Gloria ? Nu-i decît fum ! Planurile mele de viață cu-ernică ? Închipuiri nebunești ! Pe scurt, toate bunurile, în afară de cele pe care le-am dori împreună, îmi par de disprețuit, deoarece n-ar putea să înfrunte nici o clipă în inima mea o singură privire a ochilor tăi.

Făgăduindu-i să aștern vâlul uitării peste greșelile ei din trecut, am voit totuși să aflu cum s-a lăsat ademenită de de B... Mi-a povestit că a zărit-o de la fereastra casei lui, și că numai-decît s-a îndrăgostit de ea ; că i-a făcut o declarație în stil „fermier-general“, arătîndu-i printr-o scrisoare că plata va fi proporțională cu favorurile acordate ; ea capitulase, la început, fără alt scop decît de a smulge de la el o sumă mai mare de bani cu care să putem trăi fără griji, dar că pe urmă a amețit-o cu făgăduieli atît de mărețe, încît, treptat, s-a lăsat înduplecată ; aș fi putut să-mi dau seama totuși de remușcările ei după durerea ce nu și-o putuse stăpîni în ziua despărțirii noastre ; mi-a spus apoi că, în pofida vieții de huzur datorată lui de B..., ea n-a gustat nici o clipă de fericire alături de el, nu numai pentru că îi lipseau delicatețea și manierele mele plăcute, ci mai ales pentru că, în mijlocul plăcerilor pe care el i le procura neîncetat, ea purta în fundul inimii amintirea

dragostei mele și remușcarea necredinței ei. Mi-a vorbit apoi de Tiberge și de tulburarea ce-i pricinuisese vizita lui.

— O împunsătură de sabie în inimă, a adăugat ea, mi-ar fi răscolit mai puțin sîngele. I-am întors spatele, n-am putut să îndur prezența lui nici o clipă.

Manon mi-a povestit apoi cum a aflat despre șederea mea la Paris, despre schimbarea carierei și despre conferințele mele de la Sorbona. M-a asigurat că în timpul discuțiilor s-a simțit atît de zguduită, încît i-a fost nespus de greu să-și oprească nu numai lacrimile, dar și gemetele și țipetele, că nu de puține ori ele fuseseră gata să izbucnească. În sfîrșit, mi-a spus că a ieșit din sală cea din urmă, ca să-și ascundă tulburarea, apoi, dînd ascultare numai imboldului inimii și furiei dorințelor ei, a venit la seminar, hotărîită să moară dacă nu mă va îndupleca să o iert.

Pe care om, oricît de rău la suflet, nu l-ar mișca o căință atît de duioasă și de vie? În ce mă privește, am simțit în clipa aceea că aş jertfi pentru Manon toate episcopatele lumii creștine. Am întrebat-o cum crede ea că ne putem orîndui mai bine viața; mi-a răspuns că deocamdată trebuie să ieșim neîntîrziat din seminar ca să vorbim despre toate acestea într-un loc mai sigur. M-am supus fără să murmur la tot ceea ce voia. S-a urcat în caretă, spunîndu-mi că mă va aștepta în colțul străzii. O clipă mai tîrziu am plecat și eu, ferindu-mă de ochii portarului. M-am urcat lîngă ea. Am trecut mai întîi pe la un telal, unde am îmbrăcat iar o haină cu ceaprazuri și spadă. Manon a plătit tot; eu n-aveam nici un ban la mine; de teamă ca nu cumva să întîmpin vreo piedică la ieșirea din „Saint-Sulpice“, mă oprise să mă mai urc în camera mea ca să-mi iau banii. De fapt nici nu aveam cine știe ce comoară, iar pe Manon o îmbogățise destul dărnicia lui de B... ca să disprețuiască puținul ce mă făcea să-l pierd. Ne-am sfătuit chiar acolo, în dugheana negustorului, asupra celor ce aveam de făcut. Voind să-mi pară și mai mare sacrificiul ce-l făcea părăsindu-l pe de B... pentru mine, se hotărîse să nu-l cruțe de loc.

— Mobilele i le las, mi-a spus ea, sînt ale lui; dar am să iau, cum e și drept, bijuteriile și banii, cam vreo șaizeci de mii de franci, pe care i-am obținut de la el în doi ani. Nu i-am dat nici un drept asupra mea, astfel că putem rămîne

la Paris fără teamă, închiriind o locuință bună, unde vom putea trăi fericiți.

I-am arătat că, în timp ce ea nu era de loc în primejdie, pe mine mă pîndea în schimb una foarte mare, căci mai curînd sau mai tîrziu voi fi recunoscut și voi trăi mereu cu teama unei noi răpiri. Mi-a dat să înțeleg că i-ar părea totuși rău să plăce din Paris. Atît de mult mă temeam să n-o mîhnesc, încît n-am mai ținut seama de nici o primejdie numai ca să-i fiu pe plac. Am găsit totuși o cale de mijloc : să închiriam o casă într-un sat aproape de Paris, de unde ne-ar fi fost ușor să venim în oraș la nevoie, sau pentru distracții. Am ales Chaillot, care nu-i departe. Manon s-a întors numaidecît acasă ; eu am plecat s-o aștept în grădina Tuilleries, la poarta cea mică. O oră mai tîrziu, s-a înapoiat într-o trăsură de stradă, însoțită de o servitoare și de cîteva cufere, în care își băgase toată îmbrăcămintea și toate lucrurile de preț pe care le-avea.

Curînd am ajuns și la Chaillot... În prima noapte am tras la han, ca să ne putem căuta în voie o casă sau un apartament pe gustul nostru. Am și găsit una chiar a doua zi.

La început am fost sigur că se va așterne înaintea mea o fericire lungă, de nezduncinat. Manon era întruchiparea blîndeții și a supunerii ; găsea pentru mine atenții atît de delicate, încît mă socoteam pe deplin despăgubit de toate suferințele. Fiindcă ne alesesem amîndoi cu oarecare experiență, am stat să chibzuim asupra trăinicieii averii noastre. Șaizeci de mii de franci nu era o sumă care să dureze toată viața. Dar nici nu eram înclinați să ne restrîngem prea mult cheltuielile. Nici eu nici Manon nu aveam ca însușire de frunte economia. Iată deci ce plan de viață am propus :

— Cu șaizeci de mii de franci putem trăi zece ani, draga mea. Două mii de taleri pe an ne ajung dacă rămînem la Chaillot. Vom duce o viață cuviincioasă, dar simplă. Singura cheltuială mai mare o vom face pentru întreținerea unei carete și pentru spectacole. O să stabilim o regulă : ție îți place opera ; vom merge de două ori pe săptămîină. La jocul de cărți ne vom mîrgini să pierdem doar cîte doi pistoli. E peste putință ca în timpul ăstor zece ani să nu se întîmple o schimbare în familia mea ; tata e bătrîn, s-ar putea să moară. Îmi voi lua atunci partea de moștenire ce mi se cuvine și vom trăi fără să ne mai temem de nimic.

Programul acesta n-ar fi însemnat cea mai mare nebunie din viața mea dacă am fi fost destul de cuminți ca să nu-i încălcăm marginile. Dar nici măcar o lună nu ne-am ținut de ele. Manon era robită de plăceri, iar eu — de Manon. Neconținut se iveau noi prilejuri de a cheltui, dar, departe de a-mi părea rău de banii pe care ea îi risipea uneori fără socoteală, eu, cel dintâi, eram gata să-i procur tot ce credeam că i-ar face plăcere. N-a trecut mult, și șederea noastră la Chaillot n-a mai mulțumit-o. Se apropia iarna ; toată lumea se întorcea în oraș, satele din jur rămâneau pustii. Manon a propus să ne luăm din nou o casă la Paris ; n-am consimțit, dar, ca să-i fac întrucâtva pe voie, i-am spus că am putea închiria un apartament mobilat unde să dormim atunci când plecam prea târziu de la reuniunile ce le frecventam de câteva ori pe săptămână ; asta era și pricina pentru care ea dorea să părăsim casa din Chaillot, greutatea de a ne întoarce atât de târziu noaptea acasă. Ne-am luat astfel în sarcină două locuințe, una în oraș, alta la țară. Schimbarea aceasta a pus vîrf dezordinii în care trăiam, dînd naștere la două întîmplări care aveau să ne aducă ruina.

Manon avea un frate la Paris, ofițer de gardă. Din nefericire, locuința lui s-a nimerit să fie pe aceeași stradă cu a noastră. Și-a recunoscut sora văzînd-o la fereastră într-o dimineață și numaidecît a pătruns în casă. Era un om brutal și fără principii de onoare. A dat buzna în cameră înjurînd în draci ; cunoștea o parte din aventurile soră-si și i-a aruncat în față o ploaie de ocări și învinuiri.

Eu nu eram acasă, ieșisem cu câteva clipe înainte, ceea ce a fost fără îndoială o fericire pentru el, sau pentru mine, căci n-aș fi putut să-i rabd insultele. La întoarcere, tristețea lui Manon m-a făcut să bănuiesc că se întîmplase ceva ; mi-a povestit ce pățise, repetîndu-mi și amenințările brutale ale fratelui ei. M-am infuriat atât de tare, încît fui gata să alerg și să mă răzbun dacă ea nu m-ar fi oprit cu lacrimile ei.

În timp ce vorbeam amîndoi despre întîmplarea asta, ofițerul s-a întors și a intrat din nou în cameră, fără măcar să se anunțe. Eu n-am știut cine este, altfel nu l-aș fi întîmpinat cu politețea mea obișnuită. Ne-a salutat cu surîsul pe buze și a avut timpul să-i spună lui Manon că vine să-i ceară scuze pentru mînioasa izbucnire de adineauri ; își închipuisse că duce o viață dezordonată, de aceea se infuriase, dar cercetînd pe

unul din servitorii noștri, aflate despre mine amănunte atât de plăcute, încît dorea să trăim în bună înțelegere. Deși era destul de jignitor să se informeze despre noi printr-un lacheu, i-am primit totuși complimentele cu toată politețea. Credeam că-i fac astfel plăcere lui Manon ; ea păru încîntată văzîndu-și fratele pornit să se împacc. L-am oprit la cină. Peste puțin a devenit atât de prietenos, încît, auzindu-ne vorbind despre întoarcerea la Chaillot, a ținut să ne întovărășească ; am fost nevoiți să-i oferim un loc în caretă. Din clipa aceea am devenit robii lui ; și-a făcut un obicei să vină mereu să ne vadă și găsea atîta plăcere în treaba asta, încît în curînd, socotind casa noastră ca și a lui, începu să se poarte ca un adevărat stăpîn. Îmi zicea „frate“, și în numele acestei frății ne-a adus în casa din Chaillot o droaie de prieteni, ca să-i ospăteze pe socoteala noastră. Și-a făcut haine scumpe cu banii noștri, ba ne-a silit să-i plătim și datoriile. Îi înduram tirania ca să n-o supăr pe Manon și închideam ochii prefăcîndu-mă că nu văd cum o jumulește, storcîndu-i sume mari de bani. E adevărat că atunci cînd îl atingea aripa norocului, căci era mare jucător de cărți, avea bunătatea să-i întoarcă o parte din banii primiți ; averea noastră era prea modestă ca să poată susține mult timp cheltuielile atât de fără măsură. Mă pregăteam să am o explicație cu el și să-i spun hotărît să ne lase în pace, cînd o întîmplare nenorocită mi-a evitat supărarea aceasta, pricinuindu-ne o alta, care ne-a azvîrlit de-a dreptul în prăpastie.

Rămăsesem într-o noapte la Paris, cum făceam destul de des. Servitoarea, care în asemenea împrejurări rămînea singură la Chaillot, a venit dis-de-dimineață să ne înștiințeze că peste noapte izbucnise un foc în casă și că numai cu multă greutate l-au stins. Am întrebat-o dacă mobilele suferiseră stricăciuni ; mi-a răspuns că în harababura ce se iscase, cu liota de oameni străini veniți în ajutor, nu mai știa bine ce s-a întîmplat. Tremuram de teamă, cu gîndul la banii noștri, pe care-i țineam încuiați într-o casetă. Am plecat repede la Chaillot. Grabă de prisos : casetă pierise.

Am simțit atunci că poți iubi banii fără să fii un avar. Paguba aceasta mi-a străpuns sufletul cu o durere atât de vie încît credeam că-mi voi pierde mințile. Am înțeles numaidecît la ce alte nenorociri trebuia să mă aștept ; cea dintîi, lipsă de bani, era cea mai mică. O cunoșteam pe Manon, știam bine

că oricît de credincioasă și atașată îmi era în răstimpurile norocoase, nu puteam să mă bizui pe ea cînd sărăceam. Iubea prea mult belșugul și plăcerile ca să mi le jertfească.

„Am s-o pierd, îmi ziceam. Nefericitele cavalier, ai să pierzi încă o dată tot ceea ce iubești !“

Gîndul acesta m-a aruncat într-o deznădejde fără margini ; preț de cîteva minute am stat în cumpănă : oare n-aș face mai bine să-mi curm suferințele prin moarte ? Îmi păstrasem totuși atîta judecată ca să vreau mai întîi să cercetez dacă nu-mi rămînea în adevăr nici o altă cale de scăpare. Cerul a făcut să-mi vină în minte o idee care îmi curmă disperarea ; am început să cred că nu-mi va fi cu neputință să-i ascund lui Manon pierderea banilor ; în urmă, printr-o stratagemă oarecare sau printr-o întîmplare norocoasă, voi putea s-o întretin mulțumitor, împiedicînd-o să le simtă lipsa.

„Am socotit — îmi spuneam ca să-mi adorm mîhnirea — că douăzeci de mii de taleri ne vor ajunge zece ani. Să presupunem că cei zece ani s-au scurs, și nici una din schimbările ce le așteptam în familie nu s-a întîmplat. Ce hotărîre aș lua ? Prea bine nu știu, dar ce mă împiedică să fac azi ceea ce ar fi trebuit să fac atunci ? Cîți bărbați de aici, din Paris, care nu au nici inteligența și nici calitățile mele, se descurcă totuși în viață datorită talentelor lor, așa cum le au ? Providența — adăugai eu, cugetînd asupra atîtor schimbări survenite în cursul unei vieți — n-a rînduit oare lucrurile cu înțelepciune ? Iată, cea mai mare parte dintre nobili sau bogați sînt niște proști, e limpede pentru oricine cunoaște cît de puțin lumea. Și în asta e cuprinsă o dreptate, căci dacă la bogățiile lor s-ar adăuga deșteptăciunea, prea ar fi ei fericiți, iar restul oamenilor, prea amărîți. Calitățile trupești și sufletești au fost dăruite acestora din urmă ca mijloace pentru a scăpa de nenorociri și sărăcie. Unii din ei își trag pe turta lor o parte din spuza bogaților, măgulindu-le pofta de plăceri și făcîndu-i astfel să joace cum vor ei, alții îi slujesc luminîndu-le mintea prin învățătură, străduindu-se să facă din ei oameni de ispravă. Vorbind drept, rareori izbutesc ; dar scopul divinei înțelepciuni nu-i acesta ; totul este ca deșteptîi să culcagă rodul efortărilor lor, adică să trăiască pe spinarea celor pe care îi instruiesc. Și, ori din ce unghi ai privi lucrurile, prostia bogaților și a nobililor este, pentru mărunții vieții, un capital aducător de bune venituri.“

Cu gândurile acestea mi-a venit inima la loc și mi s-a limpezit capul. Am luat hotărârea să mă sfătuiesc mai întâi cu domnul Lescaut, fratele lui Manon. El cunoștea Parisul pe degete și avusesem destule prilejuri să-mi dau seama că cea mai rotundă parte din veniturile sale nu și-o scotea nici din averea proprie, nici din solda regelui. Îmi mai rămăseseră doar douăzeci de pistoli, aflați, din fericire, în buzunar. I-am arătat punga, povestindu-i nenorocirea întâmplată și temerile mele, apoi l-am întrebat dacă aveam de ales numai între a muri de foame și a-mi zbură creierii de disperare. Mi-a răspuns că numai proștii își iau viața ; iar de murit de foame, da, mulți oameni deștepți n-au altă cale când nu vor să-și pună la bătaie talentele ; în ce mă privește, trebuia să văd eu singur ce aș fi în stare să fac ; din partea lui, mă asigura că-mi va da sfaturi și ajutor în orice aș întreprinde.

— Vorbe vagi, domnule Lescaut, i-am spus. Nevoile mele cer un leac pentru clipa de față. Altfel, ce să-i spun lui Manon ?

— Fiindcă veni vorba de Manon, a zis el, ce te împiedică să-i vorbești ? Cu ea totdeauna poți să pui capăt oricăror temeri, oricând vei vrea. O fată ca Manon ar trebui să ne întrețină pe cîteștrei, pe dumneata, pe ea și pe mine.

Tăindu-mi răspunsul, cuvenit acestei obrăznicii, mi-a spus că îmi garanta pînă-n seară o mie de taleri, pe care să-i împărțim între noi, cu condiția să-i urmez sfatul, și anume : cunoștea un mare nobil, foarte darnic la capitolul plăcerilor ; era sigur că acela ar da ușor o mie de taleri dacă o fată ca Manon s-ar lăsa iubită de el. L-am oprit să mai urmeze.

— Domnule, aveam o părere mai bună despre dumneata ! Mi-am închipuit să-mi acorzi prietenia în virtutea altor simțăminte, cu totul opuse celor pe care le dai acum pe față.

Mi-a mărturisit, fără rușine, că totdeauna a cugetat astfel ; de vreme ce soră-sa, a călcat legile sexului, deși de hatîrul bărbatului celui mai scump inimii lui, el nu s-a împăcat cu Manon decît în nădejdea că va trage foloase din proasta ei purtare. Mi-a fost ușor să înțeleg că pînă atunci nu fuseserăm decît paiatele lui.

Cu toată tulburarea pricinuită de asemenea cuvinte, aveam prea mare nevoie de omul ăsta, așa că i-am răspuns rîzînd că-i păstrez sfatul ca pe o ultimă resursă pentru ziua când vom fi la aman. L-am rugat să-mi arate deocamdată altă cale. Mi-a propus să profit de tinerețea mea și de figura atră-

gătoare cu care m-a dăruit natura ca să intru în relații cu vreo doamnă în vîrstă și darnică ; nici soluția aceasta nu mi-era pe plac, căci i-aș fi fost necredincios iubitei mele. I-am vorbit despre jocul de cărți ca fiind mijlocul cel mai lesnicios și mai potrivit în situația în care mă aflam. Mi-a răspuns că da, într-adevăr, jocul de cărți e un mijloc bun, numai că se impune o lămurire : dacă te apuci să joci cum se joacă, trăgînd nădejde numai în noroc, cum fac cei mai mulți, apoi asta e cea mai sigură cale spre prăpastie ; dacă te folosești însă de micile tertipuri care ajută unui om dibaci să cîrmească pe drumul său roata norocului, atunci e bine, dar dacă te încumeți la asemenea joc singur, fără să fii susținut de nimeni, atunci îndeletnicirea devine periculoasă ; mai este însă și o a treia cale, aceea a asociației, însă tinerețea mea îl face să se teamă că domnii confederați vor socoti că nu am toate calitățile cerute de ligă. Totuși, mi-a făgăduit că se va pune chezaș pentru mine și, lucru la care nu m-aș fi așteptat din partea lui, s-a oferit să-mi împrumute bani cînd nevoia mă va strîmtora. I-am cerut să-mi facă numai atîta bine deocamdată : să nu sufle o vorbă către Manon despre paguba suferită și despre ceea ce vorbisem împreună.

Am ieșit din casa lui și mai puțin mulțumit decît intrasem. Mă căiam mai ales că am fost atît de neprevăzător să-i încredințez taina mea. Tot ce făcuse sau avea să facă pentru mine puteam să capăt fără nici o introducere. Mă chinuia o groază de moarte : să nu-și calce cumva făgăduința și să-i dezvăluie totul lui Manon. De asemenea, eram îndreptățit să mă tem și de altceva : potrivit ideilor sale, putea să-și bage în cap gîndul de a trage foloase de pe urma soră-si, așa cum spusese, fie răpind-o din brațele mele, fie sfătuind-o să mă părăsească pentru a se dăruî vreunui amant mai bogat și mai norocos. Temerile acestea făcură să mi se vînture prin cap fel de fel de gînduri ; din păcate, ele n-au dus la altceva decît că m-au chinuit și mi-au stîrnit din nou disperarea de dimineață. Mi-a venit în minte de cîteva ori să scriu tatii, să mă prefac, ca întîia oară, că m-am schimbat și că mă supun lui numai ca să capăt un ajutor bănesc. Mi-am amintit însă că, bun la inimă cum era, tata mă ținuse totuși la popreală șase luni, ca într-o celulă, pentru cea dintîi greșală ; acum, după scandalul cu fuga mea de la „Saint-Sulpice“, eram sigur că se va purta cu mine mult mai aspru. Din învîlmășeala aceasta

de gânduri am ales în sfârșit unul care mi-a liniștit pe dată cugetul ; m-am mirat chiar cum de nu-mi venise mai curînd : să mă adresez lui Tiberge, prietenul pe care eram sigur că-l voi găsi pururi însuflețit de rîvna de a-mi fi folositor.

Nimic nu-i mai de admirat și nu dă mai mult preț virtuții decît încrederea cu care bați la poarta inimii unor oameni al căror caracter sincer îl cunoști. Simți că nu ai a te teme de nimic. Dacă uneori n-au putința să te ajute, cel puțin ești sigur că vei fi întîmpinat cu bunătate și milă. Față de acești prieteni, inima ta, închisă cu grijă celorlalți oameni, se deschide larg, așa cum floarea își desface petalele în bătaia soarelui.

Socotind drept o ocrotire a cerului faptul că mi-am amintit de Tiberge tocmai la timp, m-am hotărît să fac tot posibilul ca să-l văd neapărat în ziua aceea. M-am întors îndată acasă și i-am scris un bilet prin care îl rugam să vină într-un anumit loc ca să stăm de vorbă. I-am recomandat tăcere și discreție, spunîndu-i că-mi făcea prin asta, în situația în care mă aflam, un serviciu din cele mai mari. Bucuria ce-mi insufla speranța că-l voi vedea pe Tiberge mi-a șters de pe față urmele mîhnirii pe care, desigur, Manon ar fi observat-o numai decît. I-am vorbit despre nenorocirea de la Chaillot ca despre un lucru de nimic, un fleac de care nu trebuie să se neliniștească ; cum Parisul era pentru ea locul cel mai plăcut din lume, n-a fost de loc supărată auzindu-mă că ar fi mai nimerit să rămînem pe loc pînă se vor repara la Chaillot micile stricăciuni pricinuite de incendiu. Peste un ceas am primit răspunsul lui Tiberge, care îmi făgăduia că vine la locul întîlnirii ; am alergat acolo, plin de nerăbdare. Mă simțeam totuși puțin rușinat să mă arăt ochilor unui prieten a cărui prezență avea să fie o muștrare adusă traiului meu dezordonat ; dar părerea ce-o aveam despre bunătatea inimii lui, precum și gândul la Manon au dat pîteni îndrăzelii mele.

Îl rugasem să vină în grădina de la Palais-Royal. Sosise înaintea mea. Cum m-a zărit, a venit repede să mă îmbrățișeze ; m-a ținut strîns în brațe mult timp și mi-am simțit obrazul scăldat de lacrimile sale. I-am spus că vin rușinat înaintea lui, că inima mi-e plină de simțămîntul nerecunoștinței ; că-l rugam, mai înainte de toate, să-mi răspundă dacă pot să-l mai numesc prietenul meu după ce meritasem cu vîrf și îndesat să pierd stima și iubirea lui. Mi-a răspuns cu

toată duiosia că nimic nu l-ar putea face să renunțe la calitatea de prieten, că tocmai nenorocirile mele, sau, dacă-i dau voie să vorbească fără ocol, tocmai greșelile mele și viața dezordonată pe care o duc i-au mărit dragostea pentru mine, dragoste care însă acum era amestecată cu o durere vie, așa cum simți pentru o ființă scumpă pe care o vezi că se pierde și pe care nu poți s-o ajuți.

Ne-am așezat pe o bancă. Oftînd din adîncul inimii, i-am spus :

— Ah, scumpul meu Tiberge, mila ce o ai pentru mine trebuie să fie neasemuit de mare de vreme ce mă asiguri că e pe măsura suferințelor mele. Mi-e rușine să-ți dezvălui aceste simțăminte, căci, mărturisesc, pricina lor nu e cîtuși de puțin glorioasă ; urmările sînt însă nespuse de triste, încît te-ai fi înduiosat chiar dacă nu m-ai fi iubit atît de mult.

Mi-a cerut, ca o dovadă de prietenie, să-i povestesc, fără să ascund nimic, tot ce mi s-a întîmplat de la plecarea mea din „Saint-Sulpice“. I-am făcut pe voie și, departe de a ascunde adevărul sau de a căuta să-mi micșorez greșelile ca să le fac mai lesne iertate, i-am vorbit despre iubirea mea cu tot focul ce-l aprinsese patima în mine. I-am înfățișat-o ca o amarnică lovitură a destinului, care tabără să doboare un nevolic și a cărui îndîrjire nici înțelepciunii nu-i este cu putință să o prevadă, nici virtuții să se apere de ea. I-am zugrăvit un tablou viu al zbaterilor și temerilor mele, al disperării ce mă cuprinsese cu două ceasuri înainte de a-l vedea și în care mă voi cufunda din nou dacă și prietenii mă părăseau tot atît de nemilos ca și soarta ; în sfîrșit, l-am înduiosat în așa măsură pe bunul Tiberge, încît părea tot atît de copleșit de milă pe cît eram eu de suferință. Nu mai obosea îmbrățișîndu-mă și îndemnîndu-mă să-mi fac curaj și să mă mîngîi, dar, fiindcă stăruia în părerea lui că trebuie să mă despart de Manon, l-am făcut să înțeleagă că tocmai despărțirea aceasta o priveam drept cea mai mare nenorocire ce mi se putea întîmpla, că eram gata să sufăr orice, nu numai cea mai crîncenă sărăcie, dar și moartea în chinuri decît să mă supun unui leac mai greu de îndurat decît toate relele la un loc.

— Lămurește-mă atunci, mi-a spus el, ce fel de ajutor aș putea să-ți dau dacă la toate sfaturile mele te răzvrătești astfel ?

Nu îndrăzneam să-i mărturisesc că aveam nevoie de punga lui. În cele din urmă a ghicit și, după ce mi-a mărturisit că mă înțelege, a rămas îngîndurat cîțva timp, ca un om care se află într-o mare îndoială. Apoi s-a grăbit să-mi spună :

— Să nu crezi că am stat pe gînduri din pricină că mi s-ar fi răcit zelul și prietenia. Dar dă-ți seama în ce cumpănă mă pui : ori să nu-ți dau singurul ajutor ce vrei să-l primești, ori să-mi calc datoria dacă ți-l dau. Nu înseamnă oare că mă fac părtaș la viața ta de păcat dacă te ajut să mergi pe calea aceasta ? Totuși, urmă el după o scurtă gîndire, pot să-mi închipui că zbuciumul în care te-a aruncat sărăcia nu-ți lasă destulă libertate ca să alegi calea cea mai bună : numai cu cîgetul liniștit poți prețui cumințenia și adevărul. Am să-ți fac rost de ceva bani. Dă-mi voie însă, scumpe cavalerie, adăugă el îmbrățișîndu-mă, să-ți pun o condiție, numai una : îmi vei da adresa ta și mă vei lăsa cel puțin să mă străduiesc a te aduce pe calea virtuții ; calea asta tu o iubești, te-a depărtat de ea numai violența pătimii.

M-am învoit din inimă la tot ce dorea și l-am rugat să deplîngă, împreună cu mine, drăceasca răutate a sorții care mă face să nesocotesc sfaturile unui prieten atît de virtuos. M-a condus la un bancher pe care-l cunoștea, acesta mi-a împrumutat o sută de pistoli cu polița pe numele lui, căci Tiberge nu prea avea bani peșin. Bogat nu era, cum am mai spus ; beneficiul ce i se dăduse aducea o mie de taleri anual, dar fiind primul an, nu-și primise încă venitul ; îmi împrumuta astfel bani în contul sumei ce o avea de încasat...

Cîtă generozitate îmi dovedea ! Pînă într-atît de mișcat m-am simțit, încît am început să deplîng orbirea fatalei pătimi care mă făcea să-mi calc toate îndatoririle. Timp de cîteva clipe virtutea a găsit puterea de a se răzvrăti în inima mea împotriva iubirii care mă robise, și, într-o străfulgerare de secundă, mi-am văzut întreaga rușine și josnicie a lanțurilor mele. Dar lupta a fost slabă și a durat puțin, și apoi, la vederea lui Manon, aș fi sărit și din cer. Cînd m-am aflat din nou lîngă ea, m-am mirat nespus cum de am putut să mă rușinez, fie chiar pentru o clipă, de o dragoste atît de firească pentru o ființă atît de fermecătoare.

Manon avea o fire ciudată. Nici o femeie n-a iubit banii mai puțin ca ea ; dar nu putea să-și afle liniștea dacă se gîndea că-i vor lipsi. Îi trebuiau neconținut plăceri și distracții.

Dacă ele n-ar fi costat nimic, ea nici nu s-ar fi atins de bani. Nici măcar nu întreba cât am cheltuit din banii noștri și cât ne-a mai rămas, totul era să-și petreacă plăcut ziua ; altfel, nu avea nici patima jocului de cărți și nici n-o orbea fastul celor care cheltuiesc mult. Cu nimic n-o mulțumeam mai ușor decât căutându-i în fiecare zi petreceri pe gustul ei. Avea neapărată nevoie să fie ocupată cu distracții ; fără ele, era greu să-i prevezi toanele și înclinările. Deși mă iubea din inimă, și eram singurul, după cum recunoștea, care o puteam face să guste din plin dulceața dragostei, eram aproape sigur că sentimentele ei vor slăbi în fața sărăciei. Dacă aș fi avut avere, nu cine știe cât de mare, m-ar fi preferat lumii întregi, dar nu mă îndoiam de loc că mă va părăsi pentru un alt de B... de îndată ce nu-i voi mai putea oferi decât statornicia și credința mea.

M-am hotărât, așadar, să-mi restrâng cheltuielile proprii, ca să pot face față celor ale ei ; preferam să mă lipsesc pînă și de lucrurile strict necesare decât să tai din prisosul ei. Mai mult ca orice mă înspăimînta întreținerea caretei ; nu vedeam cum voi putea ține cai și vizitiu. Am dezvăluit domnului Lescaut îngrijorarea mea. Nu i-am ascuns că am primit o sută de pistoli de la un prieten ; mi-a repetat că, dacă stărui să-mi încerc norocul la joc, avea oarecare speranțe să fiu admis în Liga cavalerilor de industrie, cu recomandăția lui, dar va trebui să jertfesc măcar o sută de franci ca să dau o masă asociaților. Oricît mi-era de scîrbă să înșel pe cineva, m-am lăsat tîrît totuși de cruda nevoie.

Domnul Lescaut m-a prezentat, chiar în acea seară, drept o rudă a sa ; a adăugat că eram cu atît mai dornic de a izbuti cu cît aveam nevoie de cele mai mari favoruri ale norocului. Totuși, ca să arate că sărăcia mea nu era a unui om de nimic, le-a spus că mă pregăteam să le dau un supeu. Invitația a fost primită. I-am ospătat măreț. Au vorbit o bucată de vreme despre drăgălășenia chipului meu și despre manierele mele frumoase ; erau de părere că se poate aștepta mult de la mine, căci datorită fizionomiei mele, care arăta a fi a unui om cinstit, nimeni nu va bănuî că umblu cu vicleșuguri. La sfîrșit au adus mulțumiri domnului Lescaut că a procurat ordinului lor un novice atît de merituos și au însărcinat pe un cavaler de-al lor să-mi dea, timp de cîteva zile, instrucțiunile necesare.

Principalul teatru al strălucitelor mele isprăvi avea să fie hotelul „Transilvania“ ; acolo se juca într-o sală „faraonul“, iar în galerii diferite, jocuri de cărți și zaruri. Liga aceasta lucra în folosul prințului de R., care locuia atunci la Clagny și care, ca mai toți ofițerii din regimentul lui, făcea parte din societatea noastră. Să mărturisesc, spre rușinea mea, că mi-am însușit repede știința profesorului ? Am căpătat, mai ales, multă dibăcie în schimbarea și filarea cărților ; le făceam să dispară atât de ușor sub perechea mea de manșete late, încât luam ochii și celor mai atenți ; am ruinat astfel, fără să-mi pese, o droaie de jucători cinstiți. Deosebita mea îndemânare a dat ghes norocului ; în câteva săptămâni am adunat sume foarte mari, în afară de cele pe care le împărțeam cinstit cu asociații mei. Nu m-am mai temut atunci să-i fac cunoscut lui Manon pierderea de la Chaillot, și, pentru a o consola de supărătoarea veste, am închiriat o casă mobilată, unde ne-am stabilit cu ifose de bogătași trăind în huzur și siguranță.

Tiberge nu pregetase în acest timp să vină adesea pe la mine. Nu mai sfârșea făcându-mi morală ; mereu și mereu îmi arăta că greșesc față de conștiința, de onoarea, de viitorul meu. Ascultam sfaturile lui cu răbdare de prieten, și cu toate că nici gând n-aveam să le urmez, îi eram recunoscător pentru râvna a cărei sursă o cunoșteam atât de bine. Uneori glumeam pe seama lui cu Manon de față ; îl îndemnam să nu fie mai aspru decât atîția alți preoți și episcopi care se pricepeau de minune să împace un beneficiu ecleziastic cu o amantă.

— Privește, îi ziceam, arătându-i ochii iubitei mele privește și spune-mi dacă există vreo greșală pe care n-ar îndreptăți-o un scop atât de frumos !

El se înarma cu răbdare. A stăruit multă vreme, apoi, văzînd că belșugul meu crește, că nu numai că i-am înapoiat cei o sută de pistoli, dar că am mai închiriat încă o casă și că mi-am dublat cheltuielile, ca să mă afund din nou, mai adînc poate, în viața de plăceri, și-a schimbat și tonul, și purtarea. S-a plîns de nesimțirea mea și m-a amenințat cu toate pedepsele, care n-au întîrziat să se abată asupra-mi.

— E peste putință, mi-a spus, să-ți fi venit pe o cale cinstită banii, cu care îți întreții dezmățul. I-ai cîștigat pe nedrept și tot astfel îi vei pierde. Dumnezeu te-ar pedepsi și mai groaznic dacă te-ar lăsa să te bucuri de ei în pace. Toate sfaturile mele, adăugă el, nu ți-au folosit ; prevăd că în curînd le vei

găsi supărătoare. Fie ca plăcerile tale vinovate să se destrame ca umbra ! Fie ca belșugul și banii tăi să piară fără întoarcere ! Iar tu să rămâi singur și gol, ca să simți deșertăciunea bunurilor care te-au amețit nebunește ! Atunci mă vei găsi din nou gata să te iubesc și să te ajut ; dar astăzi rup orice legătură cu tine : urăsc viața pe care o duci !

Această predică apostolică mi-a ținut-o în camera mea, de față cu Manon. S-a sculat să plece. Am vrut să-l rețin, dar m-a oprit Manon, spunându-mi că omul acesta e nebun ; mai bine să se ducă.

Totuși, vorbele lui m-au tulburat. Îmi însemn astfel clipele când inima mea a simțit pornirea unei întoarceri spre bine, fiindcă acelor clipe le-am datorat mai târziu tăria mea în împrejurările cele mai nenorocite ale vieții. Mîngîierile iubitei mele mi-au risipit într-o clipă mîhnirea pricinuită de această scenă. Ne-am dus înainte traiul nostru de dragoste și petreceri. Creșterea bogăției ne lega și mai strîns unul de altul ; Venus și Fortuna n-au avut sclavi mai fericiți ca noi. O, zei ! De ce să numim lumea un sălaș al durerilor, când în ea poți să guști cele mai dulci desfătări ? Partea lor slabă este să trec, vai, prea repede ! Dacă ar putea dura meru ți-ai mai dori alte fericiri ? Au avut și ale noastre soarta obișnuită, adică au durat puțin și au fost urmate de o amară căință.

Cîștigasem la jocul de cărți sume atît de mari, încît mă gîndeam să plasez undeva o parte din ele. Servitorii noștri, cu deosebire valetul meu și camerista lui Manon, față de care vorbeam fără teamă, știau ce norocoși fusesem. Camerista era o fetișcană frumușică ; valetul se îndrăgostise de ea ; aveau de-a face cu stăpîni tineri și îngăduitori, ușor de înșelat, după credința lor. Și-au făcut un plan și l-au îndeplinit întocmai, un plan atît de nefericit pentru noi, încît ne-a aruncat într-o stare de plîns, din care n-am mai putut să ne ridicăm niciodată.

Într-o seară domnul Lescaut ne oferise un supeu, așa că ne-am întors acasă după miezul nopții. Am strigat pe valet, a strigat-o și Manon pe cameristă ; nu s-a ivit nici unul, nici altul. Ni s-a spus că n-au fost văzuți de pe la ceasurile 8, când încărcaseră într-o birjă cîteva cufere și plecaseră, spunînd că îndeplinesc o poruncă dată de mine. Am presimțit pe dată o parte din adevăr, dar bănuielile mi-au fost întrecute de ceea ce mi-a fost dat să văd întrînd în casă. Broasca de la birou

fusesse forțată, toți banii luați, precum și hainele. Pe când mă gîndeam, încremenit, la cele întîmplate, Manon veni fuga să mă înștiințeze că și în camerele ei au dat iama hoții. Năpasta ce ne cădea pe cap îmi păru atît de crudă, încît numai printr-o cumplită sfortare m-am putut opri să nu încep să plîng și să țip. Teama de a transmite și lui Manon disperarea mea m-a făcut să iau o înfățișare liniștită. I-am spus, glumind, că mă voi răzbuna eu pe vreun prost la hotelul „Transilvania“. Dar îmi păru atît de lovită de nenorocirea întîmplată, încît mai multă putere a avut tristețea ei să mă îndurereze pe mine decît bucuria mea prefăcută să-i aline ei mîhnirea.

— Sîntem pierduți ! suspină ea, cu lăcrimi în ochi.

În zadar m-am silit să-i potolesc durerea cu mîngîieri ; plîngeam și eu, trăgîndu-mi deznădejdea și spaima. Într-adevăr, eram cu totul ruinați, nu mai aveam nici măcar o cămașă. În cele din urmă, am trimis după domnul Lescaut. El m-a sfătuit să mă duc chiar atunci la locotenentul de poliție și la prim-magistratul militar al Parisului. M-am dus, dar a fost spre marea mea nenorocire ; pe lîngă că demersul meu și cele făcute în urmă de cei doi ofițeri de justiție n-au dat roadele dorite, dar în lipsa mea, Lescaut a avut timp să stea de vorbă cu soră-sa și să-i insuflă o hotărîre scîrnavă. I-a vorbit despre domnul de G. M., un crai bătrîn, care-și plătea plăcerile cu dărnicie ; i-a jucat atît de viu pe dinaintea ochilor toate foloasele ce le-ar putea trage dacă s-ar lăsa în mîna lui, încît, amețită cum era de ghinionul nostru, s-a potrivit ușor la tot ce se străduia el să-i bage în cap. Acest onorabil tîrg s-a încheiat înaintea întoarcerii mele ; întîlnirea fusesse fixată pe a doua zi, după ce Lescaut l-ar fi înștiințat pe domnul de G. M... Pe Lescaut l-am găsit încă acasă, mă aștepta, dar Manon se culcase și poruncise lacheului să-mi spună că are nevoie de odihnă și mă roagă s-o las singură în noaptea aceea. Lescaut a plecat după ce mi-a oferit cîțiva pistoli ; i-am primit.

Se făcuse aproape ceasul 4 cînd m-am culcat ; dar am stat încă multă vreme treaz, căutînd în minte noi mijloace de a-mi reface averea ; am adormit atît de tîrziu, încît n-am putut să mă trezesc a doua zi decît pe la amiază. M-am sculat repede, ca să aflu cum se simte Manon ; mi s-a spus că ieșise cu o oră înainte, împreună cu fratele ei, care venise să o ia într-un cupeu închiriat. Deși plimbarea aceasta, în

tovărășia lui Lescaut, mi s-a părut cam suspectă, m-am silit totuși să-mi țin în frâu bănuielile. Trecură astfel câteva ore, pe care le-am petrecut citind. În cele din urmă, nemaiputând să-mi stăpînesc neliniștea, am început să mă plimb prin casă cu pași mari. În camera lui Manon am zărit o scrisoare pecetluită. Era pe adresa mea și scrisă de mîna ei. Am deschis-o cu un tremur de moarte. Iată ce cuprindea :

„Îți jur, scumpul meu cavaler, că tu ești idolul inimii mele, că numai pe tine din lumea întreagă te pot iubi așa cum te iubesc. Dar vezi și tu, biet suflet scump, ce prostească virtute este fidelitatea în starea de plîns în care ne găsim. Crezi că te mai poți gândi la dezmierdări cînd îți lipsește pîinea ? Foamea mi-ar juca într-o zi un renghi fatal : mi-aș putea da ultima suflare crezînd că scot un suspin de dragoste. Te ador, bizuie-te pe asta, dar lasă-mi mie cîtva timp grija de a ne reface. Nenorocire celui care-mi va cădea în plasă ! Pentru asta mă zbat, ca să-l fac bogat și fericit pe cavalerul meu ! Fratele îți va da vești despre Manon a ta ; îți va spune cît a plîns fiind nevoită să te părăsească.“

Am rămas, după citirea scrisorii, într-o stare greu de descris, căci nici chiar azi nu-mi dau seama ce simțăminte mi-au răscolit atunci inima. M-am aflat într-una din acele situații care nu putea fi asemuită cu nici una din cele prin care trecusem. E imposibil de explicat altora, pentru că ei habar n-au de așa ceva ; tu singur abia dacă poți descîlci asemenea lucruri ; fiind unice în felul lor, nu se leagă în memorie cu altele și nu pot fi nici alăturate de alte simțăminte cunoscute. Totuși, de orice natură ar fi fost ale mele, cuprindeau laolaltă durere, ciudă, gelozie și rușine. Bine ar fi fost dacă n-ar fi cuprins și mai multă dragoste ca oricînd !

„Mă iubește, bine, cred, îmi ziceam, că doar ar trebui să fie un monstru ca să mă urască... Pot să existe oare drepturi asupra unei inimi pe care eu să nu le fi dobîndit ? Ce-mi mai rămăsese să fac pentru ea, după toate jertfele mele ? Totuși, m-a părăsit, și nerecunoscătoarea se crede apărută de impunitățile mele spunîndu-mi că nu încetează de a mă iubi. Se teme că va suferi de foame. Dumnezeu mare ! Ce simțiri grosolane ! Și ce urît răspunde la delicatețea mea ! Nu m-am temut eu, care de bunăvoie mă expun foamei, lipsindu-mă de avere și de dulceața traiului din casa tatălui meu ; eu, care am

renunțat pînă și la strictul necesar, numai ca să-i satisfac ei capriciile și toanele ! Mă adoră, zice ea. Dacă m-ai adora, ingrato, știi bine cui i-ai fi cerut sfaturi, sau cel puțin nu m-ai fi părăsit fără să-ți iei rămas bun ! Pe mine să mă întrebi ce crudă durere poți simți cînd te desparți de ființa adorată ! Ar fi trebuit să-mi pierd mințile ca să fac pasul ăsta de bunăvoie.“

Văicărelile mele au fost întrerupte de o vizită la care nu mă așteptam : vizita lui Lescaut.

— Călăule, i-am strigat scoțînd sabia din teacă, unde e Manon ? Ce-ai făcut cu ea ?

Furia mea l-a înspăimîntat. Mi-a răspuns cu blîndețe că dacă astfel primesc eu pe omul care vine să-mi spună că mi-a făcut un mare serviciu, cel mai mare serviciu pe care putea să mi-l facă, atunci se retrage și nu-mi va mai pune piciorul în casă niciodată. Am alergat la ușă și am încuiat-o.

— Să nu-ți închipui, i-am spus întorcîndu-mă spre el, că am să mai fiu victima dumitale și ai să mă mai duci de nas cu povești. Apără-ți viața sau ajută-mă s-o găsesc pe Manon !

— Hei ! Iute mai ești ! a răspuns el. Doar de asta am și venit. Îți aduc vestea unei bucurii care nici nu-ți trece prin cap și pentru care vei recunoaște că-mi datorezi și mie ceva.

Am cerut să fiu lămurit pe loc. Mi-a povestit că Manon, neputînd îndura teama că va cădea din nou în sărăcie și mai cu seamă gîndul că va fi nevoită să se lipsească de căretă, îl rugase să o prezinte domnului de G. M., care trecea drept un bărbat foarte darnic. Șiretul s-a ferit să-mi spună că sfatul pornise de la el, că el însuși netezise surorii sale calea spre acel om.

— Am condus-o la el azi-dimineață, a urmat Lescaut. E un om de ispravă ; a rămas încîntat de Manon și a invitat-o la țară, ca să-i țină tovărășie timp de cîteva zile cît va sta el acolo. Eu, a adăugat Lescaut, am cuprins dintr-o ochire folosul pe care-l poți trage dumneata din cunoștința asta și, cu oarecare dibăcie, i-am dat a înțelege bătrînului că Manon suferise pagube nespuse de mari ; m-am priceput să-i stimulez atît de bine dărnicia, încît a și scos, drept început, două sute de pistoli ; i-am spus că e un dar frumos pentru prezent, dar că în viitor sora-mea va trebui să facă față la nevoi mult mai mari, căci își luase în sarcină grija unui frate al nostru mai mic, care ne rămăsese pe cap după moartea părinților,

și, dacă o crede pe Manon vrednică de stima lui, n-are s-o lase să sufere pentru bietul copil, pe care ea îl privea ca pe o jumătate din ființa sa. Basmul meu l-a dat gata. Și-a luat îndatorirea să închirieze o casă comodă pentru dumneata și Manon, căci dumneata însuși ești bietul frățior orfan. A făgăduit să vă mobileze bine casa și să vă dea în fiecare lună patru sute de livre, mari și late, care, dacă socotesc bine, fac patru mii opt sute la sfârșitul unui an. Înainte de a pleca la țară, a dat ordin intendentului să caute casa și să pregătească totul pînă la întoarcerea lui. Atunci ai s-o vezi și dumneata pe Manon, care m-a însărcinat să te sărut de o mie de ori în locul ei și să te asigur că te iubește mai mult ca oricînd.

M-am așezat pe scaun visînd la bizara întorsătură a soartei. Mă afluam prins între simțăminte potrivnice și, ca urmare, într-o nesiguranță căreia era greu să-i pun capăt; am stat astfel multă vreme, fără să răspund nimic la întrebările cu care mă tot pisa. Din nou, în clipa aceea, onoarea și virtutea m-au făcut să am remușcări cumplite, iar ochii minții mi s-au îndreptat cu suspine către Amiens, către casa părintească, „Saint-Sulpice“ și toate locurile unde dusesem un trai nevinovat. Ce distanță uriașă mă despărțea de viața aceea fericită! De-abia mai zăream mijind, undeva departe, o umbră plină de dorințe și de păreri de rău, care mă atrăgea, dar care era prea slabă ca să-mi impună și sforțarea de a mă apropia.

„Prin ce fatalitate, îmi ziceam, am devenit un răufăcător?! Dragostea e o pasiune nevinovată; cum de s-a schimbat pentru mine într-un izvor de nenorociri și de necinste? Cine m-a împiedicat să trăiesc în liniște și virtute cu iubita mea? De ce nu ne-am cununat înainte de a ne lăsa în voia dorințelor? Tatăl meu, care mă iubea cu atîta duioșie, n-ar fi consimțit oare la căsătorie dacă l-aș fi împresurat cu stăruințele mele legitime? A! tata ar fi îndrăgit-o și el pe iubita mea ca pe o copilă încântătoare, vrednică de a fi soția fiului său; aș fi trăit astăzi fericit, aș fi avut și dragostea lui Manon, și afecțiunea tatălui meu, și stima oamenilor cinstiți, și binefacerile averii, și cugetul împăcat. Nenorocită soartă! Ce rol mîrșav mi se propune acum să joc! Cum? Să împart cu... Dar mai pot sta care în cumpănă, cînd Manon a hotărît astfel, și cînd, dacă nu mă învoiesc, o pierd?

— Domnule Lescaut, am rostit închizînd strîns pleoapele, ca pentru a îndepărta dureroasele cugetări, dacă scopul du-

mitale a fost să-mi faci un bine, primește mulțumirile mele. Ai fi putut să alegi o cale mai cinstită, dar târgul s-a încheiat, nu-i așa? Deci, să nu ne mai gândim decât la foloasele lui și la felul cum să ne îndeplinim planurile.

Lescaut, după furia mea de la început, urmată de lunga tăcere, nu mai știa ce să creadă și a fost încântat văzînd că iau o altă hotărîre decât aceea de care pesemne se teme. Căci nu era de fel curajos, am avut dovezi depline despre asta mai tîrziu.

— Da, da, s-a grăbit el să-mi răspundă, ți-am făcut un strașnic serviciu, și ai să vezi că din treaba asta vom trage foloase mai mari decât te aștepți!

Am stat apoi să chibzuim în ce mod ne-am putea feri de bănuielile care l-ar cuprinde, cine știe cum, pe domnul de G. M. cînd va vedea un „frățior“ mai mare și mai în vîrstă decât și-l închipuise. N-am găsit altă soluție decât să iau o mutră prostuță, de provincial, să-l fac să creadă că mă pregătesc de intrare în tagma bisericească și că, pentru asta, mă duc la colegiu în fiecare zi. Tot împreună am hotărît ca atunci cînd mă voi duce să-l salut, să mă îmbrac cît mai sărăcăcios.

G. M. s-a întors în oraș peste trei-patru zile și a condus-o el însuși pe Manon în casa pe care intendentul avusese grijă să i-o pregătească. Ea a înștiințat îndată despre întoarcerea ei pe Lescaut, acesta m-a înștiințat la rîndul lui pe mine și împreună ne-am dus să o vedem. Babalîcul îndrăgostit nu era acasă.

Cu toate că mă plecasem cu resemnare în fața voinței ei, în clipa revederii nu mi-am putut stăpîni zvîcnetul inimii. I-am părut trist și moleșit. Bucuria că o revăd nu putea birui durerea că mă înșelase; ea, dimpotrivă, plutea de fericire că mă vede. M-a muștră pentru răceala mea; nu m-am putut opri să n-o numesc perfidă, necredincioasă, și-mi însoțeam vorbele cu oftături adînci. A încercat mai întîi să glumească, făcîndu-mă prost, dar văzînd că privirile mi se ațintesc cu aceeași tristețe asupra ei și înțelegînd greutatea cu care înduram o schimbare atît de potrivnică firii și dorințelor mele, a trecut în camera de alături. O clipă mai tîrziu m-am dus și eu după ea. Am găsit-o scăldată în lacrimi; am întrebat-o din ce pricină plînge.

— Nu-i greu de înțeles, mi-a răspuns ea; cum vrei să trăiesc dacă vederea mea nu-ți mai aduce pe față decât du-

rere și încruntare ? O oră întreagă de când ești aici, și nu m-ai dezmiardat de loc, iar mîngîierile mele le-ai primit cu măreția unui sultan în harem.

— Ascultă, Manon, i-am spus, îmbrățișînd-o, nu pot să-ți ascund că inima mi-e îndurerată de moarte. Nu mai stau să vorbesc acum de neliniștea ce mi-a iscat-o fuga ta, nici de cruzimea ce-ai avut-o să mă părăsești fără un cuvînt de mîngîiere, după ce ți-ai petrecut noaptea singură. Farmecul ființei tale m-ar face să uit și mai multe încă. Dar crezi oare că pot să mă gîndesc fără suspine și fără lacrimi — vărsai chiar atunci cîteva — la trista, la nenorocita viață pe care vrei să o duc în casa asta ? Să lăsăm deoparte originea și onoarea mea ; atît de slabe motive nu se pot lua la întrecere cu o dragoste ca aceea pe care o nutresc față de tine. Dar nu-ți închipui oare cum geme, cum suferă dragostea aceasta atît de rău răsplătită, tratată cu atîta cruzime de o iubită aspră și nerecunoscătoare ?

Manon m-a întrerupt :

— Vreau să-ți spun, cavaliere, să nu mă mai chiniești degeaba cu învinuiri care, atunci cînd vin de la tine, îmi străpung inima. Văd ce te jignește. Sperasem că vei încuviința planul prin care am fi putut să ne restabilim puțin averea ; și tocmai ca să te cruț am pornit la îndeplinirea lui fără să te fac părtaș ; dar renunț la acest plan dacă tu nu-l aprobi.

A adăugat că nu cerea decît puțină bunăvoință pentru restul zilei aceleia, că primise de la bătrînul ei adorator două sute de pistoli, dar aștepta să-i mai aducă seara un colier de perle, împreună cu alte giuvaere, precum și o jumătate din pensiunea anuală ce-i făgăduise.

— Lasă-mă numai atîta vreme cît să-mi primesc darurile, a spus ea ; îți jur că nu poate să se laude cu nici o favoare din parte-mi, căci l-am tot amînat pînă la întoarcerea în Paris. E adevărat că mi-a sărutat mîinile mai mult de un milion de ori ; e drept, așadar, să plătească plăcerea asta, și nu va fi prea scump plătită cu cinci sau șase sute de mii de franci dacă te gîndești la bogățiile lui și la vîrsta pe care-o are !

Hotărîrea ei de a-l părăsi pe de G. M. mi-a făcut mai multă plăcere decît nădejdea în cele cinci mii de livre. Am putut să-mi dau seama atunci că nu-mi pierdusem cu totul simțul onoarei, deoarece eram din cale-afară de mulțumit

să ies din mocirla acestei ticăloșii. Eram însă născut pentru bucurii scurte și pentru dureri de lungă durată. Soarta nu mă izbăvea de căderea într-o prăpastie decît pentru a mă arunca în alta. După ce i-am arătat lui Manon, prin mii de dezmierdări, cît mă simțeam de fericit de faptul că-și schimbase planul, i-am spus că trebuie să-l înștiințăm și pe domnul Lescaut și să hotărîm împreună ce vom face. Acesta a cîrtit la început, dar cele patru sau cinci mi de livre în bani peșin l-au făcut, pînă la urmă, să fie de acord cu noi. Am hotărît să luăm cu toții masa de seară cu domnul de G. M. și asta din două pricini : întâia, pentru plăcerea unei scene nostime, în care eu voi avea rolul unui școlar, frate cu Manon ; cealaltă, ca să împiedicăm pe berbantul bătrîn de a-și lua prea tare vînt în față de iubita mea, în virtutea dreptului pe care credea că și l-a cucerit plătind înainte cu atîta dărnicie. Eu și cu Lescaut trebuia să ne retragem în clipa cînd el va voi să treacă în dormitor, unde socotea să-și petreacă noaptea ; Manon mi-a făgăduit însă că și-o va petrece cu mine, părăsind casa în loc să se ducă după el. Lescaut se însărcină să țină gata în poartă o caretă. La ceasul hotărît pentru supeu își făcu apariția și domnul de G. M. ; Lescaut și soră-sa l-au primit în sufragerie. Cel dintîi compliment al bătrînului a fost să ofere frumoasei lui un colier, brățări și cercei cu mărgăritare, podoabe care prețuiau cel puțin o mie de taleri. După asta, i-a numărat suma de două mii patru sute de livre în frumoși ludovici de aur : jumătate din pensiunea pe un an. Și-a presărat darul cu cîteva floricele galante, în stilul vechi de curte. Manon n-a putut să-i refuze cîteva sărutări ; prin asta își cuceră mai vîrtos dreptul asupra banilor ce i se înmînau. Ștam la ușa și ciuleam urechea, așteptînd ca Lescaut să mă cheme înăuntru. După ce Manon și-a strîns giuvaerurile și banii, Lescaut m-a luat de mîină și, ducîndu-mă pînă în fața domnului de G. M. mi-a poruncit să fac o reverență. Am făcut două sau trei, ploconindu-mă pînă la pămînt.

— Scuzați, domnule, i-a spus Lescaut, nu-i decît un copil neștiutor. După cum vedeți, n-a căpătat nici pe departe deprinderi pariziene, dar tragem nădejdea să-l dăm pe brazdă. Și, întorcîndu-se către mine, a adăugat : Vei avea onoarea să-l întîlnești deseori aici pe domnul, încearcă să-l iei drept model.

Bătrînul amoretz părea că se uită la mine cu plăcere. M-a mîngîiat pe obraji cu două trei palmuțe, spunîndu-mi că sînt

băiat frumos, dar să umblu cu ochii în patru prin Paris, unde tinerii sînt ușor uîrîți spre desfrîu. Lescaut l-a asigurat că eram din fire grozav de cuminte, că nu doream decît să mă fac popă și că cea mai mare plăcere a mea era să mășteresc bisericuțe.

— Seamănă cu Manon, a mai spus bătrînul apucîndu-mă de bărbie.

Am răspuns rîzînd ca un nerod :

— Păi da, domnule, că doar carnea mea și a ei se ating de aproape ; d-aia o și iubesc pe soră-mea, Manon, ca și cum eu aș fi ea...

— L-ați auzit ? a spus bătrînul către Lescaut. Are ceva în cap băiatul. Păcat că nu s-a frecat mai mult cu oamenii.

— Da' ce, domnule, i-am dat eu înainte cu vorba, parcă n-am văzut eu destui oameni și la noi, la biserică, mai proști decît mine ? Cred că și la Paris oi găsi din ăștia cu duiumul.

— Ia te uită, s-a mirat bătrînul, știi că pentru un flăcăiaș din provincie se pricepe de minune să le zică ?!

Conversația noastră a continuat pe aceeași strună în tot timpul supeului. De cîteva ori Manon, șagalnică de felul ei, a fost gata să dea drumul unor hohote de rîs și să strice totul. Am adus vorba, pe cînd mîncam, de pățaniile unui craidon înșelat, și astfel i-am istorisit propria lui poveste, prevestindu-i soarta care-l amenința. Lescaut și Manon tremurau ascultîndu-mă, mai ales cînd am început să descriu și cum arăta bătrînul acela ; era întocmai portretul celui de față, dar amorul propriu l-a împiedicat să se recunoască ; la sfîrșit am zugrăvit cu atîta dibăcie ultimele trăsături ale acelui craidon, încît el însuși l-a găsit caraghios. Veți vedea îndată că nu fără temei lungesc vorba asupra acestei scene ridicole.

În sfîrșit, fiindcă venise ora culcării, el pomeni ceva de dragostea și de nerăbdarea lui. Atunci, eu și Lescaut ne-am retras. Un servitor l-a condus pe bătrîn în camera de dormit. În timpul acesta, Manon, pretextînd o nevoie, a ieșit afară și a dat fuga la poartă, unde ne opriserăm noi. Careta, care aștepta cu trei-patru case mai jos, a înaintat și ne-a luat. Ne-am depărtat de cartierul acela într-o clipă.

Deși în ochii mei fapta aceasta era o adevărată pungășie, nu mi-o reproșam, totuși, ca fiind cea mai necinstită ; mai mult mă mustrase cugetul pentru banii ce-i cîștigasem la

joc. Dar am profitat tot atît de puţin de amîndouă, şi tocmai cea mai uşoară din aceste două fapte rele a fost cel mai aspru pedepsită. Domnul de G. M. n-a întîrziat să-şi dea seama că-l trăsesem pe sfoară. Nu ştiu dacă a făcut, chiar în acea seară, vreun demers ca să ne găsească ; dar a avut destulă trecere ca să nu piardă mult timp bătînd pe la uşi, iar noi, destulă nechibzuinţă bizuindu-ne pe întinderea Parisului şi pe depărtarea dintre cartierul nostru şi al lui. Nu numai că a fost curînd informat unde locuiam şi în ce situaţie ne găseam, dar a aflat şi cine eram eu, viaţa pe care o dusesem la Paris, vechea legătură a lui Manon cu de B. şi cum îl înşelase ea ; într-un cuvînt a aflat toate părţile scandaloase ale vieţii noastre.

Ca urmare, s-a hotărît să intervină ca să fim băgaţi la arest şi trataţi nu atît ca nişte criminali, cît drept cei mai mari desfrînaţi.

Eram încă în pat cînd un subofiţer de poliţie a intrat în camera noastră cu o jumătate de duzină de guarzi. Au pus mîna mai întîi pe banii noştri, mai bine zis ai lui G. M., apoi ne-au silit să ne sculăm, în mare grabă, şi ne-au dus la poartă, unde aşteptau două carete ; într-una din ele a fost urcată biata Manon, luată fără nici o explicaţie, cu cealaltă m-au dus pe mine la „Saint-Lazare“.

Numai dacă ai trecut prin astfel de nenorociri poţi şti în ce disperare te aruncă ! Asprii guarzi nu-mi dăduseră voie nici să o sărut pe Manon, nici să-i spun vreo vorbă. Multă vreme n-am putut să aflu unde au dus-o ! De fapt a fost o fericire că n-am ştiut de la început ; o catastrofă atît de groaznică mi-ar fi făcut să-mi pierd minţile, poate şi viaţa.

Nefericita mea Manon mi-a fost răpită astfel de sub ochi şi dusă într-un loc pe care mi-e groază să-l numesc. Ce soartă pentru o făptură atît de fermecătoare, căreia i s-ar fi convenit cel dintîi tron din lume dacă toţi oamenii ar fi privit-o cu ochii mei şi ar fi avut inima mea. Nu s-au purtat sălbatic cu dînsa, dar a fost închisă singură într-o celulă şi condamnată să execute în fiecare zi o cîtime anumită de muncă, aceasta fiind o condiţie ca să-şi poată căpăta hrana ; cine ştie ce mîncări dezgustătoare ! N-am aflat acest amănunt decît mult timp în urmă, după ce eu însumi am suferit

cîteva luni o aspră și plictisitoare pedeapsă. Deoarece guarzii n-au numit locul unde mă duceau, mi-am cunoscut soarta abia cînd am ajuns la „Saint-Lazare”. Aș fi ales mai degrabă moartea în acea clipă decît prăpastia în care mă simțem căzînd. Îmi făcusem o părere groaznică despre acea casă. Spaima mi s-a mărit și mai mult cînd, la intrare, paznicii m-au mai cercetat încă o dată, ca să se asigure că nu mi-a rămas vreo armă sau vreun alt mijloc de apărare. Starețul s-a ivit de îndată : fusese înștiințat de sosirea mea și m-a salutat cu multă blîndețe.

— Părinte, i-am spus, fără umiliri ! Decît să sufăr vreuna, mai bine îmi iau viața de o mie de ori.

— Nu, nu, domnule, mi-a răspuns el, poartă-te și dumneata bine și o să fim mulțumiți unul de altul.

M-a poftit să mă urc într-o cameră de sus ; l-am urmat fără cîrtire. Guarzii ne-au însoțit pînă la ușă ; starețul a intrat cu mine și le-a făcut semn să plece.

— Cum văd, sînt prizonierul dumneavoastră, i-am zis. Ei bine, părinte, ce aveți de gînd cu mine ?

S-a arătat încîntat că devenisem mai rezonabil și mi-a spus că datoria lui era să-mi insufle dragostea de virtute și de religie, iar a mea, să dau ascultare sfaturilor și îndemnurilor lui ; numai să vreau să-i întorc cît de cît atențiile ce le va avea pentru mine, și voi găsi destulă plăcere în singurătatea mea.

— A, plăcere !... am suspinat. Nu știți, părinte, că mie numai un singur lucru poate să-mi mai facă plăcere ?

— Ba știu, a răspuns el. Dar trag nădejde că înclinarea dumitale se va schimba.

Vorbele acestea m-au făcut să înțeleg că îmi cunoștea faptele, și poate și numele. L-am rugat să mă lămurească. Mi-a spus că, bineînțeles, era informat despre toate.

Pentru mine aceasta a fost cea mai aspră dintre toate pedepsele. M-am pornit pe plîns ; am vărsat un rîu de lacrimi, dînd toate semnele celei mai cumplite disperări. Nu izbuteam să îndur umilirea că voi ajunge de pomină printre cunoștințele mele, că voi fi rușinea familiei. Am trăit opt zile în cea mai cumplită descurajare, fără să pot să ascult pe nimeni, fără să mă gîndesc la altceva decît la ocară abătută asupra-mi. Nici gîndul la Manon nu-mi mai putea spori o durere atît de mare ; păstram amintirea ei în minte, dar numai ca un sim-

țămînt care precedase această nouă suferință ; stăpîna peste sufletul meu era acum rușinea, care-mi zăpăcea mințile.

Puține persoane cunosc forța acestor neobișnuite porniri ale inimii. Îndeobște, oamenii sînt supuși numai la patru sau cinci pasiuni, în cercul cărora își trăiesc viața și la care se reduc toate frămîntările lor. Luați-le iubirea și ura, plăcerea și durerea, speranța și teama, și ei nu vor mai simți nimic. Dar firile mai sensibile pot fi mișcate în mii de feluri. S-ar părea că acești oameni au mai mult de cinci simțuri, că pot primi idei și senzații care depășesc marginile obișnuite ale naturii ; și fiindcă au conștiința grandorii care-i înalță deasupra a tot ce-i vulgar, de nimic altceva nu sînt mai mîndri. Iată pricina pentru care ei îndură atît de greu disprețul și batjocura, iată de ce rușinea este pentru ei un simțămînt din cele mai violente.

Sufeream de această tristă superioritate la „Saint-Lazare”. Tristețea mea i-a părut starețului atît de copleșitoare, încît, temîndu-se de urmări, a crezut de datoria lui să-mi arate multă blîndețe și îngăduință. Mă vizita de două și de trei ori pe zi ; mă lua adesea cu el, să dăm o raită prin grădină ; mereu plin de zel, îmi dădea îndemnuri și sfaturi numai spre binele meu. Il primeam cu supunere blîndă, îi arătam recunoștință, iar el trăgea nădejde că mă va converti.

— Ești din fire atît de blajin, și de binevoitor, mi-a spus el într-o zi, încît nu pot înțelege greșelile de care ești învinuit. Două lucruri mă miră : primul, cum înzestrat cu atît de frumoase calități, te-ai putut deda desfrîului, iar celălalt, care mă uimește și mai mult, cum poți asculta cu atîta voie bună sfaturile și învățăturile mele după ce ai trăit atîta vreme în dezmăț. Dacă e pocăință, atunci ești un luminos exemplu de marea îndurare a cerului ; dacă e bunătate firească, atunci caracterul dumitale e minunat și mă face să sper că nu va fi nevoie să te ținem prea mult aici pînă să te aducem pe făgașul unei vieți cinstite și ordonate.

Am fost încîntat văzînd că are o părere atît de bună despre mine. M-am hotărît să i-o întăresc și mai mult printr-o purtare care să-l mulțumească pe deplin, încredințat fiind că era mijlocul cel mai sigur ca să-mi scurtez timpul de arest. I-am cerut cărți ; m-a lăsat să aleg ce voiam și a rămas mirat văzînd că mă hotărăsc pentru autori serioși. M-am prefăcut că-i studiez cu cea mai mare rîvnă ; în felul acesta dădeam

starețului, cu orice prilej, dovezi de schimbarea mea, așa cum dorea el.

Adevărul e că această schimbare nu era decît aparentă. Trebuie să mărturisesc că am jucat la „Saint-Lazare” rolul unui ipocrit. În loc să studiez, cînd rămîneam singur, îmi treceam vremea gemînd și tînguindu-mă de vrăjmășia soartei; blestemam închisoarea și tirania care mă țineau acolo. Cînd mi-am mai scuturat puțin deznădejdea în care mă azvîrlise rușinea, am căzut iarăși în gheare suferințelor dragostei. Lipsa lui Manon, faptul că nu știam nimic despre ea, teama că poate n-o voi mai vedea niciodată erau singurele puncte în jurul cărora se învîrteau tristețile mele meditații. Mi-o imaginam în brațele lui de G. M. ; gîndul acesta l-am avut de la început, căci, departe de a bănuî că și ea a fost supusă aceleiași pedepse ca și mine, eram sigur că m-a înlăturat numai ca să o poată el iubi în liniște. Astfel îmi treceam zilele și nopțile, care îmi păreau că durcă o eternitate ; nu speram să scap decît prin prefăcătorie ; observam cu atenție fața starețului în timp ce-mi vorbea, ca să înțeleg ce gîndește el despre mine; devenise un obiect de studiu, străduindu-mă în același timp să-i plac, socotindu-l arbitrul destinului meu. Mi-a fost ușor să recunosc că-mi era cu totul binevoitor și nu m-am mai îndoit că va fi bucuros să-mi facă un serviciu.

Într-o zi mi-am luat îndrăzneala să-l întreb dacă eliberarea mea atîrnă de el. Mi-a răspuns că stăpîn absolut nu era, dar avea nădejde că, pe mărturia lui, domnul de G. M., la a căru cerere mă arestase locotenentul-general de poliție, va consimți să mi se redea libertatea.

— Pot oare să sper, am urmat încetișor, că aceste două luni de arest ce le-am îndurat îi vor părea o ispășire îndesulătoare ?

Mi-a făgăduit să-i vorbească, dacă așa doream. L-am rugat stăruitor să-mi facă acest bine. Două zile în urmă m-a înștiințat că de G. M. a fost atît de mișcat de vorbele lui bune despre mine, încît nu numai că părea înclinat să mă lase să văd din nou lumina zilei, dar arătase chiar dorința să mă cunoască mai îndeaproape, gîndindu-se să vină la închisoare să mă vadă.

Deși prezența lui nu putea să-mi fie plăcută, am primit totuși vestea ca un semn că intrasem pe calea libertății.

A venit, într-adevăr, la „Saint-Lazare“. Mi s-a părut mai împunător și mai puțin prost decît acasă la Manon. Mi-a ținut un logos cu tîlc asupra urîtei mele purtări. A adăugat, pe semne ca să-și justifice propriul său dezmăț, că tot omul are slăbiciuni și că îi este îngăduit să-și procure unele plăceri pe care trupul le cere, dar că potlogăriile și minciuna mișelnică, nu merită decît pedeapsă. Îl ascultam cu o mutră supusă care părea a-l mulțumi ; nu m-am arătat jignit nici măcar la auzul cîtorva glume batjocoritoare pe care le-a făcut pe seama frăției mele cu Lescaut și cu Manon și pe seama „biserițelor“ pe care trebuia să le fi meșterit în număr destul de mare la „Saint-Lazare“, de vreme ce găseam atîta plăcere în această „pioasă“ îndeletnicire. Dar totodată i-a scăpat din gură, spre nefericirea lui și a mea, că și Manon o fi făcut cîteva biserițe frumusele la „Hôpital“. Cu toate că numele acestei închisori de femei m-a cutremurat de groază, am mai avut puterea să-l rog cu blîndețe pe de G. M. să mă lămurească totuși despre ce e vorba.

— Hei, da, a răspuns el, de două luni învață regulile cumințeniei acolo, la „Hôpital“ și-i doresc să fi tras tot atîta folos cît și dumneata aici, la „Saint-Lazare“.

De-aș fi fost amenințat cu închisoarea pe viață sau chiar moartea de s-ar fi ivit înainte-mi, nu mi-aș fi putut stăpîni furia la auzul îngrozitoarei vești. M-am aruncat asupra lui de G. M. cu o turbare de nebun, încît mi-am pierdut dintr-o dată jumătate din putere. Mi-a mai rămas însă destulă ca să-l trîntesc pe nemernic jos și să-l apuc de beregată. L-aș fi gîtit dacă zgomotul căderii și cîteva țipete ascuțite pe care abia a putut să le scoată n-ar fi atras în cameră pe stareț și cîteva călugări, care l-au scăpat din mîinile mele. Eu însumi îmi pierdusem puterea și abia îmi mai trăgeam sufletul.

— O, Dumnezeuule... am gemut printre suspine. Dreptate cerească ! Și eu mai trăiesc încă după asemenea mîrșăvie ?

Am vrut să mă arunc din nou asupra barbarului care-mi dăduse o lovitură de moarte. Cei de față m-au oprit. Dispararea mea, țipetele și plînsetele întreceau orice închipuire. Mă zbăteam ca un neom, încît toți cei de față se priveau unii pe alții cu tot atîta groază cît și mirare. Domnul de G. M. își îndreptă în acest timp peruca și cravata și, plin de ciudă că fusese maltratat în felul acesta, porunci starețului să mă țină

mai din scurt și să-mi aplice toate pedepsele care făcuseră faima casei „Saint-Lazare“.

— Nu, domnule, i-a spus starețul, nu ne purtăm în felul acesta cu tinerii de familie ca domnul cavalier. Mai ales că de obicei e blînd și supus ; aproape nu-mi vine să cred că a sărit la bătaie fără pricini îndreptățite.

Răspunsul l-a descumpănit cu totul pe domnul de G. M. A plecat amenințînd că va pune pe stareț cu botul pe labe, și pe mine, și pe toți cei care ar mai îndrăzni să-i stea împotriva.

Starețul a poruncit călugărilor să-l conducă, iar el a rămas cu mine. M-a rugat stăruitor să-i istorisesc ce se întîmplase.

— Ah, părinte, i-am spus, plîngînd într-una, ca un copil, închipuiți-vă cruzimea cea mai cumplită, imaginați-vă barbaria cea mai josnică ; aceasta e fapta pe care nemernicul de G. M. a avut lașitatea s-o înfăptuiască. Ah, mi-a străpuns inima ! N-am să-mi mai viu în fire niciodată... Vreau să vă povestesc tot, am adăugat, hohotind mereu de plîns. Sînteți un om bun, sînt sigur că vă va fi milă de mine.

I-am povestit pe scurt povestea dragostei vechi și de neînvins ce mă lega de Manon, i-am descris situația înfloritoare în care ne aflam înainte de a fi fost despuiați de proprii noștri servitori, i-am spus ce propuneri îi făcuse de G. M. iubitei mele, cum s-a încheiat tîrgul și felul în care a fost rupt. E drept că am înfățișat totul în felul cel mai favorabil nouă.

— Iată, am urmat, de unde se trage rîvna depusă de domnul de G. M. pentru convertirea mea. Cu trecerea de care se bucură, m-a putut închide aici dintr-o simplă dorință de răzbunare. L-aș ierta, părinte, dar asta nu-i tot : a arestat-o și pe ea, scumpa jumătate a ființei mele, da, a avut cruzimea asta, i-a făcut rușinea să o închidă la „Hôpital“, și a mai avut nerușinarea să-mi dea vestea el însuși, adineauri. La „Hôpital“, părinte ! O, cerule, fermecătoarea mea iubită, domnița mea, vîrîtă la „Hôpital“ ca cea mai mîrșavă femeie pierdută ! Putea-voi găsi destulă tărie ca să nu mor de rușine și de durere ?

Văzîndu-mă în așa hal de suferință, bunul stareț se strădui să mi-o aline. Mi-a spus că aventura mea o cunoaște însă sub o altă față de cum i-o povestisem eu ; e adevărat, știa că duc o viață dezordonată, dar își închipuise că domnul de G. M. se interesa de mine numai din stimă și prietenie pentru familia mea ; lămuririle pe care i le dăduse la asta se refereau ;

dar ceea ce afla acum de la mine schimba mult lucrurile: și nu se îndoia că raportul amănunțit pe care se gîndește să-l facă domnului locotenent-general de poliție va contribui la eliberarea mea. M-a întrebat apoi de ce n-am încercat să-mi vestesc familia, de vreme ce ea n-a contribuit cu nici un fel la închiderea mea. I-am răspuns că tăcusem de teama durerii pe care i-aș fi pricinuit-o tatii și mai ales de rușinea pe care aș fi simțit-o eu însumi. În cele din urmă mi-a făgăduit să se ducă de îndată la locotenentul-general de poliție.

— Bine-ar fi, a adăugat el, să pot preîntîmpina răul pe care sînt sigur că ți-l va face domnul de G. M. care a ieșit de aici destul de furios și care, pe deasupra, mai e și destul de puternic ca să se facă temut.

Am așteptat întoarcerea starețului zbugiumîndu-mă ca un nenorocit în ajunul sentinței. Era un chin de nedescris pentru mine să mi-o închipui pe Manon la „Hôpital“. În afară de urîta faimă a acestei pușcării, nici nu știam măcar cum era tratată; amintirea unor amănunte auzite despre acea casă a groazei făcea să-mi sporească în fiecare clipă furia. Eram atît de hotărît să alerg în ajutorul iubitei mele, cu orice risc și prin orice mijloace, încît aș fi fost gata să dau și foc dacă altfel n-aș fi putut ieși.

Am stat așadar să chibzuiesc pe ce cale să apuc în cazul cînd locotenentul-general de poliție mă va mai ține închis împotriva voinței mele. Mi-am pus mintea la încercare; am luat la rînd toate posibilitățile, dar n-am găsit nimic care să-mi asigure o evadare fără primejdii și m-am temut că, după o încercare neizbutită, mă vor ține și mai strîns închis. Aveam cîțiva prieteni de la care aș fi putut nădăjdui un ajutor, dar prin ce mijloc să le aduc la cunoștință situația mea? În cele din urmă m-am oprit asupra unui plan pe care-l crezui destul de dibaci ca să izbutească; l-am lăsat deocamdată deoparte, ca să-l întocmesc și mai amănunțit după întoarcerea starețului, în cazul cînd demersul acestuia va fi fost zadarnic.

Starețul s-a întors curînd. Nu i-am zărit însă pe față nici urmă din bucuria care însoțește o veste bună.

— I-am vorbit domnului locotenent-general de poliție, mi-a spus el, dar am ajuns prea tîrziu. Domnul de G. M., cum a plecat de aici, s-a dus gloriu la el și i-a împuiat capul cu atîtea lucruri urîte despre dîmneata, încît acesta tocmai se pregătea să-mi trimită noi ordine, ca să te țin și mai strîns. Îndată

Însă ce i-am făcut cunoscut cum stau lucrurile, mi-a părut mult mai împlăcut ; a râs puțin de neînfrînarea acelui moșulică de G. M., apoi mi-a spus că e nevoit totuși să-i dea satisfacție, așa că șase luni tot trebuie să mai stai aici, mai ales că, a adăugat el, șederea la noi nu poate decît să-ți folosească. Mi-a dat în grijă să fii bine tratat și te asigur că din partea mea nu vei avea de ce să te plîngi.

Istorisirea blajinului stareț a fost destul de lungă ca să-mi lase timp să mă gîndesc. Mi-am dat seama că-mi voi pune în primejdie planul dacă m-aș arăta prea grăbit să-mi recapăt libertatea. I-am spus, dimpotrivă, că deoarece trebuie să mai rămîn, simt o dulce mîngîiere avînd măcar stima lui. Păstrîndu-mi cumpătul, l-am rugat apoi să-mi facă un serviciu, fără însemnătate pentru nimeni, dar care m-ar liniști mult, și anume, să înștiințeze pe un prieten al meu, un preot sfînt, care locuia la „Saint-Sulpice“ că mă aflu la „Saint-Lazare“ și să-mi îngăduie să primesc din cînd în cînd vizita lui.

Era vorba de amicul meu Tiberge ; nu doar că așteptam de la el ajutorul trebuincios eliberării mele, dar avea să pună și el umărul, fără ca măcar să-și dea seama ce face. Într-un cuvînt, iată care era planul meu : voiam să-i scriu lui Lescaut și să-l însărcinez pe el și pe prietenii noștri comuni să mă scoată din închisoare. Primul hop mai greu de trecut era ca scrisoarea să ajungă în mîna lui Lescaut ; serviciul acesta trebuia să mi-l facă Tiberge. Dar fiindcă el știa că acesta era fratele iubitei mele, m-am temut că nu va voi să primească însărcinarea. Atunci iată ce m-am gîndit : să închid plicul către Lescaut într-un alt plic adresat unui prieten de încredere, pe care să-l rog să-l ducă repede pe cel dintîi la adresă ; trebuia neapărat să dau ochii cu Lescaut, pentru a hotărî împreună ce măsuri aveam de luat ; îi scriam astfel să vină la „Saint-Lazare“ și să ceară voie să mă vadă dîndu-se drept fratele meu mai mare, anume sosit la Paris pentru a afla ce mi s-a întîmplat. Starețul l-a înștiințat deci pe Tiberge că doream să-i vorbesc. Credinciosul meu prieten nu mă pierduse cu totul din vedere, aflase despre aventura mea, știa că eram la „Saint-Lazare“ și poate că nu-i părea rău de năpasta care mă lovise crezînd că ea mă va aduce pe calea cea dreaptă. A venit numai decît la mine.

Convorbirea noastră a fost cît se poate de prietenoasă. Tiberge ținea să-mi cunoască gîndurile ; i-am deschis larg inima, tăinuindu-i numai planul fugii mele.

— Nu vreau, scumpul meu prieten, i-am spus, să par în ochii tăi ceea ce nu sînt ! Dacă nădăjduiai să găsești aici un om cumînt, cu dorințele potolite, un ușuratic trezit de pedepsele cerului, într-un cuvînt, o inimă eliberată din lanțurile dragostei, vindecată de farmecele lui Manon, te înșeli. Mă găsești tot așa cum m-ai lăsat acum patru luni ; tot atît de îndrăgostit și la fel de nefericit din pricina acestei iubiri fatale, în care îmi caut fără odihnă fericirea.

Mi-a răspuns că mărturisirea aceasta mă face de neiertat, că și alții păcătuiau, amăgiți și îmbătați de falsa fericire a viciului pînă într-atît, că ajungeau să-l prefere virtuții, dar pe ei, cel puțin, îi tîrau nălucirile fericirii rîvnite, erau victime ale aparenței, în timp ce mie femeia iubită nu-mi aduce decît păcat și năpastă, așa că, dacă vreau cu tot dinadinsul să alunec în prăpastia nenorocirii și a crimei, el vede în asta o contradicere între idei și purtări care nu face cinste judecății mele.

— Tiberge, i-am spus, ce ușor poți să învingi cînd atacurile rămîn fără împotrivire. Lasă-mă să-ți argumentez la rîndul meu. Poți pretinde că virtutea e scutită de suferințe, de piedici și de neliniște ? Ce nume dai atunci închisorilor, crucificărilor, supliciilor tiranilor ? Ai să repeți, ca misticii, că tot ce chinuiește trupul devine o fericire pentru suflet ? N-ai îndrăzni, e un paradox fără noimă ! Fericirea pe care mi-o arăți e deci amestecată cu mii de suferințe, sau, mai precis, nu-i decît un păienjenis de nenorociri, prin care te silești să răzbați la lumină. Dar dacă imaginația te face să găsești plăcere tocmai în aceste rele, dat fiind că ele te pot duce la ținta dorită, de ce vezi la mine contradicere și nebunie într-o înclinare asemănătoare ? O iubesc pe Manon, și cîu prețul a mii de suferințe tind să trăiesc fericit și liniștit lîngă ea. Calea pe care merg e plină de necazuri, dar speranța de a ajunge la liman împrășteie durerea. Și află că m-aș socoti despăgubit de toate supărările prin care trec dac-ar fi să petrec numai o singură clipă lîngă iubita mea. Totul mi se pare așadar la fel și dinspre partea ta, și dinspre a mea, sau, dacă-i vorba de vreo deosebire, apoi ea vine în sprijinul meu, căci fericirea pe care eu o caut e la doi pași de mine, pe cînd cealaltă e tare depărtată. A mea e de aceeași natură cu suferința, adică o poate

simți și trupul, pe cînd cealaltă e necunoscută, sigură numai prin puterea credinței.

Auzindu-mă cum judec, Tiberge s-a arătat, pur și simplu, îngrozit. Dîndu-se doi pași îndărăt, mi-a spus, încruntîndu-se, că vorbele mele nu numai că jigneau bunul-simț, dar alcătuiau o judecată plină de nelegiuire și necredință.

— Căci, a adăugat el, compararea țiței suferințelor tale cu aceea propovăduită de religie este o idee din cele mai ușurate și mai monstruoase.

— Mărturisesc, i-am răspuns, că nu e justă, dar bagă de seamă că nu asupra ei se îndreaptă raționamentul meu. Am urmărit să explic ceea ce tu privești ca o contradicție în stăruința mea pentru o iubire nefericită și cred că am dovedit perfect că, dacă în adevăr așa este, nici tu n-ai putea să scapi mai mult decît mine de această contradicție. Numai din unghiul acesta de vedere am arătat că lucrurile se aseamănă, și-mi susțin părerea. Îmi vei răspunde că scopul final al virtuții este infinit superior celui al dragostei. Cine ar spune că nu-i așa ? Dar parcă despre asta e vorba ? Sau despre puterea ce o au și una, și alta de a ne face să îndurăm suferințele ? Să judecăm acum lucrurile după urmări. Cîți dezertori poți număra de pe tărîmul sever al virtuții și cîți de pe acela al dragostei ? Îmi vei răspunde că suferințele întîlnite pe calea binelui nu sînt de neînlăturat și nici necesare, că astăzi nu mai există tirani și crucificări, că sumedenie de oameni virtuoși duc o viață bună și liniștită. Îți voi răspunde atunci că sînt și iubiri pașnice și norocoase, și iată și un argument care vine cu tărie în sprijinul meu, anume că amorul, deși te înșală adesea, cel puțin nu-ți făgăduiește decît satisfacții și bucurii, pe cînd religia pretinde practici triste și umilitoare. Nu te înspăimînta, am adăugat, văzîndu-l că se întunecă de mîhnire. Singurul lucru pe care vreau să-l scot la lumină e acesta : ca să dezgusti o inimă de dragoste, cea mai proastă metodă este să defăimezi plăcerile și să-i făgăduiești fericirea pe calca virtuții. Așa cum sîntem făcuți noi, oamenii, un lucru e sigur : fericirea noastră stă în plăcere ; desfid pe oricine ar afirma contrariul. Iar inima nu are nevoie să se întrebe prea mult ca să-și dea seama că dintre toate plăcerile, cele mai dulci sînt cele ale dragostei. Inima își dă curînd seama că e înșelată cînd i se făgăduiesc lucruri mai pline de farmec decît dragostea, de aceea nu se mai încrede pe urmă nici în cele mai

sigure făgăduieli. Predicatori, voi, care vreți să mă întoarceți pe calea virtuții, spuneți-mi că această cale e neapărat necesară, dar nu-mi ascundeți cât e de aspră și anevoioasă ! Vă dau voie să afirmați că desfătările dragostei sînt trecătoare, că sînt oprite, că vor fi urmate de suferințe veșnice, ceea ce mă va impresiona cel mai mult, că renunțarea la ele va fi cu atît mai mare răsplătită cu cît acele bucurii jertfite vor fi fost mai dulci și mai pline de farmec, dar mărturisiți în același timp că așa cum e plămădită inima noastră, numai aceste desfătări ne dăruiesc, aici pe pămînt, fericirea desăvîrșită.

Partea din urmă a cuvîntării mele i-a redat lui Tiberge buna dispoziție. S-a învoit că era și un dram de adevăr în spusesele mele. Singura obiecție pe care a ridicat-o a fost să mă întrebe de ce nu-mi urmez propriile principii, jertfindu-mi dragostea în nădejdea acelei răsplăți despre care îmi făceam o idee atît de înaltă.

— O, dragul meu ! i-am răspuns. Asta-i punctul meu slab. Recunosc, vai, că ar fi de datoria mea să-mi potrivesc fapta după vorbă, dar parcă îmi stă în putință un asemenea lucru ? De cîte ajutoare dinafară n-aș avea nevoie ca să uit farmece iubitei mele ?

— Dumnezeu să mă ierte, mi-a răspuns Tiberge. Mi se pare că ai devenit jansenist.

— Nu știu ce am devenit și nu văd tocmai limpede ce ar trebui să devin, dar de simțit, simt prea bine cît adevăr e în doctrina aceasta.

Convorbirea noastră a avut totuși o urmare bună : a reînviat mila prietenului meu pentru mine. El a înțeles că în viața mea dezordonată se află mai multă slăbiciune decît porniri rele. Pînă la urmă, prietenia lui pentru mine l-a îndrăgostit să-mi vină în ajutor ; fără el, mai mult ca sigur că aș fi pierit. Nu i-am pomenit totuși nimic despre planul de a fugi din „Saint-Lazare“. L-am rugat numai să-mi ducă scrisoarea ; o pregătisem înainte de venirea lui, și nu mi-au lipsit motivele ca să prezint în culori din cele mai frumoase nevoia acestei misive. S-a ținut de cuvînt și a predat-o ; înainte de sfîrșitul zilei, a primit și Lescaut plicul vîrît înăuntru, adresat lui.

A doua zi a și venit să mă vadă, intrînd fără nici o greutate sub numele fratelui meu. Am simțit o bucurie nespusă cînd l-am văzut apărînd în cameră. M-am dus să închid ușa cu cheia.

— Să nu pierdem nici o clipă, i-am spus ; dă-mi noutăți despre Manon și sfătuiește-mă cum să-mi frîng lanțurile.

M-a asigurat că nu și-a mai văzut sora din ajunul zilei în care am fost închis ; că n-a aflat de soarta ei și a mea decît după multă alergătură și cercetări ; că s-a dus de două-trei ori la „Hôpital“, dar că nu i s-a dat voie să-i vorbească.

— Nenorocitul de G. M., am strigat, ai să-mi plătești scump asta !

— În privința eliberării tale, a urmat Lescaut, treaba e mai puțin ușoară decît crezi. Aseară am pierdut cîteva ore cu doi prieteni ai mei ca să cercetăm casa asta pe dinafară și ne-am dat seama că de vreme ce ferestrele tale dau într-o curte înconjurată de clădiri, așa cum mi-ai scris, ar fi greu de tot să te scoatem. Și-apoi ești la etajul al treilea și nu putem să introducem aici nici scări, nici frînghii. Nu văd, prin urmare, nici un mijloc de scăpare. Trebuie dar să găsești aici, în casă, mijlocul de a ieși.

— Nu, i-am răspuns, am examinat tot, mai ales de cînd prin bunăvoința starețului arestul meu e mai puțin aspru. Ușa camerei nu mai e încuiată, am toată libertatea să mă plimb prin coridoarele călugărilor. Dar la fiecare scară sînt uși grele care rămîn închise cu cheia zi și noapte, astfel că e peste putință să scap numai prin dibăcie. A, stai ! am exclamat, străbătut de un gînd și întîrziînd puțin asupra lui, căci mi se părea minunat. Ai putea să-mi aduci un pistol ?

— Nimic mai ușor, a răspuns Lescaut, dar ce, vrei să ucizi pe cineva ?

L-am asigurat că mă gîndeam atît de puțin la un omor, încît nici măcar nu era nevoie să fie încărcat pistolul.

— Adu-mi-l mîine, am adăugat, și caută să te afli, negreșit, seara la unsprezece peste drum de poarta clădirii, împreună cu doi sau trei prieteni de-ai noștri. Sper să putem pleca împreună.

M-a năpădit cu întrebări ca să afle amănunte, dar i-a fost degeaba osteneala. I-am spus că o ispravă ca asta, așa cum mi se înfiripa mie în gînd, nu poate părea cuminte decît după ce a izbutit. L-am rugat să-și scurteze vizita, ca să poată intra mai ușor a doua zi. A fost primit tot atît de ușor ca și în ajun. Înfățișarea lui era atît de gravă, încît nimeni nu și-ar fi închipuit că nu-i un om de onoare.

Cînd mi-am văzut în mîini unealta libertății mele, aproape că nu m-am îndoit de izbînda planului. Era îndrăzneț, nebunesc, dar de ce n-aș fi fost în stare, însuflețit de-o asemenea țintă ? Observasem, de îndată ce mi s-a îngăduit să ies din cameră și să mă plimb pe coridoare, că portarul aducea în fiecare seară starețului cheile de la toate ușile : după aceea se lăsa o tăcere adîncă în toată casa, semn că toți s-au retras în chiliile lor. Puteam astfel să trec fără piedici — printr-un coridor de comunicație — din camera mea în aceea a starețului. Hotărîsem să-i iau cheile, înspăimîntîndu-l cu pistolul dacă se împotrivea și să mă servesc de ele ca să ies în stradă. Am așteptat cu nădărnici clipa potrivită. Portarul a venit, ca de obicei, pe la ceasurile 9. Am lăsat să mai treacă o oră, ca să fiu sigur că dorm toți, și călugării, și servitorii. Apoi am pornit, cu arma într-o mînă și cu lumînarea aprinsă în cealaltă. Am bătut încetîșor la ușa starețului, ca să-l trezesc fără gălăgie. La a doua bătaie m-a auzit și, închipuindu-și desigur că bate vreun călugăr care se simțea rău și avea nevoie de vreun ajutor, s-a sculat din pat să deschidă. A avut totuși prevederea să întrebe prin ușă cine este și ce vrea. Am fost nevoit să-mi spun numele, dar mi-am luat un ton plîngăreț, ca să-l fac să creadă că nu mă simt bine.

— Ha, dumneata ești, fiule ? mi-a spus deschizîndu-mi ușa. Ce te aduce la mine atît de tîrziu ?

Am intrat înăuntru, l-am tras în colțul cel mai depărtat de ușă și i-am spus răspicat că mi-e peste putință să mai stau la „Saint-Lazare“, că noaptea e prielnică pentru a ieși fără să fiu văzut și că mă încredeam în prietenia lui, nădăjduind că va consimți să-mi descuiе ușile sau să-mi dea cheile să le deschid eu.

Rugămîntea mea îl luă pe nepregătite. A rămas cîtva timp cu ochii ațintiți asupra mea, fără să-mi răspundă. Cum n-aveam vreme de pierdut, am început din nou vorba : i-am spus că sînt foarte mișcat de bunătatea ce-mi arătase, dar că libertatea fiind cel mai de preț din toate bunurile, mai ales pentru mine, căruia îi fusese pe nedrept răpită, eram hotărît să mi-o recapăt chiar în noaptea aceea, cu orice risc ; de teamă să nu-i vină pofta să ridice glasul ca să cheme pe cineva, i-am arătat că aveam sub tunică un vrednic temci de tăcere.

— Un pistol ? a spus el. Cum, fiule, vrei să-mi ridici viața ? Așa mă răsplătești pentru stima și considerația ce ți-am arătat ?

— Ferească Dumnezeu, părinte ! i-am răspuns. Ai prea multă minte și judecată ca să mă faci să ajung pînă acolo, dar înțelege, vreau să fiu liber, și sînt atît de hotărît să ies de aici, încît dacă planul meu se năruie din pricina dumitale, s-a isprăvit atunci și cu dumneata !

— Dar, fiule dragă, a bîlguir el speriat și galben ca ceara, ce ți-am făcut eu ? Din ce pricină îmi dorești moartea ?

— Ei, nu-i vorba de asta ! i-am răspuns nerăbdător. N-am de gînd să te omor. Dacă vrei să trăiești, deschide-mi ușile, și-ți rămîn cel mai bun prieten.

Am zărit cheile pe masă. Le-am luat și l-am rugat pe stareț să mă urmeze fără să facă zgomot. S-a văzut silit să se hotărască. Pe măsură ce înaintam și deschidea cîte o ușă, repeta cu un oftat :

— Ah, fiule, ah, cine-ar fi crezut una ca asta !...

— Fără zgomot, părinte, repetam și eu de fiecare dată.

Am ajuns în cele din urmă la bariera care închidea drumul către ușa mare dinspre stradă. Pe cînd starețul se grăbea să o deschidă și eu stăteam în spatele lui, cu lumînarea într-o mîna și cu arma în cealaltă, socotindu-mă ca și liber, iată că un servitor care dormea într-o chilie alăturată, auzind zgomot de zăvoare, se scoală și bagă capul pe ușă. Starețul l-a crezut în stare să pună mîna pe mine ; i-a poruncit, cu destulă neprevvedere, să-i vină în ajutor. Era un vlăjgan cio-lănos, care se aruncă asupra mea fără șovăire. Cu el n-am mai stat la tocmeală ; i-am trimis un glonte drept în piept.

— Iată ce s-a întîmplat din pricina dumitale, părinte, i-am spus cu oarecare semeție călăuzei mele. Dar lasă asta, isprăvește ce-ai început ! și l-am împins către ultima ușă.

N-a îndrăznit să nu deschidă. Am ieșit în stradă răsufînd ușurat. La patru pași mai încolo, Lescaut mă aștepta, cu doi prieteni, după cum făgăduise. Ne-am îndepărtat. Lescaut mă întrebă dacă i s-a părut sau într-adevăr a auzit un pocnet de pistol.

— E vina dumitale, i-am spus. De ce mi l-ai adus încărcat ?

Totuși, i-am mulțumit că a avut prevederea aceasta, fără de care aș mai fi stat încă multă vreme la „Saint-Lazare“. Ne-am petrecut noaptea într-un birt unde am mai prins

puteri după postul la care fusesem constrâns aproape trei luni. Dar nu m-am putut ospăta cu plăcere ; sufeream cumplit fără Manon.

— Trebuie s-o eliberăm, le-am spus celor trei prieteni. Nu mi-am dorit libertatea decît în acest scop. Cer ajutorul dibăciei voastre ; în ce mă privește, îmi voi pune în joc și viața.

Lescaut, căruia nu-i lipseau judecata și prevederea, îmi înfățișă lucrurile așa cum erau : în treaba asta, a spus el, trebuie să pornim la pas, să strîngem hățurile ; evadarea mea de la „Saint-Lazare” și nenorocirea ce s-a întîmplat la ieșire au să facă zgomot, fără îndoială ; locotenentul-general de poliție va pune să mă caute, iar brațele lui sînt destul de lungi ; în sfîrșit, dacă nu vreau să mă expun la ceva mai rău decît „Saint-Lazare”, cel mai nimerit lucru ar fi să stau ascuns, închis în casă, măcar cîteva zile, timp în care răbufnirea de furie a dușmanilor mei avea probabil să se stingă. Era un sfat înțelept, dar nu tot astfel era și omul care trebuia să-l urmeze. Încetineala și cruțarea nu se potriveau de loc cu înflăcărarea mea ; m-am mărginit să făgăduiesc că voi dormi toată ziua următoare. Lescaut m-a încuiat în camera lui și am rămas acolo pînă seara.

O parte din timpul acesta l-am petrecut întocmind planuri și născocind felurite mijloace ca să o ajut pe Manon. Eram aproape sigur că în închisoarea ei se putea pătrunde și mai greu decît la „Saint-Lazare”. Nu mai putea fi vorba de forță și violență, trebuia găsit un tertip ; dar nici zeița născocirilor n-ar fi știut de unde să înceapă. Nevăzînd nici o geană de lumină, am lăsat examinarea acestei situații pe mai tîrziu, după ce voi fi luat cîteva informații asupra felului cum era întocmit „Hôpital”-ul.

O dată cu căderea nopții, avînd posibilitatea să acționez, l-am rugat pe Lescaut să mă însoțească pînă acolo. Am intrat în vorbă cu unul din portari care mi-a părut mai de înțeles. M-am dat drept un străin, căruia îi fusese grozav de lăudată această închisoare în ceea ce privește ordinea în care era ținută. I-am cerut cele mai mici amănunte și, din una în alta, am ajuns să-l întreb și despre administratori, rugîndu-l să mi-i numească și să-mi arate în ce constă atribuțiile lor. Răspunsul la această ultimă întrebare mi-a sugerat o idee minunată, de care pînă la urmă m-am și servit. Am întrebat, acesta fiind absolut necesar scopurilor mele,

dacă domnii aceia au copii. Paznicul mi-a răspuns că informații sigure nu mi-ar putea da ; știa numai că domnul de T., unul din principalii administratori, aveau un fiu în vîrstă de înșurătoare ; îl văzuse venind adeseori cu tatăl său la „Hôpital“. Știrea aceasta îmi fu de ajuns. Am curmat îndată vorba și, întorcîndu-mă acasă la Lescaut, i-am împărtășit planul care-mi încolțise în minte.

— Îmi închipui, i-am spus, că domnul de T., fiul, fiind bogat și de bună familie, trebuie să fie dedat plăcerilor, ca mai toți tinerii de vîrsta lui. Nu se poate să fie deci dușman al femeilor și nici atît de prost crescut încît să nu dea o mîna de ajutor într-o aventură de dragoste. Mi-am pus în minte să-l fac părtaș la liberarea lui Manon. Dacă va fi fiind un om cumsecade și cu simțire, ne va ajuta din generozitate. Dacă nu e totuși străin de acest simțămînt, tot o să facă el ceva pentru o fată drăguță, măcar în nădejdea că va atrage și asupra-i o parte din bunăvoința ei. Trebuie să-i vorbesc ; nu mai amîn decît pînă mîine. Mă simt atît de îmbărbătat de planul meu, încît văd în asta un semn bun.

Lescaut a recunoscut și el că ideea mea avea și unele părți bune și că existau oarecare sorți de izbîndă pe călăușul asta. În noaptea aceea, am fost mai puțin trist.

A doua zi dimineța, îmbrăcat mai curățel — cît mi-a fost cu putință în halul de sărăcie în care mă aflam — m-am dus cu o birjă la locuința domnului de T. L-a mișcat vizita unui necunoscut. Fizionomia acestui tînăr și politețea cu care m-a primit mi s-au părut de bun augur. I-am spus lămurit ce vreau ; ca să-i stimulez simțămintele, i-am vorbit de pasiunea mea și de frumusețea iubitei mele ca despre două culmi care nu se puteau egala decît una pe cealaltă. Mi-a răspuns că, deși nu a văzut-o niciodată pe Manon, a auzit vorbindu-se de ea, dacă-i vorba de aceea care a fost iubita bătrînului de G. M. Nu m-am îndoit că era informat și despre contribuția mea în această aventură ; ca să-l cîștig și mai mult, făcîndu-mi un merit din încrederea ce-i arătam, i-am povestit tot ce ni se întîmplase lui Manon și mie.

— Iată, domnule, am continuat, viața și inima mea le pun acum în mîinile duminale. Amîndouă îmi sînt la fel de scumpe. Nu m-am ferit să vorbesc pentru că am aflat cît ești de generos, apoi, fiindcă avem cam aceeași vîrstă, nădăjduiesc că există potrivire și în înclinările noastre.

A păruș foarte mirat de această dovadă de sinceritate și candoare. A răspuns ca un om de lume, înzestrat cu simțăminte frumoase, pe care nu în lume le capeți, dar pe care adesea le pierzi. Mi-a spus că vizita mea o pune în rîndul întîmplărilor lui fericite, că prietenia ce i-o arăt o va considera drept un bun prețios și se va strădui să o merite prin zelul cu care mă va servi. Nu a făgăduit să mi-o redea pe Manon, deoarece, a spus el, avea prea puțină trecere, și nici de aceea nu era prea sigur, dar s-a oferit să-mi înlesnească bucuria de-a o vedea și să încerce tot ce-i va sta în putință ca să mi-o readucă în brațe. Am rămas mai mulțumit de făgăduielile lui șovăielnice decît de toate asigurările pe care mi le-ar fi dat că mă va ajuta. Căci vedeam în aceste făgăduieli modeste dovada unei sincerități care mă încînta. Într-un cuvînt, speram că-mi va face mult bine. Numai la făgăduiala că o voi revedea pe Manon și aș fi fost gata să sar și în foc pentru el ! I-am arătat ce simțeam, numai în parte, dar într-un mod care l-a încredințat că nu eram un om rău. Ne-am îmbrățișat cu toată dragostea ; ne împrietenisem pentru că eram amîndoi buni la inimă, prin înclinarea firească a unui om iubitor și generos către un alt om care-i seamănă. Dovezile de stimă ce-mi dădea le-a dus și mai departe : chibzuind asupra întîmplărilor mele și ținînd seama că, abia ieșit de la „Saint-Lazare“, eram desigur strîmtorât, mi-a oferit punga lui, stăruind să o iau. N-am primit, dar am ținut să-i spun :

— E prea mult, domnul meu. Dacă prin bunătatea și prietenia dumitale mă faci să o revăd pe iubita mea Manon, îți rămîn obligat toată viața. Iar dacă mi-o vei da-o cu totul pe ființa aceasta scumpă, nici vărsîndu-mi sîngele ca să te servesc nu mă voi socoti achitat.

Nu ne-am despărțit decît după ce am fixat ora și locul unde să ne revedem chiar în după-amiaza aceea ; din bunătate, nu m-a amînat pe a doua zi. L-am așteptat într-o cafenea, unde a venit și el pe la ora 4, apoi am pornit împreună spre „Hôpital“. Traversînd curtea închisorii, îmi tremurau genunchii.

„Putere a dragostei ! îmi ziceam. Voi vedea pe idolul inimii mele, pricina atîtor lacrimi și neliniști. Cerule ! Ține-mă în viață măcar pînă ajung la ea, pe urmă fă cu mine ce vrei, o altă favoare nu-ți mai cer !“

Domnul de T. a vorbit cu portarul și câțiva paznici ; toți se grăbeau să-l mulțumească, oferindu-și serviciile în măsura în care depindeau de ei. I s-a arătat aripa în care se afla celula lui Manon, și un gardian ne-a condus acolo, tocmai acela în grija căruia ea era dată și care ținea în mână o cheie uriașă, îngrozitoare, cheia celulei. L-am întrebat cum își trece vremea Manon în închisoare. Mi-a răspuns că e de o blândețe îngerească, n-a ieșit niciodată din gura ei vreo vorbă mai aspră ; că a plîns fără contenire în cele dintîi șase săptămîni de la venire, dar de cîtăva vreme pare că-și privește nenorocirea cu mai mult curaj, e mai răbdătoare și coase de dimineață pînă seara, în afară de cîteva ceasuri pe care și le petrece citind. L-am mai întrebat pe gardian dacă are tot ce-i trebuie ; mi-a dat toate asigurările că nu i-a lipsit niciodată nimic din ceea ce îi era necesar.

Ne-am apropiat de ușa ei. Inima îmi bătea nebunește. I-am spus domnului de T. :

— Intră singur și vestește-o că am venit. Mă tem să nu se tulbure prea mult văzîndu-mă pe neașteptate.

Ușa ne-a fost deschisă. Eu am rămas în gang, dar auzeam tot ce se vorbea înăuntru. Domnul de T. îi spunea că vine să-i aducă puțină mîngîiere, că era unul din prietenii mei și ținea mult la fericirea noastră. Ea l-a întrebat, cu vioiciune, dacă a aflat, în fine, ce am devenit. El i-a făgăduit să mă aducă la picioarele ei tot atît de iubitor, tot atît de credincios pe cît ar putea ea dori.

— Cînd ? a întrebat Manon.

— Și astăzi, i-a răspuns el ; clipa aceasta fericită nu va întîrzia ; ar putea să se ivească pe loc dacă așa dorești !

Manon a înțeles că eram acolo. Am intrat tocmai cînd ea se năpustea spre ușă. Ne-am îmbrățișat cu înflăcărare, cu acca văpaie de duioșie pe care numai o despărțire de trei luni o poate aprinde în inimile celor îndrăgostiți. Suspine, jumătăți de cuvinte, mii de vorbe de dragoste pline de dor au alcătuit timp de un sfert de ceas o priveliște care l-a înduioșat pe domnul de T.

— Te pizmuiesc, mi-a spus, silindu-mă să stau jos ; aș prefera o iubită atît de frumoasă și de pasionată chiar și celui mai glorios viitor !

— Da, i-am răspuns, ca să-mi asigur fericirea de a fi iubit de ea, aș disprețui toate împărățiile din lume !

Tot restul atît de doritei convorbiri a fost nespus de duios. Biata Manon mi-a povestit întîmplările ei şi eu pe ale mele. Am plîns amar văzînd starea în care se găsea ea şi amintindu-mi de aceea din care eu abia scăpasem. Domnul de T. ne-a consolat prin noi făgăduieli că se va pune în mişcare, cu tot sufletul, ca să ne curme chinurile. Ne-a sfătuit să nu lungim prea mult convorbirea de faţă, pentru a-i fi mai uşor să ne mai înlesnească şi altele. I-am primit sfatul cu nespus de multă greutate. Manon, mai ales, nu se hotăra să mă lase să plec. De o sută de ori m-am sculat şi de o sută de ori ea m-a silit să mă aşez din nou pe scaun ; mă trăgea de haine, de mîini...

— Vai, unde mă laşi ? Cine mă poate asigura că o să te mai văd ?

Domnul de T. i-a făgăduit că va veni cît mai des să o vadă, împreună cu mine, şi a adăugat glumeţ :

— Unde te lăsăm ? Locul ăsta nu trebuie să-l mai numim „Hôpital“, ci Versailles, doamnă, de cînd în cuprinsul lui sălăşuieşte o fiinţă care merită să domnească peste toate inimile !

Ieşind de acolo, am dat un bacşiş bun gardianului, obligîndu-l să aibă cît mai multă grijă de Manon. Omul avea un suflet mai puţin josnic şi aspru decît fîrtaţii lui. Fusesse de faţă la întrevederea noastră, duioasa scenă petrecută îmi mişcase inima. Cu ludovicul de aur pe care i l-am dăruit mi l-am apropiat şi mai mult ; pe cînd coboram în curte, m-a tras la o parte.

— Domnule, mi-a spus, dacă aţi binevoi să mă luaţi în serviciul dumneavoastră, sau măcar să-mi daţi o recompensă cuviincioasă ca să fiu despăgubit de pierderea slujbei ăsteia, cred că mi-ar fi uşor s-o scot de aici pe domnişoara Manon.

Am ciulit urechea la propunerea lui şi, cu toate că eram lefter, i-am făgăduit mai mult decît dorea el. În sinea mea socoteam că voi fi oricînd în stare să răsplătesc un om de condiţia lui.

— Fii încredinţat, dragul meu, că voi face pentru tine tot ce vei dori ; norocul tău va merge mîna în mîna cu al meu.

Am voit să ştiu ce mijloace se gîndea să folosească.

— Păi de care altul decît să-i deschid seara uşa celulei şi s-o însoţesc pînă la poartă, unde dumneavoastră trebuie să fiţi gata s-o primiţi ?

L-am întrebat dacă nu era primejdie să fie observată pe cînd trecea prin ganguri și curți. A recunoscut că oarecare primejdie putea fi, dar ca să izbutești trebuie să încerci. Deși îmi creștea inima văzîndu-l atît de hotărît, am chemat și pe domnul de T. să-i spun ce plănuisem și să-i arăt ce îndoieli aveam... Numai că obiecțiile lui au fost și mai numeroase decît ale mele. Era de părere că Manon putea foarte bine să scape în felul acesta.

— Dar dacă va fi recunoscută, a urmat el, dacă va fi arestată fugind, s-ar putea să fie pierdută pentru totdeauna. Și altminteri va trebui să plecați imediat din Paris; aici niciodată nu veți fi la adăpost de cercetări. Iar urmărirea se va face cu și mai multă strășnicie de data asta, și a dumitale, și a ei. Un bărbat se poate strecura mai ușor cînd e singur, dar îi este cu neputință să nu fie descoperit cînd e însoțit de o femeie frumoasă.

Oricît temei mi se părea că are acest raționament, n-a putut apăsa mai greu, în mintea mea, asupra nădejzii atît de apropiate de a o vedea liberă pe Manon. I-am spus asta domnului de T. și l-am rugat să îngăduie dragostei puțină imprudență și îndrăzneală. Am adăugat că am într-adevăr de gînd să părăsesc Parisul și să mă stabilesc, cum mai făcusem, într-un sat vecin. Ne-am înțeles așadar cu gardianul să nu amînăm planul decît cel mult o zi. Și ca să fim siguri că evadarea va izbuti, am hotărît să aducem și niște haine bărbătești pentru Manon, pentru a-i înlesni ieșirea. Nu era prea ușor să intri cu hainele în închisoare, însă cum darul născocirii nu-mi lipsea, l-am rugat pe domnul de T. să se îmbrace a doua zi cu două veste ușoare, una peste alta. Restul, mă privea pe mine.

Ne-am întors a doua zi dimineața la „Hôpital“. Aduceam pentru Manon lenjerie, ciorapi lungi și altele; pe deasupra tunicii mele strîmte îmi pusesem o mantie largă, de sub care nu se vedea cît de umflate îmi erau buzunarele. N-am rămas decît o clipă în celulă. Domnul de T. i-a lăsat lui Manon una din cele două veste, iar eu i-am dat tunica, mantia fiindu-mi destul. Credeam că are tot ce-i trebuie, cînd colo văzui că uitasem pantalonii. Uitarea unui obiect atît de necesar ne-ar fi făcut să pufnim în rîs dacă încurcătura în care ne punea n-ar fi fost atît de mare. Eram disperat că tocmai un fleac ca acela ne dă peste cap tot planul.

M-am hotărât atunci să ies din celulă fără pantaloni. I-am lăsat lui Manon pe ai mei. Mantia era lungă ; i-am prins poalele cu câteva ace, ca să pot păși cuviincios peste pragul porții închisorii.

Restul zilei mi-a părut nesfârșit de lung, de nesuferit. În cele din urmă s-a lăsat noaptea ; ne-am dus la „Hôpital“ cu o caretă pe care am oprit-o mai încolo de poartă. N-am așteptat mult, și s-a ivit și Manon cu însoțitorul ei. Ușa cupeului era deschisă ; s-au urcat amândoi într-o clipă. Am primit-o în brațe pe iubita mea, care tremura ca o frunză. Birjarul a întrebat unde să ne ducă.

— Mergi pînă la marginea pămîntului, i-am spus, du-mă într-un loc unde să nu mai pot fi despărțit niciodată de Manon !

Elanul acesta pe care nu mi l-am putut stăpîni era să-mi pricinuiască un mare necaz. Pe birjar l-au pus pe gînduri vorbele mele, și cînd i-am dat, ceva mai în urmă, numele străzii unde trebuia să ne ducă, mi-a răspuns că se teme să nu-l bag în vreun bucluc ; sărea în ochi doar că tinerelul acela frumos, pe care-l chema Manon, era o fată răpită din închisoare, și el n-avea chef să-și piardă capul de dragul meu. Făcea pe nebunul, ticălosul, pentru a mă sili să-i plătesc mai mult cursa. Și eram prea aproape de „Hôpital“ ca să nu încerc să-l iau cu binișorul.

— Taci din gură, i-am spus, ai de cîștigat un ludovic de aur.

După vorba asta mi-ar fi ajutat și să dau foc închisorii. Ne-am îndreptat spre cartierul unde locuia Lescaut. Fiind îrziu, domnul de T. ne-a părăsit în drum, făgăduind să vină să ne vadă a doua zi. Gardianul a rămas cu noi.

O țineam pe Manon atît de strîns lipită de mine, încît amîndoi nu ocupam în caretă decît un singur loc. Ea plîngea de bucurie, îi simțeam lacrimile prelingîndu-se pe obrazii mei. Dar cînd a trebuit să coborîm ca să intrăm la Lescaut, s-a iscat între mine și birjar o nouă ciorovăială, cu urmări grave. Mă căiam că-i făgăduisem un ludovic nu numai pentru că era prea mare bacșișul, dar mai cu seamă pentru că nu aveam ludovicul. L-am chemat din casă pe Lescaut care a venit pînă la ușă. I-am spus la ureche în ce încurcătură mă aflam. Cam repezit de felul lui și nu prea obișnuit să-i cruce pe

birjari, Lescaut mi-a răspuns că asta era curată bătaie de joc.

— Un ludovic de aur ! Ha, ha ! Douăzeci de bețe șnapa-
nului !

Degeaba mă sileam să-i arăt prin semne că am putea păți
ceva rău. Mi-a smuls bastonul din mână, prefăcându-se că
vrea să-l bată pe birjar. Acestuia i se mai întâmplase pesemne
să cadă în mâinile unui ofițer din gardă sau în ale unui
mușchetar, căci de frică a dat bici cailor, strigând că l-am
înșelat, dar că o să mai auzim noi de el. L-am chemat :
„Stai ! Oprește !“ dar degeaba. Fuga lui mi-a pricinuit o neli-
niște cumplită. Eram sigur că s-a dus să înștiințeze poliția.

— Mă nenorocești, i-am spus lui Lescaut. La dumneata
acasă nu mai sîntem în siguranță. Trebuie să ne îndepărtăm
de aici numai decît.

Am luat-o la braț pe Manon și am ieșit repede din pri-
mejdioasa stradă. Lescaut ne-a întovărășit.

Cavalerul des Grieux povestea de mai bine de o oră ;
l-am rugat să se odihnească puțin și să cineze împreună
cu noi. Amabilitatea noastră l-a convins că îl ascultasem cu
plăcere. Ne-a asigurat că o să găsim părți și mai interesante
în urmarea întâmplărilor lui și, după ce am sfîrșit cina, și-a
continuat povestirea.

PARTEA A DOUA

E DE MIRARE CUM ÎNLĂNȚUIE PROVIDENȚA ÎNTÂPLĂRILE. Mergeam de cinci sau șase minute, cînd un bărbat, căruia nu i-am putut vedea fața în umbră, l-a recunoscut pe Lescaut. Fără îndoială că îl mai căutase, pîndind probabil prin preajma casei, cu ticălosul scop pe care și l-a pus imediat în aplicare.

— Uite-l pe Lescaut ! a spus și a tras asupra lui cu pistolul. Astă-scară o să supeze cu îngerii !

Îndată apoi s-a făcut nevăzut. Lescaut se prăbușise și nu mai dădea nici un semn de viață. Am zorit-o pe Manon să fugim ; să ajutorezi un cadavru e de prisos, și apoi mă teameam să nu ne aresteze straja, care nu putea întîrzia să se ivească. Am apucat, împreună cu ea și valetul, pe o ulicioară, la cea dintîi încrucișare. Manon tremura de spaimă, abia o susțineam. În sfîrșit, am zărit la capătul străduței o birjă. Ne-am urcat ; dar cînd birjarul întrebă unde să ne ducă, m-am

fîstîcit. Un adăpost de care să fiu sigur, un prieten de toată încrederea, la care să îndrăznesc să apelez, nu aveam ; mă aflam apoi și fără bani, îmi rămăsese în pungă abia o jumătate de pistol. Frica și oboseala o zguduiseră atît de tare pe Manon, că ședea lîngă mine aproape leșinată. Mie îmi vuia capul gîndindu-mă la asasinarea lui Lescaut, și nici teama de strajă nu-mi trecuse. Ce hotărîre să iau ? Din fericire, mi-am amintit de hanul din Chaillot, unde stătusem cu Manon cîteva zile atunci cînd alesesem acest sat ca loc de ședere. Nădăjduiam nu numai să fim în siguranță acolo, dar și să trăim cîtva timp fără să ne zorească nimeni cu plata.

— Du-ne la Chaillot, am spus birjarului.

N-a vrut să meargă așa departe decît dacă-i plătesc un pistol ; alt motiv de încurcătură pentru mine. În sfîrșit, ne-am învoit cu șase franci, atît cît îmi mai rămăsese în pungă.

Pe drum am încercat să o liniștesc pe Manon, dar și mie disperarea îmi rodea sufletul. Mi-aș fi căutat moartea într-o mie de feluri dacă n-aș fi ținut în brațe singurul bun care mă mai lega de viață. Numai acest gînd îmi dădea putere să trăiesc. „O am măcar pe ea, îmi ziceam ; mă iubește, e a mea. Zică Tiberge ce-o voi, eu nu am lîngă mine o fantomă a fericirii. Aș putea să privesc năruindu-se lumea, fără să-mi pese. De ce ? Pentru că nu-mi rămîne un pic de dragoste pentru altceva.“

Purtam în adevăr în mine acest simțămînt, totuși, în timp ce nesocoteam astfel toate bunurile lumii, înțelegeam că aș fi avut nevoie măcar de o mică parte din ele ca să pot dispregui, cu și mai multă măreție, restul. Iubirea e mai tare decît belșugul, mai puternică decît comorile și bogăția, totuși are nevoie de ajutorul lor, și niciodată nu-l cuprinde mai adînc disperarea pe îndrăgostitul gingaș plămădit decît atunci cînd, împins de nevoie, e silit să se ciocnească de grosolănia sufletelor josnice.

Era ceasul 11 cînd am ajuns la Chaillot. Ne-au primit bine la han, ce pe niște cunoștințe plăcute ; nimeni nu s-a mirat că o vede pe Manon în haine bărbătești, lumea fiind deprinsă și la Paris, și în împrejurimi, cu femei gătite în tot felul. Am cerut să fie servită cu tot ce-aveau mai bun, ca și cum aș fi fost cu buzunarele dolidora. Manon habar n-avea că sînt lefter. M-am ferit să-i spun ceva ; luasem hotărîrea să mă întorc a

doua zi la Paris, singur, ca să caut vreun leac la boala asta supărătoare.

Privind-o pe cînd mîncă, Manon mi-a părut palidă, slăbită. La „Hôpital“ nu observasem asta, fiindcă în celula ei nu prea era lumină. Am întrebat-o dacă arată așa din pricina spaimii prin care a trecut, văzînd pe frate-său asasinat. Mi-a răspuns că oricît a durut-o întîmplarea aceasta, pricina palorii feței se datorează numai despărțirii noastre, suferinței din timpul celor trei luni pe care le-a trăit fără mine.

— Mă iubești așadar mult de tot ? am întrebat-o.

— Mai mult decît pot să-ți spun.

— N-ai să mă mai părăsești niciodată ?

— Nu, niciodată ! mi-a răspuns, și asigurarea și-a adevărit-o cu atîtea mîngîieri și jurăminte, încît îmi părea peste putință să le uite vreodată.

Am avut credința că Manon era sinceră ; de altfel, ce ar fi determinat-o să se prefacă pînă într-atît ? Era doar fluturistică sau mai degrabă nu era nici într-un fel ; se schimba de nu se mai recunoștea nici ea însăși doar atunci cînd se afla în nevoie și sărăcie și cînd avea în fața ochilor femeii care trăiau în belșug. Or, eu tocmai în ajunul unei astfel de încercări mă găseam, una care le-a depășit pe toate celelalte și din care mi s-a tras cea mai ciudată aventură întîmplată vreodată unui bărbat cu rangul și averea mea.

Cunoscîndu-i slăbiciunile, m-am grăbit să merg chiar a doua zi la Paris. Moartea fratelui ei și nevoia de albituri și îmbrăcăminte erau motive suficiente ca să nu trebuiască să mai nascocesc și altele. Am ieșit din han spunînd lui Manon și hangiului că vreau să tocmesc o caretă, dar de fapt mă laudam numai. Eram silit să merg pe jos și am luat-o la picior pînă la Cours-la-Reine, unde plănuisem să fac un popas. Îmi trebuiau neapărat cîteva clipe de singurătate și liniște ca să-mi orînduiesc gîndurile și să văd ce am de făcut la Paris.

M-am așezat pe iarbă ; m-a năpădit o mare de gînduri și de argumente, care, pînă la urmă, s-au redus la trei puncte principale.

Aveam nevoie de bani, în primul rînd, pentru o sumedenie de nevoi grabnice. Trebuia apoi să caut o cale care să-mi dea speranțe măcar pentru viitor și, în sfîrșit, ceea ce era tot atît de important, să iau informații și măsuri în ce privea siguranța lui Manon și a mea. După ce mi-am sleit creierul cu

tot soiul de planuri și combinații în jurul acestor trei puncte, am găsit mai nimerit să renunț la ultimele două. Nu eram rău ascunși în camera din Chaillot ; cât despre nevoile viitoare, va fi timp să mă gândesc la ele după ce le voi fi împlinit pe cele prezente.

Nu-mi mai rămânea deci decât să văd cum să-mi umplu deocamdată punga. Domnul de T. mi-o oferise cu generozitate pe a lui, dar nu-mi venea de loc la îndemână să aduc iarăși vorba despre asta. Ce om mai e acela care-și mărturisește sărăcia față de un străin și îl roagă să-i dea o parte din ceea ce are el ? Numai un suflet laș poate fi în stare de așa ceva, printr-o josnicie înnăscută, care îl împiedică să-și simtă nemernicia ; sau numai un creștin umil, dintr-un excs de bunătate care îl ridică deasupra acestei rușini. Eu nu eram însă nici laș, nici bun creștin ; aș fi dat jumătate din sângele meu ca să înlătur o atare umilire.

„Tiberge, mi-am zis, bunul Tiberge mi-ar refuza oare ceea ce stă în putința lui să dea ? Nu ! L-ar mișca nenorocirea mea, dar m-ar ucide cu morala. Ar trebui să-i îndur învinuirile, predicile și amenințările ; m-ar face să-i plătesc atât de scump ajutorul, încât mai degrabă mi-aș da încă o parte din sângele meu decât să mă expun la scena aceasta, care îmi va isca tulburare și remușcări. Nu pot, îmi repetam, văd că mi se năruie orice speranță, pentru că altă cale nu mai am de ales și pentru că nici una din celelalte două nu-mi surîde ; mai degrabă mi-aș vărsa jumătate din sânge decât să apuc pe vreuna din ele, și tot sângele, dacă ar fi nevoie să mă folosesc de amândouă. Da, tot sângele mi l-aș da, am adăugat după o gândire de o clipă, mai bucuros decât să mă văd constrâns la astfel de rugăminți josnice...

Dar parcă de sângele meu e vorbă acum ? Nu, e vorba de viața, de întreținerea lui Manon, e vorba de dragostea și de credința ei. Ce am eu de pus de cealaltă parte a cumpenei ? Nimic n-am avut de pus pînă acum. Ea e totul pentru mine, ea e gloria, fericirea și averea mea. Neîndoios că sînt multe lucruri pentru care mi-aș da viața ca să le dobîndesc sau să le înlătur ; da, prețuiesc unele lucruri mai mult decât viața, dar asta nu înseamnă că le prețuiesc mai mult decât pe Manon.”

După acest raționament, n-am mai stat la gânduri ; mi-am urmat drumul, hotărît să-l văd mai întîi pe Tiberge, iar de la el să mă duc la domnul de T.

Ajungînd la Paris, am luat o birjă, deși nu aveam cu ce plăti cursa ; mă bizuiam pe ajutoarele ce aveam să le cer. Am spus birjarului să mă ducă la grădina Luxembourg. Am trimis de îndată pe cineva să-l înștiințeze pe Tiberge că îl aștept acolo. A răspuns cu toată graba la nerăbdarea mea ; i-am vorbit fără ocoluri, arătîndu-i că mă găseam în cea mai cumplită nevoie. M-a întrebat dacă cei o sută de pistoli ce-i înapoiasem mi-ar ajunge, apoi, fără să se lase greu, fără un singur cuvînt de împotrivire, a plecat să-i aducă chiar atunci ; a plecat cu acea mulțumire pe față, cu acea plăcere de a da pe care numai dragostea și prietenia le cunoaște.

Deși nu avusesem nici o îndoială în privința reușitei cererii mele, m-am mirat totuși că izbîndisem atît de ușor, adică fără sîcîieli asupra nepocăinței mele. Dar mă înșelam crezîndu-mă scăpat de muștrările lui ; după ce mi-a numărat banii, pe cînd mă pregăteam să-mi iau rămas bun, Tiberge m-a rugat să facem împreună cîtiva pași pe alee. Nu-i pomenisem de Manon, nu știa că ea se află în libertate, astfel că morala lui privi numai fuga mea din „Saint-Lazare“ și temerea că în loc să urmez sfaturile înțelepte ce le primisem acolo, aveam să mă dedau iarăși unei vieți fără frîu.

Mi-a spus că, ducîndu-se la „Saint-Lazare“, a doua zi după evadarea mea, a fost nespus de îndurerat aflînd în ce mod ieșisem de acolo ; mi-a spus că a avut o convorbire cu starețul, că, deși bunul părinte încă nu-și venise în fire după groaza prin care trecuse, avusese totuși marea bunătate să prezinte locotenentului-general de poliție în cu totul altă formă împrejurările plecării mele și, de asemenea, să împiedice ca știrea morții portarului să se răspîndească în afară ; deci, să nu mai am din partea aceasta nici o temere ; dar dacă mi-a mai rămas un grăunte de înțelepciune în cap, să profit de întorsătura fericită pe care cerul a dat-o faptelor mele ; să încep prin a scrie tatii că vreau să mă împac cu el, iar dacă măcar de data asta voiam să-i ascult sfatul, să plec cît mai repede din Paris și să mă întorc în sînul familiei.

I-am ascultat cuvîntarea pînă la capăt. Cuprindea destule noutăți îmbucurătoare. În primul rînd m-a încîntat faptul că nu mai aveam a mă teme în privința fugii de la „Saint-Lazare“, străzile Parisului îmi erau iarăși deschise. În al doilea rînd, mă bucuram că Tiberge nu știe nimic de eliberarea lui Manon și de întoarcerea ei la mine ; am băgat de seamă că anume

s-a ferit să-mi vorbească de ea : credea, pesemne, că mi-am mai îndepărtat-o de la inimă, văzându-mă atît de liniştit în privinţa ei. M-am hotărît, deoarece nu putea fi vorba încă de întoarcerea mea în familie, să scriu cel puţin tatii, după sfatul lui, şi să-i arăt că eram gata să intru pe făgaşul ordinii şi să nu mă mai abat de la îndatoririle mele şi de la dorinţele lui. Speram astfel să-l înduplec să-mi trimită ceva bani, sub cuvînt că îmi încep studiile la Academie, căci mi-ar fi fost greu să-l fac să creadă că mai nutream dorinţa să intru în tagma ecleziastică. Şi, la drept vorbind, nu era prea mare distanţa între cele două făgăduinţe şi ceea ce aveam eu de gînd să fac ; dimpotrivă, doream din toată inima să mă apuc de o treabă cinstită şi cuminte, dacă acea treabă ar putea merge mîna în mîna cu dragostea mea pentru Manon. Îmi făceam socoteala să rămîn lîngă iubita mea şi să învăţ în acelaş timp la Academie ; una cu alta se potriveau de minune. Toate aceste gînduri mă umplură de mulţumire, încît i-am făgăduit lui Tiberge să scriu tatii chiar în ziua aceea. Despărţindu-mă de prietenul meu, am intrat, în adevăr, într-un birou public de scris şi am aşternut o scrisoare atît de duioasă şi de supusă, încît recitind-o, eram convins că voi obţine ce doream de la o inimă ca aceea a părintelui meu.

Deşi după despărţirea de Tiberge îmi stătea în putinţă să iau şi să plătesc o birjă, mi-am făcut o plăcere din a merge tanţoş pe jos, în drum spre domnul de T. Eram nespus de bucuros să pot profita de libertatea mea, care, după cum mă asigurase prietenul meu, nu-mi mai era primejduită. Deodată însă îmi veni în gînd că asigurarea lui privea numai isprava de la „Saint-Lazare“, dar, pe lîngă asta, mai aveam în spinare şi evadarea de la „Hôpital“, fără să mai pun la socoteală că eram amestecat în moartea lui Lescaut măcar ca martor. Amintindu-mi de toate acestea, m-a cuprins spaima şi m-am tras la o parte în prima alee, de unde am făcut semn unei carete. Am mers întins la domnul de T., care a făcut haz de spaima mea ; mi s-a părut mie însumi de rîs cînd am putut afla de la el că nu aveam a mă mai teme de nimic, nici dintr-o parte, nici din alta. El fusese de dimineaţă la „Hôpital“, de teamă că ar putea fi bănuît ca părtaş la răpirea lui Manon şi ceruse să o vadă, prefăcîndu-se că habar n-avea de tot ce i se întîmplase ; toţi erau departe de a ne învinovăţi, pe el sau pe mine ; dimpotrivă, s-au grăbit să-i dea, ca pe un lucru de mi-

rare, vestea că Manon fugise ; toți erau uimiți că o fată atît de frumoasă ca Manon se putuse hotărî să fugă cu un simplu gardian, dar el s-a mărginit să le răspundă rece că n-aveau de ce să se mire ; ce nu face omul pentru a-și dobîndi libertatea ?

Și-a continuat povestirea spunînd că de acolo s-a dus la Lescaut, în speranța că mă va găsi pe mine și pe încîntătoarea mea iubită ; proprietarul casei, un caretaș, se jurase că nu ne-a văzut, nici pe ea, nici pe mine ; dar nu se mira că nu ne-am arătat, bănuind că aflasem despre uciderea lui Lescaut. După asta, omul n-a pregetat să dea pe față tot ceea ce știa despre cauzele și împrejurările acestui omor.

Cu două ceasuri mai înainte, un ofițer din gardă, prieten cu Lescaut, venise să-l vadă și-i propusese să joace cărți. Lescaut a cîștigat atît de repede, încît celălalt s-a trezit după un ceas cu o sută de taleri mai puțin, și asta era tot ce avea. Nenorocitul, văzîndu-se lefter, l-a rugat pe Lescaut să-i dea cu împrumut jumătate din suma pierdută ; cererea asta a iscat dezbinare între ei ; s-au certat, apoi, cu înverșunare. Lescaut a refuzat să iasă cu el ca să lichideze incidentul cu sabia în mîină, celălalt s-a jurat, ieșind, că o să-i spargă capul, ceea ce a și făcut chiar în acea seară. Domnul de T. a avut bunătatea să adauge că a fost foarte neliniștit în privința noastră și mi-a oferit din nou serviciile sale. I-am făcut cunoscut, fără să șovăiesc, locul unde ne adăposteam. M-a rugat să nu-i refuz plăcerea de a veni să cîneze cu noi.

Cum nu mai aveam decît să cumpăr lenjerie și rochii pentru Manon, i-am spus că putem pleca îndată, dacă are bunătatea să se oprească o clipă cu mine prin cîteva prăvălii. Nu știu bine, o fi crezut că-i făceam propunerea cu gîndul de a-i stimula dărnicia, sau a fost numai imboldul unui suflet bun, dar, după ce s-a învoit să plecăm, m-a dus să tîrguim de la furnizorii familiei lui. M-a făcut să aleg stofe mai scumpe decît aveam de gînd, iar cînd m-am pregătit să plătesc, a oprit cu strășnicie pe negustori să primească un ban de la mine. O galanterie făcută cu atîta voie bună am crezut că o pot primi fără să roșesc. Am purces amîndoi spre Chaillot, unde am ajuns mult mai puțin neliniștit decît plecasem.

Prezența mea și amabilitățile domnului de T. i-au risipit lui Manon orice urmă de tristețe.

— Sufletul meu drag, i-am spus la sosire, să uităm spaimele prin care am trecut și să ne pregătim pentru o viață mai fericită ca oricând. La urma urmei, amorul e un dascăl bun ; soarta nu ne-ar putea pricinui atâtea suferințe cîte plăceri ne face el să gustăm.

Cina am luat-o într-o izbucnire de veselie. Eram mai mîndru și mai mulțumit cu Manon alături și cu cei o sută de pistoli în buzunar decît cel mai mare bogătaș din Paris cu toate comorile lui. Bogăția trebuie prețuită după mijloacele de care dispui ca să-ți satisfaci dorințele. Deocamdată eu nu mai doream nimic peste ceea ce aveam, și viitorul nu mă îngrijora. Eram aproape sigur că tata se va îndupleca să-mi dea măcar atîția bani cît să-mi ajungă să trăiesc cuviincios la Paris, deoarece aveam să împlinesc în curînd 20 de ani și intram deci în dreptul de a-mi cere partea din averea mamei. N-am ascuns lui Manon că toate bogățiile mele prezente se reduceau la o sută de pistoli. Era destul și atît ca să așteptăm o soartă mai bună, care trebuia să se ivească, fie căpătînd drepturile ce mi se cuveneau, fie prin cîștiguri la joc.

Astfel, în primele săptămîni nu m-am gîndit la altceva decît să mă bucur de situația prezentă ; principiile mele de onoare, ca și un rest de teamă față de poliție mă făceau să amîn de pe o zi pe alta reînnoirea legăturilor cu asociații de la hotelul „Transilvania“ ; m-am mărginit să joc în cîteva adunări mai puțin deocheate, unde aripa norocului m-a cruțat de umilirea de a recurge la înșelătorii. Îmi petreceam o parte din timpul după-amiezii la Paris, iar seara mă întorceam să cinez la Chaillot, însoțit adeseori de domnul de T., a cărui prietenie pentru noi creștea din zi în zi. Manon găsisese repede mijloace ca să-și alunge urîtul ; legase prietenie du cîteva femei din vecinătate, pe care primăvara le adusesese din oraș. Mai cu plimbări, mai cu micile ocupații femeiești, vremea trecea. Din cîștigul de la o partidă de cărți, pe care nu o lungeau nici-odată, ele își plăteau o trăsură. Se duceau să ia aer la Bois-de-Boulogne, și seara, la întoarcerea mea, o găseam pe Manon mai frumoasă, mai mulțumită și mai pasionată ca oricând. Cîteva nori s-au ridicat totuși, părăind că amenință edificiul fericirii mele, dar au fost repede risipiți, și firea nebunatică ce-o avea Manon a dat aventurii un deznodămînt atît de comic,

Încît și astăzi mă înduioșez la aceste amintiri care îmi dovedesc dragostea și farmecele sufletului ei.

Servitorul nostru, tocmit la toate, m-a luat deoparte într-o zi să-mi spună, cam stingherit, că vrea să-mi dezvăluie o mare taină. L-am încurajat să vorbească fără teamă. După cîteva ocoluri, m-a făcut să înțeleg că un domn străin prinsese dragoste de domnișoara Manon. Mi-a clocotit sîngele în vine.

— Dar ea de el ? am întrebat, curmîndu-i vorba mai tăios decît cerea prudența ca să mă pot lămuri.

Zvîcnirea mea l-a speriat. Mi-a răspuns, cam neliniștit, că nu a putut desluși nimic în privința aceasta ; observase însă, că străinul acela venea regulat de cîteva zile la Bois-de-Boulogne ; cobora din caleașcă și pornea singur pe alei, părăind a căuta prilejul de a o vedea sau o întîlni pe domnișoară ; atunci, lui îi dăduse în gînd să lege prietenie cu servitorii străinului, ca să afle cine era. Aceștia l-au dat drept prinț italian, și ei înșiși îl bănuiau că umblă după o aventură galantă ; alte amănunte, adăugă servitorul tremurînd, nu putuse afla, căci tocmai atunci prințul, ieșind din pădure, s-a apropiat prietonos de el și l-a întrebat cum îl cheamă ; după asta, ca și cum ghicise că era servitorul nostru, l-a felicitat că slujește pe cea mai fermecătoare ființă din lume.

Așteptam cu nerăbdare să povestească mai departe. Dar el isprăvise și își cerea sfios scuze, datorite, credeam eu, nestăpînitei mele tulburări. Zadarnic am stăruit să nu se oprească, să spună tot, fără acol, se jura că nu știe nimic mai mult ; cu prințul și cu servitorii lui vorbise în ajun, și de atunci nu-i mai văzuse. L-am liniștit nu numai cu laude, dar și cu un bacșiș bun, apoi, fără să mă arăt bănuitor în privința lui Manon, l-am însărcinat, pe un ton liniștit, să-l pîndească pe străin pas cu pas.

Spaima îmi strecurase în inimă îndoieli din cele mai crude. Îmi închipuiam că, de frică, mi-a ascuns o parte din adevăr. Totuși, după ce m-am gîndit mai bine, temerile mi s-au împrăștiat, încît regretam dovada de slăbiciune ce-o dădusem. Nu puteam să-i aduc o vină lui Manon pentru că era iubită. Se părea chiar că ea nici habar n-are de cucerirea asta, și, apoi, ce viață aveam să duc de acum încolo dacă lăsam să se strecoare atît de ușor în inima mea tiranica gelozie ?

M-am întors la Paris a doua zi, fără alt plan decât acela de a grăbi rotunjirea averii mele, jucând pe mize mai mari, ca să am putința să plec din Chaillot la cea dintâi pricină de îngrijorare. Seara n-am aflat nimic dăunător liniștii mele. Străinul apăruse din nou în Bois-de-Boulogne și, pe temeiul vorbelor schimbate în ajun, se apropiase iarăși de confidentul meu ; îi vorbise despre dragostea lui, dar cu vorbe care nu arătau vreo înțelegere între el și Manon. L-a descusut pe servitor cu mii de întrebări, apoi a încercat să-l atragă de partea lui cu făgăduieli mari și i-a întins o scrisoare pe care o avea gata pregătită, oferindu-i câțiva ludovici de aur — dar zadarnic — ca să o înmîneze stăpînei sale.

Două zile au trecut fără să se mai întîmple ceva ; a treia zi a fost mai furtunoasă. Am aflat la întoarcerea mea tîrzie din oraș că Manon, în timp ce se plimba cu prietenele ei, s-a depărtat o clipă de ele, și atunci străinul, care o urma la o mică distanță, s-a apropiat de ea la un semn ce i-l făcuse și că i-a dat o scrisoare pe care el a luat-o vesel, săltînd de bucurie. Nu și-a putut exterioriza această bucurie decât sărutînd literele scrisorii, deoarece Manon a fugit repede înapoi. Tot restul zilei ea a fost de o veselie nebună, care n-a părăsit-o nici cînd s-a întors acasă. Se înțelege că fiecare cuvînt al servitorului mă cutremura.

— Ești sigur, i-am spus cătrănit de tristețe, că nu te-au înșelat ochii ?

El a luat cerul drept martor că e de bună-credință. Nu știu la ce faptă nebunească m-ar fi împins chinul inimii dacă Manon, care auzise că m-am întors, n-ar fi ieșit să mă întîmpine, cu nerăbdarea zugrăvită pe față și plîngîndu-se de încețineala mea. N-a așteptat să-i răspund, ca să mă copleșească cu mîngîieri, iar cînd am rămas singuri, m-a muștrat aspru pentru obiceiul ce-l luasem să mă întorc tîrziu. Tăcerea mea o lăsa să vorbească în voie ; mi-a spus că de trei săptămîni n-am mai petrecut o zi întreagă împreună ; că nu mai poate să îndure absențele acestea atît de lungi, că îmi cerea să stau cu ea măcar cîte o zi, din cînd în cînd, și chiar în ziua următoare, negreșit, trebuia să rămîn lîngă ea de dimineață pînă seara.

— Am să rămîn, nu te îndoii, i-am răspuns eu cam repezit. Manon nu prea dădea atenție mîhnirii mele ; în izbucnirea veseliei ei, care mi s-a părut, ce-i drept, de o exagerare ciu-

dată, mi-a descris în culori vesele cum își petrecuse ziua. „Ciudată fată ! îmi ziceam. La ce trebuie să mă aștept, oare, după un asemenea preludiu ?” Îmi venea în minte scena primei noastre despărțiri. De data aceasta, însă, în bucuria și în dezmierdările ei deslușii un licăr de adevăr, care înșela aparențele.

Tristețea cu care m-am luptat în tot timpul cinei am pus-o pe seama unei pierderi la cărți. Socoteam ca un avantaj faptul că ea însăși îmi dăduse ideea să nu lipsesc din Chaillot a doua zi ; câștigam timp astfel pentru cele ce aveam de chibzuit. Prezența mea înlătura orice temeri, și dacă nu observam nimic care să mă silească a da pe față ceea ce descoperisem, eram hotărât ca a treia zi să mă mut în oraș, într-un cartier unde să nu mai am de-a face cu prinți italieni. Faptul că orânduiseam astfel lucrurile m-a făcut să petrec o noapte mai liniștită, dar nu mi-a scos din inimă ghimpele durerii, care mă făcea să mă tem de o nouă trădare.

Cînd m-am deșteptat dimineața, Manon mi-a pus în vedere că, deși aveam să-mi petrec ziua acasă, nu voia să mă vadă neîngrijit și că dorea să mă pieptene ea însăși. Aveam păr frumos. Manon își făcea adesea o distracție potrivindu-mi buclele, dar de data asta și-a dat mai multă osteneală decît oricînd. Ca să-i fac pe plac, m-am văzut silit să mă așez în fața oglinzii și să rabd toate încercările și născocirile ei în arta coafurii. În timp ce se ostenea astfel, îmi întorcea mereu capul spre ea și, apăsîndu-și amîndouă mîinile pe umerii mei, mă privea cu o curiozitate lacomă. Pe urmă, arătîndu-și mulțumirea cu un sărut sau două, mă întorcea la loc, ca să mă pieptene mai departe. Jocul acesta a ținut pînă la prînz. Plăcerea ei mi se părea atît de firească, veselia ei cu totul neprefăcută, încît, neputînd să mă împac cu gîndul că îmi este necredincioasă, am fost ispitit în cîteva rînduri să-mi deschid inima și să mă ușurez de o povară care începea să mă apese. Dar de fiecare dată așteptam să înceapă ea vorba, gustînd în sinea mea deliciile triumfului.

După masă ne-am întors în iatac. Manon îmi tot așeza părul, și drăgălășenia ei mă silea să-i fac pe voie, cînd veni servitorul, să o înștiințeze că prințul de... dorea s-o vadă. Mi s-a urcat tot sîngele în obraji.

— Ce ? Ce ? am strigat eu respingînd-o. Cine ? Care prinț ?

Manon nu mi-a răspuns nimic. A rostit rece către servitor :

— Să între ! Apoi s-a întors spre mine, și glasul ei era ca un murmur fermecător : Iubitule, tu, care-mi ești atât de scump, îți cer să ai răbdare o clipă, numai una. Te voi iubi de mii de ori mai mult ! Îți voi fi recunoascătoare toată viața !

Revolta și mirarea îmi luaseră graiul. Ea stăruia mereu, și eu căutam cuvinte ca să resping cu dispreț rugămințile ei. Auzind că se deschide ușa de la sală, Manon își înfipse o mână în părul meu, care îmi cădea în bucle pe umeri, iar în cealaltă luă oglinda. Apoi mă târî pînă la ușa iatacului și, deschizînd-o cu genunchiul, mă înfățișă străinului care intrase în camera vecină și care, auzind gălăgie, rămăsese pironit în mijlocul ei. Spectacolul pe care i-l ofeream i-a pricinuit, desigur, oarecare mirare. Cînd ridicai ochii, văzui un bărbat foarte bine îmbrăcat, dar grozav de slut la față. Deși stingherit de această scenă, a salutat, ploconindu-se adînc. Fără să-i lase timp să deschidă gura, Manon i-a întins oglinda :

— Priviți-vă, domnule, priviți-vă în oglindă și dați-mi dreptate. Mi-ați cerut dragostea. Iată bărbatul pe care-l iubesc, pe care am jurat să-l iubesc toată viața. Faceți singur comparația. Dacă totuși credeți că vă puteți măsura cu el, să știu măcar pe ce vă întemeiați ; din parte-mi, vă declar că, în ochii preaplecatei voastre slugi, toți prinții din Italia nu fac cît un fir din părul pe care-l țin acum între degete !

În timpul acestei cuvîntări nebunești, pe care o ticluise pe semne în gînd mai înainte, făceam eforturi zadarnice să-mi trag capul, cuprins de milă față de bietul om, mai ales că era un om de seamă ; mă simții îmboldit să dreg mica ocară cu cîteva cuvinte politicoase. Dar prințul și-a revenit destul de repde, și răspunsul lui, pe care l-am găsit cam grosolan, mi-a retezat imboldul :

— Domnișoară, domnișoară, i-a spus el cu un zîmbet forțat în adevăr, dacă deschid bine ochii, văd că sînteți mai puțin naivă decît mi-am închipuit !

S-a retras apoi, fără să-și mai arunce privirea asupra ei, adăugînd ceva mai încet că femeile din Franța nu sînt mai bune decît cele din Italia. Nimic nu mă îndemna, în împrejurările acelea, să-i insuflu o părere mai bună despre sexul frumos.

Manon și-a desprins mîna din părul meu și s-a trîntit, rîzînd, într-un fotoliu ; răsuna odaia de hohotele ei. Nu voi ascunde că mă mișcase pînă în adîncul inimii acest sacrificiu,

pe care nu-l puteam pune decît pe seama dragostei. Totuși, gluma mi se părea prea de tot și am muștrat-o. Ea mi-a povestit că rivalul meu, după ce s-a ținut scai de ea cîteva zile la Bois-de-Boulogne și a făcut-o să-i ghicească oful inimii prin semne și strîmbături, și-a luat inima în dinți și i-a adresat o declarație în toată regula, iscălită cu numele întreg și cu toată condiția de titluri ; că pusese totul într-un plic pe care i-l trimisese prin birjarul ce le ducea la plimbare pe ea și pe prietenii ei ; că în epistola lui prințul îi făgăduia, de cealaltă parte a munților, avuții scilpitoare și o adorație veșnică ; ea se întorsese la Chaillot hotărîtă să-mi povestească toată aventura, dar că, venindu-i în minte că din asta s-ar putea alege cu o distracție minunată, nu s-a împotrivit năstrușnicului gînd și i-a îngăduit prințului, printr-o scrisoare măgulitoare, să vină să o vadă acasă ; m-a amestecat apoi și pe mine în farsa ei, fără să mă lase să bănuiesc ceva. Nu i-am suflat o vorbă despre cele aflate de la servitor, și beția amorului triumfător m-a făcut să aprob totul.

Am băgat de seamă că de-a lungul vieții mele cerul alegea întotdeauna răstimpul cînd fericirea îmi părea mai bine sta-tornicită ca să mă lovească cu cele mai crude pedepse. Eram atît de fericit cu prietenia domnului de T. și cu dragostea lui Manon, încît nimic nu mă făcea să ghicesc că mă paște o nouă nenorocire. Și totuși mi se pregătea una, una atît de funestă, încît m-a aruncat în starea în care m-ați văzut la Passy și, treptat, am ajuns la marginile suferinței, într-un așa hal de plîns, încît abia veți putea crede istorisirea mea, din păcate prea adevărată.

Într-o seară, pe cînd aveam la cină pe domnul de T... am auzit huruitul unei calești oprindu-se la poarta hanului. Curiozitatea ne-a împins să aflăm cine sosea la ora aceea înaintată. Ni s-a spus că a venit tînărul G. M., adică fiul celui mai crud dușman al nostru, unchiașul desfrînat care mă băgase pe mine la „Saint-Lazare“, iar pe Manon la „Hôpital“. La auzul numelui lui, tot sîngele mi-a năvălit în obraji.

— Dumnezeu mi-l aduce! am spus către domnul de T. Am să-l pedepsesc pe fiu pentru lașitatea tatălui ! N-are să-mi scape pînă nu încrucișăm spadele.

Domnul de T. care îl cunoștea, ba chiar se număra printre prietenii lui, s-a silit să-mi insuflă alte simțăminte. M-a asigurat că tînărul G. M. era un om foarte îndatoritor și plă-

cut, care n-ar fi fost în stare să ia parte la o faptă ca aceea a tatălui său ; că eu însumi, după ce-l voi cunoaște cât de puțin, îi voi acorda stima mea și o voi dori pe a lui. După ce a mai adăugat o seamă de alte laude, m-a rugat să-i satisfac dorința de a-l pofti la noi, ca să sfârșim împreună cina. Fiind sigur că mă voi opune, pretextînd primejdia la care o vom expune pe Manon descoperind locuința chiar fiului dușmanului nostru, el mi-a luat-o înainte, asigurîndu-mă, pe onoarea și pe cuvîntul lui, că atunci cînd G. M. ne va cunoaște, nu vom avea apărător mai zelos ca el. După aceste asigurări, nu m-am mai împotrivit în nici un fel.

Domnul de T. ni l-a adus numai după ce l-a informat cine sîntem. A intrat, avînd pe față o expresie care în adevăr ni l-a făcut simpatic. M-a îmbrățișat. Ne-am așezat la masă. A rostit cuvinte de admirație pentru Manon, pentru mine, pentru tot ce ne aparține și a mîncat cu poftă, ceea ce făcea onoare cinei noastre. După ce s-a strîns masa, conversația a devenit mai serioasă. Aplecînd ochii, G. M. ne-a vorbit despre tatăl său, spunînd că întrecuse marginile în purtarea lui față de noi și ne-a adresat în locu-i cele mai umile scuze.

— Le scurtez, a spus apoi, că să nu mai răscolesc amintiri atît de rușinoase pentru mine.

Scuzele lui, sincere încă de la început, au devenit și mai sincere în urmă, căci nu trecuse nici o jumătate de ceas de cînd vorbeam și am băgat de seamă ce impresie adîncă făcuse asupra lui farmecul lui Manon. Privirile și atitudinea sa erau din ce în ce mai duioase. N-a scăpat totuși nici o vorbă despre asta, dar, fără să fiu gelos, aveam prea multă experiență în dragoste ca să nu deslușesc tot ce pornea din acest izvor. Ne-a ținut tovărășie o bună parte din noapte și nu ne-a părăsit decît după ce ne-a asigurat cât e de încîntat de cunoștința noastră ; ne-a cerut apoi voie să vină din cînd în cînd să ne ofere serviciile sale. A plecat înspre ziuă, cu domnul de T. care a luat loc în careta lui.

Nu eram înclinat, cum am mai spus, să-mi plec urechea la șoaptele geloziei. Mă încredeam mai mult ca oricînd în jurămintele lui Manon. Ființa aceasta fermecătoare devenise pînă într-atît stăpîna inimii mele, încît nu exista nici un simțămînt, din toate cîte-i închinaseam, care să nu cuprindă stimă și dragoste. Departe de a-i face vreo vină că plăcuse tînărului G. M., eram, dimpotrivă, încîntat de puterea farmecelor ei și

mă fericiram că sînt iubit de o fată pe care toată lumea o găsește atît de drăguță. N-am găsit de cuviință să-i împărtășesc și ei bănuiclile mele. Cîteva zile am fost ocupați cu croitoresele, care-i încercau rochiile, și cu discuțiile dacă ne puteam sau nu duce la „Comédie” fără teamă că vom fi recunoscuți. Nici nu se sfîrșise săptămîna, și domnul de T. a venit iarăși pe la noi. I-am cerut și lui sfatul în privința aceasta și, ca să-i facă pe plac lui Manon, bineînțeles că ne-a sfătuit să mergem. Am luat deci hotărîrea să ne ducem împreună cu el chiar în seara aceea. Dar cînd să ne punem în practică planul, domnul de T. m-a tras deoparte și mi-a spus :

— Mă aflu într-o mare încurcătură încă din seara cînd am luat masa aici, și vizita mea de azi e o urmare la ceea ce s-a întîmplat atunci. Uite : G. M. o iubește pe amanta dumitale ! mi-a mărturisit el. Sînt prietenul lui intim, gata oricînd să-l servesc, dar nu sînt mai puțin amicul dumitale. I-am spus că intențiile lui sînt cu totul nepotrivite, vinovate chiar. I-aș fi păstrat taina dacă, pentru a se face plăcut, n-ar avea de gînd să încerce și cu alte mijloace decît cele obișnuite. Cunoștea firea lui Manon. A aflat, nu știu de unde, că ține să trăiască în belșug și plăceri, și cum el are pe mîna, încă pe de acum, o avere foarte mare, mi-a mărturisit că vrea s-o ispitească pentru început cu un dar măreț și cu o pensie de zece mii de livre. Vă port la amîndoi aceeași prietenie și m-aș fi hotărît mult mai greu să-l trădez dacă dreptatea n-ar fi fost de partea dumitale, cu atît mai mult cu cît eu însumi fiind pricina necugetată a pasiunii lui, deoarece eu l-am introdus aici, mă simt obligat să previn urmările răului pe care l-am cauzat fără să vreau.

Am mulțumit domnului de T. pentru serviciul atît de însemnat pe care mi-l făcea și cu aceeași sinceritate i-am mărturisit că în adevăr firea iubitei mele era așa cum și-o închipuia G. M., adică nu putea nici măcar să audă de sărăcie.

— Totuși, i-am spus, nu o cred în stare să mă părăsească pentru un altul, fie că e vorba de ceva mai mult, fie de ceva mai puțin decît are acum... Am putința să n-o las să ducă lipsă de nimic și socot că averea mea va crește de la o zi la alta. Nu mă tem decît de un lucru, am adăugat, ca nu cumva G. M., folosindu-se de faptul că ne cunoaște locuința, să ne pricinuiască cine știe ce supărare.

Domnul de T. m-a asigurat că dinspre partea asta puteam să fiu liniștit. G. M. era în stare de o nebunie amoroasă, dar nu de o josnicie, iar dacă ar avea totuși lașitatea să ne denunțe, el cel dintâi îl va pedepsi, reparându-și astfel greșeala de a ni-l fi prezentat.

— Vă rămân obligat pentru acest sentiment prietenesc, i-am răspuns, dar răul s-ar fi săvârșit, și leacul ar fi nesigur. Cel mai înțelept lucru este să ne luăm măsuri ; propun să plecăm din Chaillot și să ne găsim o altă locuință.

— Foarte bine, a încuviințat domnul de T. Numai că n-o să vă puteți muta atât de repede cât ar trebui, căci domnul G. M. vine aici chiar azi la amiază ; mi-a spus-o încă de ieri, și de aceea i-am luat-o înainte, ca să-ți aduc la cunoștință ce urmărește. Trebuie să pice dintr-o clipă într-alta.

O înștiințare atât de zorită m-a silit să privesc lucrurile cu multă seriozitate. Părîndu-mi cu neputință să scap de vizita lui G. M., și tot atât de greu să-l împiedic de a-și destăinui dragostea, am luat hotărîrea să o previn eu însumi pe Manon despre planurile acestui nou rival. Mi-am închipuit că, știindu-mă în curent cu propunerile pe care i le va face aproape sub ochii mei, va avea jectulă tărie să le respingă. Am dezvăluit gîndul meu și domnului de T. dar el mi-a răspuns că lucrul era nespus de primejdios.

— Recunosc, i-am spus, dar eu mă bizui pe dragostea iubitei mele. Măreția darurilor ar putea să o orbească, dar ți-am mai spus că nu-i lacomă de bani. Îi place să trăiască bine, dar mă și iubește, și așa cum îmi merg afacerile, n-aș crede în ruptul capului că l-ar prefera în locul meu tocmai pe fiul aceleuia care a băgat-o la „Hôpital“.

Într-un cuvînt, am stăruit în hotărîrea mea și, luînd pe Manon deoparte, i-am povestit fără înconjur tot ceea ce aflasem. Mi-a mulțumit că aveam o părere atât de bună despre ea și mi-a făgăduit să primească ofertele lui G. M. în așa fel încît să-i taie pofta de a reîncepe.

— Nu, i-am spus, nu trebuie să-l repezi prea tare ; dacă se supără, poate să ne facă vreun rău. Dar tu știi bine, ștengărițo, am adăugat eu rîzînd, cum să te descotorosești de un amarez urîcios sau pisălog !

A stat puțin pe gînduri, apoi a izbucnit :

— Îmi vine în minte un plan admirabil, mă mîndresc că l-am născocit ! G. M. este, nu-i așa, fiul celui mai crud dușman

al nostru ; trebuie să ne răzbunăm pe tată, nu asupra fiului, ci asupra pungii lui. Am să-i ascult declarația, am să-i primesc darurile și pe urmă am să-i dau cu tifla.

— Frumușel plan, i-am spus, dar nu te gîndești, biată copilă, că tot un plan ca ăsta te-a dus la „Hôpital“ ?

Degeaba i-am înfățișat primejdia unui asemenea isprăvi, mi-a spus că trebuie numai să ne luăm măsurile necesare și a găsit răspuns la toate obiecțiunile mele. Arătați-mi un singur îndrăgostit care să nu se potrivească orbește la toate capriciile femeii adorate, și voi recunoaște că am greșit cedînd atît de ușor. Ne-am hotrît să facem din G. M. Jucăria noastră, dar, printr-o ciudată întorsătură a soartei, am ajuns noi victimele lui.

Pe la orele 11 am văzut oprindu-se la poartă calcașca sa. Ne-a adresat cîteva complimente dibaci alcătuite în privința permisiunii ce-și luase de a prîzi cu noi. Nu s-a mirat găsindu-l acolo pe domnul de T. care îi făgăduise încă din ajun să vină, dar care, pretextînd oarecare afaceri, evitase să plece din Paris în aceeași trăsură cu el. Deși fiecare din noi purta trădarea în suflet, ne-am așezat la masă cu aerul că eram plini de încredere și prietenie. G. M. a găsit ușor prilejul să-și declare sentimentele. Nu cred că l-am stingherit cîtuși de puțin, căci înadins am lipsit din cameră cîteva minute. Cînd m-am întors, am băgat de seamă că Manon nu-l descurajase prin vreun răspuns aspru. Era cît se poate de vesel și m-am prefăcut și eu bine dispus. El rîdea în sine de prostia mea, eu, în mine, de a lui. Toată după-amiaza am petrecut astfel, unul pe scama altuia. Înainte de plecare, i-am mai înlesnit o convorbire cu Manon între partu ochi, astfel că a putut fi deplin mulțumit atît de îngăduința mea, cît și de prînzul bun.

Îndată după ce musafirii noștri s-au urcat în caretă, Manon a alergat spre mine cu brațele deschise și m-a îmbrățișat rîzînd cu hohote. Mi-a repetat cuvînt cu cuvînt propunerile făcute, fără să schimbe o iotă. Totul se reducea doar la faptul că o adora. Voia să împartă cu dînsa venitul de patruzeci de mii de livre pe care-l primea de pe acum, fără să uite să-i spună că aștepta încă și mai mult după moartea tatălui său ; ea va fi stăpîna inimii și averii sale ; drept cheazășie a dărniciiei lui era gata să-i pună la picioare o caretă, o casă mobilată, o cameristă, trei lachei și un bucătar.

— Fiul, am spus către Manon, e mai mîna spartă decît tatăl. Dar spune drept, am adăugat, nu cumva te ispitesc dăruirile lui ?

— Pe mine ? a răspuns Manon și, amintindu-și două versuri de Racine, le-a potrivit îndată după gîndul ei :

Mă bănuiești pe mine de-atîta perfidie ?

Eu chipu-i lîngă mine pot oare suferi ?

Cînd veșnic „Hôpital”-ul cel crud mi-ar aminti ?

— Nu, nu, i-am răspuns și am continuat parodia :

Mi-ar fi greu să cred, doamnă, că-n inima ta

Amorul cu acest „Hôpital” te-a putut săgeta...

Da, dar îți aduce și un foarte ispititor palat, o caretă și trei lachei ; rareori amorul aruncă o săgeată atît de zdravănă !

Manon însă mi-a jurat că inima ei îmi aparține pe vecie și că niciodată nu va primi alte săgeți decît pe ale mele.

— Făgăduielile lui sînt pentru mine mai mult ace de răzbunare decît săgeți de dragoste.

Am întrebat-o dacă are de gînd să primească palatul și careta. Mi-a răspuns că nu voia să pună mîna decît pe banii lui. Greutatea era că nu putea să capete una fără alta. Ne-am hotărît să așteptăm ca G.M. să-și desfășoare întregu-i plan prin scrisoarea ce făgăduise s-o trimită. Într-adevăr, scrisoarea a fost adusă chiar a doua zi de un lacheu fără livrea, care a găsit prilejul potrivit să-i vorbească lui Manon fără martori. Ea l-a lăsat să aștepte și a venit de-a dreptul la mine cu scrisoarea. Am deschis-o împreună. În afară de banalele fraze de amor, cuprindea amănunțit făgăduiala rivalului meu. El nu-și mărginea dărnicia ; se lega să numere zece mii de franci în ziua cînd Manon va lua în stăpînire casa și să refacă suma ori de cîte ori s-ar micșora, pentru ca ea să o aibă mereu întreagă. Inaugurarea micului palat avea să aibă loc în curînd : nu-i cerea decît două zile pentru toate preparativele, îi indica apoi numele străzii și numărul acestei case, unde îi făgăduia să o aștepte în după-amiaza celei de a doua zi dacă va putea să-mi scape din mîini. Aceasta era singura lui neliniște și o implora pe Manon să i-o astîmpere ; adăuga însă că, dacă totuși îi va fi greu să-mi scape, va găsi el mijlocul să-i înlesnească fuga.

G. M. era mai deștept decît tată-său ; voia să-și înhațe prada înainte de a număra bani. Ce trebuia să facă Manon ?

Am stat să chibzuim. Din nou m-am silit să-i scot din cap toana asta și i-am înșirat toate primejdiile ce s-ar putea ivi, dar nimic n-a putut să-i zdruncine hotărârea. A trimis lui G. M. un răspuns scurt, asigurându-l că nu-i va fi de loc greu să meargă la Paris în ziua indicată ; putea, deci, s-o aștepte fără grijă.

Am stabilit apoi ca eu să plec de îndată să închiriez o nouă locuință, într-un sat de cealaltă parte a Parisului ; după aceea, să transport acolo tot calabălcu nostru ; la data fixată, adică a doua zi după amiază, Manon va pleca la Paris și, după ce va primi cadourile lui G. M., îl va ruga stăruitor să o ducă în acea seară la „Comédie” ; va lua asupra ei atâția bani cât va putea duce, iar restul îi va încredința valetului nostru, pe care voia să-l ia cu dînsa. Valetul era gardianul care o scosese de la „Hôpital” ; ne era nespus de devotat. Eu trebuia să vin cu o birjă la capătul străzii Saint-André-des-Arcs ; pe la ora 7 să las birja să aștepte acolo și să mă apropiu prin întuneric de porțile teatrului. Manon îmi făgădui să născocască ceva ca să poată ieși o clipă din lojă, și clipa aceea o va folosi ca să coboare pînă jos la mine. Restul se va putea îndeplini ușor. Am ajunge din cîtiva pași la trăsură, ne-am urca și am ieși îndată din Paris prin foburgul Saint-Antoine, drumul spre noua noastră locuință.

Planul acesta, oricît era de extravagant, nouă ni s-a părut destul de bine ticluit. În realitate era o imprudență smintită să nu ne dăm seama că și de-ar fi izbutit fără piedici, tot n-am fi fost scuțiți de urmările lui. Totuși, ne-am expus primejdiei cu cea mai cutezătoare îndrăzneală. Manon a plecat cu Marcel ; așa îl chema pe valet. Am privit după ea nespus de îndurerat ; cînd am îmbrățișat-o, i-am șoptit :

— Manon, nu cumva mă înșeli ? Ai să-mi rămîi oare credincioasă ?

Ea s-a plîns drăgăstos de neîncrederea mea și mi-a reînnoit toate jurămintele. Socotise să ajungă la Paris pe la ora 3. Plecai și eu puțin timp după ea. Mă duceam să-mi rod unghiile la „Café de Féré”, la podul Saint-Michel ; am stat acolo pînă la căderea nopții. Atunci am ieșit să iau o birjă, pe care am lăsat-o, după înțelegerea noastră, la capătul străzii Saint-André-des-Arcs ; după asta, m-am dus pe jos pînă la „Comédie”. M-am mirat că nu-l găsesc acolo pe Marcel, care trebuia să mă aștepte. M-am înarmat cu răbdare, am stat un ceas

înghesuit de o droaie de lachei, cu ochii în patru asupra tuturor celor care treceau. În cele din urmă, văzînd că s-a făcut ceasul 7 și că planul nostru e în aer, mi-am luat un bilet la parter, ca să văd dacă nu-i descopăr în vreo lojă pe Manon și pe G. M. Nu erau nici unul, nici altul. M-am întors la ușile teatrului, unde am mai așteptat un sfert de ceas, înnebunit de nerăbdare și de neliniște. Dar tot nu se ivi nimic. M-am întors la trăsură, fără să fiu în stare să iau vreo hotărîre. Birjarul, zărindu-mă, a făcut cîțiva pași spre mine ca să-mi spună, cu aere misterioase, că o duduică drăguță mă aștepta de vreun ceas în birjă ; întrebare de mine și, aflînd că trebuia să mă întorc, a spus că mă va aștepta, oricît de tîrziu voi veni. Mi-am închipuit că trebuie să fie Manon. Cînd m-am apropiat, am văzut însă un alt chip : un obraz drăguț, dar nu al ei. Era o tînară necunoscută, care m-a întrebat mai întîi dacă avea onoarea să vadă pe cavalerul des Grieux. I-am răspuns că așa mă numesc.

— Am o scrisoare pentru dumneavoastră, a urmat ea, care vă va lămuri de ce am venit și cum se face că am plăcerea să vă cunosc numele.

Am rugat-o să-mi îngăduie să citesc scrisoarea într-un cabaret vecin. Necunoscuta a ținut să meargă cu mine și m-a sfătuit să cer un separeu.

— De la cine e scrisoarea ? am întrebat-o pe cînd urcam scara.

Mi-a răspuns că voi afla citind-o. Am recunoscut scrisul lui Manon. Iată cam ce noutăți îmi dădea :

G. M. o primise cu o politețe și o mărinimie mai presus de toate închipuirile ei. O acoperise cu daruri, o făcea să vadă înaintea-i un destin de regină. Mă asigura totuși că nu mă uita în splendorile de care era înconjurată, dar neputînd îndupleca pe G. M. să o ducă la „Comédie” în seara aceea, amîna pe altă dată plăcerea de a mă vedea ; scria apoi că, pentru a-mi alina puțin suferința pe care mi-o va prilejui vestea aceasta, s-a gîndit că n-ar fi rău să-mi procure una din cele mai drăguțe fete din Paris, aducătoarea scrisorii. Și semna : „Credincioasa ta iubită, Manon Lescaut”.

Era ceva atît de crud și de insultător pentru mine în scrisoarea ei, încît, zbatîndu-mă cîteva clipe între mînie și durere, m-am hotărît să fac o sfortare și s-o uit pentru totdeauna pe nerecunoscătoarea și sperjura Manon. Mi-am aruncat ochii

asupra fetei din fața mea. Era cât se poate de frumoasă, dar aș fi dorit să fie și mai ispititoare ca să devin la rîndu-mi sperjur și necredincios. Dar n-am găsit, privind-o, ochii aceia vii și languroși, portul mîndru al capului, pielea obrazului colorată cu nuanțele dragostei, în sfîrșit, toată comoara de farmece cu care natura o înzestrase din belșug pe vicleana Manon.

— Nu, nu, i-am spus încetînd de a o privi, nerecunoscătoare care te-a trimis știe prea bine că te ostenești degeaba. Întoarce-te la ea și spune-i că-i doresc să se bucure de crima ce-o făptuiește și, dacă se poate, fără remușcări. O părăsesc pentru totdeauna și renunț în același timp la toate femeile din lume ; nici una din ele n-ar putea fi încîntătoare ca ea, dar toate sînt, fără îndoială, la fel de lașe și necredincioase.

Am fost atunci gata să cobor și să mă retrag, fără să mai am nimic de-a face cu Manon ; gelozia care-mi sfîșia de moarte inima se schimbase brusc într-o liniște întunecată, posomorîță ; m-am crezut o clipă aproape de vindecare, cu atît mai mult cu cît nu simțeam în mine nici una din pornirile violente cărora căzusem pradă în celelalte împrejurări asemănătoare. Vai ! eram jucăria amorului, tot atît cît mă socoteam jucăria lui G. M. și a lui Manon.

Fata care-mi adusese scrisoarea, văzîndu-mă gata să cobor, m-a întrebat ce răspuns să-i ducă domnului G. M. și doamnei care era cu el. M-am întors în cameră după întrebarea aceasta și, printr-o schimbare care ar părea de necrezut celor care n-au simțit niciodată patimi aprige, m-am văzut deodată smuls din liniștea mea părelnică și tîrît într-un groaznic delir furios. I-am strigat fetei :

— Du-te și spune-i trădătorului de G. M. și perfidei lui amante în ce disperare m-a apucat scrisoarea asta blestemată ; dar să știe că n-au să rîdă multă vreme ; am să le împlînt cuțitul în inimă la amîndoi, cu mîna mea !

M-am trîntit pe un scaun. Pălăria și bastonul mi-au căzut pe jos. Două șiroaie de lacrimi amare au început să-mi curgă din ochi. Accesul de furie care mă cuprinsese fu urmat de o întristare adîncă : nu mai puteam decît să plîng, să gem și să oftez.

— Apropie-te, copilă, apropie-te, i-am spus apoi tinerei fete ; apropie-te, de vreme ce te-au trimis să mă consolezi. Spune-mi, cunoști vorbe care astîmpără furia, deznădejdea,

dorința de a-ți lua singur zilele după ce ai ucis două ființe trădătoare, care nu meritau să trăiască? Da, apropie-te, repetă, văzînd-o că pășeste spre mine cu sfială și clătîindu-se. Vino să-mi ștergi lacrimile, vino să-mi redai pacea inimii, vino să-mi spui că mă iubești, ca să mă obișnuiesc și cu ființa altei femei decît aceea a necredincioasei mele. Ești frumoasă, poate că te voi iubi și pe tine.

Pe biata copilă, care n-avea mai mult de 16 sau 17 ani și părea mai plină de cuviință decît suratele ei, o speriasc însă grozav scena aceasta ciudată. Se apropie totuși de mine și încercă să mă mîngîie, dar atunci am îndepărtat-o numaidecît, respingînd-o cu amîndouă mîinile.

— Ce vrei de la mine? i-am strigat. Ești femeie, faci parte din tagma pe care o urăsc, pe care nu mai pot s-o sufăr în apropierea mea. Cine știe cu ce trădare mă amenință și chipul tău blînd! Pleacă, pleacă, lasă-mă singur!

Fără a îndrăzni să scoată o vorbă, fata mi-a făcut o reverență și s-a întors să iasă. I-am strigat să se oprească:

— Fă-mă cel puțin să știu pentru ce, cum și în ce scop ai fost trimisă aici? Cum mi-ai aflat numele și locul unde mă puteai găsi?

Mi-a răspuns că-l cunoștea de multă vreme pe domnul G. M., că el a trimis să o cheme pe la ora 5, că, împreună cu lacheul care venise s-o înștiințeze, au intrat într-o casă mare, unde l-a găsit pe G. M. jucînd pichet cu o doamnă foarte frumoasă, amîndoi au rugat-o să-mi înmîneze scrisoarea aceasta, după ce i-au spus că mă va găsi într-o trăsură, la capătul străzii Saint-André-des-Arcs. Am întrebat-o dacă n-au mai adăugat ceva; roșind, fata mi-a răspuns că o făcuseră să spere că o voi lua cu mine.

— Te-au înșelat, i-am răspuns; biată copilă, te-au înșelat. Ești femeie, îți trebuie un bărbat, dar unul bogat și fericit, pe care nu în persoana mea l-ai putea găsi. Întoarce-te, întoarce-te la domnul G. M. El are tot ce-i trebuie ca să fie iubit de femeile frumoase. Are palate mobilate și calești de dăruit. Pe mine, care nu am ce să ofer, în afară de iubire și statornicie, femeile mă disprețuiesc în sărăcia mea, își fac o jucărie din naivitatea mea.

Am mai înșirat multe gînduri și triste, și înverșunate, după cum simțirile care-mi cutremurau ființa se mai potoleau sau se involburau. Dar; pe măsură ce mă torturam astfel, furia

mi-a scăzut pînă într-atît, încît am putut începe să cuget limpede. Comparînd noua mea nenorocire cu celelalte îndurate mai înainte, am socotit că nu trebuie să-mi pierd nădejdea mai mult decît în alte dăți. O cunoșteam bine pe Manon. De ce să mă amărăsc atîta pentru o nenorocire care era de prevăzut ? De ce să nu mă străduiesc mai bine să caut să îndrept lucrurile ? Vreme doar mai era. Nu trebuia deci să-mi cruț eforturile, ca să nu-mi reproșez mai târziu că mi-am sporit singur suferințele prin tărăgăneala mea. Astfel că am început să caut și să cîntăresc toate mijloacele în stare să deschidă drum nădejilor.

Să încerc s-o smulg cu forța din mîinile lui G. M., ar fi fost o treabă nechibzuită, care nu putea decît să mă piardă, neavînd de fel sorti de izbîndă. Dar dacă aș încerca să vorbesc cu Manon cîteva clipe ? Atunci ar fi altceva, aș putea să-i mișc cît de puțin inima, doar îi cunoșteam bine punctele slabe. Eram atît de sigur că mă iubește ! Chiar ideea asta ciudată de a-mi trimite o fată străină să mă consoleze, din milă pentru suferințele mele, aș fi pus rămașag că e a ei. M-am hotărît să-mi pun la încercare toată dibăcia, numai să dau ochi cu ea. Examinînd, unul după altul, felurite mijloace, m-am oprit la următorul :

Domnul de T. mă copleșise încă de la început cu afecțiunea lui, încît nu-i puteam pune la îndoială sinceritatea și dorința de a mă ajuta. M-am gîndit să alerg la el cu rugămintea de a-l chema pe G. M. sub pretextul unei afaceri importante. Îmi era destul să pot vorbi cu Manon chiar și o jumătate de oră ; planul meu era să pătrund în camera ei, lucru ce-mi părea destul de ușor în lipsa lui G. M.

Hotărîrea aceasta m-a mai liniștit ; am răsplătit cu dărnicie pe fata care încă mai aștepta și, vrînd s-o împiedic de a se mai întoarce la cei care-o trimiseseră, i-am luat adresa, făgăduindu-i că voi veni să-mi petrec noaptea la ea. M-am urcat în birjă și am dat adresa domnului de T., poruncind birjarului să mă ducă în goana cailor. Din fericire, l-am găsit acasă pe prietenul meu ; fusesem neliniștit tot drumul din pricina asta. În cîteva cuvînte l-am încunoștiințat de suferințele mele și de serviciul ce veneam să-i cer. A rămas atît de uimit aflînd că G. M. a fost în stare să o momească pe Manon, încît, neștiind că și eu am pus umărul la nenorocirea asta, s-a oferit din toată inima să-și adune prietenii, și toți, cu brațele și spa-

dele lor, să-mi ajute să o slobod pe iubita mea. L-am făcut să înțeleagă că un asemenea tărăboi ar fi primejdios și pentru Manon, și pentru mine.

— Să ne păstrăm forțele, i-am spus, pentru împrejurări mai grave. Mă gândesc la o cale mai blîndă, prin care sper să izbîndesc tot atît de bine.

S-a legat să facă tot ce-i voi cere, fără împotrivire ; i-am spus că nu doream decît să-l înștiințeze pe G. M. că are ceva de vorbit cu el și să-l scoată din casă pentru un ceas sau două ; a plecat numaidecît împreună cu mine, ca să-mi satisfacă dorința. Ne-am sfătuit pe drum prin ce tertip l-ar putea reține pe G. M. atîta vreme. Am propus să-i scrie mai întîi un bilețel dintr-un cabaret, în care să-l roage să vină acolo pentru o afacere însemnată, care nu suferă nici un fel de întîrziere. Și am adăugat :

— Îl voi pîndi cînd pleacă și voi intra fără greutate în casă, de vreme ce nu mă cunoaște nimeni decît Manon și Marcel, valetul meu. Iar dumneata, care în vremea aceasta vei fi cu G. M., îi vei putea spune că acea afacere însemnată e o nevoie grabnică de bani ; că ți-ai pierdut la cărți tot ce aveai disponibil și că ai continuat să joci pe cuvînt, pierzînd mereu. Îi va trebui timp pînă se va duce să ia banii din caseta lui de acasă, și timpul acela îmi va fi mie de ajuns ca să îndeplinesc ceea ce am de gînd.

Domnul de T. mi-a urmat întocmai planul. L-am lăsat într-un cabaret, unde a scris repede biletul, iar eu am mers să stau la pîndă cîtiva pași mai departe de casa unde se afla Manon. L-am văzut sosind întîi pe aducătorul biletului, apoi îndată și pe G. M. ; venea pe jos, cu un lacheu după el. Lăsîndu-i timp să se depărteze, am pășit spre casa în care se afla necredincioasa mea iubită și, cu toată furia ce clocotea în mine, am bătut la ușă cu respect, ca la porțile unui templu. Din fericire, a venit Marcel să deschidă ; i-am făcut semn să tacă. N-aveam de ce să mă tem de ceilalți servitori, totuși l-am întrebat în șoaptă dacă putea să mă ducă în camera lui Manon fără să fiu zărit de nimeni. Mi-a răspuns că era foarte ușor dacă mă voi urca pe scara cea mare.

— Atunci haidem repede, i-am spus, și bagă de seamă să nu se mai urce nimeni cît voi sta acolo.

Am pătruns fără piedici în apartamentul de sus. Manon citea. O dată mai mult m-a uimit firea acestei fete ciudate.

Departe de a se speria sau de a arăta vreo sfială văzîndu-mă, a dat numai uşoare semne de mirare, mişcări pe care nu ți le poți stăpîni cînd te pomeneşti cu cineva pe care îl crezi în cu totul altă parte.

— A ! a ! tu ești, iubitule ? ! m-a întîmpinat ea, venind să mă sărute, drăgăstoasă ca de obicei. Sfinte Doamne ! Știi că ești îndrăzneț ? Cine s-ar fi așteptat să vii azi aici ?

M-am desprins din brațele ei, și în loc să-i răspund la dez-mierdări, am respins-o cu dispreț, dîndu-mă doi pași îndărăt, ca să pun distanță între mine și ea. Gestul meu a descumpănit-o puțin. A rămas locului, cu ochii la mine, schimbînd fețe-fețe. La drept vorbind, eram atît de vrăjit de vederea ei, încît, deși, pe bună dreptate, fierbeam de mînie, de-abia am găsit puterea să deschid gura ca s-o cert. Inima îmi sîngera de cruda batjocură ce-o suferisem ; mă sileam să mi-o amintesc mereu, ca să-mi atîț mînia, și mă încordam să aprind în ochii mei un alt foc decît cel al dragostei. Fiindcă tăccam, ea băgă de seamă tulburarea mea, și atunci o văzui că tremură, înspăimîntată. N-am putut răbda acest lucru...

— A, Manon, i-am spus cu glas moale, necredincioaso, sper-juro, cu ce să-mi încep plîngerea ? Te văd palidă, tremuri, iar pe mine încă mă mai mișcă și cele mai mici suferințe ale tale, încît mi-e frică să nu te mîhnesc prea mult cu noile învinuiri. Dar, Manon, crede-mă, mi-e inima străpunsă de durerea tră-dării tale. Asemenea lovituri nu le îndrepti asupra unui om iubit cînd încă nu i-ai hotărît moartea. Ea a treia oară, Ma-non ! Am numărat bine, asta nu se poate uita. Gîndește-te și hotărăște-te acum, pe loc, ce vrei să faci, căci biata mea inimă nu mai poate să îndure atîta chin. O simt cum moare, cum e gata să se sfărîme de durere. Nu mai pot, am adăugat lăsîndu-mă pe un scaun, abia vorbesc, abia mă mai pot ține pe picioare...

Nu mi-a răspuns nimic, dar de îndată ce m-am așezat, a venit să îngenuncheze la picioarele mele, apoi și-a pus capul pe genunchii mei, ascunzîndu-și fața în mîinile mele. Într-o clipă, le-am simțit ude de lacrimile ce-i curgeau. O, Doamne, cîte simțiri nu-mi frămîntă sufletul !

— A, Manon, Manon, am urmat oftînd, e prea tîrziu să mai plîngi după ce mi-ai pricinuit moartea. Tristețea ta e prefăcută, nu poate fi adevărată. Fără îndoială că răul cel mai mare ți-l face prezența mea, care totdeauna a fost o piedică

pentru plăcerile tale. Deschide ochii, Manon, vezi-mă cine sînt ! Nu se varsă lacrimi atît de duioase pentru un nenorocit pe care l-ai trădat, pe care îl părăseşti fără milă.

Ea continua să-mi sărute mîinile, fără să se ridice, fără să răspundă.

— Nestatornică. Manon, am urmat iarăşi, femeie nerecunoscătoare şi fără credinţă, unde îţi sînt făgăduielile şi jurămintele ? Iubită crudă şi uşuratică, ce-ai făcut cu dragostea pe care nu mai departe decît azi mi-o jurai ? Cerule drept ! Aşa laşi să rîdă de tine o femeie, după ce te-a luat drept martor cu atîta evlavie ? Aşadar, pe sperjur îl răsplăteşti ? Iar deznădejdea şi părăsirea le hărăzeşti celui statornic şi credincios ?

Cugetul îmi era plin de atîta amărăciune pe cînd vorbeam, încît, fără să-mi dau seama, ochii mi s-au umplut de lacrimi. Manon a înţeles, după tremurul glasului, că plîng şi a rupt, în sfîrşit, tăcerea :

— Trebuie să fiu tare vinovată, mi-a spus ea cu tristeţe, dacă am putut să-ţi pricinuiesc atîta durere şi zbucium, dar ajungă-mă podeapsa cerului dacă mi-am dat seama că păcătuiesc sau dacă am avut măcar gîndul acesta !

Mi s-au părut atît de fără noimă vorbele ei, atît de mincinoase, încît nu mi-am putut opri o izbucnire de furie :

— Ce prefăcătorie josnică ! am strigat. Văd mai limpede ca oricînd că nu eşti decît o ticăloasă, o femeie vicleană ! Abia acum înţeleg ce fire păcătoasă ai. Adio, fiinţă laşă, am spus apoi, ridicîndu-mă în picioare, mai bine să mor de o mie de ori decît să mai am vreo legătură cu tine ! Să mă trăsnească Cel-de-sus dacă te voi mai învrednici vreodată măcar cu o privire ! Rămîi cu noul tău amant, iubeşte-l pe el şi urăşte-mă pe mine, renunţă la onoare şi la dreapta judecată ; mie puţin îmi pasă ; mi-e totuna !

Furia mea a înspăimîntat-o pe Manon ; rămăsese în genunchi lîngă scaunul de pe care mă sculăsem şi mă privea tremurînd, fără să cuteze nici să respire. Am făcut cîţiva paşi spre uşă, tot cu capul întors spre ea, ţintuind-o cu privirea. Dar ca să mă ţin dîrz faţă de farmecele ei, ar fi trebuit să-mi fi pierdut deodată orice simţămînt de milă, de umanitate. Eram atît de departe de a-mi fi însuşit tăria aceasta sălbatică, încît, trecînd deodată, la extremitatea opusă, m-am întors spre Manon, mai bine spus m-am aruncat spre ea fără să cuget. Am

luat-o în brațe, am acoperit-o cu mii de sărutări ; i-am cerut iertare pentru că m-am înfuriat, am recunoscut să sînt un om brutal și nu merit fericirea de a fi iubit de o fată ca ea. Am așezat-o pe un scaun și, îngenunchind la rîndul meu, am implorat-o să mă asculte. Am adunat într-un mănunchi de cuvinte tot ce poate imagina mai respectuos și mai drăgăstos, drept scuză, un amant supus și înflăcărat. I-am cerut, ca o grație, să rostească vorbele de iertare. Mi-a înlănțuit gîtul cu brațele, spunînd că ea însăși avea nevoie de bunătatea mea ca să mă facă să uit supărarea ce-mi pricinuisese și că începea să se teamă, nu fără motiv, că nu voi fi de loc mulțumit de ceea ce avea să-mi spună pentru a se dezvinovăți.

— Eu ? am întrerupt-o numaidecît. Eu nu-ți cer să te dezvinovățești. Iau de bun tot ce ai făcut. Nu mă socot în drept a-ți cere să-mi explici de ce te-ai purtat astfel, voi fi prea mulțumit, prea fericit, dacă scumpa mea Manon nu mă alungă din inima ei ! Apoi, cugetînd puțin asupra soartei mele, am continuat : Dar, atotputernică Manon, tu, care-mi dăruiești după plac bucuriile și durerile, după ce ți-am dat satisfacție prin umilința mea și prin toate semnele de căință, îmi vei îngădui oare să-ți vorbesc și de mîhnirea care mă roade, de suferințele mele ? Pot afla de la tine ce am să fac acum, dacă mă condamni cumva la moarte hotărîndu-te să-ți petreci noaptea cu rivalul meu ?

Manon a stat puțin pe gînduri pînă să-mi dea răspunsul.

— Cavaliere, a spus apoi pe un ton liniștit, dacă ai fi vorbit de la început atît de limpede, nu te-ai mai fi tulburat în halul ăsta și m-ai fi cruțat și pe mine de o scenă dureroasă. De vreme ce suferințele tale ți le pricinuiesc numai gelozia, ți le-aș fi curmat oferindu-ți să plec numaidecît cu tine, fie și pînă la capătul pămîntului. Dar eu mi-am închipuit că bilețelul pe care ți l-am scris sub ochii domnului G.M. și fata pe care ți-am trimis-o te-au supărat atît ; am crezut că poate ai luat scrisoarea mea drept o glumă batjocoritoare, iar fata, închipuindu-ți că vine din partea mea, drept o declarație că renunț la tine, dăruindu-mă lui G.M. Gîndul acesta m-a încremenit, m-a aruncat în deznădejde, căci oricît mă știu de nevinovată, socoteam totuși că aparențele nu-mi sînt favorabile. Acum, a urmat ea, vreau să fii judecătorul meu, după ce voi da pe față tot adevărul.

Mi-a istorisit apoi tot ce i se întâmplase din clipa când s-a întâlnit cu G.M. care o aştepta în casa în care ne aflam. A primit-o cu adevărat ca pe cea mai mare crăiasă din lume. I-a arătat camerele, mobilate cu gust şi sclipind de curăţenie. În iatac i-a numărat zece mii de livre, la care a mai adăugat câteva giuvaeruri, printre acestea fiind şi colierul şi brăţările pe care le mai primise o dată de la tatăl lui. A dus-o apoi într-un salon, pe care nu-l văzuse încă ; acolo, pe masă, erau cele mai delicioase gustări ; ca s-o servească, a chemat pe servitorii tocmiţi anume pentru ea şi le-a poruncit să o slujească de acum înainte ca pe stăpîna lor. Apoi i-a arătat careta, caii şi toate celelalte daruri ; la sfîrşit i-a propus o partidă de cărţi în aşteptarea cinei.

— Îţi mărturisesc, a urmat ea, că am rămas uluită, atît de grandios era totul. M-am gîndit că ar fi păcat să ne lipsim de atîtea bogăţii mulţumindu-mă să iau numai cele zece mii de livre şi bijuteriile ; găsisem o avere gata făcută pentru noi doi şi puteam duce un trai foarte plăcut pe spatele lui G.M. În loc să-i propun să mergem la „Comédie“, mi-am pus în cap să-l descos în privinţa ta, ca să mă lămuresc ce posibilităţi există ca să ne putem vedea. L-am găsit, din acest punct de vedere, pe G.M. destul de conciliant. M-a întrebat ce gîndesc despre tine şi dacă nu mi-a părut rău că te-am părăsit. I-am spus că ai fost totdeauna atît de bun, că te-ai purtat atît de desăvîrşit cu mine, încît ar fi de necrezut să spun că te urăsc. A recunoscut că ai multe calităţi, şi el însuşi s-a simţit îndemnat să-ţi fie prieten. A voit să ştie, mai ales, cum vei judeca tu plecarea mea când vei afla că eram în mîinile lui. I-am răspuns că dragostea noastră dura de mult, încît a avut tot timpul să se mai răcească, apoi, strîmtorat cum erai, poate nu vei privi plecarea mea drept o mare nenorocire, de vreme ce te uşura de-o povară apăsătoare. Am adăugat că, fiind pe deplin încredinţată că te vei purta cu îngăduinţă, nu m-am sfiit să-ţi spun de dimineaţă că plec la Paris, pentru oarecare afaceri ; că ai consimţit, că ai venit cu mine şi n-ai părut neliniştit când te-am lăsat singur. Atunci G.M. mi-a spus : „Dacă aş putea crede că vrea să trăiască în bună înţelegere cu mine, eu cel dintîi i-aş prezenta respectele mele şi i-aş oferi serviciile“. L-am asigurat că îţi cunosc firea şi că nu mă îndoiam că vei şti să răspunzi după cuviinţă la amabilităţile lui ; mai ales, i-am spus, dacă te-ar putea ajuta în afa-

cerile tale, foarte încurcate de cînd ai rupt legăturile cu familia. M-a întrerupt, făgăduind să-ți facă orice serviciu care ar atîrna de el, chiar și acela de a-ți procura o metresă drăguță, pe care el a părăsit-o pentru mine, în cazul în care ai vrea să începi o nouă aventură de dragoste. L-am aprobat, a adăugat ea, ca să-i adorm mai bine bănuielile și, întărindu-mă și mai mult în ideea mea, nu mai doream decît să găsesc mijlocul de a ți-o aduce ție mai repede la cunoștință, temîndu-mă să nu te neliniștești cînd vei vedea că nu vin la întîlnire. În scopul acesta, i-am propus să-ți trimită metresa aceea, avînd astfel prilejul să-ți scriu ; eram silită să mă folosesc de fata aceea neputînd să sper că el mă va lăsa liberă cîtva timp. G.M. a rîs de propunerea mea ; a chemat pe lacheul său și, întrebîndu-l dacă poate găsi fără zăbavă pe fosta lui metresă, l-a și trimis să o caute unde va ști. El își închipuia că va trebui s-o trimită la Chaillot ; atunci i-am mărturisit că la despărțire ți-am promis să ne întîlnim seara la „Comédie” și că în cazul în care voi fi împiedicată să merg la teatru, tu urmai să mă aștepți într-o caretă la capătul străzii Saint-André-des-Arcs ; prin urmare, era mai bine să-ți trimită fata acolo, fie și numai ca să nu te plictisești așteptîndu-mă toată noaptea. I-am mai spus că ar fi bine să-ți scriu două-trei vorbe pentru a te înștiința de schimbul acesta, căci altfel riscam să nu înțelegi nimic. S-a învoit, dar eu am fost silită să-ți scriu sub ochii lui, astfel că n-am putut să-ți explic totul de-a dreptul. Vezi dar, a urmat Manon, cum s-au petrecut lucrurile. Nu caut să cocoloșesc nimic, nici din purtarea, nici din planurile mele. Fata a venit, mi s-a părut drăguță, și cum nu mă îndoiam că lipsa mea te va face să suferi, am dorit din inimă să-ți pot împrăști urîtul, măcar cîteva ceasuri, căci fidelitatea pe care o cer eu de la tine e aceea a inimii. Aș fi fost încîntată să-ți pot trimite pe Marcel, dar n-am avut o clipă liberă să-i lămuresc tot ce trebuia să-ți comunice.

Manon și-a încheiat istorisirea povestindu-mi încurcătura în care s-a aflat G. M. primind biletul domnului de T.

— A stat în cumpănă dacă să mă lase singură și m-a asigurat că se întoarce curînd. Venirea ta m-a zăpăcit, iar întîrzierea ta aici mă neliniștește.

Mi-a trebuit multă răbdare ca s-o ascult pînă la sfîrșit. Multe lucruri crude și umilitoare mă loviseră, căci se vedea limpede că se pregătea să mă înșele ; nici măcar nu-și dăduse

osteneala să-mi ascundă asta. Nu-și închipuia doar că G.M. avea să o țină ca pe o vestală toată noaptea. Cu el avea de gând să și-o petreacă ! Ce dureroasă mărturisire pentru un îndrăgostit ! Dar nu aveam și eu o parte de vină în greșeala ei ? Mai întâi, fiindcă prin mine aflase ea de sentimentele lui G.M., apoi, fiindcă încuviințasem orbește această aventură. De altfel, printr-o întorsătură ciudată, firească mie, fusesem mișcat de naivitatea povestirii și de felul cinstit, deschis în care se dădea pe față pînă și amănuntele cele mai jignitoare pentru mine. „Păcătuiește fără răutate, îmi ziceam, e ușuratică și nepăsătoare, dar e dreaptă și sinceră.” Adăugați că dragostea singură era de ajuns ca să-mi închidă ochii asupra tuturor greșelilor sale. Și apoi mă bucura prea mult nădejdea că o voi răpi rivalului meu chiar în acea seară. Totuși, i-am spus :

— Și noaptea asta cu cine ai fi petrecut-o ?

Întrebarea mea, rostită cu tristețe, a încurcat-o. Nu mi-a răspuns decît prin cîțiva *dar* și *dacă*, întrerupîndu-se apoi. Mi-a fost milă de chinul ei și, curmînd vorba, i-am spus ce doream de la ea : să vină cu mine chiar atunci.

— Vreau, mi-a spus, dar nu-mi aprobi planul ?

— Ah, nu-i destul, am replicat, că aprob tot ce ai făcut pînă acum ?

— Ce ! Să nu luăm nici cele zece mii de livre ? s-a împotrivit ea. Mi le-a dat, sînt ale mele !

Am sfătuit-o să lase tot și să ne gîndim numai cum să ne îndepărtăm mai repede ; deși trecuse numai o jumătate de oră de cînd venisem, mă temeam să nu se întoarcă G.M. Ea însă mă ruga cu atîta stăruință să nu ieșim cu mîinile goale, încît am socotit că trebuie să fac și ceva pe voia ei, după ce obținusem atît de multe de la ea.

În timp ce ne pregăteam de plecare, am auzit bătînd la ușa dinspre stradă. Nu m-am îndoit că venea G.M., și în tulburarea ce mă cuprinsese, i-am spus lui Manon că dacă intră, e un om mort. Nu-mi revenisem încă de ajuns din furia mea ca să mă pot stăpîni văzîndu-l. Manon îmi curmă neliniștea, intrînd cu un bilet pe adresa mea adus de la cel care bătuse la ușa. Biletul era de la domnul de T. Îmi scria că G.M., fiind plecat acasă la el pentru a-i aduce banii, profita de lipsa lui ca să-mi comunice un gînd șugubăț : i se părea că n-aș putea să mă răzbun mai plăcut pe rivalul meu decît mîncîndu-i cina și culcîndu-mă în acea noapte chiar în patul în

care el spera să se desfete cu iubita mea ; că acest lucru îi pare ușor dacă puteam să-mi fac rost de trei-patru inși destul de îndrăzneți și destul de devotați ca să-l oprească pe G. M. pe stradă și să-l țină undeva, sub pază, pînă a doua zi ; în ce-l privește, făgăduia să-l distreze încă cel puțin o oră cu anumite povești gata pregătite pentru înapoierea lui.

Am arătat lui Manon biletul și i-am istorisit toată înșelătoria de care m-am servit ca să pot intra la ea. Născocirea mea și aceea a domnului de T. i s-au părut minunate ; am rîs cu poftă cîteva momente ; dar cînd i-am vorbit de ideea domnului de T. ca de o simplă glumă, m-am mirat cît de mult o putea încînta și cît stăruia s-o urmez întocmai. În zadar obiectam că nu pot găsi așa, deodată, cîteva oameni în stare să-i taie drumul lui G.M. și să-l țină la popreală fără să mă trădeze. Mi-a spus că trebuie măcar să încerc, de vreme ce domnul de T. ne asigură încă o oră liberă, apoi, drept răspuns la alte obiecții ale mele, ea s-a plîns că fac pe despotul și nu-i arăt nici un pic de bunăvoință. Planul acela era, după părerea ei, tot ce putea fi mai nostim.

— Gîndește-te, îmi repeta, ai să mănînci cu tacîmul lui, ai să te culci în așternutul lui, și mîine dimineață îi înșfaci și iubita, și banii ! Te răzbuni astfel și pe tată, și pe fiu.

Am cedat stăruințelor ei, deși neliniștea inimii părea să-mi prevestească nenorocirea care mă pîndea. Am ieșit, cu gîndul să caut doi-trei din ofițerii de gardă cu care Lescaut mă pusese în legătură și să-i rog să-l aresteze pe G. M. Am găsit acasă numai pe unul din ei, om destul de îndrăzneț ; abia a aflat despre ce-i vorba, și m-a și asigurat pe loc că treaba-i ca și făcută ! Mi-a cerut numai zece pistoli, să dea bacșiș la trei soldați din gardă ; cu care avea să lucreze, punîndu-se în fruntea lor. L-am rugat să nu piardă vremea ; s-a dus să caute soldații, și în mai puțin de un sfert de oră i-a adunat. Eu îl așteptam acasă la el, și îndată ce s-a întors, am condus grupul eu însumi la colțul străzii pe care G. M. trebuia negreșit să treacă înainte de a apăca pe strada unde stătea Manon. I-am dat în grijă ofițerului să nu-i facă nici un rău lui G. M., dar să-l țină strîns sub pază pînă la ora 7 dimineața ; trebuia să fiu sigur că n-o să-i scape. Mi-a spus ce are să facă ; o să-l ducă în camera lui, o să-l oblige să se dezbrace și să se culce în pat, iar el și cei trei viteji aveau să-și petreacă noaptea bînd și jucînd cărți, fără să-l slăbească din ochi. Am

stat locului cu toții pînă în clipa cînd l-am zărit venind pe G.M. : m-am retras atunci cîtiva pași mai în urmă, într-un colț dosnic, vrînd să fiu martor la această scenă nemaivăzută. Ofițerul din gardă l-a întîmpinat cu pistolul ridicat și l-a lămurit politicos că nu voia nici să-l omoare, nici să-l prade, dar, la cea mai mică împotrivire de a-l urma, la cea mai slabă chemare de ajutor, îi zboară creierii. G.M., văzîndu-l însoțit de trei soldați și temîndu-se, fără îndoială, de încărcătura din pistol, n-a opus nici o rezistență ; am văzut cum îl duceau ca pe un miel.

M-am întors numai decît la Manon și, intrînd, i-am spus de față cu servitorii, ca să preîntîmpin orice bănuieli din partea lor, că nu trebuia să-l mai aștepte pe domnul G.M. la masă ; afaceri grabnice îl împiedică să vină ; că m-a rugat să-i prezint scuze și să-i țin tovărășie ; am adăugat că era o mare favoare pentru mine să cinez cu o doamnă atît de frumoasă. Manon și-a jucat și ea rolul cu dibăcie. Ne-am așezat la masă cu niște mutre dinadins grave cît timp ne-au servit lacheii. Scăpînd, în sfîrșit, de ei, am petrecut una din cele mai vesele seri din viața mea. Am poruncit în șoaptă lui Marcel să caute o birjă care să se afle a doua zi dimineața în fața ușii, înainte de ora 6. Pe aproape de miezul nopții m-am prefăcut că plec, dar m-am întors pe furiș cu ajutorul lui Marcel pregătindu-mă să ocup locul lui G.M. în pat, așa cum îl ocupasem la masă.

În vremea aceasta, geniul nostru rău își întindea ițele ca să ne răpună. Ne desfătam în delirul plăcerii, iar sabia atîrna deasupra capetelor noastre ; firul care o susținea era gata să se rupă. Dar, ca să fie mai bine înțelese împrejurările catastrofei noastre, trebuie să lămuresc mai întîi cauzele care au pricinuit-o.

G.M. era urmat de un lacheu cînd fusese arestat de ofițerul de gardă ; văzînd ce i s-a întîmplat stăpînului, flăcăul s-a speriat și a luat-o la fugă îndărăt ; ca să-l ajute, cel dintîi gînd i-a fost să se ducă să-l înștiințeze pe de G.M. tatăl despre cele întîmplate. O veste atît de supărătoare bineînțeles că l-a alarmat pe bătrîn ; nu avea decît un fiu, și moșneagul era iute foc pentru vîrsta lui. A cercetat mai întîi pe lacheu despre tot ce făcuse fiu-său în după-amiaza aceea, dacă s-a certat cu cineva, dacă a avut vreun amestec în cearta altora, dacă n-a fost în vreo casă suspectă. Acesta, socotind că tînă-

rul său stăpîn se află în mare primejdie și închipuindu-și că nu trebuie să mai țină seama de nimic ca să-l facă scăpat, a dat pe față tot ce știa despre noua lui iubită, despre cheltuielile ce le făcuse pentru ea, apoi cum își petrecuse ziua acasă, pînă la ora 9, cum a ieșit chemat de cineva și nenorocirea ce i s-a întîmplat la întoarcere. I-a fost de ajuns bătrînului ca să bănuiască o ceartă de dragoste la obîrșia acestei pățanii. Deși era cel puțin ora zece și jumătate seara, n-a stat de loc pe gînduri ca să se ducă la locotenentul-general de poliție. L-a rugat să dea un ordin secret către căprăriile de pază și, cerîndu-i ca una din ele să-l însoțească, a alergat el însuși în strada unde fusese arestat fiul său. A răscolit apoi prin toate locurile unde spera să-l poată găsi ; neaflînd nici o urmă a trecerii lui pe acolo, a spus vizitiului să-l ducă la casa metresei, închipuindu-și că poate fiu-său se întorsese între timp.

Tocmai mă pregăteam să mă urc în pat, cînd a sosit bătrînul de G.M. Ușa camerei noastre fiind închisă, n-am auzit bătăile la ușa din stradă ; a intrat însoțit de doi poterași ; cum de la servitori n-a putut afla nimic, s-a gîndit să dea ochii cu metresa, ca să scoată de la ea vreo lămurire. Așadar, iată-l pe moș urcînd în apartamentul de sus, cu poterașii pe de lături. Noi, gata să ne așezăm în pat, vedem deschizîndu-se ușa și pe el apărînd în prag ; ne-a înghețat sîngele în vine.

— Sfinte Doamne ! De G.M., bătrînul ! am șoptit către Manon.

Sar să-mi iau spada, dar din păcate era încurcată în centiron. Poterașii, văzînd mișcarea mea, s-au apropiat să mi-o smulgă. Un bărbat în cămașă e ca un om legat. M-au lipsit astfel de toate mijloacele de apărare.

De G.M., deși tulburat de acest spectacol, n-a întîrziat să mă recunoască, și încă și mai ușor, pe Manon.

— Nu-i o nălucire ? a întrebat el grav. Nu văd oare pe însuși cavalerul des Grieux și pe Manon Lescaut ?

Într-atît turbam de mînie și de rușine, că nici nu i-am răspuns. Cîtva timp a părut că vîntură în minte felurite gînduri, apoi, ca și cum ele i-ar fi aprins deodată furia, a izbucnit adresîndu-mi-se :

— Nenorocitul, sînt sigur că mi-ai ucis fiul !

Învinuirea aceasta jignitoare m-a scos din sărite.

— Sceleratule, i-am răspuns cu mîndrie, dacă ar trebui să omor pe cineva din familia ta, cu tine aş începe !

— Țineți-l zdravăn ! a poruncit el poterașilor. Trebuie să-mi spună ce s-a întîmplat cu fiul meu ; am să pun să-l spînzure mîine dacă nu-mi arată acum, pe loc, ce-a făcut cu el.

— Tu, să pui să mă spînzure pe mine ? i-am strigat. Nemernicule ! Să-ți alegi pentru spînzurătoare lepădături de teapa ta ! Află că sîngele meu e nobil și mai curat decît al tău. Da, am adăugat, știu ce i s-a întîmplat fiului tău, și dacă mă mai întăriți, pun să-l gîtuie pînă nu se face ziuă, și după el o să ai și tu aceeași soartă, ți-o făgăduiesc !

Am făcut o mare prostie mărturisind că știam unde era fiul lui ; în furia mea dezlănțuită, am scăpat vorba fără voie. Pe loc a chemat încă cinci sau șase poterași, care așteptau la ușă, și le-a poruncit să-i lege pe toți servitorii din casă.

— Așa, domnule cavalier, mi s-a adresat apoi pe un ton batjocoritor, domnia-voastră știți unde se află fiul meu și o să puneți să-l gîtuie, așa credeți ? Lasă, că facem noi rînduială !

Am priceput imediat ce greșeală făcusem. Bătrînul s-a apropiat de Manon, care, stînd pe marginea patului, plîngea încet. I-a strecurat cîteva galanterii ironice despre puterea ce-o avusesese asupra tatălui ca și a fiului și cît de bine o folosisese. Monstrul acela bătrîn și desfrînat întinse mîna, crezînd că-și poate îngădui cîteva familiarități.

— Ferește-te s-o atingi ! am urlat. Nici Sfînta Născătoare nu te-ar putea scăpa din mîinile mele !

A ieșit, lăsînd în cameră trei poterași, ordonîndu-le să ne dea zor cu îmbrăcatul.

Nu știu ce plănuia el atunci în privința noastră. Poate că ne-ar fi lăsat liberi dacă îi spuneam unde era fiul lui ; chiar mă gîndeam, îmbrăcîndu-mă, dacă n-ar fi asta tot ce aveam mai bun de făcut. Dar dacă înainte de a ieși din cameră s-ar fi învoit să ne dea drumul, cînd s-a întors, dispoziția lui era cu totul alta. Cercetase pe toți servitorii arestați de poterași. De la cei tocmiți în ajun a văzut că nu poate scoate nimic, dar aflînd că Marcel era mai demult în serviciul nostru, s-a gîndit să-l facă să vorbească, înspăimîntîndu-l cu amenințări. Era un băiat credincios, dar naiv și necioplit. Amintindu-și ce făcuse ca să o scoată pe Manon de la „Hôpital“ și sub teroarea ce-i inspira de G.M., mintea lui slabă i s-a zdruncinat

într-atît, încît închipuindu-și că o să fie dus la spînzurătoare sau tras pe roată, a făgăduit să dea pe față tot ce știa dacă i se dăruiește viața. De G.M. a priceput îndată că dedesubtul purtărilor noastre trebuie să fie ceva mai serios și mai de osîndit decît avusese motiv să-și închipuie pînă atunci. I-a făgăduit lui Marcel nu numai viața, dar și un bacșiș gras dacă mărturisește tot.

Nenorocitul i-a dezvăluit o parte din planul nostru, lucruri despre care nu ne sfiisem să vorbim față de el, căci trebuia să pună și el umărul. E adevărat că nu știa nimic despre schimbările intervenite la Paris ; cunoștea numai planul făcut la plecarea noastră din Chaillot și rolul ce trebuia să-l joace el. I-a declarat așadar bătrînului de G.M. că scopul nostru era să-l înșelăm pe fiul său și că Manon trebuia să primească, sau și primise, zece mii de franci, care, după planul nostru, nu aveau să se mai întoarcă niciodată la moștenitorii casei lui de G. M.

După descoperirea aceasta, bătrînul, înfuriat, s-a urcat repede în camera noastră. A trecut fără o vorbă în iatac, unde nu i-a fost greu să găsească banii și giuvaericelele. S-a întors la noi cu obrajii în flăcări și arătîndu-mi „prada“ — așa i-a plăcut s-o numească — m-a copleșit cu învinuirile cele mai jignitoare. A pus apoi sub ochii lui Manon colierul de perle și brățările :

— Le recunoști ? a întreat-o cu un rînjit de batjocură. Doar le-ai mai avut o dată ! Sînt aceleași, pe legea mea ! Erau pe gustul dumitale, frumoase ? Văd bine, e ușor de înțeles. Bieții copii ! a adăugat el. Sînt drăguți de tot, zău așa, și unul și altul, dar cam pungăși, de !

Spumegam de furie auzindu-i vocea insultătoare. Ca să fiu liber o clipă, aș fi dat... Dumnezeu ! ce n-aș fi dat ! În sfîrșit, m-am silit să-i spun, cu o liniște care nu era decît o culme a mîniei mele :

— Să terminăm, domnule, cu batjocurile astca obraznice. Despre ce-i vorba ? Ce ai de gînd cu noi ?

— Uite despre ce-i vorba, domnule cavalier, mi-a răspuns el ; trebuie să porniți pe dată spre „Châtelet“. În curînd se face ziuă, o să vedem și mai limpede în afacerile noastre și sper că în cele din urmă o să ai bunătatea să-mi spui unde se află fiul meu.

Am înțeles fără multă gîndire că faptul de a fi închiși la „Châtelet” putea să aibă cele mai groaznice urmări pentru noi ; am prevăzut, tremurînd, mii de primejdii. Cu toată mîndria mea am recunoscut că trebuie să mă plec sub pumnul soartei și să măgulesc printr-o atitudine de supunere pe aprigul meu dușman, pentru a obține ceva de la el. L-am rugat politicos să mă asculte o clipă.

— Mă fac propriul meu judecător, domnule, i-am spus. Mărturisesc, că tinerețea m-a făcut să comit mari greșeli, care v-au jignit destul ca să vă plîngeți. Dar dacă ați avut prilejul să cunoașteți puterea dragostei, dacă judecați o clipă cît suferă un biet tînăr nenorocit căruia i se smulge ceea ce iubește, mă veți socoti poate vrednic de iertare pentru că am căutat plăcerea unei mici răzbunări, sau, cel puțin, mă veți crede destul de pedepsit prin ocara ce mi s-a adus. Nu e nevoie nici de închiisoare, nici de torturi ca să mă siliți să dezvălui unde este fiul dumneavoastră. E în siguranță. N-am avut de gînd să fac vreun rău, nici să vă jignesc. Sînt gata să vă comunic locul unde el își petrece pașnic noaptea dacă aveți bunăvoința să ne redați libertatea.

Tigrul acela bătrîn, departe de a se simți mișcat de rugămintea ce-i adresam, mi-a întors spatele rîzînd. Mi-a aruncat doar cîteva cuvinte, făcîndu-mă să înțeleg că nu ne cunoaște planurile de-a fir-a-păr. În ce-l privea pe fiul său, adăugă moji-cește, o să-și scoată el capul odată și odată, de vreme ce nu l-am asasinat.

— Duceți-i pe amîndoi la „Petit Châtelet”, a ordonat apoi poterașilor, și băgați de seamă să nu vă scape cavalerul ! E un șmecher, a mai fugit o dată de la „Saint-Lazare”.

Apoi a ieșit ; cred că vă închipuiți în ce stare m-a lăsat.

— O, cerule, am strigat, primesc cu supunere toate loviturile tale, dar ca un păcătos de marțafoi să aibă puterea să se poarte cu mine ca un zbir, asta mă aruncă în cea mai neagră *disperare* !

Poterașii ne-au rugat să nu-i facem să aștepte prea mult. Aveau trăsura la poartă. Cînd a trebuit să coborîm scările, i-am întins mîna lui Manon.

— Vino, scumpa mea regină, i-am spus, vino să te supui asprei soarte ! Poate odată și odată ne va hărăzi și nouă cerul mai multă fericire !

Am plecat în aceeași trăsură ; iubita mea mi s-a lăsat în brațe. N-o auzisem rostind nici o vorbă de la venirea lui de G.M. ; acum, rămînînd singură cu mine, a început să mă dezmiere cu cele mai dulci cuvinte și să se învinuiască de nenorocirea ce mi-a adus. Am asigurat-o că nu mă voi plînge niciodată de soarta mea cît timp ea nu va înceta să mă iubească.

— Nu eu sînt de plîns, am urmat. Cîteva luni de închisoare nu mă sperie de loc și voi sta mai bucuros la „Châtelet“ decît la „Saint-Lazare“. Pentru tine, sufletul meu, pentru tine îmi tremură inima. O ființă atît de încîntătoare să aibă asemenea soartă ! Cerule ! Cum poți obijdui astfel fapta asta perfectă ? De ce nu ne-am născut, înaltea, cu defecte potrivite cu starea noastră de plîns ? Am fost înzestrați cu inteligență, gust, cu simțăminte alesc. Vai, rău ne-a fost dat să ne mai folosim de ele, în timp ce atîția oameni josnici, care ar merita nenorocirile noastre, se bucură de toate favorurile soartei !

Gîndurile acestea îmi strecurau durere în suflet, dar nu însemnau nimic față de cele cu care priveam viitorul, față de spaima care mă încrîncena gîndindu-mă ce se va întîmpla cu Manon. Ea mai fusese o dată închisă la „Hôpital“, și chiar de-ar fi ieșit de-acolo pe poarta mare, știam că recidivele aveau urmări nespuse de primejdioase. Aș fi vrut să-i împărtășesc temerile mele, dar mă temeam să n-o înspăimînt prea mult. Tremuram de mila ei, fără a îndrăzni să o înștiințez de pericolul ce-o pîndea ; o sărutam suspinînd, voiam să fie măcar încredințată de iubirea mea, singurul simțămînt pe care mai cutezam să-l exprim.

— Manon, i-am șoptit, spune-mi sincer, mă vei iubi totdeauna ?

Mi-a răspuns că se simte foarte nenorocită că mă îndoiesc.

— Ba nu, am urmat, nu mă îndoiesc, și lucrul acesta mă face să-i înfrunt pe dușmanii noștri. Voi stărui pe lîngă familia mea să mă scoată de la „Châtelet“, și tot sîngele meu n-ar mai servi la nimic dacă nu te scap și pe tine de îndată ce voi fi liber !

Am ajuns la „Châtelet“. Am fost duși fiecare în altă aripă a închisorii. Prevăzusem lovitura aceasta, astfel că m-a durut mai puțin. Am recomandat-o pe Manon intendentului, spunîndu-i că fac parte dintr-o familie distinsă și făgăduindu-i o răsplată mare. Am îmbrățișat-o lung pe iubita mea înainte de a ne despărți ; am implorat-o să nu se mîhnească prea

mult și să nu se teamă de nimic cît timp sînt cu în viață. Nu duceam lipsă de bani ; i-am dat ei o parte, iar din ceea ce mi-a rămas i-am plătit intendentului pe o lună înainte costul umflat al unei pensiuni pentru amîndoi.

Banii au făcut minuni. Am fost condus într-o cameră bi- nișor mobilată și asigurat că i se dăduse și lui Manon una la fel. Începui numaidecît să mă gîndesc la mijloacele care mi-ar putea grăbi eliberarea. Era limpede că nu făptuisem nici o crimă, și chiar presupunînd că planul de furt era dovedit prin depoziția lui Marcel, știam bine că simpla intenție nu se pedepsește. M-am hotărît să scriu fără zăbavă tatălui meu, ca să-l rog să vină el însuși la Paris. Îmi era mai puțin rușine, cum am mai spus, să mă aflu la „Châtelet“ decît la „Saint-Lazare“ ; de altfel, deși păstram încă tot respectul datorit autorității părintești, vîrsta și experiența îmi micșoraseră sfiala. Am scris așadar și nu mi s-a făcut nici o greutate la expedierea scrisorii ; dar mi-aș fi cruțat osteneala dacă aș fi știut că tata trebuia să sosească la Paris a doua zi.

El primise cealaltă scrisoare pe care i-o trimiseseam cu opt zile înainte, și se simțise neșpus de bucuros la citirea ei. Dar oricît de mari nădejdi îi dădusem în privința convertirii, n-a crezut că se poate bizui prea mult pe făgăduielile mele ; a luat hotărîrea să vină să se asigure cu ochii lui de schimbarea mea și să-și măsoare bunăvoința după sinceritatea căinței. A sosit, dar a doua zi după ce fusesem întemnițat.

Prima vizită i-a făcut-o lui Tiberge, pe adresa căruia îl rugasem să-mi răspundă. N-a putut să afle însă de la el nici unde stau, nici cum trăiesc ; a aflat numai de întîmplările prin care am trecut după fuga de la „Saint-Lazare“. Tiberge m-a lăudat, spunînd că la ultima noastră întrevvedere mă arătasem foarte înclinat să mă îndrept. A mai adăugat că era convins că mi-o scosesem pe Manon din inimă, dar și-a arătat totuși mirarea că de opt zile n-am mai dat nici un semn de viață. Tatăl meu nu se lăsa ușor amăgit ; a înțeles îndată că tăcerea asta de care se plîngea Tiberge ascundea ceva care scăpase pătrunderii acestuia, și a depus atîta stăruință să-mi dea de urmă, încît, numai după două zile de la sosire, a și aflat că eram la „Châtelet“.

Înainte de a primi vizita tatii, la care eram departe să mă aștept așa de curînd, am primit-o pe aceea a domnului locotenent-general de poliție, sau, ca să spun lucrurilor pe

nume, mi s-a luat interogatoriul. Domnul locotenent-general de poliție mi-a adresat câteva imputări, dar nu aspre, nici supărătoare. Mi-a spus cu blîndețe că deplîngea proasta mea purtare ; că n-am fost de loc înțelept făcîndu-mi un dușman ca domnul de G.M. ; a recunoscut apoi că în afacerea mea se vede lesne mai multă imprudență și ușurință decît rele intenții ; totuși, mă găseam pentru a doua oară în fața lui, deși el sperase că m-am cumințit după cele două sau trei luni de predici la „Saint-Lazare“. Încîntat că am de-a face cu un judecător cumpănit, i-am răspuns la toate întrebările cu atîta respect și moderație, încît s-a arătat pe deplin satisfăcut. Mi-a spus să nu mă las în voia mîhnirii, căci el era gata să mă sprijine, luînd în considerație familia din care mă trag, precum și tinerețea mea. Am îndrăznit să-i cer bunăvoința și pentru Manon, făcînd elogiul blîndeții și firii ei bune. Mi-a răspuns, rîzînd, că n-a văzut-o încă, dar i s-a vorbit de ea ca de o persoană foarte periculoasă. Cuvîntul acesta mi-a aprins focul din inimă ; m-am pornit în apărarea dragei mele cu mii de laude înflăcărâte și nu m-am putut împiedica să vărs și câteva lacrimi. Atunci el a ordonat să fiu dus îndărăt în cameră.

— Iubire, iubire, a rostit apoi gravul magistrat pe cînd ieșeam, n-ai să te mai împaci niciodată cu înțelepciunea ?

Mă afundasem în gîndurile mele triste, cugetînd și la convorbirea ce-o avusesem cu domnul locotenent-general de poliție, cînd auzii că se deschide ușa : era tata ! Deși ar fi trebuit să fiu măcar pe jumătate pregătit să-l văd, deoarece socotisem că va veni peste două-trei zile, am fost totuși atît de izbit la vederea lui, încît m-aș fi aruncat în adîncul pămîntului dacă s-ar fi deschis, atunci, la picioarele mele. Am întins mîinile să-l îmbrățișez și se vedea bine cît eram de tulburat. Tata s-a așezat pe un scaun fără să deschidă gura ; și nici eu. Fiindcă rămăsesem în picioare, cu ochii în jos și cu obrazul ascuns, tata mi-a spus grav :

— Stai jos, domnule, așază-te. Mulțumită scandaloadelor dumitale dezmățuri și potlogării, am descoperit unde te afli. Asta e folosul, cînd ai asemenea merite, nu poți rămîne ascuns. Ai apucat pe calea cea mai sigură a celebrității. Capătul va fi, sper, la Grève, și vei dobîndi atunci cu adevărat gloria de a fi expus privirilor tuturor.

N-am răspuns nimic. A urmat :

— Nefericit tată care, după ce și-a iubit copilul cu toată dragostea de părinte și n-a cruțat nimic ca să-l facă om, vede la urmă că n-a ieșit din el decît un ticălos care-l dezonorază ! Te mîngîi mai ușor cînd soarta îți dă o lovitură ; timpul o șterge, mîhnirea se micșorează ; dar ce leac poți găsi împotriva unui rău care crește zilnic, ca, de pildă, dezmățul unui fiu vicios, care și-a pierdut simțul onoarei ? Nu răspunzi nimic, nenorocitul ? a adăugat el. Ia te uită ce smerenie prefăcută și ce blîndețe ipocrită pe fața lui ! L-ai putea lua drept cel mai cîstit membru al familiei !

Deși mă vedeam silit să recunosc că merit o parte din insultele lui, mi s-a părut totuși că le împinge prea departe. Am crezut că-mi este permis să-i explic acest gînd :

— Vă asigur, domnule, i-am răspuns, că modestia mea nu-i nicidecum prefăcută, este atitudinea firească a unui fiu bine-crescut, care își respectă nespuse de mult tatăl, și mai ales un tată mîniat. Și nu năzuiesc să trec drept cel mai așezat membru din familia noastră. Știu, merit muștrări, dar te rog să mi le faci cu ceva mai multă bunătate și să nu te porți cu mine cum te-ai purta cu cel mai nemernic dintre oameni. Nu ! Nu merit să fiu numit astfel ! Doar știi că numai dragostea a pricinuit greșelile mele. Patima fatală ! Sau nu-i cunoști și dumneata puterea ? S-ar putea ca sîngele dumitale, din care se trage și al meu, să nu fi simțit aceleași înflăcărări ? Iubirea m-a făcut prea duios, prea pasionat, prea credincios și poate prea îngăduitor față de dorințele unei femei nespuse de încîntătoare ; iată crimele mele. Vezi între ele vreuna care te dez-onorează ? Te rog, dragă tată, ai puțină milă pentru un fiu care întotdeauna ți-a arătat respect și dragoste, care nu a renunțat, cum crezi, la onoare și datorie și care e de o mie de ori mai de plîns decît îți închipui !

Sfîrșindu-mi vorbele, mi-au picurat din ochi cîteva lacrimi.

O inimă de tată este opera cea mai desăvîrșită a naturii, asupra acestei inimi ea domnește, ca să zicem așa, cu plăcere și-i conduce ea însăși toate fibrele. Tatăl meu, care era și deștept, și om de gust, s-a simțit la rîndu-i atît de mișcat de felul în care mă dezvinovățeam, încît n-a mai fost destul de stăpîn pe sine ca să-mi ascundă schimbarea. M-a chemat lîngă el :

— Vino, sărmane cavalier, vino să mă îmbrățișezi, mi-e milă de tine.

L-am sărutat, el m-a strâns în brațe în așa fel că am putut înțelege ce se petrece în inima lui.

— Dar ce mijloc am putea găsi ca să te scap de aici ? m-a întrebat. Lămurește-mi tot ce ți s-a întâmplat fără să-mi ascunzi ceva.

Cum în purtarea mea, luată, pe de-a-ntregul, nimic, la urma urmelor, nu mă putea dezonoara cu totul, cel puțin dacă o comparăm cu aceea a altor tineri din lumea mea — iar faptul că aveam o amantă nu trece câtuși de puțin drept infamie în secolul în care trăim, și nici acela de a-ți atrage norocul la cărți cu oarecare dibăcii — am destăinuit tatălui meu viața pe care o dusesem, cu toate amănuntele ei. La fiecare greșală ce-o mărturisesc, aveam grijă să adaug exemple cunoscute, ca să pară mai puțin rușinoasă.

— Da, trăiesc cu o femeie, i-am spus, fără să mă fi legat cu ea prin căsătorie, dar ducele de... întreține două, sub ochii Parisului întreg ; domnul de... are de zece ani o amantă, o iubeste și-i este credincios cum nu i-a fost niciodată nevastei lui ; două treimi din cei mai cumsecade bărbați din Franța își fac o fală din asta. M-am folosit de oarecare șiretlicuri la jocul de cărți ; marchizul de... și contele de... n-au alte venituri ; prințul de... și ducele de... sînt șefii unei bande de cavaleri ai aceluiași ordin.

Că pusesem gînd rău pungii celor doi de G. M, nici pentru asta nu mi-au lipsit exemplele, puteam s-o dovedesc oricînd. Dar simțul onoarei îl păstram neatins și prea destul mă osîndeam eu însumi, împreună cu cei pe al căror exemplu rău îl puteam da ; astfel, l-am rugat pe tatăl meu să ierte slăbiciunea aceasta a celor două violente patimi care mă frămîntaseră : răzbunarea și dragostea.

M-a întrebat dacă pot să-i arăt o cale prin care să-mi obțină libertatea cu mijloacele cele mai repezi și fără zgomot. I-am spus cît de bun se arătase cu mine locotenentul-general de poliție.

— Dacă totuși vei întâmpina piedici, am adăugat, ele nu pot veni decît din partea celor doi de G. M. ; așadar, cred că ar fi nimerit, tată, să-ți dai osteneala să te întâlnești cu ei.

Mi-a făgăduit. N-am mai cutezat să-l rog să intervină și pentru Manon. Nu m-a oprit lipsa de îndrăzneală, ci teama să nu-i atîț furia și să-l fac să pună la cale cine știe ce plan funest pentru mine și ea. Încă mă mai întreb dacă nu cumva teama

aceasta mi-a pricinuit cele mai mari nenorociri, împiedicându-mă să încerc a ispiți bunăvoința tatii și să mă silesc a o răsfîrînge și asupra nefericitei mele iubite. Poate o dată mai mult i-aș fi stîrnit mila ; aș fi preîntîmpinat impresia zdrobitoare pe care i-a făcut-o spusele bătrînului de G. M. Știu eu ? Poate că vitrega mea ursită mi-ar fi nimicit orice sfortări, dar cel puțin aș ști atunci că numai ei îi datorez nenorocirile mele, numai soartei înverșunate și cruzimii dușmanilor mei.

Plecînd de la mine tata s-a dus să facă o vizită domnului de G. M. L-a găsit împreună cu fiul său, căruia ofițerul de gardă îi dăduse drumul, după învoială. N-am cunoscut niciodată amănuntele convorbirii lor, dar mi-a fost ușor să le ghicesc după ucigătoarele lor urmări.

Au mers împreună, adică tații amîndoi, la domnul locotenent-general de poliție, căruia i-au cerut două hatîruri : unul să mă scoată numaidecît pe mine de la „Châtelet“, al doilea, să o țină închisă pe Manon tot restul vieții ei, sau să o expedieze în America. Începuseră, cam de pe atunci, să fie îmbarcați, spre văile fluviului Mississippi, sumedenie de oameni fără căpătîi. Domnul locotenent-general de poliție le-a dat cuvîntul că o va trimite pe Manon cu prima corabie.

Îndată după asta, domnul de G. M. și tatăl meu au venit să-mi aducă vestea eliberării mele. Bătrînul a rostit cîteva cuvinte politicoase asupra trecutului, m-a felicitat pentru fericirea de a avea un asemenea tată și m-a îndemnat să-i urmez de azi înainte sfaturile și să-l iau de exemplu. Tata mi-a poruncit să-i cer scuze domnului de G. M. pentru pretinsa ocară ce-o adusesem familiei sale și să-i mulțumesc că s-a ostenit și el pentru punerea mea în libertate. Am ieșit de acolo cîteșitrei, fără să fi rostit un cuvînt despre Manon. Nici n-am îndrăznit să strecor față de ei vreo vorbă celor de la ghișeurile închisorii. Vai ! Toate recomandările mele ar fi fost de prisos ! Ordinul plin de cruzime venise o dată cu acel al eliberării mele. O oră mai tîrziu, nefericita fată a fost dusă la „Hôpital“, ca să intre în cîrdul altor nenorocite, condamnate să sufere aceeași pedeapsă. Tata m-a silit să merg cu el pînă la locuința ce și-o găsisese în Paris, astfel că abia pe la 6 seara am găsit clipa potrivită să mă furișez de sub ochii lui ca să mă întorc la „Châtelet“. Nu aveam alt scop decît să-i trimit lui Manon o gustare înviorătoare și să o dau în grija intendentului ; căci nu mă amăgeam că-mi va fi acordată permisiunea să o

văd. Și nici nu avusesem încă vreme să cuget la mijloacele de a o scoate de acolo.

Am cerut să vorbesc intendentului. Mulțumit de dărnicia și blîndețea mea, dornic să mă servească, a început să-mi vorbească despre soarta lui Manon ca despre o mare nenorocire de care-i părea foarte rău, închipuindu-și cît mă mîhnește. Nu pricepeam de loc ce spune, l-am ascultat cîteva minute fără să-l înțeleg și nici el nu înțelegea ce-i cu mine ; în cele din urmă, dîndu-și seama că am nevoie de o explicație, mi-a dat-o, așa cum v-am spus ; mă cutremură groaza și acum cînd trebuie să o repet.

N-a mai fost nimeni lovit vreodată de o durere atît de violentă, cu efecte atît de năprasnice. Am căzut pe podea, cu pal-pitații care-mi sfîșiau inima, încît în clipa cînd mi-am pierdut cunoștința m-am crezut desprins de viață pentru vecie. Ceva din gîndul acesta a mai dăinuit și după ce mi-am venit în fire. Îmi roteam privirile prin întreaga odaie, apoi asupra-mi, pentru a-mă încredința că mai port încă nefericita povară a vieții. Urmînd imboldul firesc care te face să-ți cauți scăparea în moarte, desigur că nimic nu putea să-mi pară mai dulce ca ea în clipa aceea de disperare, de încremenire. Nici religia n-ar fi putut să-mi înfățișeze ceva mai greu de îndurat în viață decît chinurile care mă torturau. Totuși, printr-un miracol datorit dragostei, mi-am recăpătat curînd puterea ca să mulțumesc cerului că mi-a redat cunoștința și judecata. Moartea nu mi-ar fi folosit la nimic ; Manon avea nevoie de viața mea ca să o scap, să o ajut, să o răzbun. M-am jurat să îndeplinesc totul fără cruțare.

Intendentul mi-a dat toate îngrijirile ce le puteam aștepta de la un prieten bun. Le-am primit cu o vie recunoștință.

— Vai, i-am spus, pînă și pe dumneata te-au mișcat suferințele mele ! Toată lumea m-a părăsit. Însuși tatăl meu se numără printre cei mai amarnici prigonitori ai mei. Nimănui nu-i e milă de mine ; numai dumneata, de aici, din lăcașul asprimii, al barbariei, ai arătat compătimire celui mai nenorocit dintre oameni !

M-a sfătuit să nu ies pe stradă decît după ce mi se va împărăștia puțin tulburarea.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, i-am răspuns ieșind, o să ne vedem mai degrabă decît crezi. Pregătește-mi carcera cea mai

întunecoasă din toată închisoarea ; am să fac în așa fel încît să o merit !

Și, cu adevărat, cea dintîi hotărîre a mea a fost nici mai mult, nici mai puțin decît să le fac de petrecanie celor doi de G. M. și locotenentului-general de poliție, apoi să tabăr înarmat asupra „Hôpital“-ului cu o mînă de viteji pe care i-aș putea atrage de partea mea. Nici pe însuși tatăl meu nu știu dacă l-aș fi cruțat în furia dorinței de răzbunare care-mi părea cu totul îndreptățită, căci intendentul nu-mi ascunsese că el și de G. M. erau făuritorii pierzaniei mele. Dar după ce am mers cîțiva pași pe stradă și mi-am mai răcorit sîngele, furia a început să-mi scadă, făcînd loc, puțin cîte puțin, unor gînduri mai potolite. M-am gîndit că lui Manon nu i-ar fi fost de nici un folos uciderea dușmanilor noștri, ci, dimpotrivă, mi-ar fi răpit orice mijloc de a o ajuta. De altminteri, aș fi fost eu oare capabil de un asasinat atît de laș ? Dar ce altă cale puteam alege pentru a mă răzbuna ? Mi-am adunat mințile și toate forțele, hotărîndu-mă să lupt mai întîi pentru libertatea lui Manon și să amîn restul după izbînda acestei bătălii.

Îmi rămăseseră puțini bani ; ei constituiau totuși temelia de pe care trebuia să-mi încep lupta. Nu vedeam decît trei inși de la care puteam să mai nădăjduiesc ajutor : domnul de T., tata și Tiberge. În cei doi din urmă îmi pusesem însă prea puțină nădejde, iar pe cel dintîi mă rușinam să-l plictisesc mereu cu treburile mele. Dar într-un hal de disperare ca al meu, nu mai cruți pe nimeni. M-am dus numaidecît la seminarul „Saint-Sulpice“, fără măcar să-mi pese că puteam fi recunoscut ; am cerut să-l văd pe Tiberge. De la primele cuvinte am înțeles că el habar n-avea de ultimele întîmplări. Văzînd cum stau lucrurile, mi-am schimbat gîndul cu care venisem, de a-l înduioșa stîrnindu-i compătimirea. I-am vorbit pe ocolite, mai întîi despre plăcerea ce o simțeam văzîndu-l pe tata, și abia pe urmă l-am rugat să-mi împrumute ceva bani, pretextînd că înainte de a pleca din Paris vreau să plătesc niște datorii pe care doream să le țin tănuite. Și-a scos îndată punga. Am luat din ea cinci sute de franci din șase cîți erau. Am vrut să-i scriu o poliță, dar era prea mărinimos ca să primească.

Am luat-o de acolo spre casa domnului de T. Cu acesta nu m-am sfiit. Mi-am dat pe față toate nenorocirile și necazurile mele. Le și aflase pînă în cele mai mici amănunte, deoarece

urmărise pas cu pas aventura lui de G.M. ; m-a ascultat totuși de la început pînă la sfîrșit ; mă plîngea din inimă. Cînd i-am cerut sfaturi asupra mijloacelor de a o elibera pe Manon, mi-a răspuns cu tristețe că vede totul în negru ; că, afară doar de o minune cerească, nu mai întrezărea nici o posibilitate ; că de cînd o închiseseră la „Hôpital“, el trecuse înadins pe acolo, dar nu obținuse permisiunea de a o mai vedea ; ordinele locotenentului-general de poliție erau strașnice, și, culmea nenorocului, nefericita ceată de femei în care o băgaseră și pe Manon trebuia să purceadă la drum a treia zi. Spusele lui m-au înghețat, m-au încremenit, încît ar fi putut vorbi un ceas întreg fără să-l întrerup. Mi-a spus că anume a venit să mă viziteze la „Châtelet“, pentru a-i fi mai ușor să mă ajute, părăind că nu are nici o legătură cu mine ; că în ultimele ceasuri, de cînd mă știa ieșit de acolo, a fost mîhnit că nu-mi cunoștea locul unde mă refugiasem ; dorise să mă vadă cît mai curînd, tocmai ca să-mi dea un sfat, singurul prin care se părea că aș putea aduce vreo schimbare în soarta lui Manon ; sfatul era însă primejdios și m-a rugat să tănuiesc pentru vecie amestecul lui în toată istoria asta. Iată ce-mi propunea : să-mi caut cîtiva viteji care să aibă curajul să atace pe paznicii lui Manon după ce vor ieși cu ea din Paris. Nici n-a așteptat să-i mărturisesc lipsa mea de bani.

— Uite o sută de pistoli, mi-a spus, dîndu-mi o pungă ; ar putea să-ți servească la ceva. O să mi-i dai înapoi cînd roata norocului se va întoarce spre dumneata.

A adăugat că grija pentru reputația sa nu-i îngăduie să întreprindă el însuși salvarea iubitei mele, altfel și-ar fi oferit cu plăcere brațul și spada.

Mărinimia lui m-a mișcat pînă la lacrimi. I-am arătat recunoștința mea cu toată însuflețirea de care puteam fi în stare. L-am întrebat dacă n-am putea interveni cumva la locotenentul-general de poliție. Mi-a răspuns că s-a gîndit și el la aceasta, credea însă că n-o să ducă la nimic bun, deoarece nu se putea cere, fără un motiv, o grațiere de acest fel, și nu vedea ce motiv s-ar putea folosi pentru a determina o asemenea persoană cu greutate să intervină ; dacă ar miji vreo speranță dinspre partea aceasta, apoi numai prin domnul de G. M. și prin tata s-ar mai putea face ceva, aducîndu-i pe aceștia la sentimente mai blînde și rugîndu-i să intervină ei înșiși la locotenentul-general de poliție ca să revoce sen-

tința. S-a oferit apoi să depună toate sforțările ca să-l atragă de partea lui pe tânărul de G. M., deși era aproape sigur că o să-l întâmpine cu răceală, bănuind, de fapt, amestecul lui în isprava noastră ; m-a îndemnat ca, din parte-mi, să fac tot ce era cu putință ca să-l înduplec pe tatăl meu.

Nu era o treabă ușoară pentru mine, nu numai prin împotrivirile ce trebuia să le birui, dar și din alt motiv, care mă făcea să mă tem de o apropiere de tata ; plecasem din locuința lui împotriva poruncilor date și eram foarte hotărât, de când aflasem trista soartă a lui Manon, să nu mă mai întorc. Mă temeam să nu mă oprească fără voia mea și să nu mă ia pe sus acasă, în provincie. Fratele meu cel mare folosisese o dată metoda asta. E drept că mai înaintasem în vîrstă, dar vîrsta e o armă prea slabă în fața forței.

Am găsit totuși o cale care mă punca la adăpost și de acest pericol : să-l chem pe tata într-un loc public, anunțîndu-mă sub un alt nume. M-am oprit la hotărîrea aceasta. Domnul de T. a plecat la de G. M., iar eu, în grădina Luxembourg, de unde am trimis tatii înștiințarea că un gentiloni, preaplecător servitor, îl așteaptă acolo. M-am temut o vreme că nu va veni, deoarece începea să se înnopteze. A venit totuși, însoțit de lacheul său. L-am rugat să apucăm pe o alee unde să fim singuri. Am făcut cel puțin o sută de pași fără să scoatem o vorbă. Își închipuia, fără îndoială, că atîtea pregătiri nu s-au făcut decît cu un scop însemnat. Îmi aștepta cuvîntarea ; eu abia de mai puteam gîndi. În sfîrșit, am deschis gura :

— Iată, i-am spus tremurînd, ești un părinte bun. M-ai copleșit cu bunătatea dumitale, mi-ai iertat o droaie de greșeli. Cerul mi-e martor că nutresc pentru dumneata toate simțămintele celui mai iubitor și mai respectuos fiu. Mi se pare însă că de astă dată... asprimea dumitale...

— Ce ? Asprimea mea ? m-a întrerupt tata, care găsea, desigur, că prea lungesc vorba față de nerăbdarea lui.

— Ah, tată, am urmat, mi se pare că ești peste măsură de aspru față de nenorocita de Manon. Te-ai potrivit spuselor lui de G. M. Ură lui ți-a înfățișat-o sub cele mai întunecate culori ; ți-ai făcut o idee groaznică despre ea. Și dacă ai ști că, dimpotrivă, e ființa cea mai dulce și mai bună ! De ce nu ți-ai însuflă cerul dorința să o vezi măcar o clipă ? Cît e ea de încîntătoare, nu mă îndoiesc că ți-ar fi plăcut și

dumitale. Ai fi trecut de partea ei, ai fi fost cuprins de scîrbă pentru uneltirile lui de G. M. și plin de compătimire pentru ea, ca și pentru mine. Vai, da, sînt sigur ! Inima dumitale nu-i nesimțitoare. Te-ai fi lăsat înduioșat.

M-a întrerupt văzînd că vorbesc cu o aprindere care dădea de bănuirile că n-am de gînd să termin prea curînd. M-a întrebat unde voiam să ajung cu un discurs atît de înflăcărat.

— Să-ți cer viața, i-am răspuns ; dacă Manon pleacă în America, eu nu mai pot trăi o clipă fără ea !

— Nu, nu ! mi-a spus el atunci cu glasul înăsprit. Mai bine să te văd mort decît lipsit de minte și de onoare !

— Atunci să nu mergem mai departe ! am izbucnit, punîndu-i mîna pe braț ca să-l opresc. Ia-mi chiar acum viața asta odioasă, de nesuportat ; în disperarea în care mă arunci, moartea ar fi o binefacere pentru mine ; mi-ai da un dar vrednic de un părinte !

— Nu ți-aș da decît ce meriți ! a replicat el. Cunosce destui părinți care n-ar fi așteptat atît de mult ca să fie ei înșiși călăii unuia ca tine, dar eu am fost prea bun, și asta te-a pierdut.

M-am aruncat la picioarele lui.

— A, dacă mai ai pentru mine o fărîmă din bunătatea de odinioară, nu sta împietrit în fața lacrimilor mele ! Gîndește-te că sînt fiul dumitale. Ah, adu-ți aminte de mama ! O iubeai cu atîta duioșie ! Ai fi răbdător să ți-o smulgă cineva din brațe ? Nu ! Ai fi apărător pînă la moarte. Nu au și alții o inimă, ca și dumneata ? Poate cineva să devină atît de crud după ce a simțit o dată ce înseamnă iubirea și durerea ?

— Nu-mi mai vorbi de mama ta ! a zis el, și glasul îi tremura de enervare. Amintirea ei mă face să mă îndîrjesc și mai mult. Destrăbălarea ta ar fi făcut-o să se stingă de durere dacă ar mai fi trăit să te vadă. Să sfîrșim vorba, a adăugat apoi, îmi face rău, și nu mă mai poate întoarce din hotărîrea mea. Mă duc acasă ; îți poruncesc să vii cu mine !

Tonul rece, aspru cu care mi-a spus aceste vorbe m-a încredințat pe deplin că nu-l puteam îndupleca. M-am depărtat cîtiva pași, de teamă să nu pună mîna pe mine și să mă ia cu de-a sila.

— Nu-mi mări deznădejdea, i-am spus, forțîndu-mă să nu te ascult... Mi-e peste putință să plec cu dumneata. Nu mi-e mai ușor nici să trăiesc după asprimea cu care te porți cu

mine. Așadar, îți spun adio, adio pe veci ! Vei auzi în curînd de moartea mea, am adăugat cu tristețe, și poate că atunci vei recăpăta pentru mine sentimentele unui tată !

Mă întorceam să plec, cînd el a izbucnit furios :

— Prin urmare, nu vrei să vii cu mine ? Atunci pleacă, aleargă la pieire ! Adio, fiu nerecunoscător și răzvrătit !

— Adio, i-am spus în nebunia mea, tată crud și denaturat !

Am ieșit repede din grădină. Am mers pe străzi ca un nebun furios pînă la casa domnului de T. Mergînd, ridicam ochii și brațele la cer, ca pentru a invoca puterile dumnezeiești.

„O, cerule, murmuram, fi-vei și tu tot atît de nemilos ca și oamenii ? Numai de la tine mai aștept un ajutor !“

Domnul de T. nu se întorsese încă, dar n-am așteptat prea mult pînă a venit. Încercarea lui nu izbutise mai bine decît a mea ; cînd a spus asta, părea foarte abătut. Tînărul de G.M., deși mai puțin îndîrjit decît tată-său împotriva lui Manon și a mea, n-a voit să intervină cu nici un chip în favoarea noastră. Se apăraseră invocînd teama ce-o avea el însuși de bătrînul acela răzbunător care-i era tată și care îl dojenise rău, apucat de furii, cînd aflase de legăturile lui cu Manon. Nu-mi rămînea astfel decît să încerc salvarea prin forță, punînd în practică planul sugerat de domnul de T. La atît mi se reduceau acum toate speranțele...

— Și acesta pare destul de nesigur ; i-am spus. Cel mai temeinic, cel mai mîngîietor pentru mine este gîndul că voi pieri în luptă.

L-am părăsit spunîndu-i să se roage pentru mine, și nu m-am mai gîndit la altceva decît să-mi găsesc camarazii de luptă cărora să le insuflu o scînteie, măcar, din curajul și hotărîrea mea.

Cel dintîi care mi-a venit în minte a fost ofițerul de gardă, același de care mă servisem pentru arestarea lui de G.M. Aveam de gînd să-mi petrec noaptea în camera lui, căci, prins de alte gînduri, toată după-amiaza nu-mi căutasem locuință. L-am găsit singur. S-a bucurat că am ieșit de la „Châtelet“ și mi-a oferit, prietenos, serviciile sale. I-am explicat ce voiam să facă pentru mine. Avea destulă judecată ca să prevadă toate greutățile, dar era și destul de generos ca să încerce să le doboare. O parte din noapte ne-am petrecut-o discutînd planul atacului. Mi-a vorbit despre cei trei soldați, de care se servise cu celălalt prilej, ca despre trei voinici gata de

orice. Domnul de T. mă informase exact asupra numărului poterașilor care aveau să însoțească ceata de femei: vor fi șase. Eram siguri că cinci bărbați îndrăzneți și hotărâți vor fi în stare să bage spaima în niște nevolnici care erau mai bucuroși să ocolească primejdia unei lupte printr-o fugă decît să se apere cu onoare. Cum banii nu-mi lipseau, ofițerul m-a sfătuit să nu cruț nimic ca să asigur izbînda atacului.

— Ne trebuie cai, mi-a spus, apoi pistoale, și fiecare om să aibă muscheta lui. Iau asupra mea pregătirile. Mîine voi face rost de toate. Va trebui să-i îmbrăcăm pe soldații noștri cu haine obișnuite, căci n-ar îndrăzni să se arate în uniforma regimentului într-o daraveră ca asta.

I-am pus în mîini suta de pistoli primită de la domnul de T. A fost cheltuită a doua zi pînă la ultimul gologan. Cei trei soldați au defilat prin fața mea. I-am însuflețit cu făgăduieli mari și, ca să le risipesc orice umbră de neîncredere, am dat înainte fiecăruia cîte zece pistoli.

Sosind ziua fixată, l-am rugat pe unul dintre ei să treacă dis-de-dimineată pe la „Hôpital“, ca să vadă și să afle, cu ochii și urechile lui, cînd și încotro pleacă poterașii cu prada lor. Deși nu luasem această măsură decît îmboldit de prea mare mea neliniște și dintr-un prisos de prevedere, s-a întîmplat ca ea să fie neapărat trebuincioasă. Mă sprijineam pe unele informații false ce mi se dăduseră și rămăsesem cu credința că jalnica trupă se va imbarca de la La Rochelle; m-aș fi ostenit însă zadarnic așteptînd-o pe drumul spre Orléans. Soldatul mi-a raportat că trebuie să o luăm în direcția Normandiei, căci trupa pleca spre America prin Le Havre-de-Grâce.

Ne-am dus îndărăt la Porte-Saint-Honoré, luînd-o fiecare pe altă stradă. La marginea foburgului ne-am întîlnit și am mers împreună. Caii erau odihniți. Nu după mult, i-am zărit pe cei șase poterași care însoțeau cele două păcătoase căruțe cu coviltir pe care le-ați văzut la Passy acum doi ani. La vederea lor am fost cît pe-acî să-mi pierd cunoștința.

— O, soartă, prea crudă soartă! am gemut. Dă-mi măcar acum moartea, sau biruința.

Ne-am sfătuit puțin asupra modului în care vom da atacul. Poterașii nu mai erau decît la patru sute de pași înaintea noastră și puteam să le tăiem drumul călărind de-a curmezișul unui mic ogor în jurul căruia dădea ocol șoseaua. Ofi-

ierul a fost de părere să alegem calea aceasta și să-i luăm prin surprindere, tăbărînd năprasnic asupra lor. Am încuviințat planul, și eu cel dintîi am dat pîteni calului, dar degeaba invocasem soarta, căci ea, nemiloasă, mi-a respins ruga. Poterașii văzînd că vin în goană spre ei cinci călăreți nu s-au îndoit că vor fi atacați. Pe dată s-au așezat în linie de apărare pregătindu-și baionetele și puștile cu mișcări destul de hotărîte. Vederea aceasta, care pe mine și pe ofițerul din gardă ne însuflețea, a tăiat tot curajul celor trei lași însoțitori ai noștri. S-au oprit tustrei și, după ce au schimbat cîteva cuvinte, pe care noi nu le-am auzit, au întors caii și au dat bir cu fugiții. Goneau înapoi spre Paris cu frîiele slobode.

— Dumnezeu ! a exclamat ofițerul, care părea tot atît de buimăcit ca și mine de mișeleasca dezertare. Ce ne facem acum ? Am rămas numai noi doi...

Îmi pierdusem graiul, întîi de mirare, apoi de furie. M-am oprit, stînd în cumpănă, nesigur dacă, înainte de toate, nu trebuia să mă răzbun urmărind și pedepsind pe lașii care mă părăsiseră. Mă uitam la ei cum fug, mă uitam și la poterașii care se apropiau. Dacă mi-ar fi fost cu putință să mă împart în două, aș fi tăbărît în același timp asupra amîndorura ca să-i nimicesc pînă la unul. Ofițerul din gardă, care îmi ghicise zbuciumul după rotirea rătăcită a ochilor, mă rugă să-i ascult sfatul.

— Ar fi o nebunie să atacăm noi doi șase oameni atît de bine înarmați și care par că ne așteaptă cu toată bărbăția. Trebuie să ne întoarcem la Paris și să încercăm să ne alegem mai bine vitejii. Poterașii n-au să mcargă toată ziua, din pricina celor două căruțe grele ; așa că mîine o să-i ajungem fără multă trudă...

Am chibzuit o clipă asupra propunerii lui, dar nevăzînd din nici o parte o cît de mică scînteie de nădejde, am luat o hotărîre cu adevărat disperată, și anume să mulțumesc tovarășului meu pentru serviciile ce-mi făcuse și, departe de a tăbări asupra poterașilor, să-mi pun cenușă pe cap și să-i rog să mă primească în ceata lor ; puteam astfel s-o însoțesc pe Manon pînă la Le Havre-de-Grâce și să trec apoi cu ea peste ocean.

— Toți mă prigonesc sau mă trădează, am spus ofițerului. Nu mai am nici un pic de încredere în nimeni ; nu mai aștept nimic de la roata norocului, nici de la ajutorul oamenilor. Ne-

norocirile mele au atins culmea, nu mai rămîne decît să-mi plec capul. Așadar, închid ochii la orice licărire de nădejde. Dumnezeu să te răsplătească pentru bunătatea ce mi-ai arătat-o. Rămîi cu bine : voi da ajutor ursitei mele ca să-și desăvîrșească dezastrul alergînd cu însumi să-l întîmpin.

Zadarnic s-a silit să mă înduplece să mă întorc la Paris. L-am rugat să mă lase să fac cum am hotărît și să mă părăsească în grabă, ca nu cumva să creadă poterașii că tot mai aveam de gînd să-i atacăm. Am înaintat singur spre ei, cu pași înceți, cu atîta tristețe zugrăvită pe față, încît sigur că n-au mai găsit de loc înfricoșătoare apropierea mea. Rămaseră totuși în poziție de apărare.

— Fiți pe pace, domnilor, le-am spus, apropiindu-mă de ei ; nu vin să vă declar război, vin să vă cer îndurare...

I-am rugat să-și urmeze drumul fără teamă și alăturîndu-mă lor, le-am spus ce rugăminte am... S-au sfătuit puțin între ei dacă să primească sau nu propunerea mea, apoi șeful cetei a luat cuvîntul în numele tuturor. Mi-a răspuns că ordinele ce i s-au dat în privința pazei prizonierilor erau strașnic de severe, dar fiindcă păream băiat de treabă, el și tovarășii lui au să mai închidă ochii ; trebuia însă să înțeleg că asta o să coste ceva bani. Îmi mai rămăseseră vreo cincisprezece pistoli ; le-am spus, firește, cîți bani am în pungă.

— Ei bine, a replicat poterașul, o să ne arătăm și noi oameni buni ! N-are să te coste decît un taler pe ceas ca să stai de vorbă cu fata care ți-o plăcea mai mult ; ăsta-i tariful obișnuit la Paris.

Nu le vorbisem de Manon ; nu voiam să-mi cunoască focul din inimă ; așa că și-au închipuit, la început, că au de-a face cu o toană de om tînăr, dornic să-și mai alunge urîtul cu muierile acelea. Cînd au băgat însă de seamă că sînt îndrăgostit de una din ele, au început să umfle așa de mult tributul, încît punga mi s-a golit încă de la trecerea prin Nantes, unde dormisem în noaptea dinaintea sosirii noastre la Passy.

Să vă mai spun despre ce lucruri triste am vorbit cu Manon pe drum, sau ce impresie mi-a făcut vederea ei cînd păzitorii mi-au dat voie să mă apropii de căruță ? A, cuvintele nu pot reda nici pe jumătate din simțirile inimii ! Închipuiți-vi-o numai pe sărmana Manon cum stătea acolo, legată de mijloc cu lanțul, ghemuită pe un braț de paic, cu capul rezemat de o loitră a căruței, cu fața palidă, scaldată de șiroaiele

de lacrimi care-i curgeau din ochi, deși și-i ținea mereu închisi... Nu-i deschisese nici măcar din curiozitate, deși auzise larma iscată printre paznici în clipa când s-au temut că vor fi atacați. Îmbrăcămintea îi era murdară și în dezordine, mâinile delicate expuse la vînt și arșiță, în sfîrșit, toată înfățișarea ei, care înmănunchea atîtea farmece, în stare să arunce întreg universul în extaz, era a unei ființe ajunse într-o stare de buimăceală și de mîhire de nedescris. Cîtva timp am călărit alături de căruță, privind-o numai. Uitasem de mine pînă într-atît, că eram să cad de cîteva ori de pe cal și să-mi rup gîtul. Suspinele, vaietele pe care nu mi le puteam opri au făcut-o să-și ridice în sfîrșit privirile asupra-mi. Cînd m-a recunoscut, prima ei mișcare a fost să sară din căruță ca să vină la mine, dar fiind legată cu lanțul, a căzut din nou în poziția dinainte.

Am rugat pe poterași să oprească o clipă caii de mila noastră ; au consimțit de dragul banilor. Am descălecat, ca să mă așez lîngă ea. Era atît de slăbită, de fără vlagă, încît mult timp n-a putut nici să vorbească, nici măcar să-și miște mîinile. I le udam cu lacrimile mele și, neputînd eu însumi să rostesc vreun cuvînt, ședeam alături în neștire, într-un hal de plîns, într-o stare care nu-și mai avea pereche. Iar cînd ne-am recăpătat graiul, vorbele nu ne-au fost mai puțin triste.

Manon a vorbit puțin. Rușinea și durerea păreau că-i sugrumă gîtlejul ; glasul îi era slab, tremurat. Suspinînd mereu, mi-a mulțumit că n-am uitat-o, mi-a mulțumit și pentru bucuria că poate să mă mai vadă o dată și să-și ia rămas bun de la mine. Dar cînd am asigurat-o că nimic n-ar putea să mă despartă de ea, că sînt gata s-o urmez și la capătul pămîntului ca să-i port de grijă, s-o slujesc, s-o iubesc și să-mi leg pentru vecie nenorocita mea soartă de a ei, atunci biata fată a fost atît de zguduită, atît de dureros mișcată, încît m-am temut o clipă ca nu cumva emoția s-o ucidă. Toată tălăzuirea sufletului părea că i s-a adunat în ochii pe care îi ținea ațintiți asupra mea. Uneori i se deschideau buzele, spunea un cuvînt, dar nu avea putere să-l rostească întreg. Am înțeles însă din aceste crîmpeie că își arăta admirația pentru dragostea mea, că se plîngea că o iubeam mai mult decît merita, că se îndoia că ea era cea care-mi putuse inspira o pasiune atît de adîncă ; a stăruit apoi să-mi scot din minte gîndul de

a o urma și să caut în altă parte o fericire vrednică de mine, pe care, zicea, n-o mai puteam nădăjdui alături de dînsa.

Eu, însă, în ciuda crudei soarte, găseam o fericire deplină în privirile ei, în faptul că mă iubea. Pierdusem, e adevărat, tot ce are preț în ochii celorlalți oameni, dar eram în schimb stăpîn pe inima lui Manon, singurul bun pe care-l prețuiam. Să rămîn în Europa, să mă înfund în America, ce însemnătate avea unde voi trăi? Oriunde puteam fi fericit dacă mă aflam alături de iubita mea. Nu-i oare universul întreg patria îndrăgostiților credincioși? Nu găsesc ei, unul în celălalt, tată și mamă, rude și prieteni, bogăție și fericire? Dacă mă neliniștea ceva, era numai teama de a o vedea pe Manon expusă lipsurilor și sărăciei. Mă și închipuiam trăind cu ea într-un ținut necultivat, locuit de sălbatici...

„Sînt sigur, îmi ziceam, că acei oameni nu pot fi atît de cruzi ca de G. M. sau ca tatăl meu. Cel puțin au să ne lase să trăim în liniște. Dacă toate cîte s-au scris despre ei sînt adevărate, atunci sînt departe de ei furiile avariției care-l săpînesc pe de G. M., departe ideile caraghioase despre onoare care mi-au făcut un dușman din tată. Sălbaticii n-au să stingherească doi îndrăgostiți, pe care-i vor vedea că trăiesc tot atît de simplu ca și ei”.

În privința aceasta eram, așadar, liniștit. Dar în legătură cu nevoile obișnuite ale vieții nu-mi puteam făuri idei romantice. Prea de multe ori avusesem dovada că există necesități de neînlăturat, mai ales pentru o femeie delicată, care s-a obișnuit cu o viață comodă, care a trăit cîndva în belșug... Eram disperat că-mi deșertasem punga pentru planuri zadarnice, ba și puținii bani ce-mi rămîneau erau pe cale să-mi fie răpiți de lăcomia pungașilor de paznici. Îmi încolți în minte gîndul că, avînd o mică sumă, aș putea nu numai să mă susțin cîtva timp în America, unde banii erau rari, dar să-mi și încropesc o mică întreprindere care mi-ar îngădui o ședere mai lungă. Gîndul acesta zămisli altul: să-i scriu lui Tiberge, pe care totdeauna îl găsisem gata să-mi dea un ajutor prietenesc. I-am trimis o scrisoare din primul oraș prin care am trecut. Îi arătam nevoia grabnică în care prevedeam că mă voi afla la La Havre-de-Grâce, mărturisindu-i că o conduceam pe Manon și cerîndu-i o sută de pistoli.

„Fă așa, îi scriam, ca să-i primesc la Le Havre-de-Grâce prin șeful poștei. Vezi bine că te supăr pentru cea din urmă oară ; nu pot s-o las pe nenorocita mea Manon, răpită pentru totdeauna, să plece fără nici un ajutor care să-i îndulcească ei soarta și mie ucigătoarele păreri de rău.“

Poterașii, de îndată ce și-au dat seama de violența patimii mele, au început să se lase înduplecați tot mai greu, dublînd prețul celor mai mici favoruri, astfel că în curînd mă sărăciră de tot. Dădeam, fiindcă iubirea nu îngăduia să-mi cruț punga. Nu mă mai dezlipeam de Manon de dimineață pînă seara, încît acum nu mi se mai măsura timpul cu ora, ci cu ziua. Cînd punga mi s-a golit cu totul, am ajuns prada toanelor și brutalității celor șase nemernici ; mai cu seamă nu puteam îndura că mă tratau de sus. Ați fost martor la purtarea lor în Passy. Întîlnirea cu dumneavoastră a fost un scurt și bine-cuvîntat răgaz pe care mi l-a dăruit soarta. Mila ce v-a cuprins la vederea suferințelor mele a fost singura mea recomandatie pe lîngă inima dumneavoastră generoasă. Cu ajutorul ce mi l-ați dat din plin, am putut ajunge la Le Havre-de-Grâce ; din partea lor, poterașii și-au ținut făgăduiala mai cinstit decît nădăjduiam.

Ajungînd la Le Havre-de-Grâce, m-am dus îndată la poștă. Tiberge nu avusese vreme să-mi răspundă. Am întrebat în ce zi puteam să aștept, cu siguranță, o scrisoare. Mi s-a răspuns că n-ar putea sosi decît peste două zile, și iată, printr-o stranie voință a soartei, vaporul nostru trebuia să plece tocmai în dimineața zilei cînd puteam primi scrisoarea. E greu să vă descriu disperarea mea.

— Cum, strigam, chiar și în nenorocire trebuie încă să fiu omul cel mai crunt lovit ?

Manon mi-a răspuns :

— Vai ! Merită oare să mai purtăm de grijă unei vieți atît de nefericite ? Mai bine să murim, aici, la Le Havre-de-Grâce, dragul meu cavalier ! Moartea să pună capăt suferințelor noastre. De ce să ne mai tîrîm într-o țară necunoscută, unde ne așteaptă, fără îndoială, chinuri și mai cumplite, de vreme ce sînt trimisă acolo drept pedeapsă ? Să murim, a repetat ea, sau, cel puțin, ucide-mă pe mine și tu du-te de-ți caută altă soartă în brațele unei fete cu mai mult noroc !

— Nu, nu, i-am spus, pentru mine e o soartă vrednică de invidiat să fiu nefericit alături de tine !

Vorbele ei m-au cutremurat însă. Abia atunci am înțeles cât era de copleșită de atâtea suferințe. M-am silit să mă arăt mai liniștit, ca să-i scot din minte gândurile funeste și deznădejdea. M-am hotărât ca pentru viitor să-mi oțlesc voința și m-am încredințat, în urmă, că nimic nu dă mai mult curaj unei femei decât tăria sufletească a bărbatului pe care-l iubește.

Pierzându-mi nădejdea în ajutorul lui Tiberge, mi-am vândut calul. Banii scoși din vânzare, adăugați la cei rămași din darul dumneavoastră, au alcătuit mica sumă de șaptesprezece pistoli. Șapte din ei i-am întrebuințat cumpărând unele obiecte menite să ușureze starea lui Manon ; pe ceilalți zece i-am strâns cu toată grija ; erau temeiul nădejdilor noastre în America. Nu mi-a fost de loc greu să fiu primit pe corabie. Se căutau pe atunci tineri dispuși a se duce de bunăvoie în colonii. Drumul și hrana erau gratuite. Poșta spre Paris trebuind să plece a doua zi, am lăsat o scrisoare pentru Tiberge. Era mișcătoare și l-a înduioșat, fără îndoială, nespus de mult, deoarece, după primirea ei, a luat o hotărâre care nu putea porni decât dintr-o nemărginită iubire, dintr-o covârșitoare bună-tate față de un prieten aflat în restriște.

Corabia a ridicat pânzele. Vântul ne-a fost mereu favorabil. Am obținut de la căpitan un loc separat pentru mine și Manon. Căpitanul a avut bunătața să ne privească cu alți ochi decât pe ceilalți bieți tovarăși surghiuniți. Din prima zi îl luasem deoparte și, ca să-mi atrag oarecare considerație din partea lui, i-am dezvăluit crîmpeie din nenorocirile mele. N-am socotit că mă fac vinovat de vreo minciună rușinoasă spunîndu-i că sînt căsătorit cu Manon. M-a crezut, pare-se, mi-a făgăduit protecție și s-a ținut de cuvînt. În tot timpul călătoriei a avut grijă să fim hrăniți îndestulător, și stima ce ne-o arăta ne-a făcut respectați de tovarășii noștri de suferință. Eram veșnic îngrijorat ca nu cumva să-i lipsească lui Manon ceva. Ea vedea bine osteneala pe care mi-o dădeam, vedea în ce prăpastie mă aruncasem pentru ea, și asta o făcea atît de dragăstoasă și de pasionată, atît de atentă la cele mai neînsemnate nevoi ale mele, încît între mine și ea se pornise o adevărată întrecere : care din noi va fi mai de folos celuilalt, cine poate iubi mai mult... Nu regretam Europa. Dimpotrivă,

pe măsură ce înaintam spre America, simţeam cum ni se deschide larg inima şi cum ne cuprinde liniştea. De-aş fi fost sigur că nu ne va lipsi acolo strictul necesar vieţii, aş fi mulţumit soartei pentru întorsătura pe care o luaseră nenorocirile noastre.

După două luni de navigaţie, am atins, în sfârşit, ţărmul dorit. La prima vedere ţinutul nu se arăta de loc plăcut. Cîmpii sterpe, nelocuite, pe care abia creşteau cîteva sălcii şi alţi cîteva copaci despuiaţi de furtuni. Nici ţipenie de om, nici urmă de animale. Totuşi, după ce căpitanul a ordonat să se tragă salve de tun, am zărit apropiindu-se un pîlc de cetăţeni ai Noului-Orléans, care dădeau semne de mare bucurie. Nu descoperisem de la început oraşul, care era ascuns de o colină mică. Ne-au primit ca pe nişte făpturi coborîte din ceruri. Bieţii locuitori ne puneau pe întrecute mii de întrebări : ce se mai petrece în Franţa, ce s-a mai întîmplat prin cutare şi cutare provincie, locurile lor natale. Ne îmbrăţişau ca pe fraţi, ca pe nişte tovarăşi scumpi, care veneau să împartă cu ei sărăcia şi singurătatea. Am pornit împreună spre oraş, şi mare ne-a fost mirarea descoperind, pe măsură ce înaintam, că mult-lăudata capitală nu era decît o adunătură de colibe sărăcicioase, în care locuiau vreo cinci-şase sute de colonişti. Doar casa guvernatorului se deosebea puţin de celelalte, prin înălţimea şi aşezarea ei ; era apărată de un val de pămînt cu şanţ adînc de jur împrejur.

Am fost prezentaţi mai întîi guvernatorului, care, venind în mijlocul nostru, a privit, una după alta, pe toate fetele sosite cu corabia. Erau în număr de treizeci, căci la Le Havre-de-Grâce o altă ceată fusese adăugată la a noastră. După ce le-a examinat cu atenţie multă vreme, guvernatorul a chemat cîteva tineri din oraş care tînjeau în aşteptarea unei soţii. Celor mai de seamă le-a dat pe cele mai frumoase, restul a fost tras la sorti. Cu Manon nu se schimbase încă nici o vorbă. A ordonat apoi celorlalţi să se retragă, iar nouă, să rămînem.

— Am aflat de la căpitan, ne-a spus el, că sînteţi căsătoriţi şi că sînteţi cu mult deasupra celorlalţi şi ca inteligenţă şi ca purtări, după cum el însuşi s-a putut încredinţa pe drum. Nu ţin să cunosc motivele care v-au pricinuit nenorocirea, dar, dacă e adevărat că sînteţi oameni cu educaţie, aşa cum vă arată chipul, nu voi precupeţi nimic ca să vă îndulcesc soarta.

sperînd că alături de voi să găsesc și eu o oarecare plăcere în ținutul acesta pustiu și sălbatic.

I-am răspuns în așa fel ca să-i întăresc cît mai mult buna părere ce și-o făcuse despre noi. A dat cîteva porunci ca să ni se pregătească o locuință în oraș, apoi ne-a oprit să cinăm cu el. Cîtă politețe găseam la căpetenia unor sărmani surghiuniți ! Nu ne-a întrebat despre aventurile noastre de față cu ceilalți. Conversația a fost foarte însuflețită ; cu toată tristețea noastră, ne-am silit, Manon și cu mine, să o facem cît mai plăcută...

Seara, am fost conduși la locuința pregătită. Ne-am pomenit într-o colibă păcătoasă, alcătuită din scînduri și lut : două sau trei camere de pămînt, cu pod deasupra... Din grija guvernatorului, ni se aduseseră cinci-șase scaune și alte cîteva mobile necesare. Manon a părut cumplit de îngrozită la vederea jalnicei locuințe. Se mîhnea însă pentru mine mai mult decît pentru ea. Cînd am rămas singuri, s-a așezat și a început să plîngă cu lacrimi amare. Am încercat, la început, să o consolez, dar cînd m-a făcut să înțeleg că în grozăvia nenorocirilor întîmplate pe ea n-o dureau de fapt decît suferințele mele, m-am prefăcut atît de plin de curaj și de voie bună, încît am izbutit să i le insuflu și ei.

— De ce m-aș putea plînge ? i-am spus. Eu am tot ce doresc. Tu mă iubești, nu-i așa ? Am urmărit vreodată altă fericire ? Să lăsăm cerului grija vieții noastre ; eu n-o găsesc atît de disperată. Guvernatorul e un om luminat, ne-a arătat bunăvoință și nu va îngădui să fim lipsiți de cele necesare. În ce privește casa și mobila din ea, or fi ele sărăcăcioase și grosolane, dar ai băgat de seamă, cred, că puțini din cei care trăiesc aici sînt mai bine instalați decît noi. Și pe urmă, tu, Manon, ești o chimistă admirabilă, am adăugat sărutînd-o, tu transformi totul în aur !

— Atunci vei fi cel mai bogat om din univers, mi-a răspuns ea, căci, dacă e drept că n-a existat niciodată o dragoste ca a ta, e de asemenea peste putință să se afle pe lume un om mai iubit ca tine. Îmi recunosc păcatele, a urmat ea, și mă învinuiesc singură. N-am meritat dragostea minunată ce-o ai pentru mine. Ți-am pricinuit supărări mari, pe care nu mi le-ai fi putut ierta dacă n-ai fi atît de nemărginit de bun. Am fost ușuratică, flusturatică, și cu toate că totdeauna te-am iubit nebunește, m-am arătat nerecunoscătoare. Dar n-ai să

poți crede cât de mult m-am schimbat ! Lacrimile pe care mi le-ai văzut curgînd de atîtea ori de la plecarea noastră din Franța n-au izvorît niciodată din pricina nenorocirilor mele, pe care nici nu le-am mai simțit din clipa cînd ai venit să le împarți cu mine ; n-am plîns decît din preaplinul iubirii ce-ți port, din adîncă mea milă pentru tine ! Nu mă pot mîngîia nici pentru cea mai neînsemnată supărare pe care ți-am pricinuit-o, nu mai încetez reproșîndu-mi nestatornicia mea, mereu mă înduioșez admirînd tot ceea ce ai făcut tu din dragoste pentru mine, o nenorocită care nu sînt vrednică de o asemenea iubire și care nu voi putea plăti cu tot sîngele meu nici măcar jumătate din răul pe care ți l-am căsunat !

Șiroaiele de lacrimi ce le vărsa, cuvintele ei și tonul înflăcărat cu care le rostea m-au impresionat la culme, de parcă mi s-ar fi despicat inima.

— Ia seama, i-am spus, ia seama scumpa mea Manon ! Nu am destulă putere să te ascult, nu încap în inima mea atîtea dovezi de dragoste ce-mi dai, nu sînt obișnuit cu bucurii peste măsură de mari ! O, Doamne, am strîgat, nu-ți mai cer nimic ! Sînt sigur acum de inima iubitei mele ! E așa cum mi-am dorit-o ! De azi înainte fericirea mea nu va mai înceta nici măcar un ceas, ea e statornică pentru de-a pururi !

— Da, este, a răspuns ea, dacă o lași să depindă numai de mine, iar din parte-mi, știu acum unde mi-o pot găsi ori cînd !

M-am culcat, cu sufletul plin de aceste gînduri vrăjite, care prefăceau coliba într-un palat vrednic de cel mai puternic rege din lume. America îmi părea acum o adevărată țară a desfătărilor.

— La Noul-Orléans trebuie să vii, spuneam mereu lui Manon, dacă vrei să simți adevărata dulceață a dragostei ! Aici iubești, departe de orice interes, fără gelozie, fără nestatornicie. Compatrioții noștri vin să caute aur, lor nu le trece prin minte că noi am găsit aici comori mult mai de preț !

Am întreținut cu grijă prietenia guvernatorului. După cîteva săptămîni de la sosirea noastră, a avut bunătatea să-mi dea o mică slujbă care rămăsese vacantă la fort. Nu era cine știe ce demnitate, totuși am primit-o ca pe un dar al cerului. Îmi dădea putința să trăiesc pe propriile mele picioare, fără să mai cad în spinarea nimănui. Am luat un servitor pentru mine și o servitoare pentru Manon. O soartă mai norocoasă părea să

ni se aștearnă în față. Purtarea mea era desăvârșită, a iubitei mele nu mai puțin. Nu lăsam să ne scape nici un prilej de a face vecinilor un serviciu, un bine. Plăcerea noastră de a-i îndatora pe cei din jur, precum și delicatețea cu care ne purtam ne-au atras încredere și simpatie din partea întregii colonii. În scurt timp ajunsesem atât de bine văzuți, încât treceam drept cei mai de frunte dintre coloniști, după guvernator.

Ocupațiile noastre cinstitute și pacea deplină în care trăiam ne-au îmboldit pe nesimțite să ne amintim de preceptele religiei. Manon nu-și pierduse niciodată credința ; iar eu nu făcusem niciodată parte dintre libertinii care adaugă disprețul față de religie la stricăciunea moravurilor ; nouă numai dragostea și tinerețea ne pricinuiseră toate nenorocirile. Experiența începea acum să țină loc anilor ; ne învăța tot atât de bine. Convorbirile noastre, întotdeauna cu miez, ne-au insuflat cu încetul dorința unei iubiri virtuoaase. Eu i-am propus cel dintâi lui Manon schimbarea aceasta. Îi cunoșteam destul de bine sufletul ; era o ființă dreaptă și sinceră în sentimentele ei, iar calitățile acestea îndeamnă la virtute. Am făcut-o să priceapă că fericirii noastre îi lipsea ceva.

— Și anume, i-am spus, îi lipsește binecuvântarea cerului. Noi doi avem suflete curate, prea drepte ca să mai putem trăi în afara datoriilor creștinești. Destul am viețuit astfel în Franța, unde ne-a fost peste putință să ne rînduim pe calea legii ; dar în America, unde nu depindem decît de noi înșine, unde nu trebuie să ne batem capul cu arbitrarele legi ale rangului și ale conveniențelor, unde toți ne cred de mult căsătoriți, cine ne-ar împiedica să facem acest lucru cît de curînd ? Cine s-ar împotrivi să nu ne înfrumusețăm dragostea cu jurămintele sfinte ale bisericii ? În ce mă privește, am adăugat, nu-ți pot oferi nimic nou, în afară de inima și mîna mea, dar sînt gata să-mi reînnoiesc darul în fața altarului.

Vedeam de cîtă bucurie o umpleau vorbele mele. Mi-a răspuns :

— Ai să mă crezi că m-am gîndit mereu la asta de cînd ne aflăm în America ? Dar de teamă să nu te supăr, mi-am zăvorît cu zeci de lacăte această dorință ! N-am îndrăznit niciodată să sper că voi putea deveni soția ta legitimă !

— A, Manon, am replicat, tu ești vrednică să fii și soția unui rege, dacă m-aș fi născut cu coroană pe cap ! Să nu mai

stăm la gânduri ; nu avem a ne teme de nici o piedică. Astăzi chiar vreu să-i vorbesc guvernatorului ; îi voi mărturisi cinstit că pînă acum i-am ascuns adevărul. Să-i lăsăm pe amanții de rînd să se teamă de lanțurile de nesfărîmat ale căsătoriei ! Nici ei nu s-ar teme de aceste lanțuri dacă ar fi siguri, ca noi, că le vor purta veșnic pe acelea ale dragostei.

După această hotărîre, am plecat, lăsînd-o pe Manon în culmea bucuriei.

Sînt încredințat că nu există nici un om cinstit, în lumea întreagă, care să nu se alătore vederilor mele în situația în care mă aflu : subjugat de o patimă pe care n-o puteam birui și hărțuit de remușcări pe care nu-mi era îngăduit să le înăbuș. Dar se va găsi oare cineva care să mă învinuiască de nedreptatea plîngerilor mele împotriva strășniciei cerului, împotriva asprimei cu care mi-a răsplătit dorința de a-i fi pe plac ? Dorința pe care a pedepsit-o ca pe o crimă ? Pe vremea cînd alunecam orbește pe făgașul viciului, cerul m-a privit cu îngăduință. A ținut, se vede, în rezervă cele mai crunte ispășiri pentru clipa cînd mă voi întoarce pe calea virtuții. Mă tem să nu mă părăsească puterile trebuind să povestesc acum cea mai cumplită și mai funestă nenorocire care s-a întîmplat vreodată !

M-am dus la guvernator, așa cum mă înțelesesem cu Manon, ca să-l rog să încuviințeze ceremonia căsătoriei noastre. M-aș fi ferit totuși să-i vorbesc dacă aș fi fost convins că duhovnicul său, pe atunci singurul preot din oraș, mi-ar fi făcut acest serviciu fără să-l încunoștințeze pe guvernator ; neîndrăznind să sper că s-ar lega să păstreze tăcere asupra acestui fapt, am luat hotărîrea să dau lucrurile pe față. Guvernatorul avea un nepot, numit Synnelet, pe care-l iubea nespus de mult. Era un bărbat ca de 30 de ani, curajos, dar iute la mînie. Nu era însurat. Frumusețea lui Manon îl mișcase din prima zi a sosirii noastre și, avînd prilejul să o întîlnească de nenumărate ori în cele nouă sau zece luni de cînd ne aflam acolo, fu cuprins de o dragoste pătimașă, care îl mistuia într-ascuns. Încredințat fiind, ca și unchiul său, ca și toată lumea din oraș, că sîntem într-adevăr căsătoriți, el își stăpînea focul, nu lăsa să izbucnească în afară nici o scînteie, ba chiar îmi făcuse unele servicii, în diferite ocazii, cu tot zelul. Cînd am ajuns la fort, l-am găsit la unchiul său. Neavînd nici un motiv ca să-i ascund proiectul, n-am șovăit

cîtuși de puțin să-mi spun păsul de față cu el. Guvernatorul m-a primit cu bunăvoința obișnuită ; i-am povestit o parte din întâmplările mele, le-a ascultat cu plăcere, iar cînd l-am rugat să asiste la ceremonia ce-o plănuiam, și-a luat cu generozitate asupra-și toate cheltuielile. M-am retras foarte mulțumit.

O oră mai tîrziu, ne-am pomenit cu preotul capelei. Îmi închipuiam că vine să-mi dea unele instrucțiuni în legătură cu oficierea căsătoriei, dar el, după ce m-a salutat cu răceală, mi-a declarat tăios, în două cuvinte, că domnul guvernator îmi interzicea să mă mai gîndesc la nuntă, căci avea alte planuri cu privire la Manon.

— Alte planuri cu privire la Manon ? am strigat cu inima încleștată de moarte. Anume ce planuri, părinte ?

— Mi-a răspuns că domnul guvernator era stăpîn absolut acolo, că Manon, fiind trimisă pentru colonie, el avea dreptul de a dispune de ea cum voia ; nu se folosise pînă atunci de acest drept pentru că o crezuse măritată, dar aflînd chiar din gura mea care era situația, găsea cu cale să o dea domnului Synnelet, care o îndrăgise. Firea mea iute a copleșit prudența. Am poruncit semeț popii să iasă din casa mea, jurîndu-mă pe toți sfinții că nici guvernatorul, nici Synnelet, nici orașul întreg nu vor îndrăzni să se atingă de soția mea, sau amanta mea, sau oricum vor voi să-i spună.

I-am împărtășit lui Manon groaznica veste ce-o primisem. Amîndoi am presupus că numai Synnelet îl întorsese pe guvernator din hotărîrea sa, împărtășindu-i probabil planul pe care-l nutrea de multă vreme, acela de a se căsători cu Manon. Ei erau cei mai tari. Noi doi ne aflam în Noul-Orléans ca în mijlocul oceanului, despărțiți de restul lumii prin spații imense. Unde să fugim ? Pe ce meleaguri necunoscute, pustii sau locuite de animale feroce și de sălbatici la fel de cruzi ? În oraș mă bucuram de oarecare stimă, totuși nu puteam nădăjdui să-i ridic pe ceilalți alături de mine, ca să mă ajute în nenorocirea ce mă lovise. Ar fi trebuit probabil bani mulți, iar eu eram sărac. De altfel, succesul unei răzmerițe populare era destul de nesigur, și dacă norocul nu ne-ar fi ajutat, nenorocirea noastră rămînea fără leac. Îmi frămîntam zadarnic mintea cu astfel de gînduri, o parte din ele împărtășindu-i-le și lui Manon, și în timp ce ea dădea răspuns întrebărilor mele, altele noi mi se înfiripau în minte. Aci luam o hotărîre, aci o înlă-

turam. Vorbeam singur și îmi răspundeam cu însumi cu glas tare ; mă zbăteam într-o neliniște căreia nu-i pot găsi asemuire, pentru că pe nimeni nu l-a zguduit vreodată una la fel. Manon stătea cu ochii ațintiți asupra-mi ; își dădea seama, după tulburarea mea, cât de mare era primejdia și, tremurînd de frică mai mult pentru mine decît pentru ei, biata fată nu îndrăznea nici să mai deschidă gura ca să-și arate temerile.

După un vălmășag de presupuneri și raționamente, m-am oprit la o hotărîre : să merg la guvernator și să mă silesc să-l înduișez, invocînd datoriile de onoare, amintindu-i respectul pe care i-l arătam și afecțiunea ce mi-o arătase pînă atunci. Manon s-a împotrivit să plec. Cu lacrimi în ochi repeta într-una !

— Te duci la moarte. Au să te ucidă. N-am să te mai văd. Vreau să mor înaintea ta.

M-am chinuit destul ca s-o conving că trebuia neapărat să ies. I-am făgăduit să ne revedem peste cîteva clipe. Nu știa încă, și nici eu, că asupra ei avea să se reverse mînia cerului și turbarea dușmanilor noștri.

Am ajuns la fort. Guvernatorul stătea de vorbă cu duhovnicul lui. Ca să-l înduișez, m-am înjosit arătîndu-i o supunere oarbă ; ploconelile acestea m-ar fi făcut să mor de rușine în oricare altă împrejurare. I-am vorbit în toate chipurile, invocîndu-i pe rînd motive care ar fi mișcat orice inimă, afară doar de aceea a unui tigru feroce. Barbarul dădea la toate rugămintile mele două răspunsuri pe care le-a repetat de o sută de ori : Manon depindea de el, își dăduse cuvîntul nepotului.

Eram hotărît să-mi păstrez cumpătul pînă la urmă. M-am mulțumit să-i spun că-l crezusem prieten, un prieten prea bun ca să-mi voiască moartea, căci mai degrabă aș fi gata să mor decît să-mi pierd iubita.

Am ieșit de acolo pe deplin încredințat că nu puteam nădăjdui nimic de la moșneagul acela îndărătnic, care părea să se fi juruit Diavolului pentru nepotul lui. Am stăruit totuși în gîndul meu de a mă stăpîni, hotărît fiind, dacă se ajungea la vreo nedreptate strigătoare la cer, să ofer Americii spectacolul unei drame din cele mai sîngeroase și mai crîncene pe care le-a dezlănțuit vreodată amorul. Mă întorceam deci acasă, meditînd asupra acestei hotărîri, cînd soarta, care voia, se vede, să mă arunce mai repede în prăpastie, mi-l scoase în cale pe

Synnelet. El îmi citi, se pare, în ochi o parte din gândurile care mă frământau. Am spus că era curajos ; a venit deci spre mine întrebându-mă :

— Nu cumva mă căutai ? Știu că dorințele mele te jig-nesc, și cu un om ca dumneata prevăd că vom ajunge să ne tăiem gâtul. Hai să vedem cine are mai mult noroc !

I-am răspuns că avea dreptate, numai moartea putea să pună capăt neînțelegerii dintre noi. Ne-am depărtat afară din orășel cu vreo sută de pași. Ne-am încrucișat spadele ; l-am rănit și l-am dezarmat aproape în același timp. El turba de necaz, încît n-a voit, cum era dator, să-mi ceară să-i cruț viața și să declare că renunță la Manon. Poate că aveam dreptul să-l lipsesc și de una și de alta dintr-o dată, dar un suflet generos nu se dezminte. I-am dat spada înapoi.

— Să reîncepem lupta, i-am spus, dar gîndește-te că e pe viață și pe moarte.

M-a atacat cu o furie nemaipomenită. Trebuie să mărturisesc că nu eram prea bun duelist, exersasem doar trei luni într-o sală de arme din Paris. Dragostea însă îmi conducea spada. Synnelet n-a întîrziat să-mi străpungă brațul, dar eu, prinzînd momentul, i-am dat o lovitură atît de viguroasă, încît a căzut la picioarele mele, fără să mai miște.

Cu toată bucuria ce ți-o dă victoria după o luptă fără cruțare, m-am gîndit îndată la urmările acestei fapte. Nu puteam să nădăjduiesc nici iertarea, nici o amîinare a pedepsei. Cunoscînd dragostea guvernatorului pentru nepotul său, eram sigur că moartea mea va urma cel mult la un ceas după darea în vileag a morții rivalului meu. Oricît mă îmboldea teama, ea nu era totuși pricina cea mai puternică a neliniștii mele. Manon, grija de Manon, primejdia în care se afla ea și siguranța că o voi pierde mă preocupau și mă tulburau într-atît, că nu mai știam nici pe unde calc. O perdea îmi întuneca ochii. Mă munceau păreri de rău și pentru soarta lui Synnelet. O moarte grabnică îmi părea singurul leac al suferințelor mele. Dar tocmai gîndul morții mi-a adunat mințile și m-a făcut să iau o hotărîre.

„Cum ? Să mor, ca să pun capăt suferințelor ? Mă tem, așadar, de altceva mai mult decît de pierderea iubitei mele ? Ah, mai bine înfrunt cele mai crunte torturi, ca s-o ajut pe Manon ! Îmi amîn moartea pînă în clipa cînd voi vedea că le-am suferit în zadar !“

Am pornit îndărăt spre oraş. Când am ajuns acasă, am găsit-o pe Manon jumătate moartă de spaimă şi de nelinişte. Venirea mea a însufleţit-o. N-am putut să-i ascund groaznica întâmplare. Biata fată a căzut moale în braţele mele în timp ce-i povesteam despre moartea lui Synnelet şi-i arătam rana mea. Mi-a trebuit aproape un sfert de ceas ca să o readuc în simţiri. Eu însumi eram mai mult mort. Nu vedeam nici o rază de lumină pentru a ne pune în siguranţă viaţa.

— Manon, ce vom face ? am întrebat-o când a mai prins puţină putere. Vai de noi, ce-o să ne facem ? Eu, fără doar şi poate, trebuie să fug undeva. Vrei să rămîi în oraş tu singură ? Da, rămîi. Mai poţi fi fericită ; eu plec, departe de tine, să-mi caut moartea printre sălbatici sau în ghiarele fiarelor din păduri.

Deşi grozav de slăbită, s-a ridicat în picioare, m-a luat de mîină şi m-a dus spre uşă.

— Să fugim împreună, mi-a spus, să nu pierdem nici o clipă. Corpul lui Synnelet poate fi găsit din întâmplare. Şi nu vom mai avea timp să ne depărtăm !

— Dar bine, Manon, scumpa mea, am îngînat zăpăcit, spune-mi, unde ne putem duce ? Vezi vreun mijloc de scăpare ? N-ar fi mai bine ca tu să încerci să trăieşti aici, fără mine, iar eu să mă predau de bunăvoie guvernatorului ?

Cu propunerea aceasta n-am izbutit decît să-i măresc dorinţa de a fugi. A trebuit s-o urmez. Am mai avut destulă chibzuinţă ca să iau înainte de plecare o sticlă de lichior, pe care o aveam în camera mea, şi merinde, cîte au încăput prin buzunare. Am spus servitorilor care se aflau în camera vecină că plecăm să ne facem plimbarea de seară (aveam obiceiul acesta în fiecare zi) şi, lăsînd în urmă oraşul, ne-am îndepărtat, cu o repeziciune de care n-o credeam în stare pe Manon, plăpîndă cum era.

Deşi nu hotărîsem nimic asupra locului unde ne vom ascunde, tot mai licăreau în mine două nădejdi ; fără ele, aş fi preferat cu siguranţă moartea, gîndindu-mă la ceea ce putea să i se întîmple lui Manon.

În cele zece luni de cînd mă aflam pe pămîntul Americii, căpătasem destule cunoştinţe asupra locurilor ca să ştiu în ce chip pot fi îmblînziţi sălbaticii. Puteai să te laşi în mîinile lor, fără teamă că vei fi neapărat ucis. Învăţasem şi cîteva

cuvinte în graiul lor, le cunoșteam și unele datini, avînd de mai multe ori prilejul să-i văd.

Pe lîngă această tristă cale de scăpare mi se mai arăta încă una înspre partea stăpînită de englezi, care au, ca și noi, așezări în ținutul acela al Lumii Noi ; dar mă înspăimînta depărtarea. Pînă la coloniile lor trebuia să batem cu piciorul, timp de mai multe zile, uriașe întinderi pustii ; un drum ca acela îl străbat cu greu chiar cei mai deprinși și mai viguroși cameni. Mă amăgeam totuși că ne vom putea folosi de amîndouă mijloacele: sălbaticii să ne fie călăuze în drumul spre englezi, și aceștia să ne primească în așezările lor. Am mers, am mers, atîta timp cît a susținut-o pe Manon curajul, adică vreo două leghe, căci iubita aceasta fără seamăn s-a împotrivit mereu să se oprească prea curînd. Copleșită în cele din urmă de oboseală, mi-a mărturisit că-i era peste putință să meargă mai departe. Noaptea se și lăsase. Ne-am așezat pe jos în mijlocul unui platou întins, negăsind măcar un copac sub care să ne adăpostim. Cea dintîi grijă a lui Manon a fost să-mi schimbe bandajul rănii, pe care tot ea mi-o pansase înainte de plecare. Zadarnic m-am împotrivit. Aș fi întristat-o de moarte dacă nu i-aș fi lăsat măcar atîta mulțumire ; să mă știe în afară de primejdie, înainte de a se gîndi să se cruțe pe ea însăși. M-am supus dorinței ei, i-am primit îngrijirile în tăcere și cu oarecare rușine.

Dar după ce dragostea ei și-a aflat mulțumirea, cu cîtă ardoare s-a dezlănțuit a mea ! Mi-am dezbrăcat toate hainele și le-am așternut sub ea, ca să-i fie mai moale. Am silit-o, căci se împotrivea, să primească tot ce mi-a părut că-i va ușura starea. I-am încălzit mîinile cu sărutări înfocate, cu toată căldura suspinelor mele. Toată noaptea am vegheat-o, rugînd cerul să-i dea un somn dulce și liniștit. O, Dumnezeule, cît de aprinse și pornite din inimă erau rugile mele ! De ce, în aspra ta judecată, ai hotărît să nu le împlinești ?

Iertați-mă că sfîrșesc în prea puține cuvinte o istorisire care mă ucide. Vă povestesc un dezastru cum nu s-a mai întîmplat ; toată viața mi-e sortit să-l plîng. Dar deși port veșnic în amintire nenorocirea aceasta, sufletul mi se umple de o groază nespusă cînd încep să vorbesc despre ea.

O parte din noapte s-a scurs în liniște. Crezînd că Manon adormise, nu îndrăzneam nici să răsufliu de teamă să nu-i tulbur somnul. Cînd s-au ivit zorile, însă, mi-am dat seama,

atingându-i mâinile, că erau reci și că tremurau. Le-am lipit de pieptul meu, ca să i le încălzesc. Mișcându-se și făcând o sfortare ca să-mi ia mâinile, mi-a șoptit că se crede în ceasul din urmă. Am luat cuvintele ei drept o tânguire obișnuită, răspunzându-i cu mângâierile dulci ale dragostei. Dar suspinele ei dese, tăcerea ei la întrebările pe care i le puneam, strângerile de mână, căci îmi ținea mâinile într-ale ei, m-au făcut să înțeleg că pentru Manon se apropia într-adevăr sfârșitul tuturor nenorocirilor.

Nu-mi cereți să vă descriu ce am simțit și nici să vă repet cuvintele ei din urmă. Am pierdut-o ; mi-a dat dovezi de dragosteă ce-mi purta pînă și în clipa cînd și-a dat sufletul. Asta e tot ce vă pot spune despre fatala și jalnica mea întîmplare.

Sufletul meu nu l-a urmat pe al ei. Fără îndoială, cerul socotea că nu-mi fusese destul de aspră pedeapsa. A voit să-mi tîrască viața, așa cum mi se scurge ea de atunci : lîncedă și nenorocită. Eu însumi, de bunăvoie, renunț să mi-o fac vreodată mai fericită.

Mai bine de douăzeci și patru de ceasuri am stat cu buzele lipite de obrazul și mâinile scumpei mele Manon. Dorința mea era să mor astfel, dar în zorii celei de a doua zile m-am gîndit că, după moartea mea, corpul ei va cădea pradă fiarelor sălbatice. M-am hotărît atunci să o îngrop și să-mi aștept moartea culcat pe mormîntul ei. De altfel, sfârșitul mi se apropia și mie repede ; din pricina nemîncării și a durerii mă aflam în așa hal de slăbiciune, încît numai pentru a mă ține pe picioare, și trebuia să fac sfortări uriașe. Am fost nevoit să beau din licoarea tare pe care o adusesem și care mi-a dat atîta putere cît era nevoie ca să-mi îndeplinesc trista datorie. Nu era greu de săpat pămîntul — un șes larg, acoperit cu nisip — în locul unde mă găseam. Mi-am rupt spada în două ca să pot săpa mai ușor, dar tot mai bine m-am ajutat cu mâinile. Am făcut o groapă largă, în care am așezat-o pe Manon după ce am avut grijă mai întîi să o acopăr cu toate hainele ce le aveam la mine, ca nu cumva să o atingă nisipul. N-am coborît-o în groapă decît după ce am sărutat-o de mii de ori, cu toată înflăcărarea celei mai desăvîrșite iubiri ; iar acolo, jos, m-am așezat lîngă ea și am mai stat astfel multă vreme. Nu mă puteam hotărî să astup groapa. În cele din urmă, simțind din nou că-mi slăbesc puterile și temîndu-mă să nu-mi pierd

toată vlaga înainte de a fi sfârșit treaba, am acoperit-o pentru vecie, am îngropat în sânul pământului ceea ce purtase vreodată pe fața lui mai desăvârșit, mai fermecător. După aceea, m-am culcat pe mormânt, cu obrazul în nisip, și, închizînd ochii cu dorința de a nu-i mai deschide niciodată, am invocat ajutorul ceresc și mi-am așteptat moartea cu nerăbdare.

Vă va părea greu de crezut că în toată vremea cît am săvârșit lugubra slujbă nici o lacrimă nu mi-a izvorît din ochi, nici un suspin nu mi-a ieșit din gură. Adîncă împietrire în care mă găseam și hotărîrea nestrămutată de a muri îmi curmau orice manifestare de durere și deznădejde. Astfel, zăcînd pe mormânt, nici n-am rămas multă vreme în simțiri, mi-am pierdut repede cunoștința, puțină cîtă o mai aveam.

Din cele ce a-ți auzit, încheierea povestirii mele are o atît de mică însemnătate, că nici nu merită osteneala ce vă dați de-a o mai asculta. Corpul lui Synnelet, fiind adus în oraș și rănila cercetate cu grijă, s-a văzut că nu numai că nu murise, dar că nici nu fusese rănit prea grav. I-a povestit unchiului său cum s-au petrecut lucrurile între noi și, îndemnat de generozitatea lui, a dat-o în vileag și pe a mea. Am fost căutat acasă ; lipsa mea și a lui Manon născu bănuiala că am fugit. Era prea tîrzie ora ca să mai fie mînat cineva pe urmele noastre ; dar a doua zi și a treia zi s-au răscolit toate împrejurimile. M-au găsit aproape fără suflare pe mormîntul lui Manon ; cei care m-au descoperit în starea în care mă aflam, gol și cu rana sîngerîndă, nu se îndoiau că am fost atacat de bandiți și jefuit. M-au dus pe targă în oraș. Zdruncinul drumului m-a adus în simțiri. Suspinele ce le-am scos deschizînd ochii, gemetele de disperare pricinuite de faptul că mă aflam printre cei vii au dat de știre că mai puteam primi ajutoare ; mi s-au dat, și încă prea bune.

Am fost apoi închis într-o celulă. Mi s-a intentat proces, și fiindcă Manon nu se mai arătase, mi-au adus învinuirea că mă descotorosisem de ea într-o izbucnire de gelozie turbată. Firește, am povestit la proces jalnica mea pățanie. Synnelet, cu toate că istorisirea mea l-a frînt de durere, a avut bunătatea să ceară iertarea pentru mine, iertare pe care a și obținut-o. Eram atît de slăbit, încît de la închisoare au trebuit să mă ducă pe sus acasă, unde timp de trei luni am zăcut în pat de o boală grea.

Ura mea împotriva vieții nu se micșorase. Îmi doream neconținut moartea, și multă vreme m-am încăpățînat să arunc toate medicamentele ce mi se dădeau. Totuși, cerul, după ce m-a încercat atît de crud, a hotărît ca tocmai nenorocirile să-mi aducă îndreptarea. Mi s-a luminat mintea, m-au împresurat gînduri vrednice de nașterea și educația mea. Liniștea a început să-mi coboare în inimă, și înseninării sufletuștii i-a urmat curînd vindecarea trupului. Ascultînd numai de glasul onoarei, mi-am reluat serviciul în fort, în așteptarea corăbiilor din Franța, care vin numai o dată pe an în partea aceea a Americii. Eram hotărît să mă întorc în patrie, ca să fac uitate purtările mele printr-o viață cuminte și la locul ei. Synnelet se îngrijise să transporte trupul iubitei mele la loc de cinste în cimitir.

Trecuseră aproape șase săptămîni de la vindecarea mea, cînd, plimbîndu-mă singur într-o zi pe țărm, am văzut venind o corabie pe care o aduceau la Noul-Orléans afaceri de comerț. Am stat și am privit cu atenție debarcarea echipajului. Deodată am încremenit de mirare : printre cei care luau drumul spre oraș recunoscusem pe Tiberge. Credinciosul meu prieten m-a recunoscut și el de departe, cu toate că tristețea mă schimbase atît de mult la față. Mi-a spus că singurul țel al călătoriei lui este dorința de a mă vedea și a mă îndemna să mă întorc în Franța ; că primise scrisoarea mea trimisă din Le Havre-de-Grâce și că se dusesse acolo el însuși ca să-mi aducă ajutorul cerut ; aflînd, la sosire, de plecarea mea, a fost cumplit de îndurerat și ar fi purces de îndată pe urmele mele dacă găsea vreo corabie gata de drum ; căutase una, prin porturi, timp de mai multe luni și, în sfîrșit, la Saint-Malo, dînd de o corabie care ridica ancora pentru Martinica, s-a îmbarcat cu nădejdea că va găsi el o cale de trecere spre Noul-Orléans ; corabia din Saint-Malo fusese însă atacată pe drum de corsari spanioli și dusă spre o insulă de-a lor ; strecurîndu-se însă cu dibăcie, izbuti să fugă. După mai multe curse, pe diferite corăbii, a găsit, în sfîrșit, una care venea înapoi, și astfel izbuti să ajungă fără neplăceri pînă la mine.

Nu eram în stare să-mi arăt toată recunoștința pentru un prieten atît de bun și de statornic. L-am dus acasă la mine ; l-am făcut stăpîn pe tot ce aveam. I-am povestit tot ce mi se întîmplase de la plecarea din Franța și, ca să-i fac o bucurie la care poate se aștepta, i-am spus că sîmburii virtuții pe care i-a sădit altădată în inima mea începeau acum să dea

roade. Mi-a răspuns că o asigurare atît de plăcută îl despăgu-
bea de toată oboseala călătoriei.

Am stat două luni împreună la Noul-Orléans, așteptînd sosirea corăbiilor din Franța. Pornind, în sfîrșit, să străbatem oceanul, am călcat pe pămînt abia acum cincisprezece zile, la Le Havre-de-Grâce. La sosire, am scris familiei mele. Din răspunsul fratelui meu am aflat trîsta știre că tata murise și tremur, pe bună dreptate, la gîndul că rătăcirile mele îi vor fi grăbit sfîrșitul. Vîntul fiind favorabil pentru plecarea la Calais, m-am îmbarcat îndată, cu scopul de a mă duce la cîteva leghe de acest oraș, la un gentilom, o rudă de-a noastră, unde fratele meu mi-a scris că îmi așteaptă sosirea.

BERNARDIN DE SAINT-PIERRE

PAUL ȘI VIRGINIA

Traducere de *Victoria Ursu*

PE COASTA DE RĂSĂRIT A MUNTELUI care se înalță dincolo de orașul Port-Louis din Ile-de-France¹ se văd, pe un teren care odinioară era lucrat, ruinele a două mici colibe. Amîndouă sînt așezate aproape în mijlocul unei clădiri străjuite de stînci înalte printre care se deschide o singură trecătoare, înspre miazănoapte. În stînga ei, se zărește o înălțime numită Măgura Descoperirii, de pe care sînt semnalate vasele ce acostează pe insulă, iar la poalele muntelui, orașul Port-Louis ; la dreapta, drumul ce duce de la Port-Louis spre cartierul Pamplémousse ; mai încolo, lăcașul bisericii cu același nume, care se înalță, înconjurată de aleile ei de bambuși, în mijlocul unei vaste cîmpii ; mai departe, o pădure ce se întinde pînă la marginea insulei. În față, pe malul mării, se vede Golful Mormîntului ; mai către dreapta,

¹ *Ile de France* este vechea denumire a insulei Mauriciu (Mauritius), situată la est de Madagascar, în arhipelagul Madagascar.

Capul Blestemat, iar mai departe, largul mării, la suprafața căreia răsar câteva insulite nelocuite ; printre ele — un stei de piatră numit Țelul, ce seamănă cu un bastion bătut de valuri

La gura acestei căldări, de unde ți se desfășoară o priveliște largă, ecourile muntelui repetă neîncetat freamătul pădurilor din preajmă, înfiorate de vînt, și vuietul valurilor, care se sparg de stînci, în depărtare ; dar în preajma colibelor nu se mai aude nici un zvon și cît cuprinzi cu ochiul nu vezi decît stînci înalte și drepte ca niște ziduri. Pîlcuri de arbori cresc la picioarele lor, prin rîpe, și ajung pînă aproape de crestele pe care zăbovesc norii. Atrase de piscurile munților, ploile răsfrîng adesea culorile curcubeului pe coastele lor verzi și cafenii, și îndestulează izvoarele de la poalele înălțimilor, din care își trage obîrșia micul rîu al Latanierilor. O tăcere desăvîrșită stăruie asupra acestor cuprinsuri în care totul este liniștit : văzduhul, apele, lumina. Doar ecoul îngîină încet foșnetul palmierilor ce cresc pe tăpșanele munților și ale căror frunze ascuțite ca niște săgeți se văd legănîndu-se neconținut în bătaia vîntului. O lumină blîndă se cerne în adîncul acestei căldări în care soarele nu răzbate decît la amiază ; dar din faptul zilei, razele lui încununează crestele ale căror piscuri, înălțîndu-se deasupra umbrelor de pe povîrnișuri, par de aur și purpură pe azurul cerului.

Îmi plăcea să vin în locul acesta de unde te poți bucura deopotrivă de o priveliște atotcuprinzătoare și de o liniște desăvîrșită. Într-o zi, pe cînd stăteam în preajma acestor colibe și priveam dărăpănăturile lor, trecu pe-acolo un bătrîn. Era îmbrăcat, după datina vechilor locuitori, cu o vestă scurtă și cu pantaloni lungi. Umbla desculț, sprijinindu-se într-un baston de abanos. Părul îi era alb-colilie și avea o înfățișare nobilă și cinstită. Îl salutai cu respect. Îmi răspunse la salut și, după ce mă privi câteva clipe, se apropie de mine și se așeză să se odihnească pe dîmbul pe care poposisem. Împins de încrederea pe care mi-o arăta, intrai în vorbă cu dînsul :

— Moșule, îi zisei, n-ai putea dumneata să-mi spui ale cui au fost colibele astea ?

— Fiule, îmi răspunse el, cocioabele și pîrloagele astea buruienoase au fost locuite, acum vreo douăzeci de ani, de două familii care își găsiseră aici fericirea. Povestea vieții lor este înduioșătoare ; dar care european se mai sinchisește de

soarta unor locuitori neînsemnați de pe această insulă așezată în drumul spre Indii ? Oricît s-ar simți de fericit pe aceste meleaguri, cine ar vrea să trăiască aici în sărăcie și uitat de lume ? Oamenii nu doresc să cunoască decît povestea celor mari și a capetelor încoronate care, la drept vorbind, nu este nimănui de folos.

— Moșule, urmai eu, judecînd după înfățișarea și după cuvintele dumitale îmi dau seama că ai trecut prin multe în viață. Dacă ai cumva timp, povestește-mi, rogu-te, tot ce știi despre cei ce au sălășluit odinioară în aceste pustietăți ; crede-mă că, fie el cît de nărăvit de prejudecățile lumii, oricărui om îi place să asculte vorbindu-se despre fericirea pe care ți-o dăruie natura și virtutea.

Atunci, după ce-și ținu cîtva timp palmele apăsate pe frunte, ca unul care caută să-și amintească cine știe ce întîmplări din trecut, bătrînul îmi povesti următoarele :

În anul 1726, un tînăr din Normandia, pe numele său domnul de la Tour, după ce se străduise în zadar să capete o slujbă în Franța sau vreun sprijin din partea familiei sale, se hotărî să vină aici, pe insulă, să-și încerce norocul. Sosise împreună cu tînăra lui soție pe care o iubea din toată inima și de care era tot atît de iubit. Soția se trăgea dintr-o veche și bogată familie din provincia ei natală ; se căsătorise în taină, luînd-o fără zestre, deoarece părinții ei se împotriviseră sub cuvînt că soțul nu era om de rang. Domnul de la Tour își lăsă soția pe insulă, la Port-Louis, și plecă mai departe spre Madagascar, în nădejdea că va reuși să cumpere acolo cîtiva selavi negri și că se va înapoia cît de curînd ca să-și înjghebe un cămin. Debarcă în Madagascar tocmai în preajma anotimpului ploios, care începe cam pe la jumătatea lunii octombrie ; și, în scurtă vreme după sosirea lui, se prăpădi răpus de ciumă, molimă ce bînuie șase luni din an pe acele meleaguri și din pricina căreia europenii nu vor putea niciodată să se statornicească acolo. Lucrurile lui se risipiră, așa cum se întîmplă îndeobște cu aceia care se sting departe de patrie. Soția, care rămăsese pe Ile-de-France, se pomeni văduvă peste noapte, însărcinată și fără să aibă nimic altceva la viața ei în afară de o negresă, într-o țară în care nu se bucura de încredere și nici de o situație proprie. Cum nu voia să ceară sprijinul nici

unui bărbat după moartea singurului om pe care-l iubise, restriștea în care se afla îi trezi curajul. Se hotărî deci ca, împreună cu negresa ei, să lucreze un petec de pământ ca să-și poată scoate pîinea cea de toate zilele.

Într-o insulă aproape pustie, unde erau locuri berechet, doamna de la Tour nu și-a ales, pentru a se statornici, un ținut mai mănos sau mai prielnic negoțului ; ci, năzuind să găsească o văgăună undeva, în munți, un cotlon tănuț în care să poată trăi singură și neștiută de nimeni, părăsi orașul îndreptîndu-se către steiurile astea de piatră, pentru a se adăposti aici ca într-un cuib. Căci ființele simțitoare și necăjite au un instinct al lor care le îndeamnă să-și caute un refugiu în locurile cele mai sălbatice și mai pustii, ca și cum stîncile ar fi niște ziduri menite să stea de strajă împotriva vitregiilor soartei, iar liniștea ce domnește în sînul naturii ar putea domoli zbuciumul unui suflet nefericit. Dar pronia cerească, ale cărei haruri pogoară asupra noastră atunci cînd nu dorim nimic mai mult decît ceea ce ne este de neapărată trebuință, îi hărăza doamnei de la Tour un dar pe care nici bogăția și nici măririle nu ți-l pot face, adică o prietenă.

Prin partea locului se statornicise, de un an de zile, o femeie plină de viață, bună și duioasă din fire, care se numea Margareta. Se născuse în Bretania și se trăgea dintr-o familie modestă de țărani, care o iubea din toată inima și ar fi făcut-o fericită, dacă fata n-ar fi avut slăbiciunea să se încreadă în dragostea unui nobil din vecinătate care-i făgăduise s-o ia de nevastă ; iubitul ei însă, după ce-și împlini dorințele pătimașe, nici nu mai voi să știe de dînsa și nu găsi de cuviință să-i pună la îndemîină mijloacele trebuincioase ca să crească pruncul cu care o lăsase însărcinată. Margareta se hotărî atunci să părăsească pentru totdeauna satul său de baștină și să se ducă să-și ascundă păcatul undeva, în colonii, cît mai departe de țara în care pierduse singura zestre menită unei fete sărace și cinstite : bunul ei nume. Un bătrîn negru, pe care-l cumpărase cu ceva bani de împrumut, muncea împreună cu dînsa o bucată de pământ prin partea locului.

Doamna de la Tour, care venise acolo însoțită de negresa ei, o găsi pe Margareta alăptîndu-și copilul. Fu cum nu se poate mai mulțumită că avusese parte să întîlnească o femeie a cărei soartă, după părerea ei, se asemuia cu a sa. Îi dezvălui, în puține cuvinte, împrejurările în care trăise mai înainte și

necazurile ei de acum. La auzul încercărilor prin care trecuse doamna de la Tour, Margareta se simți cuprinsă de milă și, năzuind să-i câștige încrederea mai degrabă decât stima, nu se sfii să-i mărturisească la rîndu-i, fără nici un fel de ocolișuri, greșeala pe care o săvîrșise.

— Eu, cel puțin, mi-am meritat soarta, spuse ea ; dar dumneata, doamnă... dumneata, o femeie atît de înțeleaptă și totuși atît de nenorocită !

Și, plîngînd, îi oferi găzduire în coliba ei, o dată cu prietenia sa. Mișcată de o primire atît de drăgăstoasă, doamna de la Tour îi spuse, strîngînd-o în brațe :

— O, pesemne că Dumnezeu s-a îndurat să pună capăt suferințelor mele, de vreme ce am avut parte să găsesc mai multă milostenie la dumneata, pentru care sînt doar o străină, decât mi-au arătat vreodată rudele mele.

O cunoșteam pe Margareta și, cu toate că locuiesc la o leghe și jumătate depărtare de aici, în pădure, pe celălalt versant al Muntelui Lung, mă socoteam vecinul ei. În orașele din Europa, adesea o stradă sau numai un zid împiedică ani de-a rîndul pe membrii aceleiași familii să se întîlnească ; în noile colonii însă, orice locuitor de care nu te desparte decât o pădure sau un munte este socotit vecin. Mai ales pe vremea aceea, cînd insula nu făcea negoț pe picior mare cu India, simpla vecinătate era un temei de prietenie, iar ospitalitatea față de străini — o datorie și o plăcere în același timp. Aflînd că vecina mea își găsise o tovarășă, mă grăbii să trec pe la dînsa cu gîndul că aș putea să le fiu de folos și uneia și celeilalte.

Doamna de la Tour mi se păru din capul locului o persoană cu un chip atrăgător, cu trăsături pline de noblețe și umbrite de melancolie. În momentul acela, mai avea puțin pînă să nască. Le spusei celor două doamne că, în interesul copiilor și mai ales ca să nu se mai aciucze și altcineva prin partea locului, ar face bine să împartă între ele terenul de pe fundul văii, care să tot fi avut o întindere de vreo douăzeci de po-goane. Amîndouă lăsară pe seama mea împărțeala. Am alcătuit două loturi aproape egale ; unul cuprindea partea mai înaltă, așezată pe clina căldării, începînd din dreptul piscului aceuia acoperit de nori, de unde izvorăște rîul Latanierilor, și pînă la curmătura pe care o vezi colo, sus, pe creasta muntelui, și care se numește Meterezul, pentru că seamănă cu ambrazura unei

guri de tun. Pământul în locul acela este atît de stîncos și plin de rătăcării, că abia poți trece cu piciorul, totuși acolo cresc niște copaci de toată frumusețea și întîlnești la tot pasul izvoare și pîrîiașe.

În celălalt lot am cuprins toată partea de jos, ce se întinde de-a lungul râului Latanierilor pînă la tăpșanul pe care ne aflăm și de unde râul își croiește drum spre mare, printre aceste două coline. Precum vezi, sînt cîteva petice de pășune și un teren destul de neted, dar care nu-i de loc mai bun decît celălalt, pentru că atunci cînd plouă este mocirlos, iar în toiul secetei e tare ca piatra : dacă vrei să sapi un șanț, trebuie să spargi pământul cu secura. După ce-am făcut astfel împărțeala, le-am poftit pe cele două doamne să tragă la sorți. Jumătatea de sus rămase pe seama doamnei de la Tour, iar cea din vale pe seama Margaretei. Amîndouă se arătară mulțumite de partea ce le căzuse ; mă rugară însă ca nu cumva să le despart locuințele, „ca să ne putem vedea oricînd, spuseră ele, să mai schimbăm o vorbă și să ne dăm o mîină de ajutor“. Se cuvenea totuși să aibă fiecare culcușul ei. Coliba Margaretei se afla în mijlocul cîldării, chiar la marginea lotului ei. Ceva mai încolo, pe pământul doamnei de la Tour, am clădit o altă colibă, astfel ca cele două prietene să fie cît mai aproape una de alta, și totodată fiecare pe locul familiei sale. Am tăiat chiar eu bulumacii din pădure și am adus de pe malul mării frunze de palmieri pentru a înjgheba aceste două colibe, care acum, precum vezi, nu mai au nici ușă, nici acoperiș. Din păcate, tot a mai rămas ceva din ele, destul ca să-mi răscolească mereu amintirile ! Tîmpul, care macină atît de repede monumentele imperiale, pare că vrea să crute pe cele ridicate în aceste pustietăți în numele prieteniei, pentru a face ca părerile mele de rău să dăinuiască pînă la sfîrșitul vieții.

De abia apucasem să înjghebăm cea de-a doua colibă și doamna de la Tour născu o fată. Eu fusesem nașul copilului Margaretei, care se numea Paul. Doamna de la Tour mă rugă ca, împreună cu prietena ei, să alegem un nume și pentru fetiță. Margareta se gîndi să-i pună numele Virginia.

— Va fi virtuoasă, spuse ea, și va fi fericită, căci eu n-am știut ce înseamnă nenorocirea decît atunci cînd m-am abătut de pe calea virtuții.

Cînd doamna de la Tour ieși din lehuzie, cele două gospodării abia înfiripate începuseră să aducă unele foloase, mulțu-

mită ajutorului pe care-l dădeam din cînd în cînd, dar mai ales muncii stăruitoare a celor doi sclavi. Cel al Margaretei, un negru yolof¹, pe nume Domingo, deși mai în vîrstă, era încă în putere. Iscusit și cu un bun-simț înnăscut, muncea deopotrivă pămînturile celor două gospodării, alegînd locurile ce i se păreau mai mănoase și semănînd plantele cărora socotea c-o să le meargă mai bine acolo. Pe terenurile mai sărace semăna mei și porumb, pe postatele mai rodnice puțin grîu, în adîncăturile mlăștinoase orez, iar la poalele stîncilor, bostani americani, dovleci și castraveți, cărora le place să se cațere. Punea gulii în locurile secetoase, unde rodul lor e mai dulce, bumbac pe cele mai înalte, trestie-de-zahăr, acolo unde pămîntul era mai lutos, arbori de cafea pe coline, unde bobul lor, dacă nu crește prea mare, în schimb este foarte gustos ; de-a lungul râului și în preajma colibelor sădise bananieri, care rodesc tot timpul anului ciorchini întregi de banane și al căror frunziș alcătuiește un minunat umbrar ; în sfîrșit, pusese și cîteva fire de tutun pentru ca să-și mai amăgească necazurile, el și buncele sale stăpîne. Se urca pe munte să taie lemne pentru foc și nivela potecile din cuprinsul gospodăriilor, sfărîmînd ici și colo cîte un colț de stîncă. Toate treburile acestea le făcea cu pricepere și spor pentru că muncea din toată inima. Îi era cît se poate de credincios Margaretei, și nu mai puțin doamnei de la Tour, cu a cărei negresă se căsătorise după nașterea Virginiei. La nevasta lui, Maria, ținea ca la ochii din cap. Femeia era de fel din Madagascar, unde învățase unele meșteșuguri, bunăoară să împletească din ierburile ce creșteau în pădure panere și șorțuri. Era curată, îndemînatecă și foarte credincioasă. Pregătea mîncarea, creștea cîteva orătănii și din cînd în cînd se ducea la Port-Louis să vîndă prisosul acestor două gospodării, prisos care era destul de neînsemnat. Dacă, la toate astea, mai adaugi două capre crescute în preajma copiilor și un dulău, care stătea de pază noaptea, îți vei putea face o idee despre veniturile și despre slujitorimea acestor două mici ferme.

Cît despre cele două prietene, și una și alta torceau bumbac toată ziua. Îndeletnicirea asta le aducea atît cît să se întrețină, ele și familiile lor ; altminteri, de lucrurile pe care ar fi

¹ Negrii yolof sînt originari din Senegal ; se ocupă mai ales cu agricultura.

trebuit să le cumpere erau atît de lipsite, încît acasă umblau cu picioarele goale, și nu se încălțau decît duminicile, cînd plecau dis-de-dimineață să asculte liturghia la biserica Pamplémousse, pe care o vezi acolo. Și aveau de făcut o bucată bună de drum, chiar mai mult decît pînă la Port-Louis ; pe la oraș însă se abăteau foarte rar, de teamă să nu fie privite cu dispreț pentru că purtau rochii din pînză groasă, albastră, de Bengal, întocmai ca slavele. Dar, la urma urmelor, buna părere a oamenilor poate să precumpănească fericirea căminului ? Căci, dacă cele două doamne se simțeau cam stînjinite cînd ieșeau în lume, cu și mai multă plăcere se întorceau acasă. De îndată ce le zăreau venind pe drumul dinspre Pamplémousse, Maria și Domingo alergau jos devale ca să le ajute la urcuș. Citeau în ochii sclavilor bucuria de care erau însuflețiți revăzîndu-le. Acasă le întîmpina curătenia, libertatea, bunurile agonisite prin munca lor și slujitori harnici și plini de dragoste.

Legate prin aceleași nevoi, încercate de necazuri aproape asemănătoare, numindu-se una pe alta cu duioșie prietenă, tovarășă, și soră, amîndouă aveau o singură voință, un singur țel, o singură masă. Împărțeau totul deopotrivă. Iar dacă uneori trecute văpăi, mai puternice decît simțămîntul prieteniei, se aprindeau în sufletul lor, o evlavie curată, însoțită de caste deprinderi, le îndruma către un alt fel de viață, ca și flacăra care își ia zborul în slavă cînd nu mai are nimic de mistuit pe pămînt.

Îndatoririle firești sporeau și ele fericirea obștei lor. Prietenia dintre ele devenea mai strînsă atunci cînd își priveau odraslele, roade ale unor iubiri la fel de nefericite. Le făcea plăcere să-i scalde în aceeași baie și să-i culce în același leagăn. Adesea una alăpta pruncul celeilalte.

— Dragă prietenă, spunea doamna de la Tour, fiecare dintre noi va avea astfel doi copii și fiecare dintre copiii noștri va avea două mame.

Așa cum doi muguri care rămîn pe doi arbori de același soi, după ce furtuna le-a rupt toate ramurile, rodesc poame mai dulci dacă fiecare dintre ei, desprins de pe trunchiul ce l-a odrăslit, este altoit pe cel de alături, tot astfel, în inima acestor doi copilași, lipsiți cu desăvîrșire de rubedenii, se plămădeau simțăminte mai duioase decît acelea de fiu și de fiică, de frate și de soră, cînd cele două prietene, care-i aduseseră pe lume, îi alăptau rînd pe rînd. Încă de cînd erau în

leagăn, mamele vorbeau să-i unească prin căsătorie, și această întrezărită fericire conjugală, cu care căutau să-și aline propriile lor amărăciuni, le umplea adesea ochii de lacrimi : una amintindu-și că toate nenorocirile i se trăgeau din pricină că nesocotise legământul căsătoriei, iar cealaltă, tocmai pentru că i se supusese pe deplin ; una din pricină că se ridicase mai presus de starea ei socială, iar cealaltă pentru că, dimpotrivă, coborâse cu o treaptă mai jos ; se mîngîiau însă la gândul că într-o zi copiii lor vor trăi mai fericiți, departe de cruntele prejudecăți ale Europei, bucurîndu-se deopotrivă de desfătările dragostei și de harul egalității.

Intr-adevăr, nimic nu se putea asemui cu dragostea pe care copiii o dovedeau de pe acum unul față de altul. Dacă Paul plîngea cumva, o aduceau lîngă el pe Virginia ; văzînd-o, tîncul începea să surîdă și se potolea. Dacă pe Virginia o durea ceva, țipetele lui Paul ridicau toată casa în picioare ; dar blajina copilă se grăbea să-și ascundă durerea pentru ca băiețașul să nu sufere din pricina ei. De fiecare dată cînd veneam pe aici, nu se putea să nu-i văd pe amîndoi umblînd copăcel, goigoluți, așa cum umblau toți copiii prin partea locului, cu brațele împletite, ca gemenii din zodiac. Nici noaptea nu-i putea despărți ; îi surprindea adeseori culcați în același leagăn, piept la piept și obraz lîngă obraz, dormind îmbrățișați, cu mîinile încolăcite pe după grumaji.

Cînd începură să vorbească, primele cuvinte pe care le învățară, pentru a se striga unul pe altul, fură acela de frate și soră. Copilăria care e răsfățată cu cele mai duioase dezmierdări nu cunoaște alte nume mai dulci. Creșterea pe care o primeau era făcută să întărească prietenia dintre ei, îndrumînd-o spre împlinirea nevoilor obștești. Curînd, tot ce privea chiverniseala și curățenia casei, precum și grija de a pregăti o mîncare țărănească rămaseră în seama Virginiei și toate străduințele sale erau de obicei răsplătite cu laude și îmbrățișări de fratele ei. La rîndul său, Paul nu stătea locului o clipă, săpa grădina cot la cot cu Domingo sau, înarmat cu o toporișcă, se ducea cu el în pădure ; iar dacă se întîmpla să găsească în drum vreo floare frumoasă, vreun fruct gustos sau vreun cuib de păsări, chiar dacă s-ar fi aflat pe creanga cea mai de sus a copacului, se cățara pînă în vîrful lui ca să i le aducă Virginiei.

Cînd întîlneai pe vreunul dintre ei undeva, puteai fi sigur că și celălalt e pe aproape. Într-o zi, pe cînd coboram de pe culme, o zării în fundul grădinii pe Virginia alergînd spre casă, cu partea de la spate a juponului trasă peste cap, pentru a se adăposti de o răpăială de ploaie. Văzînd-o de departe, mi se păru că era singură ; dar, îndreptîndu-mă spre ea ca s-o ajut, observai că-l ținea de braț pe Paul, ascuns aproape cu totul sub coviltirul acela ; făceau mare haz amîndoi, văzîndu-se ghemuiți astfel unul lîngă altul, sub umbrela născocită de ei. Cele două capete încîntătoare, ocrotite de juponul înfioiat, îmi amintiră de copiii Ledei închiși în aceeași scoică.

Tot ce învățaseră era să fie îndatoritori unul față de altul și să se ajute între ei. Încolo erau la fel de neștiutori ca și creolii, habar n-aveau nici să scrie, nici să citească. Nu se sinchiseau cîtuși de puțin de ceea ce se petrecuse în cine știe ce vremuri sau locuri îndepărtate ; curiozitatea lor nu trecea dincolo de plaiurile muntelui. Erau încredințați că lumea se sfîrșea la hotarele insulei pe care trăiau și nici prin gînd nu le-ar fi trecut că putea fi ceva vrednic de interes acolo unde nu se aflau ei. Dragostea ce-și nutreau unul altuia, cît și duioșia mamelor împăcau toate năzuințele lor sufletești. Niciodată ochii lor nu fuseseră siliți să lăcrimeze din pricina unor învățăminte fără de folos. Nimeni nu-i plictisise vreodată cu preceptele unei morale triste. Ei nu știau că nu trebuie să furi, pentru că tot ce se afla în casă era al tuturor ; nici să fie lacomi, avînd din belșug bucate simple ; nici să mintă, neavînd nici un adevăr de ascuns. Nu-i înspăimîntase nimeni, niciodată, spunîndu-le că Dumnezeu hărăzește cele mai cumplite pedepse copiilor nerecunoscători. Prietenia odraslelor fusese zămislită de prietenia celor două mame. Despre religie nu învățaseră decît ceea ce avea darul să-i apropie de ea ; și dacă nu știau să aducă prinos bisericii prea multe rugăciuni, în schimb, pretutindeni unde se aflau, fie acasă, fie pe cîmp, fie în pădure, înălțau spre cer mîinile lor nevinovate și o inimă plină de dragoste pentru mamele lor.

Astfel își petrecură primii ani ai copilăriei, ca un luminos revărsat de zori ce vestește o zi și mai luminoasă. Începuseră de timpuriu a împărți cu mamele lor toate grijile gospodăriei. De îndată ce cîntatul cocoșului trîmbița mijirea zorilor, Virginia se scula, se ducea să aducă apa de la izvorul din apropiere și intra din nou în casă ca să pregătească masa de prînz.

Putin mai târziu, cînd soarele aurea piscurile din preajmă, Margareta și fiul ei se duceau la doamna de la Tour ; rosteau împreună o rugăciune, după care luau gustarea de dimineață ; deseori mînceau afară pe iarbă, în fața ușii, la umbra bananierilor, ale căror fructe sățioase le puneau la îndemînă merinde iar frunzele mari, lungi și lucioase puteau fi folosite ca față de masă. O hrană sănătoasă și îmbelșugată făcea să se înfiripe văzînd cu ochii trupurile celor doi copilandri, și o educație înfăptuită cu duhul blîndeții oglindea pe chipurile lor nevinovăția și mulțumirea sufletească. Virginia nu avea decît doisprezece ani ; trupul îi era însă de pe acum aproape împlinit ; un păr lung, bălai, îi umbrea fruntea, ochii albaștri și buzele de mărgean luminau cu o suavă strălucire frăgezimea obrazului ; zîmbitori de cîte ori vorbea, ochii ei codați și oblici aveau o privire plină de simțire, și chiar un vâl ușor de melancolie, atunci cînd rămînea tăcută. Cît despre Paul, deși mai păstra încă gingășiile adolescenței, lăsa să se întrevadă înche-gîndu-se în el caracterul unui bărbat. Era mai înalt decît Virginia, mai oacheș la față, cu nasul acvilin, iar ochii lui negri ar fi putut să pară mîndri, dacă genele lungi și dese ce-i încercuiau nu le-ar fi dat o negrăită duioșie. Cu toate că era meru plin de neastîmpăr, de îndată ce o zărea pe Virginia, se potolea din senin și se ducea să stea lîngă dînsa. Adesea mînceau fără să-și spună un cuvînt. După tăcerea lor, după atitudinea lor plină de candoare, după frumusețea picioarelor goale, ai fi putut să crezi că ai în fața ochilor un grup antic de marmură albă, întruchipînd pe copiii Niobei ; dar după privirile ce se căutau, după surîsurile ce se răsfrîngeau de pe chipul unuia pe chipul celuilalt cu o sporită duioșie, i-ai fi luat drept niște făpturi cerești, niște duhuri preafericite, care prin firea lor sînt făcute să se iubească și care nu au nevoie să-și tălmăcească simțămintele prin gînduri, nici prietenia prin cuvinte.

Cu toate acestea, doamna de la Tour văzînd că, pe măsură ce creștea, copila era tot mai fermecătoare, simțea cum, o dată cu dragostea pe care i-o purta, sporea și neliniștea ei.

— Dacă s-ar întîmpla să închid ochii, îmi spunea adesea, ce-o să se facă Virginia, lipsită cum e de orice mijloace ?

Avea în Franța o mătușă, fată bătrîna și cucernică, foarte bogată și de neam, care îi refuzase cu atîta strășnicie orice ajutor atunci cînd se măritase cu domnul de la Tour, încît

făcuse în sinea ei legămînt să nu-i adreseze niciodată vreo rugămintă, chiar dacă i-ar ajunge cuțitul la os. Dar, de cînd avea un copil, nu se mai temea să înfrunte umiliința unui refuz. Îi scrisese, așadar, mătușii sale, pomenindu-i despre moartea soțului, despre nașterea fetei și mărturisindu-i cît era de strîmtorată, departe de țară, lipsită de orice sprijin și împovărată cu un copil. Nu primi nici un răspuns. Ea, care avea o fire atît de aleasă, nu se mai sfii de astă dată să se umilească și să întîmpine muștrările rubedeniei sale, care nu putuse niciodată să-i ierte că se căsătorise cu un om de rînd, deși înzestrat cu atîtea calități. Căuta deci să-i scrie, de cîte ori se ivea vreun prilej, în nădejdea că va reuși să-i înduplece inima față de soarta Virginiei. Ani și ani de zile trecură însă fără să primească vreun semn de viață din partea ei.

În sfîrșit, în 1738, la trei ani după sosirea domnului de La Bourdonnais, guvernatorul insulei, doamna de la Tour află că acesta voia să-i înmîneze o scrisoare din partea mătușii ei. Fără să-i pese că se înfățișa atît de prost îmbrăcată, se grăbi să plece la Port-Louis, bucuria ce năpădise inima ei de mamă fiind mai puternică decît considerația oamenilor. Domnul de La Bourdonnais îi dădu, într-adevăr, o scrisoare trimisă de mătușa ei. Bătrîna îi scria nepoatei că încercările prin care trecuse erau pe deplin meritate, dat fiind că se căsătorise cu un vîntură-țară, un destrăbălat, că orice pasiune atrăgea după sine pedeapsa cuvenită ; că moartea pretimpurie a soțului ei nu fusese decît o dreaptă răsplată cerească, și că avusese un gînd fericit atunci cînd plecase în clonii, în loc să fi rămas în Franța să-și facă de rîs familia ; că, la urma urmelor, se afla într-o țară îmbelșugată, în care oricine, dacă nu era leneș, putea să se îmbogățească. După ce o judeca în fel și chip, termina scrisoarea prin a-și aduce singură laude : ca să evite, îi mărturisea dînsa, urmările deseori nenorocite ale căsătoriei, refuzase întotdeauna să se mărite. Adevărul este că, fiind ambițioasă, nu voise să se cunune decît cu un om de seamă ; dar, cu toate că era foarte bogată și că la curte nu se pune preț decît pe avere, nu se simțise nimeni înclinat să-și lege viața de o fată atît de slută și cu o inimă atît de împietrită. Adăuga, în post-scriptum, că, după o matură chibzuință, o recomandase călduros domnului de La Bourdonnais. O recomandase într-adevăr, dar într-un chip destul de folosită în zilele noastre, datorită căruia un protector ajunge să fie mai de

temut decît un duşman fătiş : ca să justifice în ochii guvernatorului neîndurarea arătată faţă de nepoata sa, sub cuvînt că o compătimeste, mătuşa nu făcuse decît s-o ponegrească.

Doamna de la Tour, pe care orice om nepărtinitor ar fi privit-o cu simpatie şi respect din primul moment, fu primită destul de rece de domnul de La Bourdonnais, care fusese prevenit în privinţa ei. În timp ce doamna de la Tour îi arăta situaţia în care se afla atît ea cît şi copila ei, guvernatorul abia catadicsea să-i răspundă, rostind cînd şi cînd ursuz :

— Am să văd... Vom vedea... Cu timpul ; sînt atîţia oameni nenorociţi... De ce să superi o persoană respectabilă ca mătuşa dumitale ?... Numai dumneata eşti de vină.

Doamna de la Tour se întoarse acasă cu inima zdrobită de durere şi plină de amărăciune. Cum sosi, se așeză pe un scaun şi, aruncînd pe masă scrisoarea mătuşii, îi spuse prietenei sale :

— Iată cu ce m-am ales după unsprezece ani de aşteptare !

Dar, cum dintre toţi ai casei, doamna de la Tour era singura care ştia să citească, luă în mînă scrisoarea şi desluşi cu glas tare cuprinsul ei întregii familii strînse în jur. Cum sfîrşi de citit, Margareta îi spuse cu însufletire :

— Ce nevoie avem de rudele tale ? Dumnezeu şi-a întors cumva faţa de la noi ? Nu este El oare tatăl nostru ? N-am trăit fericite pînă acum ? De ce să-ţi faci sînge rău ? Se poate să-ţi pierzi curajul ?

Văzînd însă ochii înlăcrimaţi ai doamnei de la Tour, se aruncă de gîtul ei şi, strîngînd-o în braţe, îi spuse :

— Scumpa, draga mea prietenă !

Dar glasul i se curmă, sugrumat de plîns. În faţa acestei privelişti, Virginia, podidită de lacrimi, începu să sărute rînd pe rînd mîinile mamei sale şi ale Margaretei, şi să le strîngă la piept ; în timp ce Paul, cu ochii scăpărători de mînie, striga, încleştă pumnii, bătea cu piciorul în pămînt, neştiind cu cine să se răfuiască. Auzind zarva din casă, Domingo şi Maria veniră într-un suflet, şi toată coliba răsună acum de strigăte îndurerate :

— Ah, doamnă !... buna mea stăpîină !... mamă !... nu mai plîngeţi.

Aceste duioase mărturii de prietenie reuşiră să împrăştie mîhnirea doamnei de la Tour. Luîndu-i în braţe pe Paul şi pe Virginia, le spuse înseninată :

— Puii mamei, voi sînteți pricina întristării mele, dar tot voi sînteți singura mea mîngîiere. Dragii mei, necazurile ce m-au lovit îmi vin de departe, în timp ce fericirea e aici în jurul meu.

Paul și Virginia nu înțeleseseră cuvintele ei, dar văzînd-o împăcată surîseră și începură s-o mîngîie. Și astfel trăiră mai departe fericiți și totul se liniști ca o furtună dezlănțuită în toiul unei zile însorite.

Pe zi ce trecea, firea inimoasă a celor doi copii ieșea tot mai mult la iveală. Într-o duminică, în zori, cînd mamele lor se duseseră să asculte liturghia de dimineață la biserica Pamplémousse, printre bananierii ce creșteau în preajma casei apărură o negresă fugită de la stăpîn. Era slabă, numai piele și os, avînd în chip de veșmînt doar o bucată de pînză de sac înfășurată în jurul coapselor. Femeia se aruncă la picioarele Virginiei, care tocmai pregătea mîncarea pentru prînz, și-i spuse :

— Domnișorică dragă, fie-ți milă de o biată sclavă fugară ; rățăcesc de o lună de zile, lihnită de foame, prin coclaurile astea, hăituită într-una de vînători și de copoii lor. Am fugit de la stăpînul meu, un bogătaș din preajma Rîului-Negru. Uite cum m-au bătut.

Și-i arată trupul brăzdat adînc de loviturile bicelor. Adăugă :

— Tocmai mă gîndeam să mă arunc în apă ; dar știînd că locuiți aici mi-am zis : de vreme ce se mai află prin părțile astea oameni albi cu inimă milostivă, nu mi-e scris încă să mor.

Virginia, înduioșată peste măsură, îi răspunse :

— Fi pe pace, biet suflet năpăstuit ! Ia și mănîncă.

Și-i puse înaintea bucatelor pe care le pregătise pentru prînz. În cîteva clipe, sclava înfulecă totul pe nerăsuflăte. După ce femeia își astîmpără foamea, Virginia îi spuse :

— Sărmana de tine ! mă bate gîndul să merg să-i cer stăpînului tău îndurare ; văzîndu-te în ce hal arăți, nu se poate să nu se milostivească. Vrei să mergem împreună la dînsul ?

— Înger coborît din cer, spuse din nou negresa, cu tine merg oriunde vrei.

Virginia își chemă fratele și-l rugă s-o întovărășească. Fugara îi purtă pe cărări, prin desimea codrilor, peste munți

Înălți, pe care-i urcară cu multă trudă, și peste râuri largi, pe care le treceau prin vad. În cele din urmă, pe la amiază, ajunseră pe malul Rîului-Negru, la poalele unei măguri. În fața ochilor li se înfățișă o casă arătoasă, plantații întinse și o mulțime de sclavi, care se îndeletniciau cu tot felul de treburi. Stăpînul lor se plimba printre ei, cu o pipă în gură și o nuiă de palmier în mînă. Era un bărbat înalt, slab, măsliniu la piele, cu ochii înfundați în orbite și cu sprîncenele negre și îmbinate. Virginia, cu inima strînsă, ținîndu-l pe Paul de braț, se apropie de stăpînul plantației și-l rugă în numele Domnului s-o ierte pe sclavă, care aștepta la cîțiva pași în spatele lor. La început omul nici nu se învrednici să-i ia în seamă pe cei doi copilandri atît de sărăcăcios îmbrăcați ; dar cînd observă talia zveltă a Virginiei, frumosul ei chip bălai sub gluga albastră și cînd îi auzi glasul dulce, înfiorat de spaimă, ca întrecaga-i făptură, cerîndu-i îndurare, își scoase pipa din gură și ridicînd nuiaua către cer, jură sub pecetea unui cumplit blestem că e gata să-și ierte sclava, dar nu de dragul lui Dumnezeu, ci numai și numai de dragul ei. Virginia îi făcu îndată semn slavei să se apropie de stăpînul său, apoi o rupse la fugă, urmată de Paul care se ținea alergînd după ea.

Urcară împreună coasta măgurii, pe care puțin mai înainte o coborîseră și, cînd ajunseră pe culme, se așezară la umbra unui copac, răpuși de oboseală, de foame și de sete. De cînd răsărise soarele, umblaseră mai mult de cinci leghe nemîncăți. Paul îi spuse Virginiei :

— Surioară, e trecut de amiază ; ți-e foame și sete și aici nu cred c-o să găsim nimic de-ale gurii ; să coborîm iarăși de vale și să mergem să cerem ceva de mîncare stăpînului slavei.

— O, nu, dragul meu, se împotrivi fata, prea m-a înspăimîntat. Adu-ți aminte ce spune mama : „Pîinea omului hain scrișnește între dinți“.

— Atunci ce facem ? întrebă Paul ; pomii ăștia nu rodese decît poame sălbatice ; nici măcar un tamarin sau un lămii, ca să-ți astîmperi setea, nu crește pe dealul ăsta.

— Dumnezeu o să se îndure de noi, spuse din nou Virginia. Vezi doar cum își pleacă urechea la ciripitul păsărelelor care-i cer hrană.

Nici nu apucase bine să rostescă aceste cuvînte și auziră susurul unui izvor care țîșnea dintr-o stîncă, undeva, pe

aproape. Alergară într-acolo și, după ce-și potoliră setea cu apa lui mai limpede decît cristalul, culeseră și-și amăgiră foamea cu niște unișor ce creștea pe maluri. Cum se uitau primprejuri căutînd o hrană mai sățioasă, Virginia descoperi printre copacii pădurii un palmier tînăr. Mugurele înfioat ca o căpățîină de varză pe care vîrful acestui arbore îl ascunde între frunzele sale este deosebit de gustos ; dar, cu toate că tulpina lui nu era prea groasă, avea mai mult de șaiszeci de picioare în înălțime. Deși scoarța acestui copac e alcătuită dintr-un mănunchi de fibre, inima lui e atît de tare, încît nici cele mai-zdravene topoare nu pot s-o răzbească, iar Paul nu avea la el nici măcar un cuțit. Îi veni atunci în minte să aprindă un foc la rădăcina copacului ; alt necaz : n-avea la îndemîină nici un amnar. și, cu toate că tot cuprinsul insulei era presărat cu stînci, nu cred să se fi găsit undeva o singură piatră de cremene. Nevoia e mama iscusinței și, adesea, lucrurile cele mai folositoare au fost născocite de cei mai sărmani oameni.

Paul se gîndi să aprindă focul după obiceiul negrilor. Cu vîrful unei pietre făcu o găurice într-un vreasc foarte uscat, pe care îl prinse sub tălpi, apoi, cu muchia aceleiași pietre ascuți capătul unui alt vreasc tot atît de uscat, dar dintr-un alt soi de lemn ; puse apoi vîrful țepușei în găuricea vreascului pe care-l ținea apăsător cu picioarele și, răsucind-o repede între palme, așa cum mînuiești telul cînd prepari o cremă de ciocolată, în cîteva clipe văzu ieșind din punctul în care cele două găteje veneau în contact un firicel de fum și scînteii. Culese apoi ierburi uscate și surcele și aprinse focul la rădăcina palmierului, care se prăbuși curînd cu zgomot mare.

Ținînd mugurele la dogoarea focului, băiatul reuși să-l dezghioace din învelișul său de frunze tari și țepoase. Amîndoi copii mîncară miezul, parte crud, parte copt sub cenușă, găsindu-l deopotrivă de gustos și într-un fel și în celălalt. Deși bucatele erau pe sponci, se ospătară plini de voieșie, amintindu-și de fapta bună pe care o săvîrșiseră în dimineața aceea ; bucuria însă le era întunecată de gîndul că mamele lor vor fi, de bună seamă, îngrijorate, văzînd că trecuse atîta vreme de cînd lipseau de acasă. Mai cu seamă Virginia era frămîntată de lucrul acesta ; totuși Paul, care se simțea acum pe deplin întremat, o încredință că în curînd își vor putea liniști părinții.

După cină, se pomeniră într-o mare încurcătură ; nu mai aveau pe nimeni care să-i culească pînă acasă. Paul, care niciodată nu-și pierdea cumpătul, îi spuse Virginiei :

— Coliba noastră se află cu fața către soare la amiază ; trebuie să trecem, ca și azi-dimineață, peste muntele acela de acolo cu trei piscuri. Hai, să pornim, draga mea.

Era muntele Celor Trei-Gurguie, numit așa pentru că cele trei vîrfuri ale sale seamănă cu sfîrcurile unor sîni. Coborîră, așadar, măgura Rîului-Negru pe costișa dinspre miazănoapte și, după un ceas de mers, ajunseră pe malul unui rîu larg care le tăia calea. Această parte a insulei, acoperită în întregime de păduri, a rămas pînă în ziua de azi atît de puțin cercetată, încît multe dintre rîurile și munții ei nu au căpătat încă un nume. Rîul pe malul căruia se aflau curge învolburat într-o matcă stîncoasă. Vuietul apelor lui o înfricoșă pe Virginia ; fata nu cutează să intre în undă și să treacă prin vad. Paul o luă atunci în cîrcă și, astfel împovărat, păși peste stîncile alunecoase, înfruntînd apele spumegînde ale rîului.

— Nu-ți fie teamă, o liniști el, nici nu știi ce puternic mă simt cînd sînt cu tine. Dacă omul acela de la Rîul-Negru nu s-ar fi înduplecat atunci cînd l-ai rugat să se îndure de sclavă, m-aș fi luat la bătaie cu el.

— Cum ! ? se înspăimîntă Virginia. Cu namila aceea de om atît de fioroasă ? Cînd mă gîndesc ce puteai să pățești din pricina mea ! Doamne ! ce greu este să faci un bine ! În timp ce răul se face cu atîta ușurință !

După ce ajunseră pe malul celălalt, Paul ținu cu tot din-adinsul s-o ducă mai departe pe surioara lui tot în cîrcă, lăudîndu-se c-o să urce cu ea în spinare muntele Celor Trei Gurguie pe care-l vedea ridicîndu-se în fața lui, la o jumătate de leghe depărtare ; curînd însă puterile îl părăsiră și se văzu nevoit s-o lase jos și să se așeze lîngă ea să se odihnească.

— Frățioare, ziua e pe sfîrșite, îi spuse atunci Virginia. Tu mai ai încă putere, dar eu mă simt istovită ; lasă-mă aici și întoarce-te singur acasă să le liniștești pe mamele noastre.

— Nu se poate, se împotrivi Paul, cum o să te părăsesc ! Dacă ne apucă noaptea în pădure, am s-aprînd focul, am să dobor un palmier, ai să-ți astîmperi foamea cu mugurele lui, iar din frunze am să înjgheb o colibă, să te adăpostești.

Între timp, Virginia, care se mai odihnise un pic, se apucase să culeagă niște frunze lungi de scolopendru, ce atîrnau de pe

trunchiul unui copac bătrîn, povîrnit peste apele rîului ; închipui cu ele un fel de opinci în care își vîrî picioarele înșingurate de pietrele drumului, fiindcă, grăbită cum era să vină în ajutorul negresei, uitase să se încalțe. Și, cum răcoarea frunzelor îi mai alinase durerea, rupse o tulpină de bambus și porni la drum, sprijinindu-se cu o mîină în toiag și ținîndu-se cu cealaltă de fratele ei.

Și merseră așa agale prin pădure ; dar arborii erau atît de înalți și frunzișul atît de des, încît foarte curînd pierdură din vedere muntele Celor Trei-Gurguie, spre care se îndreptau, ba chiar și soarele, ce coborîse spre asfințit. După o bucată de vreme rătăciră, fără să bage de seamă, cărarea bătută pe care umblaseră pînă atunci și se treziră deodată într-o încîlcitură de arbori, liane și stînci, din care nu mai știau cum să iasă. Paul o lăsă pe Virginia să se odihnească și începu să alerge înapoi și încolo desperat, căutînd o cărare care să-i scoată din împletitura acestui desîș, dar toată osteneala lui se dovedi zadarnică. Se urcă în vîrfurile unui copac înalt, sperînd că va zări măcar cele trei gurguie ale muntelui. Dar cît cuprindea cu ochiul nu vedea decît vîrfurile copacilor, unele dintre ele luminate de ultimele raze ale soarelui de asfințit. Între timp, umbrele munților se și așternuseră peste pădurile din văi ; vîntul se potolise, așa cum se întîmplă de obicei în amurg ; liniște adîncă domnea în inima singurătății ; nu se mai auzea decît boncăluitul cerbilor care veneau să-și caute un culcuș în aceste cuprinsuri sălbatice. Gîndindu-se că s-ar putea să-l audă vreun vînător, Paul începu să strige din răputeri :

— Veniți, veniți s-o scăpați pe Virginia !

Dar, la chemarea lui, doar ecourile pădurii se grăbiră să răspundă repetînd de cîteva ori : Virginia... Virginia.

Paul coborî atunci din copac; covîrșit de oboseală și de supărare ; chibzui cum ar putea face să-și petreacă noaptea în locul acela ; din păcate, nu se găsea nici o fîntînă, nici un palmier, nici măcar vreascuri cu care să aprindă focul. Ca unul ce căpătase puțină experiență, își dădu seama cît de neîndestulătoare erau mijloacele pe care le avea la îndemîină și începu să plîngă.

— Nu mai plînge, dragul meu, îi spuse Virginia, dacă nu vrei să-mi frîngi inima. Din pricina mea ți se trag toate necazurile astea, și ție, și măicuțelor noastre, care se frămîntă acum. Vezi, nu trebuie să faci nimic, nici chiar o faptă bună,

fără să-ți întrebi mai întâi părinții. O, cum am putut să fiu atât de nesocotită !

Și lacrimile îi scaldau obrazii. Îi spuse totuși lui Paul :

— Să ne rugăm, frățioare, lui Dumnezeu și El o să se milostivească de noi.

Abia își sfârșiseră rugăciunea, că auziră un câine lătrînd.

— Trebuie să fie câinele vreunui vînător de cerbi, își dădu cu părerea Paul, care vine de cu seară să se așeze la pîndă.

După puțin timp, lătrăturile se întetiră.

— Mi se pare, spuse Virginia, că e Fidel, câinele nostru ; da, el este, îi recunosc lătratul ; poate c-am ajuns la poalele muntelui și nu mai avem mult pînă acasă ?

Într-adevăr, după cîteva clipe, Fidel răsări la picioarele lor lătrînd, chelălăind, scheunînd și gudurîndu-se într-una.

Cum stăteau așa, buimăciți de această întîmplare neașteptată, îl zăriră pe Domingo alergînd spre ei. În momentul în care, plîngînd de bucurie, negrul, un om de toată isprava, ajunsese lîngă ei, copiii se porniră la rîndul lor pe plîns, fără să poată scoate un cuvînt. Cînd, în sfîrșit, Domingo își veni în fire :

— O, tinerii mei stăpîni, le spuse el, stăpînindu-și plînsul, de-ați ști cît de neliniștite sînt măicuțele voastre ! Cît au fost de mirate cînd ne-am întors cu toții de la biserică și nu v-am găsit acasă ! Maria, care trebuia într-un cîșon al gospodăriei, habar n-avea unde plecaserăți. V-am tot căutat încolo și încoace, în jurul casei, dar pînă la urmă nu mai știam nici eu încotro s-o apuc. Am luat atunci hainele voastre vechi și le-am dat lui Fidel să le miroasă, și, ca și cum bietul dobitoc ar fi înțeles ce doresc, a început numaidecît să vă adulmece urmele ; și m-a tot purtat așa, dînd mereu din coadă, pînă la Rîul-Negru. Acolo am aflat de la un locuitor că ați fost la el acasă cu o sclavă care fugise din pădure și că, de hatîrul vostru, s-a înduplecat s-o ierte. Halal iertare ! Mi-a arătat-o cu piciorul prins cu lanțuri de un butuc, și cu un cerc de fier cu trei cîrlige în jurul gîtului. De acolo, Fidel, adulmecînd mereu urmele, m-a dus pe măgura Rîului-Negru, unde s-a oprit din nou, lătrînd din răputeri ; ne aflam pe malul unei ape, lîngă un palmier doborît și în apropierea unui foc care încă mai sumega. În sfîrșit, m-a îndrumat încoace : sîntem la poalele muntelui Celor Trei-Gurguie și mai avem de făcut încă patru leghe pînă acasă. Hai, luați de mîncăți, să mai prindeți inimă. Și le întinse îndată o prăjitură, niște fructe și o tidvă mare, plină cu

o băutură făcută din vin îndoit cu apă, zeamă de lămâie, zahăr și nucșoară, pe care mamele lor le-o pregătise ca să prindă puteri și să se răcorească. Virginia suspină, gîndindu-se la sclava cea urgisită și la zbuciumul bietelor mame.

— O, tare mai e greu să faci o faptă bună ! rosti ea de cîteva ori.

În timp ce copiii își astîmpărau foamea, Domingo aprinse focul și, găsind printre stînci niște vrejuri numite lemn de priveghi, care, deși verzi, ard cu flacără mare, făcu din ele o făclie pe care o aprinse, căci între timp se înnoptase de-a binelea. Dar, cînd să pornească la drum, se găsi într-o și mai mare încurcătură. Paul și Virginia nu mai erau în stare să umble ; aveau picioarele umflate și sîngerînde. Domingo nu știa dacă trebuie să se ducă pînă cine știe unde după ajutor sau să rămînă peste noapte acolo cu ei.

— Unde e vremea, le spunea el, cînd vă purtam pe amîndoi în brațe ? Acum însă ați crescut mari, iar eu am îmbătrînit.

Cum stătea așa în cumpănă, la vreo douăzeci de pași mai încolo ieși la iveală o ceată de negri fugari. Căpetenia lor se apropie de Paul și Virginia și li se adresă cu aceste cuvinte :

— Nu vă fie teamă, dragi copii albi ; v-am văzut trecînd azi-dimineață cu o negresă de la Rîul-Negru ; vă duceți la stăpînul ei, care-i un om hain, să-l rugați s-o ierte ; drept recunoștință, o să vă purtăm pe umeri pînă acasă.

La un semn al său, patru negri, cei mai zdraveni din ceată, înjghebară de îndată, din ramuri de copaci și liane, o targă pe care-i așezară pe copii, ridicînd-o apoi pe umeri ; și, în frunte cu Domingo, care ținea făclia, porniră la drum, în strigătele de bucurie ale pîlcului de fugari, copleșiți de binecuvîntările lor.

— O, dragul meu ! îi spuse Virginia, înduioșată, lui Paul, Dumnezeu nu lasă nerăsplătită o faptă bună.

Pe la miezul nopții ajunseră la poalele muntelui din apropierea casei, ale cărui creste erau luminate de cîteva focuri. Abia începuseră să urce, că și auziră niște glasuri strigînd :

— Voi sînteți, copii ?

— Da, noi sîntem ! răspunseră ei într-un glas cu negrii.

Și, după cîteva clipe, le zăriră pe mamele lor care însoțite de Maria ieșiseră să-i întîmpine cu tăciuni aprinși.

— Sărăcuții de voi, spuse doamna de la Tour, de unde veniți ? Ce spaimă am tras din pricina voastră !

— Venim de la Rîul-Negru răspunse Virginia. Ne-am dus să cerem îndurare pentru o biată sclavă fugită de la stăpîn căreia azi-dimineață i-am dat toată mîncarea noastră de prînz pentru că era lihnită de foame și acum iată negrii aceștia fugari au ținut să vină cu noi pînă acasă.

Doamna de la Tour își îmbrățișă copila fără să poată rosti un cuvînt ; simțindu-și obrazul scaldat în lacrimile mamei, Virginia îi spuse :

— Îmi răscumperi toate necazurile pe care le-am îndurat !

Margareta care era într-al nouălea cer îl strîngea pe Paul în brațe, alintîndu-l :

— Și tu, băiatul mamei, și tu ai făcut o faptă bună.

Sosind acasă, îi ospătară din belșug pe fugari, care se afundară din nou în pădure, urîndu-le ca totul să le meargă din plin.

Fiecare zi era pentru cele două familii o zi fericită și senină. Nu erau chinuite nici de rîvna măririlor, nici de zavistie. Nu doreau să se bucure în ochii lumii de acea faimă deșartă care se poate dobîndi numai prin uneltiri și pe care o spulberă clevetirea ; se mulțumeau să fie propriii lor martori și judecători. În această insulă în care, ca în orice colonie europeană, oamenii nu-și pleacă urechea decît la zvonurile răutăcioase, virtuțile, ba chiar și numele lor, erau cu totul necunoscute ; doar uneori, cînd vreun călător în drum spre Pamplémousse se găsea să întrebe pe cîte un localnic din vale : „Cine șade acolo, sus, în colibecele acelea ? ” i se răspundea : „Niște oameni de treabă ; cu toate că nimeni nu știa cine sînt. Aidoma violetelor care, ascunse la poalele unor tufișuri spinoase, împrăstie pînă departe suava lor mireasmă, cu toate că nimeni nu le zărește. Înlăturaseră cu desăvîrșire din convorbirile lor bîrleala care, sub cuvînt că vrea să scoată adevărul la lumină, îndeamnă inima la ură sau la prefăcătorie ; căci, e cu neputință să nu urăști oamenii pe care îi socotești răi și să trăiești în mijlocul lor fără să-ți ascunzi ura sub o mincinoasă bunăvoință. Iar bîrfeala ne silește să ne punem rău fie cu alții, fie cu noi înșine. Ei, însă, neîngăduindu-și să judece pe fiecare om în parte, cînd stăteau de vorbă se străduiau doar să găsească mijloacele de a le fi tuturor de folos ; și chiar dacă lucrul acesta nu le stătea în putere, îl doreau atît de stăruitor, încît sufletul le era pururea plin de o bunăvoință gata în orice clipă să se reverse asupra celorlalți. Trăind, așadar în singu-

rătate, firea lor departe de a se sălbătici, devenise și mai omenească. Dar dacă întâmplările ce produceau vîlvă în societate nu puteau fi pentru ei un prilej de discuție, în schimb tot ceea ce se întâmpla în natură îi umplea de încântare și de bucurie. Nu mai conteneau minunîndu-se cu însuflețire de puterea unei providențe care, prin strădania lor, răspîndise în mijlocul acestor stînci sterpe îmbelșugarea, harul și plăcerile nevinovate, simple și pururea proaspete.

Paul, la vîrsta de doisprezece ani, mai voinic și mai deștept decît sînt îndeobște europenii la cincisprezece, căuta să înfrumusețeze ceea ce negrul Domingo se mulțumise numai să cultive. Se ducea cu el în pădurile din vecinătate, de unde scotea, cu rădăcină cu tot, puieți de lămîi, de portocali, tamarini cu coama rotundă și de un verde atît de frumos, de anoni, al căror fruct are miezul dulce ca o cremă și mireasma florii de portocal. Puieții aceștia, destul de mărișori, îi sădea în jurul gospodăriei. De asemenea, pusese mai demult în pămînt semințe de arbori care înfloresc sau rodesc chiar din al doilea an, cum ar fi : agatisul, de crengile căruia atîrnă jur împrejur lungi ciorchini de flori albe ca țurțurii de cristal ai unui candelabru ; liliacul de Persia, care-și ridică drept în sus jerbele cenușii ca inul ; papaierul, al cărui trunchi fără ramuri, ca o coloană încărcată cu lubenițe, e încununat cu un capitel de frunze mari, asemănătoare cu ale smochinului.

Mai pusese semințe și sîmburi de badamieri, de manglicri, de avocado, de arbori-de-pîne, de moșmoni și de arbori de cuișoare. Majoritatea acestor copaci începură să lege rod, dăruind în același timp un umbrar tînărului stăpîn. Mîna harnică a lui Paul răspîndise belșugul pînă în cele mai sterpe paragini din împrejurimi. Diferite specii de aloe, napalul, cu tulpinile presărate cu flori galbene stropite cu roșu, și solzosul arbore-lumînare, se înălțau pe creștetele negre ale stîncilor, părăind că vor să ajungă la lungile liane încărcate cu flori albastre sau roșii ca focul ce spînzurau, ici și colo, de-a lungul povîrnișurilor muntelui.

Toate plantele astea erau orînduite în așa fel încît te puteai bucura de priveliștea lor dintr-o singură privire. Sădiseră în mijlocul văii ierburi pitice, apoi copăcei, pe urmă arbori de mărime mijlocie și în cele din urmă copaci înalți care mărgineau ocolul ; astfel că tot vastul cuprins părea, privit din centrul lui, un amfiteatru de verdeață, de fructe și de flori,

în care se aflau straturi de zarzavat, fișii de livezi și lanuri de orz și de grâu. Dar supunînd aceste plante rosturilor urmărite de ei, căutaseră să nu se depărteze de rosturile firii; lășîndu-se călăuzii de îndrumările ei, pusesese în locurile mai înalte speciile cu semințe înaripate; iar pe malul apelor, specii ale căror semințe sînt făcute să plutească; așa îneît, fiecare plantă creștea pe locul cel mai prielnic și fiecare loc își primea de la vegetația lui podoaba firească. Apele care coboară de pe culmile acestea pietroase formau, în fundul văii, ici izvoare, colo largi oglinzi ce răsfrîngeau în mijlocul noianului de verdeață imaginea pomilor în floare, a stîncilor și a cerului de azur.

Cu toate că terenul era rîpos și frămîntat, majoritatea acestor plantații puteau fi la fel de ușor cuprinse cu ochiul sau atinse cu mîna; ce-i drept, îl ajutau cu toții ca s-o scoată la capăt fie sfătuindu-l, fie muncind alături de el. Paul croise un drum ce făcea înconjurul acestei clădiri, din care se desprindeau mai multe poteci, coborînd de pe marginea văii spre centru. Folosise chiar și locurile cele mai rele, îmbinînd în chipul cel mai armonios plimbările lesnicioase cu cele pe un teren stîncos, și arborii de grădină cu cei sălbatici. Din mulțimea de bolovani, risipiți pe tot cuprinsul insulei și care încurcă la fiecă pas drumurile, ridicase din loc în loc piramide a căror temelie o întărise cu pămînt amestecat cu rădăcini de răsură, de ponsiana și de alți arbuști care cresc în voie printre stînci; în scurt timp piramidele mohorîte și primitive fură acoperite de verdeață sau smălțate de cele mai minunate flori. Rîpele, străjuite de arbori bătrîni, ce creșteau povîrniți pe maluri, alcătuiau un fel de hrube boltite în care nu pătrundea arșita soarelui și unde se duceau să se răcorească în timpul zilei. O potecă se îndrepta spre un pîlc de copaci în mijlocul cărora creștea, ferit de vînturi, un pom roditor încărcat de fructe. Într-o parte se afla o holdă, într-alta era o livadă; la capătul unei alei se zăreau casele; la capătul alieia, creștetele falnice ale muntelui. În desișul unui crîng umbros de tatamaci, prin care se întrețeau liane, era o întunecime de nu puteai desluși nimic nici chiar în toiul zilei; din vîrfurile unei stînci din vecinătate ce ieșea din măruntaiele muntelui vedeai toate steiurile din împrejurimi, iar departe, în zare, marea pe întinsul căreia se ivea uneori cîte un vas ce venea sau se întorcea în Europa. Seara, cele două familii se strîngeau laolaltă pe stîncă pentru

a se bucura în tăcere de prospețimea aerului, de mireasma florilor, de murmurul șipotelor și de ultimele îngemănări armonioase ale luminii cu umbra.

Nimic nu putea fi mai duios ca numele cu care fuseseră botezate aproape toate popasurile încântătoare ale acestui labirint. Stînca pomenită mai înainte, de pe culmea căreia mă zăreau venind de departe, se numea HARUL PRIETENIEI. Paul și Virginia sădiseră acolo, în joacă, un bambus, în vârful căruia se grăbeau să ridice, de cum dădeau cu ochii de mine, o năframă albă, pentru ca toți ai casei să știe că sosisem, așa cum, pe muntele învecinat, se înălța un drapel ori de cîte ori se ivea în larg o corabie. M-am gîndit atunci să cretez pe tulpina aceea de bambus o inscripție. Oricît de mult mi-ar fi plăcut, în călătoriile mele, să privesc o statuie sau un monument din antichitate, mie mai drag să citesc o inscripție meșteșugit alcătuită ; mi se pare atunci că o voce omenească răzbate din piatră și, răsunînd prin veacuri, vorbește cu omul din inima pustietății, îi spune că nu este singur și că, în locul în care se află, alți semeni de-ai săi au simțit, au gîndit și au suferit ca și dînsul ; că, dacă inscripția aceea este mărturia unui popor de mult apus, ea ne poartă sufletul spre zările infinitului și sădește în el conștiința că este nemuritor, arătîndu-i că o gîndire a putut supraviețui chiar prăbușirii unui imperiu.

Am scris deci pe micul catarg de pavilion înălțat de Paul și Virginia aceste versuri ale lui Horațiu :

„...Fratres Helenae, lucida sidera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis, praeter iapyga.“

„Fie ca frații Elenei, aștri strălucitori ca și voi, și părintele vînturilor să vă călăuzească, trimițînd doar zefirul să adie asupra voastră.“

Pe scoarța unui tatamac, la umbra căruia se așeza uneori Paul ca să privească în depărtare zbuciumul mării, am săpat acest vers din Vergiliu :

„Fortunatus est ille deos qui novit agrestes !“

„Fericit este acela care nu cunoaște decît zeitățile cîmpurilor.“

Iar pe coliba doamnei de la Tour, în care se adunau de obicei cu toții, am scris deasupra ușii :

„At secură quies, et nescia fallere vita“

„Aici se află un cuget și o viață care nu știe să înșele.“

Virginia însă nu era de loc mulțumită de latineasca mea ; spunea că ceea ce scrisesem dedesubtul sfîrlezei de pe acoperiș era prea lung și prea savant.

— Mi-ar fi plăcut mai mult, adăugă ea, să fi scris PURUREA FRĂMÎNTATĂ, DAR STATORNICĂ.

Această deviză, i-am răspuns eu, cred că ar oglinzi și mai bine virtutea. Cuvintele mele o făcură să se îmbujoreze.

Cele două familii fericite revărsau duiosia lor sufletească peste tot ce se afla în jur. Dăduseră cele mai drăgăstoase nume unor lucruri în aparență cît se poate de indiferente. Un brîu de portocali, bananieri și arbori de cuișoare, sădit în jurul unei poiene, în care uneori Paul și Virginia se duceau să danseze, se numea BUNAÎNVOIRE. Un copac bătrîn, la umbra căruia doamna de la Tour și Margareta își destăinuiseră toate neccazurile, se chema LACRIMILE ZVÎNTATE. Două petice de pămînt, pe care semănaseră grîu, fragi și mazăre fuseseră botezate BRETAGNIA și NORMANDIA. La rîndul lor, Domingo și Maria, vrînd să-și amintească locurile lor de baștină din Africa, numeau, aidoma stăpînilor, ANGOLA și FOULLEPOINTE, două pîrloage unde creștea iarba din care împleteau coșulețe și unde sădiseră un baobab.

Și astfel, aceste familii pribege se legănavu cu dulcile iluzii că se aflau în patria lor și-și mîngîiau aleanul în surghiun înconjurîndu-se de rodele plaiurilor natale. Vai ! am avut parte să văd trezindu-se la viață, însuflețite de mii de numiri pline de gingășie, izvoarele, arborii, stîncile acestui loc astăzi atît de răvășit și care, aidoma unei cîmpii de pe meleagurile Greciei, nu mai păstrează decît priveliștea unor ruine și amintirea unor nume înduioșătoare.

Dar din tot ce se găsea pe acest cuprins nimic nu era mai îmbietor decît un cotlon ce se numea RĂGAZUL VIRGINIEI. La poalele stîncii HARUL PRIETENIEI se afla o scobitură în piatră din care țîșnește un șipot formînd chiar de la obîrșie un mic iaz, în mijlocul unei pajiști cu iarbă fragedă. În ziua în care Paul a venit pe lume, i-am adus Margaretei o nucă de cocos din India pe care și eu o promisem în dar. Mama a pus nuca în pămînt, pe malul iazului, cu gîndul că arborele ce avea să răsară o să-i slujească drept răboj pentru vîrsta feciorului ei. La rîndul ei, doamna de la Tour a sădit acolo, cu același gînd, o altă nucă-de-cocos, îndată după nașterea Virginiei.

Din cele două fructe s-au înălțat doi cocotieri, care alcătuiau laolaltă întreaga arhivă a celor două familii ; unul se chema Arborele lui Paul, iar celălalt, Arborele Virginiei. Amândoi au crescut o dată cu tinerii lor stăpîni, unul ceva mai înalt decît celălalt, ajungînd în doisprezece ani să se ridice deasupra colibelor. Coroanele începuseră chiar să se îmbrățișeze, lăsînd să atîrne ciorchinii roadelor tinere peste iazul de lîngă izvor. În afara celor doi arbori sădiți de mîna omenească, văgăuna din stîncă fusese lăsată așa cum o împodobise natura. Pe pereții ei jilavi și mohorîți își răsfirau frunzele ca niște stelute verzi, împestrițate cu negru, bogatele tufe de Părul-Maicii-Domnului și fluturau în bătaia vîntului tufe de năvalnic, spînzurînd ca niște panglici verzi-ruginii. În apropiere creșteau rînduri întregi de brebenei ale căror flori seamănă atît de bine cu ale micsandrei roșii, precum și pipăruși cu fructele lor sîngerii, mai înfocate ca mărgeanul. Prin împrejurimi, iarba de leac, cu frunzele ei în formă de inimă și busuiocul cu aromă de cuișoare răspîndeau cele mai suave mireșme. Din înaltul pripoarelor muntelui, atîrnau, ca niște unduitoare perdele, liane ce acopereau gheburile stîncilor aidoma unor largi draperii de verdeată. Atrase de aceste pașnice ascunzișuri, păsările de mare poposeau acolo peste noapte. Cînd soarele asfințea, vedeai zburînd de-a lungul țărmului mării cormoranul și ciocîrlia-de-mare, iar în văzduh, neagra fregată și pasărea albă a tropicelor care părăseau o dată cu astrul zilei singurătățile Oceanului Indian. Virginiei îi plăcea să se odihnească în preajma fîntîinii împodobite cu un fast pe cît de măreț, pe atît de sălbatic. Venea adesea la umbra celor doi cocotieri să spele rufe. Uneori își aducea caprele la păscut. În timp ce pregătea din laptele lor brînzeturi, îi plăcea să le privească pascînd ferigile de pe pereții lunecoși ai stîncii sau cum stau cocoțate pe cîte un colț de piatră ca pe un soclu. Văzînd că Virginia îndrăgise locul acesta, Paul se grăbi să aducă din pădurea învecinată tot felul de cuiburi de păsări.

Părinții păsărelelor își urmară odraslele, aciuîndu-se la rîndul lor în noua colonie. Cînd și cînd, Virginia le azvîrlea grăunțe de orez, de porumb și de mei ; de cum se ivea, sturzii cîntători, pietroșcii, al căror ciripit este atît de dulce, cardinalii cu penele ca focul părăseau tufișurile ; din latanierii din preajmă, coborau papagali pitici, verzi ca smaragdul ; potîrnichile alergau prin iarbă ; toate păsărelele se adunau de-a

valma, la picioarele ei, ca niște pușori de găină. Paul și cu ea nu mai puteau de bucurie văzându-le cum se zbenguie, cum se lăcomesc la grăunțe și cum se giugiulesc.

Așa vă petreceați, dragi copii, zilele fără de prîhană ale fragedei voastre copilării, sîrguindu-vă să faceți fapte bune ! De cîte ori, în locul acela, strîngîndu-vă în brațe, mamele voastre n-au binecuvîntat cerul pentru mîngîierea pe care le-o făgăduiați la bătrînețe și pentru că vă vedeau pășind în viață sub atît de fericite zodii ! De cîte ori, la umbra acestor stînci, n-am împărțit cu ele bucatele voastre țărănești, pentru care nu fusese jertfită nici o vietate ! Tidve pline cu lapte, ouă proaspete, budinci de orez așezate pe frunze de bananieri, coșulețe pline cu gulii, cu fructe de manglieri, cu portocale, cu rodii, cu banane, curmale, cu ananas te îmbiau cu cea mai sănătoasă hrană, și totodată cu cele mai vesele culori, cu cele mai dulci nectare.

Taifasurile noastre erau la fel de plăcute și de nevinovate ca și aceste ospete ; de multe ori Paul le povestea ce gospodărise în ziua aceea și ce avea de gînd să facă a doua zi. Băiatul punea mereu la cale cîte un lucru folositor pentru întreaga obște. În cutare loc, potecile nu erau de ajuns de lesnicioase ; dincolo, nu te puteai odihni cum trebuie, bolta aceea de frunze tinere nu dă o umbră prea deasă ; Virginia s-ar simți mai bine acolo.

În anotimpul ploios, stăteau în casă cu toții, stăpîni și slugi, împletind rogojini din ierburi și coșuri de bambus. De-a lungul zidurilor vedeai rînduite cu dichis greble, securi, sape, iar alături de aceste unelte de agricultură, roadele dobîndite cu ajutorul lor, saci cu orez, snopi de grîu și ciorchini de banane. Bucate pe cît de alesc, pe atît de îmbelșugate. Virginia învățase de la mama sa și de la Margareta să pregătească tot felul de șerbeturi și băuturi întăritoare din suc de trestie-de-zahăr, de lămîie și de chitră.

Cînd se înnopta, se așezau să cîneze la lumina unei lămpi, iar doamna de la Tour sau Margareta le istorisea întîmplări cu drumeți rătăciți noaptea prin pădurile Europei, bînuite de tîlhari, sau cu nave naufragiate, azvîrlite de furtună pe stîncile vreunei insule pustii. Ascultînd asemenea povestiri, sufletele simțitoare ale celor doi copii se înflăcărau și rugau cerul să le dea și lor prilejul să găzduiască astfel de oameni aflați la mare ananghie. Și de fiecare dată cînd cele două

familiei trebuia să se despartă și să meargă la culcare, abia așteptau întâlnirea de a doua zi. Uneori adormeau în ropotul ploii ce cădea vijeliosă pe acoperișurile colibelor sau în învolburările vântului ce purta freamătul îndepărtat al valurilor sfărâmate la țărm. Îl binecuvântau pe Dumnezeu că le făcuse parte de adăpost, lucru pe care-l prețuiau cu atît mai mult, cu cît se gîndeau la primejdiile de care erau cruțate.

Din cînd în cînd, doamna de la Tour citea cu glas tare vreo povestire duioasă din *Noul* sau *Vechiul Testament*. Nu cugetau prea adînc asupra cuvintelor *Sfintei Scripturi* ; și fiindcă toată religia lor sălășluia în simțire, ca și aceea a naturii, iar morala lor în fapte, ca și morala evanghelică. Nu aveau zile închinat anume desfătărilor și altele sortite tristeții. Fiecare zi era pentru ei o sărbătoare și tot ceea ce-i înconjura, un templu divin în care adorau fără încetare o Inteligență nemărginită, atotputernică și prielnică oamenilor ; sentimentul de încredere în puterea supremă le aducea mîngîiere pentru ceea ce avuseseră de îndurat în trecut, le dădea curaj pentru prezent și speranțe în viitor. Și iată cum aceste femei, silite de necazuri să se reîntoarcă în sînul naturii, cultivaseră, în inima lor și-a copiilor, sentimente pe care natura le-a sădit în noi ca să ne împiedice să cădem în nenorocire.

Dar cum chiar și în sufletul cel mai cumpănit se ridică din cînd în cînd nori ce-i adumbresc seninătatea, cînd vreunul dintre ei se lăsa copleșit de tristețe, ceilalți îl înconjurau, străduindu-se să-l smulgă din gîndurile-i amare mai mult prin dovezi de iubire decît prin cuvinte înțelepte. Și fiecare căuta să folosească însușirile sale firești : Margareta, o voioasă însuflețire ; doamna de la Tour, o blajină învățătură religioasă ; Virginia, duioase mîngîieri ; Paul, sinceritatea și căldura inimii sale ; Maria și Domingo făceau și ei tot ce le stătea în putere spre a-i veni într-ajutor ; se întristau dacă-l vedeau mîhnit, sau lăcrimau dacă-l vedeau plîngînd. Erau asemenea plantelor firave care se înlanțuie pentru a înfrunta vijelia.

Vara se duceau, în fiecare duminică, să asculte liturghia la biserica din Pamplémousse, a cărei clopotniță se vede colo în vale. Localnicii mai cu dare de mînă veneau la slujbă în palenchine¹, și nu o dată încercaseră să intre în vorbă cu

¹ Un fel de litieră.

aceste familii atît de strîns unite și să le poștească la petrecerile lor. Dar și una și alta refuzaseră cuviincios și cu smerenie aceste invitații, fiind încredințate că oamenii puternici nu umblă după prietenia celor neajutorați decît ca să se înconjoare de lingușitori, și că nu poți intra pe sub pielea cuiva decît măgulindu-i înclinațiile bune ori rele. Pe de altă parte, se fereau cu aceeași grijă să aibă de-a face cu oamenii mărunți, îndeobște invidioși, clevetitori și neciopliți. La început, unii le socoteau timide, iar alții trufașe. Dar atitudinea lor cumpătată era însoțită de o politețe atît de îndatoritoare, mai ales față de cei nevoiași, încît pe nesimțite cîștigară atît respectul celor bogați, cît și încrederea săracilor.

După slujbă venea, mai de fiecare dată, ba unul, ba altul, să le ceară o mîină de ajutor. Cîte o ființă necăjită care avea nevoie de un sfat, sau cîte un copil care le ruga să treacă pe la mama lui bolnavă, în vreun cartier din apropiere. Aveau întotdeauna la ele tot felul de leacuri folositoare pentru bolile obișnuite ale localnicilor și le împărțeau cu acea bunăvoință care face ca orice ajutor, cît de neînsemnat, să devină cu atît mai prețios. Reușeau mai ales să alunge frămîntările sufletești, atît de chinuitoare atunci cînd ești beteag și singur. Doamna de la Tour vorbea despre Dumnezeu cu atîta credință, încît ascultînd-o bolnavul îl vedea ca aieva la căpătiul lui. De multe ori Virginia se întorcea acasă cu ochii umeziți de lacrimi, dar cu sufletul plin de bucurie pentru că avusese prilejul să facă un bine. Ea era aceea care pregătea din vreme leacurile trebuincioase suferinzilor, dăruindu-le cu o neasemuită gingășie. Uneori, după aceste vizite de omenie, își continuau drumul prin valea Muntelui-Lung pînă acasă la mine; le așteptam cu masa întinsă pe malul gîrlei care curge prin apropiere. Pentru asemenea prilejuri făceam rost de cîteva sticle cu vin vechi, ca să sporim voioșia ospetelor noastre indiene cu aceste plăcute și întremătoare produse ale Europei. Alteori, ne dădeam întîlnire pe malul mării, la gura unuiu sau altuia dintre rîurile ce brăzdează insula, și care de fapt nu sînt decît niște pîraie ceva mai mari: aduceam de-acasă bucate din legume la care se adăugau cele pe care marea ni le punea la îndemîină din belșug. Pescuiam chefali, polipi, roșioare, languste, crevete, crabi, arici-de-mare, stridii și tot felul de scoici. Locurile cele mai înfricoșătoare ne prilejuiau adesea cele mai tihnite plăceri. Uneori, stînd pe cîte o stîncă

la umbra vreunui arbore-de-catifea, priveam cum valuri învolburate vin din larg, și se sparg cu un vuiet asurzitor la picioarele noastre. Paul, care de altfel înota ca un pește, înainta pe stînci în întîmpinarea valurilor, pentru ca, la apropierea uriașelor tăvăluguri înspumate și mugitoare, s-o rupă la fugă spre țărm, urmărit de ele pînă departe, pe plajă. În fața acestei priveliști, Virginia scotea țipete ascuțite, spunînd că asemenea giumbușlucuri o îngrozesc.

Ospețele noastre erau urmate de cîntecele și dansurile celor doi copilandri. Virginia cînta fericirea vieții la țară și necazurile oamenilor mării, a căror lăcomie îi mîină să înfrunte o stihie dușmănoasă, în loc să lucreze pămîntul care dăruiește în chipul cel mai pașnic atîtea bunătăți. Cîteodată, improviza împreună cu Paul o pantomimă, după tipicul negrilor. Pantomima este primul limbaj al omului, cunoscută de toate popoarele ; fiind atît de firească și de sugestivă, copii albilor și-o însușesc cu ușurință, privind cum o joacă odraslele negrilor. Amintindu-și, din lecturile făcute de maică-sa, de unele povestiri care o impresionaseră în mod deosebit, Virginia reda în pantomimă cu multă naivitate episoadele mai însemnate. În sunetul tamtanului bătut de Domingo, apărea pe pajiște purtînd pe cap un ulcior și se îndrepta cu sfială spre șipotul unei fîntîni din apropiere ca să ia apă. Domingo și Maria, care jucau rolurile păstorilor din Madian, îi tăiau drumul, prefăcîndu-se că o gonesc. Paul sărea în ajutorul ei, lovindu-i pe păstori, umplea ulciorul Virginiei cu apă și i-l așeza pe cap, punîndu-i totodată și o cunună de flori roșii de brebenei, care scotea și mai mult la iveală albeața obrazului său. Atunci, potrivindu-mă jocurilor născocite de ei, luam înfățișarea lui Rahel și-i acordam lui Paul mîna fiicei mele, Sefora.

Altă dată Virginia o întruchipa pe nefericita Ruth în momentul în care se înapoiază, văduvă și lipsită de orice mijloace, la ea în sat, unde se simte străină după o lipsă atît de îndelungată. Domingo și Maria erau așa-zișii secerători. Virginia se apleca, prefăcîndu-se că strînge de ici, de colo, pe urmele lor, cîteva spice de grâu. Ticluindu-și chipul impunător al unui patriarh, Paul îi punea întrebări la care ea răspundea tremurînd. Puțin mai apoi, cuprins de milă, patriarhul se hotăra să ia sub oblăduirea lui un suflet nevinovat și să dea găzduire unei făpturi nefericite ; umplea șorțul Virgi-

niei cu tot felul de bunătăți și, venind cu ea de mână în fața noastră, ca înaintea bătrânilor cetății, declara că o ia de nevastă cu toate că-i săracă. La scena aceasta, doamna de la Tour, aducându-și aminte cum fusese oropsită de părinții ei, cum rămăsese apoi văduvă, și cum o primise Margareta cu brațele deschise, pentru ca, în cele din urmă, să se încheie totul cu nădejdea unei căsătorii fericite între copiii lor, nu-și mai putea stăpâni plînsul ; și împletirea aceasta de amintiri bune și rele ne făcea pe toți să lăcrimăm de mîhnire, dar și de bucurie.

Aceste drame erau atît de convingător înfățișate, încît ne credeam strămutați pe meleagurile Siriei sau ale Palestinei. De altfel nu ne lipseau decorurile, iluminarea, ba chiar și orchestra potrivită acestui spectacol. Scena se afla de obicei la o răspîntie de drumuri, într-o pădure în care cărările deschise jur împrejurul nostru, printre copaci, erau boltite cu verdeață ; la umbra lor eram feriți de arșită tot timpul zilei, doar cînd soarele scăpăta spre asfințit, razele lui, frîngîndu-se de trunchiurile copacilor, se răsfirau în adîncul întunecos al pădurii în lungi jerbe luminoase de un efect cu adevărat grandios. Uneori, ipsisia lui apărea întregă la capătul unei alei, scaldînd-o într-o lumină orbitoare. Frunzișul, luminat de razele de culoarea șofranului, sclipca ca făurit din topaze și smaragde ; trunchiurile cafenii, acoperite de mușchi, păreau preschimbate în coloane de bronz antic ; iar păsărelele ce se aciuseră tăcute sub umbrarul întunecat al pădurii ca să-și petreacă noaptea, mirate că văd revărsîndu-se din nou zorile, întîmpinau laolaltă astrul zilei cu mii și mii de cîntece.

Deseori, petrecerile astea la iarbă verde țineau pînă la căderea nopții ; dar aerul curat și dulceața climatului ne îngăduiau să dormim sub un adăpost de frunze ca negrii, în inima pădurii, fără să ne temem că uîlharii de prin împrejurimi sau de-aiurea ne-ar putea prăda locuințele. A doua zi, fiecare se întorcea acasă la el, regăsind toate lucrurile la locul lor, așa cum le lăsase în ajun. Pe atunci, în insula asta lipsită de negoț, exista atîta încredere și atîta seninătate, încît ușile multor case nici măcar nu se încuiau cu cheia, iar un zăvor era o ciudățenie pentru mulți dintre creoli.

Erau însă zile în an care le prilejuiau, atît lui Paul cît și Virginiei, bucurii și mai mari : zilele de naștere ale celor două mame. În ajun, Virginia frămînta aluaturi din făină de grâu.

făcea prăjituri și le trimetea unor familii sărmăne de albi născuți pe insulă, care nu cunoscuseră vreodată gustul pîinii din Europa, hrănindu-se, în mijlocul pădurii unde trăiau, numai cu făină de manioc, neavînd parte de ajutorul vreunui slujitor negru, dar care nu erau destul de abrutizate ca să suporte sărăcia, așa cum se întîmplă îndeobște cu sclavii, dar în același timp lipsite de curajul cu care te înarmează educația. Prăjiturile astea erau singurele daruri pe care Virginia le putea oferi din prisosul gospodăriei lor ; le împărțea însă cu atîta dragoste, încît deveneau, într-adevăr, de neprețuit. Paul avea îndatorirea să le ducă el însuși familiilor respective, care, primindu-le, făgăduiau să vină să petreacă ziua următoare acasă la doamna de la Tour sau la Margareta. A doua zi vedeai sosind cîte o mamă cu două-trei fete, gălbejite și slabe ca vai de ele și atît de sfioase, că abia îndrăzneau să-și ridice ochii din pămînt. Virginia le făcea numaidecît să se simtă în largul lor, îmbiindu-le cu băuturi răcoritoare, ale căror alese însușiri căuta să le scoată în evidență, amintind mai știiu eu ce împrejurare, menită, după părerea ei, să le dea un gust cu totul deosebit. Cutare băutură fusese preparată de Margareta ; cealaltă, de mama ei ; cutare fruct fusese cules chiar de fratele ei din vîrful unui copac. Îl pune pe Paul să le danseze și nu se îndura să se despartă de ele pînă nu le vedea mulțumite și îndestulate ; ținea să se împărtășească la rîndul lor din bucuria familiei sale. „Nu poți fi fericit, spunea ea, decît făcîndu-i pe alții fericiți.“ La plecare, Virginia le îndemna să ia cu ele cîte ceva, din ce observase că le făcuse plăcere, stăruind să primească darul, sub cuvînt că era un obiect nou sau mai aparte. Dacă băga de seamă că îmbrăcămintea lor e prea ponosită, alegea, cu încuviințarea mamei sale, cîteva din lucrușoarele ei, și-l trimetea pe Paul să le ducă într-ascuns și să le lase la ușa colibei lor. Așa înțelegea ea să facă binele, aidoma proniei cerești, lăsînd să iasă în vileag numai fapta bună și păstrînd tăcere asupra binefăcătorului.

Voi, europenii, cu mintea voastră îmbîcsită, încă din copilărie, de nenumărate prejudecăți potrivnice fericirii, nu sînteți în stare să pricepeți că natura poate să dăruiască atîta înțelepciune și atîtea desfătări. Sufletul vostru îngrădit într-o limitată sferă de cunoștințe umane ajunge curînd să istovească toate plăcerile artificial plăsmuite ; în timp ce na-

tura și inima sînt un izvor nesecat de bucurii. Paul și Virginia nu aveau la îndemîină nici ornice, nici calendare, nici cronologii, nici cărți de istorie sau de filozofie. Răstimpurile vieții lor se călăuzeau după cele ale naturii. Cunoșteau orele zilei după umbrele copacilor ; anotimpurile după vremea în care aceștia înfloreau ori legau rod, iar anii, după numărul recoltelor. Gingașe imagini se împleteau în convorbirile lor, răspîndind un neasemuit farmec : „E timpul să mîncăm, le dădea de știre Virginia celor din casă, umbrele bananierilor au coborît la rădăcină“ ; sau „Se înserează, tamarinii își închid frunzele“. „Cînd mai veniți pe la noi ?“ o întrebau uneori prietenele din vecinătate : „La culesul trestiei-de-zahăr“, spunea Virginia. „Vizita voastră va fi cu atît mai dulce și mai plăcută“, răspundeau la rîndul lor fetele. Cînd cineva voia să știe cîți ani are ea sau Paul : „Fratele meu, spunea Virginia, este de vîrsta cocotierului mai mare de lîngă fîntîină, iar eu de vîrsta celui mai mic. Manglierii au rodit de douăsprezece ori, iar portocalii au înflorit de douăzeci și patru de ori, de cînd sînt pe lume“. Aidoma driadelor și faunilor, viața lor părea legată de aceea a copacilor. Nu cunoșteau alte date istorice decît acelea însemnate pe răbojul vieții celor două mame ; altă cronologie decît a livezilor ; altă filozofie decît aceea de a face bine tuturor și de a se supune voinței lui Dumnezeu.

La urma urmelor, ce nevoie aveau acești copilandri să fie bogați și învățați așa cum sîntem noi ? Lipsurile și neștiința lor îi făceau să fie mai fericiți. Nu era zi în care să nu fi căutat să se ajute unul pe altul sau să-și împărtășească oarecare cunoștințe : da, cunoștințe, și chiar dacă pe alocuri se vor fi strecurat unele greșeli, pentru un suflet curat nu pot fi primejdioase. Așa creșteau acești doi copii ai naturii. Nici un necaz nu le încrețise fruntea ; nici o necumpătare nu le înveninase sîngele, nici o patimă nefericită nu le întinase inima ; iubirea, nevinovăția, credința făceau ca frumusețea sufletului lor să înflorească mereu, în cele mai suave gingășii, ce se oglindeau pe chipurile, în felul de a fi și în faptele amîndorura. În zorii vieții, aveau toată prospețimea unui revărsat de zi : așa cum vor fi fost primii noștri strămoși în grădina raiului cînd, după ce-au fost plămădiți de Dumnezeu, s-au văzut, s-au apropiat și și-au vorbit, la început ca frate și soră. Virginia, dulce, modestă, încrezătoare, ca și Eva ; iar Paul asemeni lui Adam, clădit ca un bărbat, dar neștiutor ca un copil.

Cîteodată, cînd se întorcea de la lucru şi se întîmpla să rămîna singur cu ea (aşa cum mi-a povestit de nu ştiu cîte ori) Paul îi spunea :

— Cînd sînt obosit e destul să te văd ca să-mi piară toată osteneala ; cînd, din vîrful muntelui, te zăresc aici, în vale, îmi apari ca un boboc de trandafir răsărit în mijlocul livezilor noastre. Cînd te îndrepti spre casă, potîrnichia care aleargă să-şi caute puii nu are un piept atît de mîndru şi nici nu este atît de sprintenă ca tine. Şi, cu toate că uneori te pierd din ochi, printre copaci, n-am nevoie să te văd ca să ştiu unde eşti ; ceva din tine, n-aş putea spune ce anume, stăruie în aerul pe care-l străbaţi, în iarba pe care stai. Cînd sînt lîngă tine, toată fiinţa mea e cuprinsă ca de o vrajă. Azurul cerului e mai puţin frumos decît albastrul ochilor tăi ; cîntecul pietroşilor mai puţin dulce decît viersul tău. Dacă te ating numai cu vîrful degetului, tot trupul mi se înfioară de plăcere. Ții minte cum am trecut împreună rîul Celor Trei-Gurguie, peste pietrele din vad, ce lunceau sub picioare ? Cînd am ajuns la mal eram frînt de oboseală, dar în clipa în care te-am luat în cîrcă mi s-a părut că-mi crescuseră aripi de pasăre. Spune-mi, cum ai putut să mă vrăjeşti, prin ce farmec anume ? Prin înțelepciunea ta ? Dar mamele noastre sînt mai înțelepte decît noi amîndoi laolaltă. Prin mîngîierile tale ? Dar ele mă îmbrăţișează mai des decît tine. Mai curînd, cred, prin bunătatea ta. N-am să uit niciodată că ai mers desculță pînă la Rîul-Negru ca să ceri îndurare pentru o biată sclavă fugită de la stăpîn. Ține, iubita mea, ramura asta înflorită de lămîi pe care am cules-o din pădure ; pune-o la noapte la căpătîiul patului. Mănîncă fagurele ăsta de miere, l-am desprins pentru tine din vîrful unei stînci. Dar mai întîi pune-ți capul pe pieptul meu ca să-mi treacă oboseala.

Virginia îi răspundea :

— O, frăţioare, razele soarelui ce polciesc dimineaţa creşetele acestor stînci îmi bucură mai puţin sufletul decît clipele în care te ştiu lîngă mine. O iubesc din toată inima pe măicuţa mea, aşa cum o iubesc şi pe a ta, dar cînd le aud spunîndu-ţi „fiul meu“, parcă le iubesc şi mai mult. Mîngîierile pe care mamele noastre ți le hărăzesc ție îmi sînt mai dragi decît acelea pe care le primesc eu. Mă întrebi de ce mă iubeşti ; fiindcă așa se iubesc fapţurile care au crescut împreună.

Uită-te la păsările noastre ; crescute în același cuib, se iubesc ca și noi, sînt ca și noi mereu împreună. Auzi-le cum se cheamă între ele și cum își răspund din copac ; așa și eu, cînd ecoul îmi aduce la ureche melodiile cîntecelor pe care le cîntă din fluier, sus, pe culme, îngîn cuvintele lor în adîncul văii. Mi-ești drag, mai ales din ziua cînd ai vrut să te iei la trîntă din pricina mea cu stăpînul sclavei. De-atunci adeseori mi-am spus : „Ah, ce inimos este frățiorul meu ; fără el aș fi murit de frică“. În fiecare zi mă rog Celui-de-sus pentru mamele noastre, pentru tine, pentru sărmanii noștri slujitori ; dar în clipa cînd îți rostesc numele mi se pare că devin mai credincioasă. Atît de fierbinte mă rog lui Dumnezeu să nu ți se întîmple vreun rău ! De ce trebuie să te duci atît de departe și să te cațări atît de sus ca să-mi culegi poame și flori ? N-avem destule în grădină ? Uite cum ai obosit ! Ești lac de apă.

Și cu batistuța ei albă îi ștergea fruntea și obrajii, și-l săruta de cîteva ori.

Cu toate astea, de o bucată de vreme Virginia se simțea bîntuită de o suferință necunoscută. Frumoșii ei ochi albaștri erau împăienjeniți de vinișoare, fața i se gălbejise și o lîncezeală cumplită îi moleșea trupul. Fruntea i se adumbrise și-i pierise zîmbetul de pe buze. O vedeai dintr-o dată veselă fără nici o pricină de bucurie, sau tristă fără să fi avut vreo supărare. Părăsise jocurile nevinovate de pînă atunci și îndeletnicirile ei dragi, fugea de ai săi, deși-i iubea atît de mult. Rătăcea fără țintă prin locurile cele mai singuratice, căutînd pretutindeni pacea pe care n-o afla nicăieri. Uneori, zărindu-l pe Paul, îi ieșea în cale zburdînd ; apoi, dintr-o dată, cînd să se apropie de el, se oprea locului stingherită, obrajii palizi i se îmbujorau și se ferea să se uite în ochii lui.

— Stîncile sînt îmbrăcate în verdeață, îi spunea Paul, păsările noastre cîntă cînd te văd, totul e vesel în jurul tău, numai tu ești întristată.

Și căuta s-o trezească la viață îmbrățișînd-o, dar ea își întorcea capul și fugea tremurînd s-o caute pe maică-sa. Biata copilă se simțea turburată de mîngîierile fratelui ei. Paul nu pricepea de loc aceste toane pe cît de neașteptate, pe atît de curioase. Dar o nenorocire nu vine niciodată singură.

Vara, una din acele veri ce se abat cînd și cînd ca o urgie asupra ținuturilor tropicale, sosi și pe aceste meleaguri spre

a le pustii. Era către sfârșitul lui decembrie, când soarele, aflat în zodia Capricornului, încinge timp de trei săptămîni Ile-de-France cu razele-i năpustite din înaltul cerului. Vîntul dinspre sud-est, care prin partea locului suflă aproape tot anul, nici nu adia măcar. Nori groși de praf se stîrneau pe drumuri, stăruind multă vreme în văzduh. Pămîntul era crăpat peste tot, iarba pîrjolită, o boare caldă ieșea din coasta munților și mai toate pîraiele secaseră. Dinspre mare nu se ivea nici un crîmpei de nor. Doar în timpul zilei o pîclă roșiatică plutea peste întinsurile ei, părăind, în lumina apusului, flăcările unui incendiu. Văzduhul încins nu se răcorea nici chiar noaptea. Talgerul lunii, roșu ca focul, se ridica uriaș, în zarea încețoșată. Pe clinele dealurilor, vitele toropite de zăduf, cu grumazul întins spre cer, dornice de aer, umpleau văile cu mugetele lor jalnice. Cafrul care le păzea se întindea și el pe pămîntul gol, căutînd un pic de răcoare ; pămîntul însă frigea pretutindeni, iar văzduhul înăbușitor răsuna de zumzetul gîzelor ce căutau să-și astîmpere setea cu sîngele oamenilor și al dobitoacelor.

Într-una din aceste nopți fierbinți, Virginia simți cum toate suferințele bolii sale se întetesc. Se ridica din pat, se așeza în capul oaselor, se culca la loc, dar, oricum ar fi stat, nu-și afla nici liniștea, nici somnul. În cele din urmă, se îndreptă prin noaptea luminată de lună spre fîntîna ei ; zărește izvorul care, cu toată seceta, nu încetase să curgă, despletindu-și fuiorul de argint pe peretele cafeniu al stîncii. Se cufundă în bazinul de la poalele lui. În primele clipe, răcoarea apei îi trezește simțurile și o mulțime de amintiri plăcute i se perindă prin minte. Își amintește cum, în copilărie, mamei sale și Margaretei le era drag să-i scalde pe copii împreună în locul acela și că mai tîrziu Paul, păstrînd numai pentru ea scăldătoarea, îi adîncise albia, așternuse pe fund un strat de nisip și semănase pe maluri ierburi mirositoare. Zărește ogîndindu-se în apă, peste brațele și sînul ei gol, cei doi cocotieri sădiți la nașterea ei și a lui Paul și care acum își îngemănau deasupra capului ei ramurile verzi și fructele tinere. Se gîndește la prietenia lui Paul, mai dulce decît orice mireasmă, mai curată decît apa izvoarelor, mai puternică decît cei doi cocotieri îngemănați, și suspină. Se gîndește apoi la noapte, la singurătate, și un foc mistuitor o încinge. Iese repede din apă, speriată de primejdiile ce-o pîndesc din frunzișuri și de

apa mai fierbinte decît soarele clocotitor. Aleargă în brațele mamei sale, s-o păzească de ea însăși. În cîteva rînduri, vrînd să-i destăinuie tot ce-o frămîntă, îi cuprinse strîns mîinile într-ale ei, în cîteva rînduri e gata să rostească numele lui Paul, dar inima ei e atît de împovărată, încît cuvintele-i îngheață pe buze și atunci nu-i mai rămîne altceva decît să-și plece capul pe sînul mamei, scaldîndu-i-l într-un potop de lacrimi.

Doamna de la Tour își dădea foarte bine seama de pricina răului ce o chinuia pe fată, dar nu se încumeta să înceapă ea vorba.

— Copila mea, se mulțumea să-i spună, roagă-te lui Dumnezeu. Sănătatea și viața noastră sînt în mîinile lui. Te încercă astăzi pentru ca mîine să te răsplătească. Gîndește-te că nu ne aflăm pe pămînt decît pentru a ne strădui să nu ne abatem de pe calea virtuții.

Între timp, căldurile dogoritoare ridicară de pe întinsul oceanului aburi care acoperiră insula ca o uriașă umbrelă. Vîrfurile munților se îmbrobodiră cu ei, iar cînd și cînd lungi brazde de foc fulgerau de pe înălțimile încețoșate. Curînd, tunete cutremurătoare făcură să clocotească pădurile, cîmpiile și văile, ploi năprasnice, revărsate ca niște cascade, căzură din tării. Șuvoaie spumegătoare se prăbușeau pe coastele muntelui ; fundul căldării era înecat de noianul apelor, tăpșanul pe care se aflau colibe se prefăcuse într-o mică insulă, iar gura văii într-un zăgaz prin care se scurgeau, de-a valma cu apele vuitoare, hălci de pămînt, copaci și stînci.

Întreaga familie, înfricoșată, se ruga lui Dumnezeu în coliba doamnei de la Tour, al cărei acoperiș trosnea cumplit sub opintirile vîntului. Cu toate că ușa și obloanele erau bine înțepenite, se deslușeau toate lucrurile din încăpere prin rosturile lemnăriei, atît de puternice și dese erau fulgerele. Inimos ca întotdeauna, Paul, însoțit de Domingo, înfruntînd furtuna, mergea de la o gospodărie la alta, întărind ici un zid cu o proptea, bătînd un par dincolo ; nu intra în casă decît să-i liniștească pe ai săi dîndu-le speranțe că în curînd vremea se va însenina. Într-adevăr, spre seară ploaia încetă ; alizeul de sud-est începu să sufle iar, ca în celelalte zile, norii de furtună fură alungați spre nord-est și, înainte de a scăpăta, soarele se ivi deasupra orizontului.

Prima dorință a Virginiei fu să revadă locul sorocit răgazurilor ei. Paul se apropie de ea cu sfială și-i dădu brațul ca s-o sprijine în mers. Fata primi surîzînd și ieșiră împreună din colibă. Aerul era proaspăt și sonor. Coastele muntelui fumegau, brăzdate ici și colo de spuma șuvoaielor, a căror apă începea să sece pretutindeni. Cît despre grădină, era toată răvășită și numai hîrtoape ; cei mai mulți pomi roditori erau smulși din rădăcină ; mormane de nisip se îngrămădiseră pe marginea livezilor și astupaseră scaldătoarea Virginiei. Totuși, cei doi cocotieri rămăseseră neclintiți și plini de verdeață ; jur împrejur, însă, nu se mai vedeau nici pajiști, nici umbrare, nici păsări, în afară de cîtiva pietroșci, care, aciuati pe vîrfurile stîncilor din preajmă, își plîngeau prin tînguioase cînturi puii răpuși.

În fața acestei jalnice priveliști, Virginia îi spuse lui Paul :
— Ai adus păsări și vijelia le-a nimicit. Ai sădit o grădină minunată, și acum e părăginită. Totul e sortit pieirii pe pămînt. Numai cerul e veșnic neschimbător.

— De ce nu pot să-ți dau o fărîmă de cer ! răspunse Paul. Din păcate nu am nici un bun al meu, nici măcar aici, pe pămînt.

Virginia zise roșind :

— Ai totuși ceva : iconița sfîntului Paul.

Abia sfîrși de vorbit că băiatul se și repezi s-o caute la el, în colibă. Iconița cu pricina era o miniatură care-l înfățișa pe sfîntul Paul sihastrul. Margareta o păstra cu cea mai mare cucernicie ; acasă la părinți o purtase multă vreme la gît ; mai apoi, cînd îl născuse pe Paul, o atîrnase la gîtul copilului. Și cum, în timpul sarcinii, cînd toată lumea o năpăstuiise, se uita într-una la icoana preafericitului sihastru, rodul pîntecelelui său ajunsese să capete oarecare asemănare cu chipul pustnicului, ceea ce o îndemnase să-i dea numele acestuia, punîndu-l sub ocrotirea unui sfînt care își petrecuse viața de parte de oamenii care înșelaseră buna ei credință, lăsînd-o apoi în voia soartei. Primind din partea lui Paul iconița, Virginia îi spuse cu un tremur în voce :

— Frățioare, atîta timp cît îmi va fi dat să trăiesc n-o să încapă în mîinile altcuiva și nu voi uita niciodată că mi-ai dăruit singurul lucru pe care-l aveai pe lume.

Față de glasul ei prietenos, și față de această mărturie neașteptat de caldă și duioasă intimitate, Paul dădu s-o cuprindă

în brațe ; dar, ușoară ca o pasăre, Virginia îi scăpă din mâini, lăsându-l cu totul descumpănit, fără să poată pricepe ceva din purtarea ei atât de ciudată.

Între timp, Margareta îi spunea doamnei de la Tour :

— Ce-ar fi să-i căsătorim pe copii ? Au unul pentru altul o dragoste nețărmurită, de care fiul meu încă nu-și dă seama, dar în ziua când natura își va spune cuvântul, zadarnic vom căuta să veghem asupra lor, căci ne putem aștepta la orice.

— Sînt prea tineri încă și prea săraci, îi răspunse doamna de la Tour, gîndește-te ce durere ar fi pentru noi dacă Virginia ar aduce pe lume niște bieți copii amărîți, pe care poate nici n-ar fi în stare să-i crească ! Negrul tău, Domingo, de-abia își mai ține zilele, Maria este neputincioasă, iar eu, draga mea, de cincisprezece ani încoace mă simt din ce în ce mai slăbită. În țările calde omul îmbătrînește mai repede și parcă și mai repede încă, atunci când e necăjit. Singura noastră nădejde este Paul ; să așteptăm pînă-l vor mai coace anii, ca să poată ține singur toată casa. Deocamdată, după cum știi, avem doar atîta cît să trăim de azi pe mâine. Dar dacă i-am face rost lui Paul să plece în India pentru o bucată de vreme, negoțul i-ar aduce atît cît să poată cumpăra un sclav ; iar la întoarcere o să-l însurăm cu Virginia ; cred că nimeni pe lume n-ar putea s-o facă mai fericită pe copila mea dragă decît fiul tău, Paul. Se vedem ce zice și vecinul nostru.

Într-adevăr cele două doamne îmi cerură părerea și mă arătai întru totul de acord cu ele.

— Mările Indiei sînt frumoase, le-am spus eu, și, dacă se întîmplă să fie și timpul prielnic, de aici pînă-n India nu faci mai mult de șase săptămîni, și cam tot atîta la întoarcere. Voi căuta să strîng de la noi, din cartier, ceva mărfuri pentru Paul, căci toți vecinii mei îl îndrăgesc. De-ar fi să-i dăm numai bumbac brut — cu care nimeni n-are ce face pe aici, de vreme ce n-avem mori de decorticat — lemn de abanos — atît de neluat în seamă la noi că-l punem pe foc — și ceva rășini, că și așa se irosesc în zadar prin pădurile noastre — și tot ar fi ceva, că toate astea s-ar vinde cu bani buni în India, pe cînd aici n-au nici un preț.

Le făgăduii că voi căuta să-i cer domnului de La Bourdonnais un permis de îmbarcare în vederea acestei călătorii, dar mai înainte mă gîndii să stau de vorbă cu Paul. Dar care

nu-mi fu mirarea cînd băiatul, înzestrat pe cît se părea cu un bun-simț ce depășea cu mult vîrsta lui, îmi spuse :

— De ce vreți să-mi părăsesc familia pentru nu știu ce gînduri de îmbogățire ? Poate fi oare pe lume un negoț mai bănos decît un ogor bine lucrat, care poate să-ți aducă uneori un cîștig însutit și înmiit ? Dacă vrem neapărat să facem negoț, ce ne împiedică să ducem la oraș tot ce ne prisosește în gospodărie, în loc să cutreier India ? Mamele noastre spun că Domingo e bătrîn și neputincios, dar eu sînt tînăr și din zi în zi puterile mele sporesc. În lipsa mea, s-ar putea să li se întîmple vreun necaz, mai ales Virginiei, care și așa nu se simte prea bine. O, nu, nu ! Cu nici un chip nu m-aș putea îndupleca să le părăsesc.

Răspunsul lui mă puse într-o mare încurcătură, pentru că doamna de la Tour nu-mi ascunsese starea în care se afla Virginia și nici dorința ei de a lăsa să treacă vreo cîtiva ani pînă ce copiii aveau să mai crească, îndepărtîndu-i, pentru o bucată de vreme, unul de altul. Erau motive pe care nici măcar nu îndrăzneam să-l las pe Paul să le întrezărească.

Tocmai atunci, o corabie sosită din Franța îi aduse doamnei de la Tour o scrisoare din partea mătușii sale. Teama de moarte, fără de care o inimă împietrită n-ar ajunge niciodată să cunoască înduioșarea, o încercase și pe ea. Mătușa abia se întremase după o boală grea, în urma căreia rămăsese cu o slăbiciune fără de leac din pricina vîrstei înaintate. Ca atare, îi scria nepoatei sale să se întoarcă degrabă în Franța sau, dacă sănătatea nu-i îngăduia să facă un drum atît de lung, s-o trimită cel puțin pe Virginia, căreia avea de gînd să-i ofere o educație aleasă, s-o mărite cu un senior de la Curte și să-i lase moștenire toată avearea ei. Dar, pentru ca toate aceste haruri să se reverse asupra lor, ținea neapărat ca poruncile sale să fie cu sfințenie îndeplinite.

Toată familia rămase consternată după citirea acestei scrisori. Domingo și Maria începură să plîngă. Încremenit de uimire, Paul părea gata să-și iasă din sărite. Virginia se uita drept în ochii mamei sale, fără a îndrăzni să scoată o vorbă.

— Te-ar lăsa oare inima să ne părăsești acum ? o întrebă Margareta pe doamna de la Tour.

— Nu, scumpă prietenă, nu dragii mamei, răspunse doamna de la Tour, n-am să vă părăsesc niciodată. Am trăit o viață întreagă lîngă voi, și tot lîngă voi vreau să-mi sfîrșesc zilele.

N-am știut ce înseamnă fericirea decât datorită prieteniei voastre. Dacă sănătatea mea se întâmplă să fie acum zdruncinată, e numai din pricina necazurilor prin care am trecut odinioară. Neîndurarea rudelor mele și pierderea scumpului meu soț mi-au rănit inima. De-atunci însă am avut parte de atîta mîngîiere și de atîta fericire în mijlocul vostru, trăind în aceste sărmăne colibe, cum niciodată n-aș fi putut nădăjdui să am în patria mea, cu toate bogățiile familiei mele.

La auzul acestor cuvinte, lacrimi de bucurie începură a picura din ochii tuturor. Strîngînd-o în brațe pe doamna de la Tour, Paul îi spuse :

— Nici eu n-am să te părăsesc, să știi, orice s-ar întâmpla, n-am să plec în Indii. Vom munci cu toții pentru dumneata, măicuță dragă ; cît vei fi cu noi niciodată n-o să duci lipsă de nimic.

Dar dintre toți cei de față, singura care se arăta mai puțin bucuroasă, fiind în același timp și cea mai înduioșată, era Virginia. În tot restul zilei păstră pe chip un zîmbet blajin și toată lumea fu cît se poate de mulțumită văzînd că-și redobîndise liniștea.

A doua zi, foarte devreme, tocmai isprăviseră rugăciunea de dimineață, pe care de obicei o făceau împreună înainte de a se așeza la masă, cînd Domingo îi înștiință că un oaspete de soi, urmat de doi sclavi, se îndrepta călare spre locuința lor. Era domnul de La Bourdonnais. Noul-venit intră în casă, unde toată familia se pregătea să prînzească. Virginia tocmai pusese pe masă, după obiceiul pămîntului, cafea și orez fiert în apă, la care adăugase gulii coapte și banane proaspete. În chip de farfurii, foloseau jumătăți de tidvă, iar drept față de masă, frunze de bananier. La început, guvernatorul se arătă întrucîtva mirat văzînd sărăcia ce domnea în casă. Pe urmă, adresîndu-se doamnei de la Tour, îi spuse că treburile obștești îl împiedicau cîteodată să se gîndească la cele particulare ; dar că se putea bizui întru totul pe dînsul.

— Doamnă, aveți la Paris, adăugă el, o mătușă de neam mare și foarte bogată, care vrea să vă lase averea ei și abia așteaptă să veniți.

Doamna de la Tour îi răspunse guvernatorului că sănătatea ei șubredă nu-i îngăduia să pornească într-o călătorie atît de lungă.

— Trebuie totuși, urmă domnul de la Bourdonnais, măcar pentru domnișoara, fiica dumneavoastră, care-i atât de tânără și de drăguță ; ar fi nedrept s-o lipsiți de o moștenire atât de însemnată. Nu vă ascund că mătușa dumneavoastră a cerut sprijinul autorităților ca s-o aducă lângă dînsa. În privința asta, am fost înștiințat pe cale oficială să fac uz de puterea mea, la nevoie ; dar cum nu obișnuiesc să mă folosesc de ea decît spre a-i ferici pe locuitorii coloniei, aștept din partea dumneavoastră să vă decideți la acest sacrificiu de cîtiva ani, de care depinde soarta fiicei dumneavoastră și bunăstarea domniei-voastre, ce va fi astfel statornicită pentru toată viața. De ce vin oare unii sau alții în colonii ? Nu pentru ca să facă avere ? Și atunci nu e mult mai plăcut să știi c-o găsești dinainte agonisită în patrie ?

Spunînd acestea, guvernatorul puse pe masă un sac plin cu plăștri, pe care-l purta unul dintre însoțitorii săi negri.

— Din partea mătușii dumneavoastră, adăugă el, pentru ca domnișoara să poată face toate pregătirile trebuincioase în vederea călătoriei.

În încheiere, o dojeni cu blîndețe pe doamna de la Tour pentru că nu se gîndise să-i ceară sprijinul atunci cînd avusese greutăți, lăudînd-o în același timp pentru curajul ei plin de noblețe. Luînd atunci cuvîntul, Paul îi spuse guvernatorului :

— Mama totuși a căutat să vorbească cu dumneavoastră, dar n-a fost bine primită.

— Mai aveți un copil, doamnă ? o întrebă domnul de La Bourdonnais pe doamna de la Tour.

— Nu, domnule, răspunse ea, e băiatul prietenei mele, dar și el și Virginia sînt copiii amîndorura, deopotrivă de dragi.

— Tinere, îi spuse guvernatorul lui Paul, cînd vei ajunge să cunoști mai bine lumea, vei putea să-ți dai seama de necazurile dregătorilor ; vei afla ce lesne pot fi înrîuriți și cu cîtă ușurință acordă viciului deprins a umbla cu uneltiri răsplata cuvenită destoiniciei ce înțelege să rămîină în umbră.

Poftit la masă de doamna de la Tour, domnul de La Bourdonnais luă loc lângă dînsa. Se ospătă, după datine creolilor, cu orez fiert și bău cafea. Se arăta încîntat de buna rînduială și curetenia ce domneau în colibă, și de legăturile strînse ce uneau cele două fermecătoare familii, ba chiar și de rîvna bătrînilor servitori.

— Aici, nu sînt decît mobile simple de lemn, în schimb ți-e dat să înlînești numai chipuri senine și inimi de aur, spuse el.

Fericit că guvernatorul era atît de popular, Paul îi mărturisi :

— Aș vrea să fiu prietenul dumneavoastră, pentru că văd că sînteți un om cumsecade.

Domnul de La Bourdonnais primi cu plăcere această mărturie de cordialitate insulară. Îi strînse mîna și-l îmbrățișă pe Paul, încredințîndu-l că se poate bizui pe prietenia lui.

După masă, ținu să vorbească între patru ochi cu doamna de la Tour pentru a-i spune că în curînd avea prilejul să-și trimită fiica în Franța cu o corabie care tocmai se pregătea să ridice ancora ; că va avea grijă s-o dea în seama unei doamne, rudă cu dînsul, care urma să plece cu același vas ; că nu trebuia să renunțe cu nici un preț la o avere atît de însemnată numai pentru a fi liniștită cîtiva ani.

— Mătușa dumneavoastră, adăugă el, la plecare, nu mai are de trăit decît cel mult doi ani, asta o știu chiar de la prietenii săi. Gîndiți-vă bine. Un asemenea noroc nu-ți iese în cale în fiecare zi. Mai sfătuiți-vă și cu alții. Orice om cu bun-simț va fi de părerea mea.

La care doamna de la Tour îi răspunse că nu dorea nimic altceva pe lume decît fericirea fiicei sale și de aceea o va lăsa numai pe ea să hotărască dacă vrea sau nu să plece în Franța.

Doamna de la Tour nu era totuși nemulțumită că se ivise prilejul s-o despartă pentru cîtva timp pe Virginia de Paul, pentru ca mai tîrziu să făurească fericirea amîndorura. O lua deci pe fiica sa deoparte și-i spuse :

— Copila mea, servitorii noștri sînt bătrîni, Paul e încă prea crud, Margareta are și ea destui ani în spate, iar pe mine, cum vezi, de pe acum au început să mă părăsească puterile ; dacă s-ar întîmpla să mor, ce ai să te faci așa, săracă, în mijlocul acestor pustietăți ? Ar însemna să rămîi singură, fără să ai pe nimeni lîngă tine care să-ți poată da un ajutor, și vei fi nevoită să muncești din greu, ca un argat, ca să poți trăi de azi pe mîine. Mi se sfîșie inima numai cînd mă gîndesc.

— Așa a lăsat Dumnezeu, îi răspunse Virginia, ca tot omul să muncească. M-ai învățat să muncesc și să binecuvîntez numele Lui în fiecare zi. Pînă acum nu ne-a părăsit și n-o să ne părăsească nici de aci încolo. În marca sa îndurare, veghează

îndeosebi asupra celor năpăstuiți. Așa mi-ai spus doar, mamă, de-atâtea ori ! Nu mă simt în stare să mă despart de voi.

Înduioșată, doamna de la Tour stăruie totuși :

— Singura mea năzuință este să te văd fericită și să te mărit cândva cu Paul, care nu-ți este frate. Gîndește-te însă că soarta lui se află acum în mîinile tale.

Orice tînră fată îndrăgostită este convinsă că nimeni nu-și dă seama de asta. Își așterne singură pe ochi vălul care ascunde taina inimii ei ; cînd însă o mînă prietenoasă îl ridică, neliniștile dragostei sale, ferecate cu atîta grijă, năvălesc ca printr-un zăgaz deschis și duioasele destăinuiri pe care încrederea le-a scos la lumină iau locul tăcerii și misterelor de care fata se înconjura mai înainte. Mișcată de aceste noi mărturii de bunătate din partea mamei sale, Virginia îi împărtășește tot ce-i frămîntase sufletul, singurul ei martor fiind numai Dumnezeu ; pronia cerească, spuse ea, îi venise însă într-ajutor prin mijlocirea unei mame duioase, care privea cu ochi buni simțămintele ei și ale cărei sfaturi aveau s-o călăuzească ; acum, deci, cînd se putea bizui pe sprijinul ei, totul o îndemna să rămîna lîngă dînsa, fără să se mai neliniștească pentru ziua de azi și fără să se mai teamă de viitor.

Văzînd că vorbele ei avuseseră cu totul altă urmare decît cea așteptată, doamna de la Tour îi spuse :

— Copila mea, nu vreau cîtuși de puțin să te silesc, te las să chibzuiești pe îndelete ; dar caută totuși să-i ascunzi lui Paul dragostea pe care i-o porți. Cînd fata și-a dăruit inima, iubitul ei nu mai are ce-i cere.

Către seară, cum stăteau așa, numai ele două, intră în casă un om înalt, îmbrăcat într-o sutană albastră. Era preotul misionar de pe insulă, duhovnicul doamnei de la Tour și al Virginiei, care venise din îndemnul guvernatorului.

— Fiicele mele, rosti el intrînd, Domnul să fie lăudat ! În sfîrșit, acum sînteți bogate. Veți putea da ascultare inimii voastre bune, miluindu-i pe săraci. Știu ce v-a spus domnul de La Bourdonnais și cunosc și răspunsul pe care i l-ați dat. Sănătatea dumitale, măicuță, te silește să rămîi aici ; dar pentru dumneata, tînră domnișoară, nu văd nici o piedică. Trebuie să ne supunem Celui-de-sus și rudelor voastre mai vîrstnice chiar dacă sînt nedrepte cu noi. Este un sacrificiu, dar așa vrea Dumnezeu. Așa cum El s-a jertfit pentru noi, la rîndul nostru, fiecare dintre noi trebuie să se jertfească

pentru binele familiei sale. Călătoria dumitale în Franța e menită să aibă un sfârșit fericit. De ce nu vrei să pleci, scumpă domnișoară ?

Virginia, cu ochii plecați, îi răspunse tremurînd toată :
— Dacă așa vrea Dumnezeu, nu pot decît să mă supun. Facă-se voia Lui !

Misionarul plecă să-i dea de știre guvernatorului că misiunea pe care i-o încredințase fusese pe de-a-ntregul împlinită. Între timp, doamna de la Tour îmi trimisese vorbă prin Domingo să trec pe la dînsa deoarece voia să se sfătuiască cu mine în legătură cu plecarea Virginiei. N-am fost de loc de părere s-o las să plece. Convingerea mea este că dacă vrem s-avem parte de o fericire așezată pe temeiuri sigure, trebuie să preferăm bucuriile pe care ți le poate dăruia natura foloaselor pe care ți le poate aduce averea, și că nu trebuie să căutăm aiurea ceea ce putem găsi la noi acasă. În orice împrejurare, fără nici o excepție, m-am călăuzit după aceste principii. Dar ce tărie puteau să aibă sfaturile mele pline de cumpătare față de amăgitoarele ispite ale unei averi uriașe, și argumentele mele firești față de prejudecățile lumii și de o autoritate ale cărei hotărîri erau sfinte pentru doamna de la Tour ? Dacă se gîndise totuși să-mi ceară părerea, o făcuse numai din politețe, căci nu mai stătu să chibzuiască nimic din clipa în care duhovnicul său își spusese cuvîntul. Chiar Margareta, care la început se împotrivise din răspuțeri la plecarea Virginiei, cu toate înlesnirile pe care le-ar fi putut avea fiul ei de pe urma bogăției dobîndite de față, nu mai găsea acum nimic de spus. Paul, neștiind nimic despre întorsătura pe care o luaseră lucrurile, mirat de faptul că doamna de la Tour avea mereu ceva de tănuț cu fiica ei, se întuneca la față, cuprins de tristețe. „Pesemne că se pune ceva la cale împotriva mea, își spuse el, de vreme ce toți caută se să ascundă de mine.“

Cum între timp se răspîndise în insulă zvonul că norocul poposise pe aceste coclauri stîncoase, fel și fel de neguțători porniră a lua în piept urcușul. Din mîinile lor se revărsară în mijlocul colibelor cele mai scumpe țesături de India, croaze de Gudeluri, gevrele de Paliacat și de Mazulipatan, sangulii de Dacca, într-o singură culoare, în dungi, brodate, străvezii ca lumina zilei, pînzeturi de Surat de o albeață atît de îmbietoare, cituri de toate culorile și din cele mai rare, dintre care unele cu ramuri verzi pe un fond nisipiu. Neguțătorii desfășurară sub

privirile lor cele mai somptuoase mățasuri de China, lampasuri brodate cu găurele, damascuri de un alb satinat, unele verzi ca o pajiște, altele de un roșu atît de aprins că-ți luau ochii ; taftale roz, satinuri îmbelșugate, mățasuri de Pekin, moi ca niște pînzeturi, nanchinuri albe și galbene, și chiar șorturi din Madagascar.

Doamna de la Tour ținea ca fiica ei să-și cumpere tot ce i-ar fi poftit inima, luînd seama numai la prețuri și la calitatea mărfurilor, ca nu cumva neguțătorii s-o tragă pe sfoară. Virginia alese tot ce crezu c-ar putea să facă plăcere mamei sale, Margaretei și lui Paul.

— Asta, spunea ea, e bună pentru mobile, iar asta le-ar prinde bine Mariei și lui Domingo.

Pîna la urmă, sacul cu piaștri se deșertase și ea încă nu se gîndise la nevoile sale. Din darurile făcute celor din jur trebui deci să primească înapoi partea ei.

Copleșit de durere la vederea acestor răsfățuri ale soartei care-i aminteau de plecarea Virginiei, Paul trecu pe la mine cîteva zile mai tîrziu.

— Surioara mea pleacă, îmi spuse el abătut, a și început să se pregătească de drum. Veniți, vă rog, pe la noi. Folosind trecerea de care vă bucurați în ochii mamelor noastre, poate că veți reuși s-o opriți în mijlocul nostru.

Mă lasai înduplecat de stăruințele băiatului, deși în sinea mea eram pe deplin încredințat că întîmpinările mele nu vor trage cîtuși de puțin în cumpănă.

Dacă Virginia mi se păruse încîntătoare îmbrăcată în pînza albastră de Bengal și legată la cap cu un batic roșu, mi se păru cu atît mai frumoasă cînd o văzui gătită aidoma cuconetului de la noi. Purta o rochie de muselină albă, dublată cu tafta trandafirie. Subțirimea trupului ei zvelt și înalt, strîns într-un corset, ieșea pe deplin în vileag, iar părul bălai, împletit în două cosițe, era cea mai minunată podoabă pentru chipu-i feciorelnic. Ochii ei albaștri, atît de frumoși, erau plini de melancolie, iar inima involburată de patina pe care se străduia să și-o înfrîneze îi îmbujora obrazul și-i strecura o înfiorare în glas. Prin contrast cu îmbrăcămintea elegantă, pe care s-ar fi zis c-o poartă împotriva voinței sale, expresia ei melancoli părea și mai înduioșătoare. Oricine ar fi privit-o sau ar fi ascultat-o nu putea să nu fie mișcat. Paul se întristă și mai

mult. Mîhnită de impasul în care vedea că se află fiul ei, Margareta îl luă deoparte și-i spuse :

— Ce rost are, dragul mamei, să te legeni cu speranțe deșarte, care nu fac decît să sporască amărăciunea necazurilor noastre ? E timpul să-ți dezvălui taina pe care o ascunde viața ta și a mea. Domnișoara de la Tour are, din partea mamei sale, o rubedenie bogată și de neam mare, în vreme ce tu nu ești decît feciorul unei țărănci sărace și, pe deasupra, și copil din flori.

Paul, care nu mai auzise pînă atunci cuvîntul „copil din flori” rămase cît se poate de nedumerit și o întrebă pe mama lui ce înseamnă.

— Tu n-ai avut un tată legiuit, îi răspunse ea. Cînd eram fată, iubirea m-a făcut să cad în păcat și rodul slăbiciunii mele ai fost tu. Greșala mea te-a înstrăinat de familia tatălui tău, iar remușcările, de familia mamei tale. În afară de mine, sărmane, nu mai ai nici o altă legătură de sînge pe lumea asta !

Și izbucni în plîns. Strîngînd-o în brațe, Paul îi spuse :

— O, mamă ! pentru că în afară de tine nu mai am nici o altă ființă apropiată pe lume, am să te iubesc și mai mult. Dar ce cumplită e taina pe care mi-ai dezvăluit-o ! Abia acum îmi dau seama pentru ce, de două luni încoace, domnișoara de la Tour se ferește de mine și de ce s-a hotărît să plece. A ! fără-ndoială, mă disprețuiește !—

Cum tocmai sosisese ceasul mesei, se așezară să cîneze, dar fiecare dintre meseni, frămîntat de alte simțăminte, se mulțumea să tacă și abia ciugulea din mîncare. Virginia ieși cea dintîi din colibă și se duse să șadă în locul unde ne aflăm noi acum. Puțin după aceea se ridică și Paul de la masă și veni lîngă dînsa. O bucată de vreme rămaseră amîndoi cufundați într-o adîncă tăcere. Era una din acele nopți pline de vrajă, așa cum sînt de obicei nopțile la tropice, a căror frumusețe nici cel mai iscusit penel n-ar putea s-o zugrăvească. Luna mîjca în înaltul cerului, acoperită de o perdea de nori, pe care razele sale o destrămau încetul cu încetul. Lumina se cernea pe nesimțite asupra munților de pe insulă și asupra piscurilor ce luceau în ape verzi-argintii. Vînturile își opriseră suflarea. În inima pădurilor, în adîncul văilor, pe creștele stîncilor se auzea dulcele gungurit al păsărilor care se giugiuleau în cuiburile lor ; toate vietățile, chiar și gîzele ce foșneau prin iarbă, se bucurau de

seninul nopții și de liniștea ce domnea în văzduh. Stelele scînteiau pe cer, oglindindu-se în sînul mării care le răsfrîngea luminițele licăritoare. Cu gîndul aiurea, Virginia își lăsa privirea să se plimbe peste vastele și întunecatele întinsuri, pe care numai văpaia focurilor aprinse de pescari le despărțea de uscat. La intrarea în port zări o lumină îngemănată cu o umbră : erau fanalul și corpul vasului pe care urma să se îmbarce pentru Europa și care, gata de plecare, aștepta numai un vînt prielnic ca să ridice ancoră. Priveliștea aceasta avu darul s-o turbure și își întoarse capul pentru ca Paul să n-o vadă plîngînd.

Doamna de la Tour, Margareta și cu mine stăteam ceva mai încolo, la o depărtare de cîțiva pași, sub bananieri, și, în tăcerea nopții, am auzit deslușit vorbele lor, pe care nici pînă azi nu le-am uitat.

— Domnișoară, a rostit Paul, pare-se c-o să pleci peste trei zile. Nu ți-e teamă oare să înfrunți primejdiile ce te pîndesc pe marea... pe marea de care ești atît de înfricoșată ?

— Trebuie, răspunse Virginia, să-mi ascult părinții ; e datoria mea și trebuie să mi-o împlinesc.

— Ne părăsești, spuse din nou Paul, pentru o rudă îndepărtată, pe care nici măcar n-ai văzut-o la față pînă acum !

— Vai, suspină Virginia, aș fi vrut să rămîn aici toată viața ; dar mama nu m-a lăsat. Duhovnicul meu mi-a spus că voința lui Dumnezeu este să plec ; că viața e o încercare... Într-adevăr, grea încercare !

— Cum, se miră Paul, au fost atîtea motive care te-au îndemnat să pleci și nici unul ca să rămîi ! ? A, nu ! cred că sînt și altele pe care nu vrei să mi le mărturisești. Bogăția este atît de ispititoare. Vei găsi curînd, într-o lume nouă, pe cineva căruia să-i spui „frățioare“, așa cum mie n-o să-mi mai spui niciodată. Și vei căuta să-ți alegi un frate vrednic de dumneata prin obîrșia și averea pe care eu nu ți le pot pune la picioare. Dar unde vrei să te duci ca să poți avea parte de mai multă fericire ? Pe ce țărături vei coborî ca să-ți fie mai dragi decît pămîntul pe care te-ai născut ? Unde ai să găsești oameni în mijlocul cărora să te simți atît de bine ca în sînul celor ce te iubesc ? Cum ai să trăiești fără mîngîierile mamei tale, de care nu te poți lipsi ? Și apoi, gîndește-te, ce-o să se facă ea, acum, în pragul bătrîneții, cînd n-o să te mai vadă în preajma ei, la masă, în casă, și n-o să se mai poată sprijini

de brațul tău când va ieși să se plimbe ? Ce o să se facă mama mea, care te iubește tot atît de mult ca și dînsa ? Ce-am să le spun eu, și uneia și celeilalte, când am să le văd plîngînd că ești atît de departe ? Poți fi atît de crudă ? Nu-ți mai vorbesc de mine : te-ai gîndit, oare, ce-o să mă fac de aci încolo, când n-am să te mai văd dimineata în mijlocul nostru, și când noaptea va coborî fără să ne găsească strînși laolaltă ca de obicei, ce-o să mă fac atunci când voi privi acești doi cocotieri sădiți la nașterea noastră, care au fost atîta vreme martorii prieteniei ce ne-a legat ? Dar fiindcă inima ta rîvnește o altă soartă, fiindcă tînjești după alte meleaguri decît acelea pe care te-ai născut, după alte bunuri decît acelea dobîndite prin truda mea, lasă-mă să viu cu tine pe corabia cu care pleci. Te voi liniști, atunci când vor bîntui furtunile care și aici pe uscat te înspăimîntă. Îți voi odihni capul pe pieptul meu și-ți voi încălzi inima lîngă inima mea, iar, în Franța, unde vrei să te duci, ademenită de bogăție și de mărire, te voi sluji ca un rob. Fericit numai văzîndu-te pe tine fericită, în palatele acelea unde te voi vedea slăvită de toți, și unde toată lumea va căuta să-ți împlinească dorințele, voi fi încă destul de bogat și de nobil ca să-ți jertfesc tot ce am mai de preț, murind la picioarele tale.

Un hohot de plîns îi curmă glasul și în clipa aceea o auzirăm pe Virginia spunîndu-i aceste cuvinte întretăiate de suspine :

— Pentru tine plec... pentru tine, pe care te-am văzut zi de zi muncind îndoit de spate ca să hrănești două familii nevojnice. Și dacă m-am învoit să nu scap prilejul de a deveni bogată, a fost numai ca să-ți întorc înmîit binele pe care mi l-ai făcut. Există oare o avuție în măsură să răsplătească prietenia ta ? Ce-mi vorbești de obîrșia ta ? Ah ! dacă mi-ar fi dat acum să-mi aleg singură fratele, crezi că mi-aș dori altul decît tine ? O, Paul, Paul, tu-mi ești mai drag ca un frate ! De-ai ști ce greu mi-a venit să te îndepărtez de mine ! Voiam să mă fi ajutat chiar tu să mă rup de mine însămi, pînă când cerul se va fi înduplecat să binecuvînteze legătura noastră. Acum rămîn, plec, trăiesc, mor, fac tot ce vrei tu. Ființă slabă ce sînt ! Am putut rămîne împietrită la mîngîierile tale și nu mă simt în stare să înfrunt durerea ta !

La aceste vorbe, Paul o cuprinse în brațe și, ținînd-o strîns înlănțuită, strigă cu o voce sălbatecă :

— Plec cu ea : nimic nu ne poate despărți.

Alergarăm cu toții la el.

— Dragul mamei, dacă ne părăsești, ce-o să se întâmple cu noi ? întrebă doamna de la Tour.

— Dragul mamei, dragul mamei... o îngână el tremurând. Dumneata, mama mea ! Dumneata care vrei să desparți pe frate de soră ! Amândoi ți-am supt laptele ; amândoi am crescut pe genunchii dumitale și am învățat de la dumneata să ne iubim ; amândoi ne-am spus-o de mii de ori. Și-acum o alungi de lângă mine ! O trimiți în Europa, în țara aceea barbară, care nu s-a îndurat să-ți dea un adăpost, la niște rude vrăjmașe, care și pe dumneata te-au năpăstuit. Ai să-mi spui : N-ai nici un drept asupra ei de vreme ce nu e sora ta. Dar ea este totul pentru mine, averea mea, familia mea, rangul meu, tot ce am mai scump pe lume. Alte bunuri nu știu să am. Amândoi am împărțit același acoperiș, același leagăn, și vom împărți același mormânt. Dacă pleacă, trebuie s-o urmez. O să mă împiedice guvernatorul ? Mă poate el opri să mă arunc în mare ? Mă voi ține pe urmele ei înotînd. Marea nu poate să fie mai haină cu mine decît pămîntul. Dacă nu mi-a fost dat să trăiesc aici, lângă ea, cel puțin voi muri sub ochii ei, departe de voi. Mamă vitregă ! Suflet impietrit ! Fie ca oceanul pe care-o trimiți să-l înfrunte să ți-o răpească de-a pururi ! Fie ca valurile să-ți aducă înapoi trupul meu neînsuflețit și, rostogolindu-l împreună cu al ei printre pietrele de pe țărm, să-ți pricinuiască prin pierderea celor doi copii ai tăi o veșnic nemîngîiată durere !

Auzind cuvintele lui, îl cuprinsei în brațe, căci disperarea îl scosese din minți. Ochii îi scînteiau, broboane mari de sudoare i se prelingeau pe obrazul dogorîtor, genunchii îi tremurau și simțeam în pieptu-i învăpăiat inima bătîndu-i să se spargă.

— O, dragul meu ! spuse Virginia speriată. Îți făgăduiesc în numele bucuriilor pe care le-am împărtășit în copilărie, în numele suferințelor tale și alor mele și în numele a tot ceea ce trebuie să lege pe veci două ființe oropsite, că, dacă va fi să rămîn, să nu trăiesc decît pentru tine ; iar dacă va fi să plec, să mă întorc într-o bună zi pentru a fi a ta. Voi toți care m-ați crescut de mică, voi, în mîinile cărora se află soarta mea și care acum mă vedeți cu lacrimile pe obraz, îmi sînteți martori. Jur pe cerul care îmi aude cuvintele, pe marea ale cărei întin-

suri va trebui să le străbat, pe aerul ce-l sorb în piept și pe care niciodată nu l-am prihănit cu minciuni.

Întocmai cum sub razele soarelui o stană de gheață începe a se topi prăvălindu-se de pe culmile Apeninilor, așa se istovi dintr-o dată mînia năprasnică a tînărului nostru, în clipa cînd auzi glasul iubitei sale. Fruntea-i semeată rămase plecată, în timp ce lacrimile îi curgeau șeroaie pe obraji. Amestecîndu-și lacrimile cu ale sale, Margareta îl ținea îmbrățișat, fără să poată scoate un cuvînt. Doamna de la Tour, care nu mai știa pe ce lume se află, îmi spuse :

—Nu mai pot ; mi se sfîșie inima. Călătoria asta blestemată nu trebuie să se facă. Vecine, fii bun și încearcă să-l ici la dumneata pe băiat. De opt zile încoace nimeni n-a mai închis ochii, aici, în casă.

— Prietene, i-am spus atunci lui Paul, sora dumitale rămîne cu noi. Mîine vom căuta să vorbim cu guvernatorul ; lasă familia dumitale să se odihnească în pace și vino să dormi noaptea asta la mine. E tîrziu, sîntem în toiul nopții. Crucea Sudului se înalță dreaptă în zare.

Băiatul se lăsă condus fără să spună nimic și, după o noapte foarte zbuciumată, se sculă în zori zilei și se întoarse acasă.

Dar ce rost are să lungesc atîta povestea acestor întîmplări ? În viața oamenilor nu există, îndeobște, decît o parte pe care îți face plăcere s-o cunoști. Aidoma globului pămîntesc care se rotește cu noi, ciclul vieții noastre se încheie grabnic într-o singură zi, iar dacă o parte din ziua aceasta se bucură de lumină, cealaltă este hărăzită să rămîină în întuneric.

— Moșule, i-am spus, te rog din suflet spune-mi pînă la capăt povestea pe care ai început-o atît de duios. Icoanele fericirii sînt făcute să ne încînte, dar cele ale nefericiri sînt la rîndul lor pline de învățăminte. Ce s-a întîmplat, rogu-te, cu bietul Paul ?

Primul om pe care l-a văzut Paul, înapoindu-se acasă, a fost negresa Maria care, urcată pe o stîncă, privea în largul mării.

— Unde-i Virginia ? strigă el de departe, de cum o zări. Maria își întoarse fața către tînărul ei stăpîn și începu să plîngă. Paul, năucit, se înturnă din drum și o rupse la fugă spre port. Acolo află că Virginia se îmbarcase în faptul zilei,

că vasul ridicase pînzele numai decît și că în momentul acela era atît de departe încît nici nu se mai zărea. Își îndreptă atunci pașii spre așezarea lor, pe care o străbătu fără să spună un cuvînt nimănui.

Cu toate că brîul acesta de stînci pare, mai ales acolo, în spatele nostru, aproape drept ca un zid, tăpșanele verzi ce se înșiră de-a lungul coastelor sînt tot atîtea prispe cu ajutorul cărora poți să ajungi pe niște drumeaguri pieptișe pînă la temelia acelei piramide stîncioase, aplecată într-o rîină și pe care nici un picior omenesc n-a putut urca vreodată, numită Policarul. La poalele acestui pisc, se află o terasă umbrită de copaci mari, însă atît de înaltă și de prăpăstioasă, că pare o falnică pădure suspendată în aer și înconjurată de genuni înfricoșătoare. Norii ce se adună neconținut în jurul Policarului îndestulează cîteva șipote care se prăvălesc de la o asemenea înălțime în adîncul văii, pe versantul celălalt al muntelui, încît de acolo, de sus, nici nu se mai aude măcar vuietul cascadei. Din locul acela poți cuprinde cu ochiul o bună parte din insulă, cu munții ei încununați de piscuri, printre care Piterboth și Cele Trei-Gurguie, și cu văile-i împădurite; apoi întinsul mării și insula Bourbon, care se află la vreo patruzeci de leghe spre apus. Din vîrful acestei înălțimi, Paul apucă să zărească nava care i-o răpise pe Virginia. Era la mai bine de zece leghe în larg, ca un punct negru în mijlocul oceanului. O bună parte din zi și-o petrecu astfel cu ochii ațintiți în zare; dispăruse de mult și lui tot i se părea c-o mai vede încă, iar cînd se topi în pîclele depărtărilor, se așeză jos în mijlocul acelei sălbăciuni, în bătaia vînturilor ce clatină neîncetat creșetele palmierilor și ale tatamacilor. Freamătul lor înăbușit și unduios aduce cu un vuiet îndepărtat de orgă și învăluie sufletul într-o profundă melancolie. Acolo îl găsi pe Paul, cu capul sprijinit de stîncă și ochii pironiți în pămînt. De cînd răsărise soarele plecasem în căutarea lui; cu mare greutate îl înduplecai să coboare și să dea ochi cu ai săi. L-am adus totuși acasă și de îndată ce o văzu pe doamna de la Tour se grăbi să-i reproșeze cu amărăciune că-l înșelase. Doamna de la Tour ne povesti cum pe la orele trei dimineata, cînd se stîrnise vîntul și corabia se pregătea de plecare, guvernatorul, însoțit de o parte din statul său major și de preotul misionar, venise cu un palanchin s-o ia pe Virginia și cum, fără să țină seamă de stăruințele și lacrimile ei și ale Margaretei, o porniseră cu

de-a sila de acasă pe fată, mai mult moartă decât vie, strigînd cu toții că e spre binele lor.

— Cel puțin, spuse Paul, dacă mi-aș fi luat rămas bun de la ea, acum aș fi cu sufletul împăcat. I-aș fi spus : „Virginia, dacă în timpul cît am fost împreună mi-a scăpat cumva vreun cuvînt care te-a supărat, înainte de a mă părăsi pentru totdeauna, spune-mi că mă ierți“. I-aș mai fi spus apoi : „Pentru că nu mi-e dat să te mai văd niciodată, adio, Virginia mea dragă ! adio ! Nu-ți doresc decât să trăiești mulțumită și fericită departe de mine !“ Și văzînd că doamna de la Tour și mama sa plîngeau : Căutați, le spuse el, pe altcineva să vă zvînte lacrimile ! și se depărtă de ele gemînd.

O bucată de vreme rătăci de colo pînă colo în jurul casei. Se ducea prin toate locurile care știa că-i fuseseră dragi Virginiei. Spunea caprelor și iezilor care se țineau după el behăind :

— Ce vrei ? Niciodată n-o veți mai zări venind aici împreună cu mine să vă dea de mîncare din palmă.

Se îndreptă spre RĂGAZUL VIRGINIEI și, văzînd păsările ce se roteau în jurul lui, se tîngui :

— Sărmane păsărele ! De aci încolo nu veți mai ieși în întîmpinarea celei care vă hrănea cu-atîta drag.

Dînd apoi cu ochii de Fidel, care mergea înaintea lui adîlmecînd pe jos, ca și cum ar fi căutat pe cineva, suspină și-i spuse :

— O ! n-ai s-o mai găsești niciodată.

În cele din urmă, se așeză pe o stîncă, în locul în care stătuse de vorbă cu ea în ajun, și privind în largul mării, unde văzuse pierind corabia ce i-o răpise pe Virginia, începu să plîngă amarnic.

În timp, noi îl urmam pas cu pas, temîndu-ne ca nu cumva furtuna ce-i bîntuia cugetul să-l împîngă la cine știe ce faptă nesăbuită. Mamă-sa și doamna de la Tour îl rugau cu cele mai duioase cuvinte să nu le sfîșie și mai mult inima, lăsîndu-se pradă deznădejdi. În sfîrșit, doamna de la Tour izbuti să-l liniștească, îmbunîndu-l cu tot felul de alintări menite să-i trezească speranțele. Îl numea odorul ei scump, fiul ei, ginerele ei, căruia i-o hărăzise pe fiica sa. Stăruia să intre în casă și să ia ceva în gură. Paul se așeză cu noi la masă, păstrînd gol lîngă el locul pe care ședea de obicei tovarășa copilăriei lui ; îi vorbea ca și cum ar fi fost acolo, îmbiînd-o cu mîncărurile care

știa că-i plac ei mai mult ; dar îndată ce își dădea seama ră se-nșală, începea să plîngă. În zilele următoare, adună toate lucrurile de care se folosise Virginia, ultimele buchete de flori cu care se împodobise, o ceașcă făcută dintr-o nucă-de-cocos, din care obișnuia să bea, și, ca și cum aceste amintiri lăsate în urmă de prietenia lui ar fi fost cele mai prețioase odoare din lume, le săruta și le strîngea la piept. Nici ambra nu împrăștie o mireasmă atît de suavă ca lucrurile atinse de ființa iubită. În cele din urmă, văzînd că regretele lui măreau mîhnirea mamei sale și a doamnei de la Tour, și că nevoile familiei îi cereau să muncească fără de preget, se apucă, împreună cu Domingo, să dreagă stricăciunile pe care le suferise grădina.

Curînd, tînarul acesta, indiferent ca un creol față de tot ce se petrece în lume, mă ruga să-l învâț să scrie și să citească pentru ca să poată purta un schimb de scrisori cu Virginia. Mai apoi, ținu să învețe geografia, ca să-și poată face o idee despre țara în care avea să debarce Virginia, și istoria, ca să cunoască obiceiurile oamenilor în mijlocul cărora îi era hărăzit să trăiască. Tot așa cum mai înainte, mînat de simțurile lui de iubire, ajunsese să se desăvîrșească în munca cîmpului și să preschimbe într-o grădină încîntătoare un pămînt plin de hîrtoape. Fără îndoială, majoritatea științelor și artelor de care se bucură omenirea se datorează plăcerilor spre care năzuiește această pasiune arzătoare și involburată, după cum din lipsa acestor plăceri s-a zămislit filozofia, care ne învață să ne mîngîiem de orice neajuns. Astfel, natura, făcînd din dragoste legătura cea mai temeinică a tuturor ființelor, a sorocit-o să fie cel dintîi scop al societății umane și imboldul din care s-au născut atît conștiințele cît și plăcerile noastre.

Paul nu prea avea cine știe ce tragere de inimă pentru geografie, care, în loc să descrie natura fiecărei țări, se mulțumește să arate doar împărțirea ei politică. Istoria, și mai ales istoria modernă, nu reuși nici ea să-i trezească interesul. Nu descoperea în paginile ei decît o seamă de nenorociri ce se abăteau cînd și cînd asupra omenirii și ale căror cauze nu le putea desluși ; războaie fără motiv și fără scop ; uneltiri ascunse ; popoare lipsite de caracter și cîrmuitori lipsiți de omenie. Cu mult mai mult drag citea romanele care, cercetînd mai stăruitor sentimentele și năzuințele omeniești, îi înfățișau unele împrejurări asemănătoare cu cele din viața lui. Așa, bunăoară, nici o carte nu-i făcu atîta plăcere ca *Télémaque*, datorită ima-

ginilor vieții la țară și felului în care erau zugrăvite pasiunile firești ale sufletului omenesc. Episoadele care-i plăceau în mod deosebit le citea cu glas tare mamei sale și doamnei de la Tour ; și atunci, năpădit de amintiri răscolitoare, glasul i se frîngea și lacrimile-i curgeau pe obraz. I se părea că descoperă în Virginia demnitatea și înțelepciunea Antiopiei, îngemănate cu suferințele și dragostea nimfei Eucharis. Pe de altă parte, lectura romanelor la modă, împănate cu moravuri și cugetări deșuchate, avu darul să-l neliniștească ; iar cînd află că aceste romane înfățișau imaginea adevărată a lumii europene se temu, și nu fără unele temeiuri, ca nu cumva Virginia să se lase înrîurită de această lume și să-l dea în cele din urmă uitării.

Trecuse, într-adevăr, mai mult de un an și jumătate fără ca doamna de la Tour să aibă vreo știre de la mătușa sau de la fiica ei : aflase numai, pe cale lăaturalnică, că Virginia ajunsese cu bine în Franța. În cele din urmă primi, aduse de o corabie în drum spre India, un pachet și o scrisoare scrisă chiar de Virginia. Cu toate cumpătarea pe care o punca în cuvinte blînda și îngăduitoarea ei fiică, doamna de la Tour își dădu seama că era tare nefericită. Scrisoarea oglindea atît de bine situația în care se afla, și firea ei, încît mi s-a întipărit în minte aproape cuvînt cu cuvînt.

„Preascumpă și multiurbită mamă,

Ti-am scris, chiar eu cu mîna mea, cîteva scrisori, dar cum n-am primit nici un răspuns, am toate motivele să cred că n-au ajuns la dumneata. Nădăjduiesc însă că scrisoarea de față va avea o soartă mai bună, datorită măsurilor pe care le-am luat ca să ai vești de la mine și ca să le primesc, la rîndul meu, pe ale dumitale.

Am vărsat multe lacrimi de cînd ne-am despărțit, eu, care nu țin minte să fi plîns vreodată decît pentru necazurile altora ! Mătușa mea a rămas foarte mirată cînd, înrebîndu-mă, la sosire, la ce mă pricep. i-am spus că nu știu nici să citesc, nici să scriu. M-a întrebat ce-am învățat, atunci, de cînd sînt pe lume ; iar cînd i-am răspuns că învățasem să port grija unei gospodării și să nu ies din cuvîntul dumitale, mi-a spus că educația pe care am primit-o e potrivită pentru o slujnică. Chiar de-a doua zi m-a dat la pension, la o mînaștere mare din preajma Parisului, unde am tot felul de profesori care mă învață, printre altele, istoria, geografia, gramatica, matematica și călăria ; dar am atît de puține înclinații pentru aceste științe, încît nu cred c-am să mă aleg cu mare

lucru de pe urma învțăturilor acestor domni. Îmi dau seama că sînt o biată făptură cam săracuță cu duhul, așa cum lasă ei să se înțeleagă. Totuși, rîvna cu care mătușa se ocupă de mine nu pare să se fi istovit. Cu fiecare schimbare de anotimp îmi dăruiește rochii noi. A tocmnit două cameriste care să mă slujească și care umblă atît de gătite, încît ai zice că sînt cine știe ce cucoane mari. A ținut apoi să iau titlul de contesă, în schimb m-a silit să părăsesc numele de la Tour, care mi-era tot atît de drag ca și dumitale, cunoscînd, din cîte mi-ai povestit, toate necazurile pe care le-a avut de întîmpinat tata ca să se însoare cu dumneata. A înlocuit numele pe care l-ai dobîndit prin căsătorie cu acela al familiei dumitale, care de asemena mi-e drag, fiind numele dumitale de fată. Văzînd huzurul în care mă lăfăiesc, am rugat-o să-ți trimită cît de cît un ajutor. Cum să-ți împărtășesc răspunsul ei? Dumneata însă m-ai povătuît să-ți spun întotdeauna cinstit adevărul. Mi-a răspuns, așadar, că dacă ți-ar trimite cîte ceva, din cînd în cînd, nu ți-ar fi de nici un folos, iar dacă ți-ar trimite mai mult, obișnuită fiind să trăiești modest, te-ai simți stingherită. Am încercat la început să-ți dau vești despre mine, rugînd pe alții să-ți scrie, deoarece eu nu cunoșteam încă slovele. Dar neavînd, la sosirea mea aici, nici o ființă pe care să mă pot bizui, m-am străduit zi și noapte să-nvăț să citesc și să scriu: Dumnezeu m-a ajutat s-o scot la capăt în scurtă vreme. Am încredințat primele mele scrisori cucoanelor din preajma mea; am toate motivele să cred însă c-au încăput în mîinile mătușii. De astă dată, am cerut ajutorul unei prietene de la pension, așa că te rog să-mi trimiți răspunsul pe adresa alăturată, adică pe numele ei. Mătușa mi-a interzis cu desăvîrșire orice corespondență cu lumea dinafară, sub cuvînt că lucrul acesta ar putea încurca planurile-i mărețe în legătură cu mine. Este singura persoană cu care mă pot vedea la vorbitor, în afară de un domn bătrîn, prieten de-al dumneaei, care, spune dînsa, are o înclinație pentru mine. Drept să-ți spun, însă, eu n-am nici una petru el, dacă totuși aș putea avea vreo înclinație pentru cineva.

Trăiesc în mijlocul celei mai strălucite bogății și cu toate astea n-am nici un ban de cheltuială. Se zice că, dacă aș avea bani pe mîna, asta mi-ar strica. Nici chiar rochiile pe care le port nu sînt ale mele; cameristele se ceartă pentru ele încă înainte de a le fi lepădat.

În sînul belșugului, sînt mult mai săracă decît eram acasă, la noi, căci n-am nimic de dat. Cînd am văzut că iscusitele îndeletniciri pe care le învățam nu-mi dădeau înlesnirea să fac nici cel mai mic bine, m-am folosit de iglița pe care, din fericire, m-ai învățat s-o mînuiesc. Vă trimit deci cîteva perechi de ciorapi, făcuți de mine, așa cum m-am

priceput, pentru dumneata și pentru măicuța Margareta, o bonetă pentru Domingo și unul dintre baticurile mele roșii pentru Maria. Am mai pus în pachet niște semințe și sîmburi de fructe, din cele care ni s-au servit la masă, împreună cu diferite semințe de copaci, culese din parcul mînăstirii în ceasurile mele de răgaz. O să găsești înăuntru și niște semințe de flori — violete, margarete, piciorul-cocoșului, maci, albăstrele, sipică — pe care le-am cules de pe cîmp. În livezile din împrejurimi sînt o mulțime de flori mai frumoase decît pe la noi, dar nimeni nu se uită la ele. Sînt sigură că și dumneata și măicuța Margareta veți fi mai mulțumite de săculețul acesta cu grăunțe, decît de sacul cu piaștri, din pricina căruia a trebuit să ne despărțim, iar eu am vărsat atîtea lacrimi. Nu vă puteți închipui cît aș fi de fericită să știu că, într-o bună zi, veți avea parte să vedeți crescînd niște meri alături de bananierii noștri și niște fagi amestecîndu-și frunzișul cu acela al cocotierilor. Ai să te crezi atunci în Normandia, care știu cît ți-e de dragă.

Mi-ai cerut să-ți împărtășesc bucuriile și necazurile mele. Departe de voi, nu mă mai pot bucura de nimic ; cît despre necazuri, caut să le îndulcesc gîndindu-mă că mă aflu într-un loc unde m-ai trimis pentru a împlini voința lui Dumnezeu. Dar cea mai mare suferință pentru mine este că nimeni nu-mi vorbește aici despre voi. Și nici eu n-am cui să-mi deschid inima. Cameristele mele, sau, mai bine zis cameristele mătușii — pentru că sînt mai mult ale ei decît ale mele — de cîte ori încerc să aduc vorba despre tot ce mi-e mai drag pe lume, îmi spun : «Domnișoară, amintiți-vă că sînteți franceză și că nu trebuie să vă mai gîndiți la țara aceea sălbatică !» O ! mai ușor mi-ar fi să uit că trăiesc decît să șterg din minte locul unde m-am născut și-n care trăiți voi ! Mai curînd aș zice că țara asta este o țară sălbatică pentru mine, căci trăiesc singură, fără să am un suflet de om lîngă mine căruia să-i împărtășesc dragostea pe care ți-o va purta pînă la mormînt,

Preascumpă și multiuibită mamă,
A ta duioasă și ascultătoare fiică

Virginia de la Tour

„Ai grijă, te rog, de Maria și de Domingo, care m-au alintat în copilărie, mîngîie-l în locul meu pe Fidel, care m-a găsit atunci cînd mă rătăcisem în pădure.“

Paul fu nespus de mirat văzînd că Virginia nu amintea nimic de el, deși pomenise de toată lumea din casă, fără să uite nici cîinele ; băiatul nu știa însă că, oricît de lungă ar fi scrisoarea

unei femei, gîndul ei cel mai scump nu este dat în vileag decît la sfîrșit.

Într-un post-scriptum, Virginia îi recomanda stăruitor lui Paul două feluri de semințe ; cele de violete și cele de sipică. Urmău cîteva lămuriri asupra însușirilor acestor plante precum și asupra locurilor celor mai prielnice în care ar putea fi semănatate.

„*Violeta*,, îi spunea ea, *face o floare mov închis, căreia-i place să stea pitită la umbra tufișurilor, dar mireasma ei încîntătoare o dă numaidecît de gol.*

Îl ruga s-o asemene pe marginea fîntîinii, la picioarele cocotierului ei.

„*Sipica*, adăuga ea, *face o floare frumoasă de un albastru stins cu un chenar negru, stropit cu alb. Ai zice că-i în doliu. De aceea i se mai spune și floarea-văduvei. Îi merge bine în locurile secetoase, bătute de vînturi*“.

Îl ruga s-o semene în jurul stîncii pe care stătuseră amîndoi în noaptea cînd îi vorbise pentru ultima oară și pe care îi cerea s-o numească, în amintirea ei, STÎNCA DESPĂRȚIRII.

Pusese aceste semințe într-o punguliță făcută dintr-o bucată de pînză ieftină, dar care lui Paul i se păru de neprețuit cînd văzu pe ea două litere înlănțuite, un P și un V, brodate cu fire de păr, care, judecînd după frumusețea lor, nu puteau fi decît ale Virginiei.

Scrisoarea gingașei domnișoare, înzestrată cu cele mai alese virtuți, aduse lacrimi în ochii întregii familii. Maică-sa îi răspunse în numele tuturor, îndemnînd-o să facă așa cum poțea, fie că va voi să se întoarcă, fie că va hotărî să rămînă ; și îi mărturisea că o dată cu plecarea ei pierduseră cu toții tot ceea ce fericirea lor avea mai luminos ; cît despre dînsa, rămăsese, cu drept cuvînt, nemîngîiată.

Paul așternu pe hîrtie o scrisoare foarte lungă, în care o încredința că avea de gînd să întocmească o grădină vrednică de ea, semănînd laolaltă plantele europene cu cele de pe meleagurile Africii, așa cum ea îngemănase numele amîndorura prin iscusința mîinilor sale. Îi trimitea totodată niște fructe din recolta cocotierilor de la fîntîna ei, numai bine pîrguite. Nu voia să-i trimită însă, scria el mai departe, nici o altă sămînță de pe insulă, pentru ca, mînată de dorul de a vedea iar belșugul acestor meleaguri, să se-ntoarcă mai repede acasă. O ruga din tot sufletul să împlinească cît mai curînd năzuințele arzâ-

toare ale întregii familii, și mai ales pe ale lui, pentru că, fără ea nu putea să-i tihnească nici o bucurie.

Paul semănă cu cea mai mare grijă semințele primite din Europa, îndeosebi pe cele de violete și de sipică, ale căror flori păreau să aibă oarecare asemănare cu starea sufletească și cu împrejurările în care se afla Virginia, și pe care ea i le recomandase cu atîta căldură ; dar, fie că secaseră pe drum, fie că nu le pria climatul acestor ținuturi africane, nu încolțiră decît prea puține dintre ele și nici acelea nu ajunseră să se înfiripe.

Între timp, invidia care caută totdeauna să se pună curmeziș în calea fericirii oamenilor, mai ales în coloniile franceze, răspîndi pe insulă unele zvonuri menite să-l neliniștească peste măsură pe Paul. Oamenii de pe vasul cu care sosise scrisoarea Virginiei susțineau că fata se afla în pragul căsătoriei ; cunoșteau pînă și numele seniorului de la curte care trebuia s-o ia de nevastă ; mai mult, unii dintre ei pretindeau că se măritase și că fuseseră chiar de față la cununie. La început, Paul nu luă în seamă asemenea vești aduse de un vas de comerț, care obișnuia să împrăstie, așa cum se mai întîmplase și altă dată, prin locurile pe unde trecea, tot felul de știri mincinoase. Dar, cum mai mulți locuitori de pe insulă, mînați de o fățarnică milă, se grăbise să-l compătimească pentru această încercare, începu să aibă unele îndoieli. De altfel, după cum își putuse da seama din cele cîteva romane pe care le citise, infidelitatea era îndeobște luată în glumă ; și cum știa că aceste cărți înfățișau cu destulă exactitate deprinderile lumii europene, se temu ca fiica doamnei de la Tour să nu se fi molipsit și ea și să fi uitat vechile legăminte. Cunoștințele dobîndite începură, așadar, să-l chinuiască. Neliniștea lui spori cu atît mai mult cu cît, în răstimp de șase luni, sosiră rînd pe rînd cîteva corăbii, fără ca vreuna dintre ele să aducă vești din partea Virginiei.

Bietul băiat, hărțuit de frămîntările lui sufletești venea deseori pe la mine ca să-i întăresc sau să-i împrăști temerile, ca unul ce cunoșteam mai bine lumea.

Locuiesc, după cum v-am spus, la o leghe și jumătate depărtare de aici, pe malul unei gîrle ce curge la poalele Muntelui-Lung. Acolo îmi petrec viața în singurătate, fără nevastă, fără copii și fără sclavi.

După ce ai avut neasemuita fericire să găsești o tovarășă de viață cu care să te înțelegi de minune, tot ce-ți mai rămîne de făcut, ca să nu suferi prea mult, este, fără îndoială, să trăiești

singur. Orice om care a pătimit din pricina semenilor săi caută singurătatea. Este, într-adevăr, vrednic de luat în seamă faptul că în mijlocul tuturor popoarelor care au avut de suferit de pe urma părerilor, moravurilor sau ocîrmuirii lor, au apărut numeroase categorii de cetățeni care au trăit toată viața în cea mai deplină singurătate și cel mai strict celibat. Așa au fost egiptenii în timpul decadenței lor, grecii din Bizanț ; și tot așa sînt acum indienii, chinezii, grecii din zilele noastre, italienii și majoritatea popoarelor orientale și meridionale de pe continentul european. Singurătatea îi dă din nou prilej omului să cunoască, într-o oarecare măsură, fericirea naturală, îndepărtînd de el nedreptățile sociale. În mijlocul societăților noastre dezbinat de o sumedenie de prejudecăți, sufletul este într-o necurmată frămîntare, bîntuit neîncetat de mii și mii de părerî aprige și contradictorii, cu ajutorul cărora membrii unei societăți ambițioase și ticăloșite caută să se subjuge unii pe alții. Dar, în singurătate, sufletul lasă să se depună aceste năluciri străine care-i turbură seninătatea, redobîndind sentimentul nemijlocit al propriei sale existențe, sentimentul naturii și al creatorului ei. Așa cum apele nămolose ale unui torent care răvășește cîmpiile, revărsîndu-se în cîte o adîncitură îndepărtată de iureșul lor, lasă să se depună mîlul pe fund și, recăpătînd limpezimea de la început, devin din nou străvezii pentru a oglindi, o dată cu propriile țărmuri, verdeața pămîntului și lumina cerului. Singurătatea restabilește deopotrivă armonia trupului ca și pe aceea a sufletului. Din tagma singuraticilor fac parte oamenii care se străduiesc să împingă cît pot mai departe hotarele vieții, așa cum sînt bunăoară brahmanii din India. În sfîrșit, după mine este atît de necesară pentru dobîndirea fericirii, chiar atunci cînd trăiești în mijlocul lumii, încît mi se pare cu neputință să cunoști o mulțumire trainică, oricare ar fi sentimentul ce a prilejuit-o, sau să te călăuzești în viață după un principiu statornic, dacă nu reușești să-ți creezi o singurătate lăuntrică, din care părerile noastre să iasă rareori la iveală și-n care opiniile celorlalți să nu pătrundă niciodată. Asta nu înseamnă însă că omul trebuie să trăiască neapărat singur ; cu atît mai mult cu cît este legat de întregul neam omenesc prin nevoile sale ; e dator, deci, să-și închine munca lui omenirii ; cum, de asemenea, are îndatoriri față de întreaga fire. Dar, cum Dumnezeu ne-a înzestrat pe fiecare dintre noi cu organe perfect adaptate elementelor planetei pe care trăim,

picioare pentru a păși pe pământ, plămîni pentru a respira aerul, ochi pentru a vedea lumina, fără să putem schimba cumva folosința acestor simțuri, a păstrat numai pentru El, făuritorul vieții, inima, care este organul cel mai însemnat.

Îmi petrec, așadar zilele departe de oamenii cărora am vrut să le fiu de folos și care m-au năpăstuit. După ce am cutreierat o bună parte din Europa și cîteva țări din America și din Africa m-am statornicit pe această insulă cu prea puțini locuitori, atras de clima dulce și de pustietățile ei. O colibă pe care am înjghebat-o în pădure, la picioarele unui copac, o bucată de pământ destelenită cu mîinile mele, rîul care curge prin fața casei îmi îndeestulează nevoile și plăcerile. Pe lîngă aceste bucurii, mai am parte de cîteva cărți alese, care mă învață să fiu mai bun. Însăși lumca pe care am părăsit-o ajunge, prin mijlocirea lor, să-mi sporească fericirea, căci, înfățișîndu-mi icoana unor pasiuni, din pricina cărora oamenii sînt atît de nenorociți, și făcîndu-mă să pun în cumpănă soarta lor cu a mea, îmi dau prilejul să cunosc o mulțumire negativă. Aiddoma unui naufragiat care și-ar fi aflat scăparea pe o stîncă, privesc din singurătatea mea vijeliile care se-nvolburează în restul lumii ; chiar și liniștea pare mai adîncă atunci cînd ascult în depărtare vuietul furtunii. De cînd oamenii nu mai stau în calea mea și nici eu într-a lor, nu-i mai urăsc, îi plîng. Dacă se întîmplă să întîlnesc vreun biet amărît, caut să-i vin în ajutor povățuindu-l, așa cum, de pe malul unei ape dezlănțuite, un drumeț întinde mîna nefericitului care este gata să se înece. Nevinovăția însă a fost singura care și-a plecat urechea la vorbele mele. Natura cheamă în zadar la ea restul muritorilor ; fiecare își face despre ea o imagine căreia îi împrumută propriile sale pasiuni. Aleargă toată viața pe urmele acestor înșelătoare năluci, care-l poartă pe drumuri greșite, pentru ca mai apoi să se plîngă cerului de amăgirea pe care singur și-a urzit-o. Printre atîția dezmoșteniți, pe care am încercat uneori să-i întorc la natură, m-am întîlnit nici măcar unul care să nu fie îmbătat de propria lui ticăloșie. La început, mă ascultau cu luare-aminte, crezînd că-i voi ajuta să dobîndească cine știe ce faimă sau bogății ; dar, văzînd că nu voiam decît să-i povățuiesc să se lipsească de ele, mă socoteau la rîndul lor un biet nepricopsit, fiindcă nu alergam după nevrednica lor fericire ; osîndeau viața mea singuratică, zicînd că numai ei erau într-adevăr de folos omenirii, și căutau să mă tîrască în vîr-

tejul vieții lor. Eu însă, chiar dacă stau de vorbă cu toată lumea, nu mă dăruiesc nimănui. Și, adesea, cea ce am agonisit în sinea mea este un izvor de învățăminte pentru mine însumi. În liniștea de care am parte acum, depăn în amintire frământările vieții mele pe care odinioară am pus atît preț : protecțiile, averea, renumele, desfătărilor și opiniile care se bat cap în cap pe toată fața pămîntului. Mi-aduc aminte de atîția oameni pe care i-am văzut luptîndu-se cu înverșunarea pentru aceste himere și care acum nu mai sînt, și mă gîndesc la valurile rîului meu care se sfarîmă spumegînd de stîncile întîlnite în cale și pier ca să nu se mai întoarcă niciodată. Cît despre mine, mă las purtat în tihnă de fluviul vremii către oceanul viitorului, care este nețărmurit ; și, avînd înaintea ochilor priveliștea armonioasă pe care o desfășoară natura, îmi înalț gîndul spre făuritorul ei, nădăjduind că într-o altă lume destinele vor fi mai fericite.

Cu toate că din inima pădurii, unde se află schivnicia mea, privirea nu poate cuprinde atîtea lucruri cîte se văd de pe înălțimea pe care ne aflăm, găsești și acolo unele priveliști interesante, mai ales pentru un om în felul meu, căruia îi place mai mult să se închidă în sine, decît să trăiască în afară. Rîul care curge prin fața casei mele străbate în linie dreaptă pădurea, astfel că pare un lung canal umbrit de cei mai feluriți arbori : tatamaci, abanoși, sau unii cărora prin partea locului li se spune lemn-de-păr, lemn-de-măslîn ori lemn-de-scorțișor ; pîlcuri de palmieri își ridică ici și colo coloanele lor golașe, înalte de mai bine de o sută de picioare și împodobite în creștet cu un buchet de frunze, întrecîndu-i cu mult pe ceilalți copaci ca o pădure plantată deasupra alteia. Mai sînt apoi liane cu fel și fel de frunze care se împletesc printre trunchiuri, alcătuiind ici o arcadă înflorită, dincolo, lungi perdele de verdeață. Majoritatea acestor arbori împrăstie miresme aromate, și parfumul lor este atît de puternic, încît e de ajuns ca un om de prin partea locului să treacă printr-o astfel de pădure pentru ca hainele lui să păstreze mirosul ei încă vreo cîteva ore după ce a ieșit la lumină. În anotimpul cînd înfloresc, ai crede că sînt troienele de zăpadă. Spre sfîrșitul verii, mai multe soiuri de păsări călătore, mîinate de un instinct misterios, vin de pe cine știe ce meleaguri necunoscute, de peste nesfîrșitele întinderi ale mărilor, să ciugulească semințele plantelor de pe insula noastră, împestriînd cu penele lor viu colorate ver-

de-ața copacilor pîrjolită de arșița soarelui. Printre altele vin, bunăoară, diferite specii de papagali pitici și de porumbei albaștri, cărora pe aici li se spune porumbei olandezi. Maimuțele, locuitoarele statornice ale acestor păduri, se zbenguiesc prin rămurișul mohorît, de care se deosebesc prin blana cenușiu-verzuie și fața lor neagră; unele se atîrnă cu coada de cîte o creangă și se lasă așa să spînzure în aer, legănîndu-se încolo și încioace; altele sar din creangă în creangă, purtîndu-și puii în brațe. Niciodată pușca ucigașă nu a înspăimîntat pe acești pașnici copii ai naturii. Prin părțile astea nu se aud decît glasuri de bucurie ciripelile și gunguritul necunoscut al cine știe căror păsări din ținuturile australe, pe care ecourile pădurii le îngîna în depărtare. Rîul care curge clocotind pe un pat de stîncă, printre copaci, răsfrînge, din loc în loc, în apele lui limpezi, bătrînul noian de verdeață și umbră și zburdălniciile fericiților săi locuitori; la o mie de pași mai încolo, se prăvălește din stîncă-n stîncă formînd în cădere o perdea de apă lucie ca un cristal care se destramă joc în bulbuci de spumă. Din freamătul acestor ape învolburate se desprind mii de zgomote învălmășite, care, purtate prin pădure de adierea vîntului, cînd se îndepărtează, cînd se apropie toate laolaltă, asurzitoare ca dangătele clopotelor unei catedrale. Aerul, mereu primenit prin forfota apelor, întreține pe malurile rîului, cu toată arșița verii, o verdeață și o răcoare cum rar ți-e dat să întîlnești în cuprinsul acestei insule, chiar și pe culmile munților.

Ceva mai încolo se află o stîncă, destul de îndepărtată de cascadă pentru ca vuietul apelor să nu te asurzească, și, în același timp, destul de apropiată ca să te poți bucura de priveliștea, de răcoarea și de murmurul lor. Uneori, în toiul căldurilor, doamna de la Tour, Margareta, Virginia, Paul și cu mine ne așezam să prînzim la umbra acestei stînci. Cum Virginia avea întotdeauna grijă ca orice lucru, cît de neînsemnat, pe care-l făcea să fie spre folosul altora, de cîte ori ne ospătam la iarbă verde nu mîncea un fruct fără să pună apoi în pămînt semințele sau sîmburele lui. „Din roadele pomilor care au să crească aici, spunea ea, se va putea înfrupta cîndva vreun călător, sau cel puțin o pasăre.“ Într-o zi, după ce mîncase un fruct de papaier, a îngropat, ca de obicei, semințele la poatele acestei stînci. Curînd, răsărîră cîtiva papaieri, printre care și unul de parte femeiască, adică dintr-accia care leagă rod. La plecarea Virginiei, pomișorul îi venea doar pînă la genunchi,

dar, cum creștea repede, după doi ani era înalt de vreo douăzeci de picioare, iar spre vîrf era încununat de cîteva rînduri de fructe coapte. Trecînd din întîmplare pe acolo, Paul se bucură văzînd ce falnic pom ieșise din sămînța pe care ținea minte c-o pusese în pămînt prietena lui ; dar în același timp fu năpădit de o adîncă tristețe în fața acestei mărturii a îndelungatei sale absențe. Lucrările pe care le avem tot timpul sub ochi nu ne fac să simțim cît de grabnic trece viața noastră ; îmbătrînesc o dată cu noi, fără să prindem de veste ; sînt altele, în schimb, care, după ce cîtiva ani le-am pierdut din vedere, se ivesc în fața noastră pe negîndite, vestindu-ne cît de repede se scurge fluviul zilelor noastre. Văzînd mîndrețea aceea de pom încărcat cu roade, Paul se simți la fel de uimit și de turburat ca un călător care, după o lipsă îndelungată din țară, nu mai găsește pe nimeni dintre cei de-o vîrstă cu el, în timp ce copii acestora, pe care-i lăsase la sînul mamei, au ajuns la rîndul lor, capi de familie. Uneori îi venea să-l doboare, pentru că prea mult îl făcea să simtă amarul de vreme ce trecuse de la plecarea Virginiei : alteori privindu-l ca pe un monument închinat faptelor ei bune, îi săruta trunchiul, alintîndu-l cu vorbe înfiorate de dragoste și de păreri de rău. O, tu, arbore, ce ai vlăstare care mai dănuie încă în pădurea noastră, eu însumi te-am privit cu mai mult interes și cu mai adîncă venerație decît arcurile de triumf ale romanilor ! Fie ca natura, care în fiecare zi năruie monumentele ridicate de trufia monarhilor, să sporească în pădurile noastre numărul celor înălțate în amintirea faptelor bune ale unei biete copile sărmane !

Cînd Paul se abătea prin locurile astea, eram sigur, deci, că-l voi întîlni la picioarele acestui papaier. Într-o zi, l-am găsit acolo copleșit de tristețe, și am avut cu el o convorbire pe care am să v-o împărtășesc, dacă nu v-am plictisit din cale-afară cu nesfîrșitele mele abateri, dar, avînd în vedere vîrsta mea și fiind vorba de ultimele prietenii ale mele, sper că-mi vor fi trecute cu vederea. Am s-o înfățișez, așadar, în chip de dialog, ca să vă puteți da seama de bunul-simț înnăscut al băiatului ; veți putea foarte ușor să înțelegeți cînd vorbește unul și cînd vorbește altul, după cuprinsul întrebărilor lui și al răspunsurilor mele.

Mi-a spus :

— Sînt tare amărît. Domnișoara de la Tour e plecată de doi ani și două luni, și de opt luni și jumătate nu avem nici o știre de la ea. E bogată, iar eu sînt sărac ; m-a uitat, pesemne. Mă bate gîndul să plec și eu ; mă duc în Franța, intru în slujba regelui și mă îmbogățesc, iar mătușa domnișoarei de la Tour, cînd o să vadă c-am ajuns un mare senior, n-o să mai stea la îndoială să mi-o dea pe nepoata ei de soție.

Bătrînul

— Dar bine, prietene, nu mi-ai spus chiar dumneata că nu ești de neam mare ?

Paul

— Așa spunea mama, pentru că eu habar n-am ce-nseamnă să fii de neam mare. Niciodată nu mi-am dat seama c-aș fi mai puțin nobil decît oricare alt om, nici că alții ar fi mai mult decît mine.

Bătrînul

— În Franța, dacă nu faci parte din nobilime, toate drumurile ce duc spre slujbele înalte îți sînt închise ; mai mult decît atît : nu ești primit în nici o tagmă aleasă.

Paul

— Mi-ai spus de atîtea ori că unul din temeiurile măreției la care s-a ridicat Franța este acela că orice supus, cît de mărunț, putea să ajungă oricît de departe, și mi-ai pomenit chiar de atîția oameni vestiți care, ieșiți din pătura de jos, au făcut cinste patriei lor. Vrei acum să-mi spulberi curajul ?

Bătrînul

— Fiul meu, nici nu-mi trece prin gînd să ți-l spulber. Ți-am spus adevărul, așa cum era în trecut ; dar între timp lucrurile s-au schimbat mult : astăzi în Franța totul se cumpără cu bani ; acolo acum toate sînt bunurile unui număr restrîns de familii sau se împart între diferitele tagme. Regele este un soare pe care cei de rang și tagmele îl învăluie ca niște nori ; ar fi de mirare deci ca vreuna din razele sale să cadă asupra dumatăle. Odinioară, cînd administrația nu era chiar atît de complicată, s-au întîmplat și minuni dintr-astea. Atunci talentele și destoinicia au înflorit pretutindeni, ca niște pămîn-

turi noi, proaspăt destelenite, a căror vlagă se revarsă în belșug de bucate. Dar regii mari, care cunosc oamenii și știu să și-i aleagă, sînt rari. În timp ce cîrmuitorii de rînd se lasă mînați de fețele înalte și de tagmele ce-i înconjoară.

Paul

— Poate voi găsi și eu vreuna din aceste fețe înalte care să mă ia sub aripa ei ?

Bătrînul

— Pentru ca vreuna din fețe să binevoiască să te ia sub aripa-i ocrotitoare, trebuie să lingusești ambiția sau plăcerile ei. N-ai să izbutești niciodată ; întîi pentru că nu te tragi dintr-un neam mare și pe urmă pentru că ești cinstit.

Paul

— Dar am să fac asemenea fapte de vitejie, am să-mi respect cu atîta credință cuvîntul, și să-mi îndeplinesc cu sfințenie îndatoririle, am să fiu atît de inimos și de statornic în prietenie, încît mă voi dovedi vrednic să fiu adoptat de vreuna dintre aceste fețe, așa cum am văzut că se întîmplă în acele povestiri din trecut pe care mi le-ai dat să le citesc.

Bătrînul

— O, dragul meu, la greci și la romani, chiar și în timpul decadenței lor, cei de rang mare știu să respecte virtutea : noi am avut atîția oameni vestiți, pe toate tărîmurile, ridicați din popor, dar nu cunosc nici unul care să fi fost adoptat de vreo casă mare. Dacă n-ar fi regii noștri, virtutea ar fi condamnată în Franța să rămîină pururea plebeiană. După cum ți-am spus, uneori, cînd li se pare c-au descoperit-o, îi dau cîntea cuvenită ; dar onorurile care-i erau hărăzite se cumpără cu bani, astăzi.

Paul

— În lipsa unci fețe alese, voi căuta să fiu pe placul unci tagme. Mi-aș însuși în întregime deprinderile și părerile sale și aș face în așa fel ca toți să mă îndrăgească.

Bătrînul

— Vrei, așadar, să faci ca și ceilalți oameni, să-ți calci în picioare conștiința ca să te pricopsești ?

Paul

— O, nu ! Voi căuta întotdeauna să respect adevărul.

Bătrînul

— Atunci, în loc să le fii drag, s-ar putea întâmpla să te privească toți cu ochi răi. De altfel, tagmele nu prea se sinchisesc să descopere adevărul. Cei dorinici să se ridice nu pun preț pe o părere sau alta, numai ei să ajungă la cîrmă.

Paul

— Vaide sufletul meu ! Totul îmi stă împotrivă. Sînt osîndit să-mi petrec viața îndeletnicindu-mă cu o muncă lipsită de strălucire, departe de Virginia !

Și suspină adînc.

Bătrînul

— Dumnezeu să-ți fie singurul stăpîn, iar neamul omenesc tagma dumitale ! Caută să fii pururea credincios și unuia și celuilalt. Familiile, tagmele, popoarele, regii au prejudecățile și patimile lor ; adesea, nu poți să le fii pe plac, decît prin vicii. Dumnezeu și neamul omenesc nu-ți cer decît virtuți.

Dar de ce vrei să te deosebești de restul oamenilor ? E un sentiment nefiresc, căci dacă fiecare dintre noi l-ar avea, ar însemna să fim veșnic în război cu vecinii noștri. Mulțumește-te să-ți împlinești datoria în împrejurările pe care ți le-a hărăzit pronia cerească ; binecuvîntează-ți soarta care-ți îngăduie să ai o conștiință a dumitale și care nu te silește, ca pe cei mari, să-ți întemeiezi fericirea pe părerea celor mici, sau, ca pe cei umili, să te tîrăști la picioarele mărimilor, ca să ai cu ce să-ți ții zilele. Te afli într-o țară și într-o situație în care, ca să trăiești, nu ai nevoie nici să înșeli, nici să umbli cu lingușiri, nici să te înjosești, așa cum fac mai toți cei care vor să se pricopsască în Europa ; aici, situația dumitale nu-ți interzice nici o virtute, nimeni nu te oprește să fii bun, cinstit, sincer, învățat, răbdător, cumpătat, cast, îngăduitor, credincios, nimeni nu-ți vestejește înțelepciunea dumitale abia înflorită, punînd-o într-o lumină ridicolă. Cerul ți-a dăruit libertate, sănătate, o conștiință limpede și prieteni ; regii, a căror ocrotire o rîvnești, nu sînt atît de fericiți ca dumneata.

Paul

— Ah, din păcate îmi lipsește Virginia ! Fără ea e ea și cum n-aș avea nimic, în timp ce cu ea aș avea totul. Ea este noblețea, faima și bogăția mea. Dar, în sfârșit, pentru că mătușa ei vrea ca bărbatul cu care se va mărita să poarte un nume strălucit, după câte știu, cu ajutorul învățăturii și cărților poți ajunge un savant vestit ; vreau, așadar, să mă apuc temeinic de învățătură. Am să fiu tobă de carte și atunci, prin cunoștințele dobândite, voi căuta să-mi slujesc patria în chipul cel mai folositor, fără să fac vreun rău cuiva și fără să fiu la cheremul nimănui ; voi ajunge un om renumit, și gloria pe care voi câștiga-o va fi numai a mea.

Bătrînul

— Fătul meu, talentele sînt și mai rare decît noblețea și bogățiile. Și sînt, fără îndoială, bunuri mai de preț, deoarece nimeni nu ni le poate răpi și pretutindeni sînt înconjurate de stima tuturor ; dar se plătesc scump. Nu le poți dobîndi decît îndurînd tot felul de lipsuri, și numai dacă ești înzestrat cu o simțire aleasă, din pricina căreia sîntem nefericiți atît înlăuntrul nostru, cît și în afară, datorită asupririlor pe care le avem de îndurat din partea contemporanilor noștri. În Franța, magistratul nu rîvnește cîtuși de puțin faima militarului și nici militarul pe aceea a magistratului ; toată lumea însă va căuta să-ți pună bețe-n roate pentru că toată lumea acolo își închipuie că are talent. Vei fi de folos oamenilor, spui dumneata ? Dar cel care scoate de pe un ogor un snop de grâu mai mult le este de mai mult ajutor decît acela care le dă o carte.

Paul

— Într-adevăr, mîna care a sădit papaierul acesta le-a făcut un dar mai folositor și mai plăcut locuitorilor din inima acestor păduri decît dacă le-ar fi dăruit o bibliotecă întreagă.

Și, zicînd acestea, cuprinse în brațe copacul, și-l sărută cu foc.

Bătrînul

— Cea mai bună carte, care nu propovăduiește decît egalitatea, prietenia, bunăînțelegerea și iubirea de oameni, *Evanghelia*, a slujit veacuri de-a rîndul europenilor drept pretext

pentru dezvăluirile lor furioase. Cîte tiranii nu dăinuie încă pe fața pămîntului în numele ei, fie că apasă pe umerii unei obști întregi, fie pe ai unui singur om ! Așa stînd lucrurile, cine s-ar mai putea lăuda că a reușit să fie de folos oamenilor printr-o carte ? Adu-ți aminte ce soartă au avut mai toți filozofii care le-au propovăduit înțelepciunea. Homer, care a înveșmîntat-o în versuri atît de frumoase, cerea de pomană. Socrate, care le-a împărtășit-o atenienilor dîndu-le atît de minunate pilde prin cuvîntările sale și prin felul său de viață, a fost judecat și osîndit de ei să se otrăvească. Sublimul său discipol, Platon, a fost zălogit ca scav chiar din porunca suveranului care-l ocrotea ; iar înaintea lor, Pitagora, care înzestra cu însușiri omenești chiar și animalele, au fost ars de viu de către crotoniați¹. Dar ce spun eu ? Majoritatea acestor nume ilustre au ajuns la noi desfigurate de unele trăsături satirice menite să-i caracterizeze, ingratitudea oamenilor fiind mai curînd înclinată să-i recunoască sub această înfățișare ; și dacă, spre deosebire de atîția alții, faima unora a ajuns neștirbită și neîntinată pînă la noi, e pentru că cei care au purtat-o au trăit departe de societatea contemporanilor : întocmai ca acele statui la lumină intrate din cîmpiile Greciei și ale Italiei, și care au scăpat de furia barbarilor numai pentru că au stat îngropate în pămînt.

Vezi deci că, pentru a cuceri faima vijelioasă a oamenilor de litere, trebuie să ai o virtute nestrămutată și să fii gata să-ți jertfești propria-ți viață. De altfel, crezi oare că în Franța asemenea faimă are vreo trecere în ochii bogătașilor ? Nici nu se sinchisesc ei de literați, căroră învățătura agonisită nu le aduce în patrie nici vază, nici dregătorii, nici mijlocul de a pătrunde la Curte. În secolul nostru, nepăsător la orice, afară de plăceri și de bogăție, nu mai este chiar atîta asuprire ; în schimb, cunoștințele și virtutea nu-ți aduc nici o situație mai deosebită, pentru că totul în stat se plătește cu bani. Odinioară, se puteau bizui că vor fi răsplătite cu diferite ranguri bisericești, cu diferite slujbe în magistratură sau în administrație ; astăzi, ele nu folosesc decît pentru a scrie cărți. Dar, rodul acesta, atît de puțin căutat de oamenii de lume, este pururea

¹ E o legendă pe care Bernardin de Saint-Pierre o acceptă fără discuție. După toate probabilitățile Pitagora a murit la Metaponte, între 510 și 480 î.e.n. (n. ed. fr.).

vrednic de obârșia lui cerească. Căci numai cărților le este hărăzit să dea strălucire virtuții ascunse, să mîngîie pe dezmoșteniți, să lumineze națiunile și să spună adevărul chiar și capetelor încoronate. Este, fără doar și poate, menirea cea mai măreață cu care cerul poate cinsti un muritor pe pămînt. Cînd acela care să nu se simtă mîngîiat pentru disprețul sau nedreptățile îndurate din partea celor cu dare de mîna la gîndul că opera sa va răzbate din veac în veac, de la un popor la altul, pentru a pune stavilă strîmbătății și tiranilor ; și că din întunericul în care a trăit va izbucni o glorie atît de strălucitoare, încît va întunece fala celor mai mulți monarhi, ale căror monumente pier înecate în uitare, în pofida lingușitorilor care le înalță și le preamăresc ?

Paul

— O, nu mi-aș dori să cuceresc faima decît pentru a o revărsa asupra Virginiei, pentru ca numele ei să fie îndrăgit de întregul univers. Dar dumneata, care știi atîtea lucruri, spune-mi dacă ne va fi dat să ne căsătorim vreodată ? Aș vrea să fiu tobă de carte, măcar pentru a cunoaște viitorul.

Bătrînul

— Cine ar mai dori să trăiască, fiule, dacă și-ar cunoaște viitorul ? O singură nenorocire întrezărită ne pricinuieste atîtea frămîntări fără rost ! Dacă-am avea mai dinainte siguranța că ne paște o nenorocire, ar însemna ca toate zilele care se mai rămîn pînă atunci să ne fie otrăvite de gîndul acesta. De fapt nici nu trebuie să cercetăm prea amănunțit ceea ce ne înconjoară ; cerul, care ne-a înzeștrat cu gîndire ca să putem face față necazurilor noastre, ne-a lăsat pe de altă parte necazurile pentru a pune o stavilă gîndurilor.

Paul

— Cu bani, spui dumneata, poți cumpăra în Europa ranguri înalte și dregătorii. Plec atunci în Bengal, și după ce am să strîng acolo destule bogății, mă duc la Paris și mă însor cu Virginia. Mă imbarc cît de curînd.

Bătrînul

— Cum ? Te lasă inima s-o părăsești pe mama dumitale și pe doamna de la Tour ?

Paul

— Chiar dumneata m-ai sfătuit să plec în Indii.

Bătrînul

— Pe-atunci Virginia era încă aici. Acum însă dumneata ai rămas singurul sprijin al celor două mame.

Paul

— Virginia o s-o roage pe mătuşa ei, care-i atît de bogată, să le ajute.

Bătrînul

— Bogaţii nu se învrednicesc să-i ajute decît pe aceia cu care se pot lăuda în lume. Printre rubedeniile lor sînt unele şi mai de plîns decît doamna de la Tour, oameni care, neprimind nici un ajutor de la ei, îşi jertfesc libertatea pentru o bucată de pîine şi-şi petrec toată viaţa ferecaţi în mînăstiri.

Paul

— Ce ţară mai e şi Europa asta ! O ! Virginia trebuie să se întoarcă neapărat acasă. Ce nevoie are de rubedenii bogate ? Era atît de fericită aici în colibeile noastre, şi atît de frumoasă, şi-i şedea atît de bine gătită cu baticul ei roşu, sau cu acele cununiţe de flori în jurul capului ! Vino înapoi, Virginia ! Părăseşte palatele şi măririle tale. Întoarce-te pe aceste meleaguri stîncose, la umbra pădurilor şi a cocotierilor noştri. Vai, cînd mă gîndesc că poate suferi, acum !... Şi începea să plîngă. Unchiule, te rog, nu-mi ascunde nimic ; şi fiindcă nu poţi să-mi spui dacă mă voi însura sau nu cu Virginia, spune-mi măcar dacă, trăind în mijlocul acelor mari seniori, care stau de vorbă cu regele, şi care roiesc în jurul ei, mă mai iubeşte încă.

Bătrînul

— O, dragul meu, sînt sigur că te iubeşte, din mai multe motive, dar mai ales pentru că e virtuoasă.

Ia aceste cuvinte, Paul îmi sări de gît, nebun de fericire.

Paul

— Dar crezi într-adevăr că în Europa femeile sînt chiar atît de făţarnice precum le înfăţişează comediile şi cărţile pe care mi le-ai împrumutat ?

Bătrînul

— Femeile sînt făţarnice în ţările în care bărbaţii sînt tirani. Unde există silnicie, înfloreşte vicleşugul.

Paul

— Cum poate fi cineva tiran cu femeile ?

Bătrînul

— Căsătorindu-se împotriva voinţei lor : o fată tînăra cu un bătrîn, o femeie plină de gingăşie, cu un bărbat nesimţitor.

Paul

— De ce să nu se poată căsători între ei cei ce se potrivesc : tinerele cu tinerii şi îndrăgostiţii cu iubitele lor ?

Bătrînul

— Pentru că, în Franţa, majoritatea tinerilor nu sînt destul de bogaţi ca să se însoare, şi nu reuşesc să agonisească avere decît spre bătrîneţe. Fiind tineri, ademenesc nevestele celor din preajmă, iar bătrîni, nu reuşesc să se facă iubiţi de soţiile lor. Au înşelat pe alţii în tinereţe, pentru ca, la rîndul lor, să fie înşelaţi la bătrîneţe. Este una din compensaţiile justiţiei universale care cîrmuieşte lumea ; o samavolnicie este cumpănită întotdeauna de o altă samavolnicie. Astfel, majoritatea europenilor trăiesc o viaţă de îndoit dezmăţ, iar dezmăţul sporeşte într-o societate pe măsură ce bogăţiile se îngrămădesc în mîinile unui număr mai mic de oameni. Satul este aidoma unei grădini în care copăceii nu pot să crească dacă în jurul lor sînt prea mulţi copaci care-i umbresc ; cu singura deosebire că o grădină poate fi frumoasă avînd numai cîţiva copaci mari, în timp ce propăşirea unui stat se întemeiază îndeobşte pe mulţimea supuşilor şi pe egalitatea ce există între ei, şi nicidecum pe cîţiva oameni bogaţi.

Paul

— Dar de ce trebuie să fii bogat ca să te însori ?

Bătrînul

— Ca să poți trăi în huzur toată viața, fără să faci nimic.

Paul

— Și de ce să nu muncești ? Eu cum muncesc ?

Bătrînul

— Pentru că, în Europa, a munci cu brațele este un lucru rușinos. I se spune muncă manuală. Mai mult încă, plugăritul este cel mai disprețuit dintre toate. Un meșteșugar, bunăoară, este privit cu alți ochi decît un țăran.

Paul

— Cum ! îndeletnicirea care-i hrănește pe oameni poate fi oare disprețuită în Europa ? Nu te-nțeleg.

Bătrînul

— Firește ! Un om crescut în mijlocul naturii nu poate înțelege stricăciunile societății. Ne putem da seama, de pildă, cum poate să arate ordinea, dar nu și dezordinea. Frumusețea, virtutea, fericirea păstrează anumite proporții ; în schimb, urîtenia, viciul și nenorocirea nu mai păstrează nici una.

Paul

— Ce fericiți trebuie să fie oamenii bogați ! Nimic nu le stă în cale ; și în același timp pot să răsfețe ființele pe care le iubesc, dăruindu-le nenumărate plăceri.

Bătrînul

— Cei mai mulți sînt sătui de plăceri, fiindcă nu trebuie să-și dea nici o osteneală ca să se poată înfrupta din ele. N-ai simțit că plăcerea odihnei e cumpărată cu prețul obose-
lii ; aceea a mîncării cu prețul foamei, iar a băuturii, cu prețul setei ? Ei bine ! plăcerea de a iubi și de a fi iubit nu se dobîndește decît cu prețul a nenumărate lipsuri și jertfe. Bogațiile le răpesc celor bogați gustul acestor plăceri, preîntîmpinîndu-le nevoile. Și nu e vorba numai de plictiseala ce însoțește sațietatea ; gîndește-te la trufia ce se naște din belșugul în care trăiesc, la faptul că cel mai mic neajuns este făcut să-i rănească, pe cînd cele mai mari bucurii nu mai reușesc să le

măgulească vanitatea. Mircasma a mii de trandafiri te desfată doar o singură clipă ; în timp ce durerea pricinuită numai de unul din spinii lor o simți încă mult timp după ce te-ai înțepat. O suferință în mijlocul plăcerilor este, pentru cei bogați, ca un spin printre flori. Pentru cei săraci, dimpotrivă, o plăcere în mijlocul necazurilor este ca o floare printre spini : se bucură din plin de ea. Orice efect este mai puternic prin contrast. Natura a cumpănit bine toate lucrurile. Care soartă crezi c-ar fi mai fericită : să nu ai aproape nimic de nădăjduit de la viață și toate motivele să te temi, sau aproape nici o pricină de teamă și totul de nădăjduit ? Prima este soarta celor bogați, cea de-a doua, a săracilor. Dar, deși atît de deosebite una de alta, sînt atît de anevoioase pentru oamenii a căror fericire constă într-o existență fără strălucire în virtute.

Paul

— Ce înțelegi dumneata prin virtute ?

Bătrînul

— Fătul meu ! Dumitale, care porți de grijă unei familii întregi muncind ca s-o hrănești, nu mai e nevoie să-ți spun. Virtutea este o strădanie la care ne supunem noi înșine, spre binele aproapelui, numai în dorința de a place lui Dumnezeu.

Paul

— Acum îmi dau seama cît e de virtuoasă Virginia ! Virtutea a făcut-o să dorească bogăția, ca să-i poată ajuta pe alții. Virtutea a îndemnat-o să plece de acasă și tot ea o s-o aducă înapoi.

Gîndul întoarcerii ei apropiate înfierbînta închipuirea băiatului, risipindu-i toate temerile. Virginia nu le scrisese tocmai pentru că urma să sosească în curînd. Dacă vîntul era prielnic, puteai să vii destul de repede din Europa. Făcea socoteala navelor care străbătuseră distanța aceasta de patru mii cinci sute de leghe în mai puțin de trei luni. Vasul pe care se îmbarcase ea nu putea să facă mai mult de două luni pe drum ; constructorii din ziua de azi erau atît de iscușiți, iar marinarii atît de îndemînatici ! Vorbea de pregătirile pe care voia să le facă în cinstea sosirii ei, de noua locuință pe care plănuia s-o

ridice, de bucuriile și surprizele pe care avea să i le prilejuiască, în fiecare zi, atunci când va fi soția lui. Soția lui ! Gîndul acesta îl umplea de fericire.

— Cel puțin atunci, unchiule, îmi spunea el, dumneata n-o să mai ai nimic altceva de făcut decît ce-ți dorește inima. Virginia fiind bogată, vom avea o mulțime de negri, care vor munci în locul dumatăle. Vei sta tot timpul cu noi, fără să ai altă grijă decît să petreci și să te veselești.

Și o rupea la fugă, ca scos din minți, grăbindu-se să împărtășească familiei lui bucuria de care era îmbătat.

Marile nădejdi sînt însă urmate în scurtă vreme de cumplite îndoieli. Pasiunile clocotitoare cuprind îndeobște sufletul hărțuit de simțăminte potrivnice. Uneori, Paul se abătea iar pe la mine chiar a doua zi, copleșit de tristețe.

— Virginia nu-mi scrie nimic, mi se plîngea el. Dacă ar fi părăsit Europa, m-ar fi înștiințat la plecare. A ! zvonurile care au umblat pe seama ei sînt fără doar și poate îndreptățite ! Nu mai încape nici o îndoială, mătușa ei a măritat-o cu cine știe ce mare senior. Rîvna bogăției a dus-o la pierzanie ca pe atîtea alte femei. În cărțile astea, care zugrăvesc atît de bine femeile, virtutea, pe cît se pare, nu există decît în romane. Dacă Virginia ar fi fost într-adevăr virtuoasă, nu s-ar fi îndurat s-o părăsească pe mama ei și pe mine. În timp ce eu mă gîndesc în fiecare clipă la dînsa, poate că ea m-a și uitat. Eu îmi fac sînge rău, iar ea petrece. A ! gîndul ăsta mă înnebunește. Nu-mi mai arde de nimic. Oamenii mă plictisesc. Unde dă Dumnezeu să izbucnească războiul în India ! M-aș duce să mor acolo.

— Fiule, îi vorbii eu, curajul care ne aruncă în brațele morții nu este decît un curaj de o singură clipă și de multe ori este stîrnit de aplauzele fără rost ale oamenilor. Există însă un curaj mai rar și mai folositor, care ne dă putința să îndurăm zi de zi, fără martori și fără laude, restriștile vieții : răbdarea. Ea nu se sprijină nici pe părerea altora și nici pe imboldurile pasiunilor noastre, ci pe voința lui Dumnezeu. Răbdarea este curajul virtuții.

— A ! strigă el, înseamnă, deci, că eu nu sînt cîtuși de puțin virtuos. Totul este făcut să-mi taie curajul și să-mi spulbere orice nădejde.

— Virtutea hărăzită omului, îi spusai eu, nu este pururea egală cu sine, nici chiar atît de stăruitoare și nici nestrămutată.

Prinsă în vârtejul patimilor ce ne frământă, judecata noastră se turbură și se întunecă ; există însă faruri la care putem aprinde din nou făclia ei : cărțile.

Cărțile, fiul meu, sînt un ajutor ceresc. Sînt raze ale înțelepciunii ce cîrmuiește universul, raze pe care omul inspirat de un har divin a învățat să le agonisească, statornicindu-le pe pămînt. Aidoma razelor de soare, ele luminează, bucură, încălzesc ; sînt un foc rupt din cer. Ca și focul, ele pun toate darurile firii la îndemîna noastră. Prin mijlocirea lor, strîngem în jurul nostru lucrurile, locurile, oamenii și vremurile. Ele ne sînt un îndreptar în viață. Cărțile potolesc patimile, înăbușă viciile, însuflețesc virtuțile prin mărețele exemple ale oamenilor vrednici pe care-i sărbătoresc, înfățișîndu-ne chipurile lor pururea cinstite. Sînt fiice ale cerului pogorîte pe pămînt ca să aline suferințele neamului omenesc. Marii scriitori, pe care ele îi inspiră, au apărut întotdeauna în timpurile cele mai apăsătoare pentru omenire, timpurile de barbarie și de ticăloșie. Cărțile, fiule, au fost o mîngîiere pentru atîția oameni mai nefericiți decît dumneata : Xenofon, surghiunit din patria lui după ce adusese înapoi în țară zece mii de greci ; Scipio Africanul, scîrbit de calomniile romanilor ; Lucullus, de uneltirile lor ; Catinat, de ingratitudea curții. Grecii, care sînt atît de isteți, încredințează fiecareia dintre Muzele sub a căror oblăduire se află literele o parte din înțelegerea noastră, pentru a o călăuzi ; s-ar cuveni deci să încredințăm la rîndul nostru cărților menirea de a veghea pasiunile noastre, punîndu-le în jug și înfrînîndu-le. Ele au de împlinit, față de puterile noastre sufletești, aceeași misiune ca și Orele care prindeau în hamuri și mînau telegarii Soarelui.

Așadar, citește, fiule. Înțelepții care și-au așternut pe hîrtie gîndurile pînă în zilele noastre sînt ca niște drumeți ce au străbătut înaintea noastră căile suferințelor și care ne întind mîna, chemîndu-ne lîngă dînșii atunci cînd ne simțim în restriște. O carte bună e un prieten de nădejde.

— Ah ! suspină Paul, pe vremea cînd Virginia era printre noi nu simțeam nevoia să știu carte. Nici ea nu învățase mai mult ca mine ; dar în clipa cînd mă privea, numindu-mă prietenul ei, îmi alunga orice întristare.

— Fără-ndoială, îi spusei, nu există un prieten mai încîntător decît o femeie care ne iubește. Pe urmă, femeia este înzestrată cu o sprintăra voioșie, care are darul de a risipi

negurile adunate în sufletul bărbatului. Gingășiile ei reușese să spulbere întunecatele năluciri ale cugetării sale. Pe chipul ei flutură dulci îmbieri și este întipărită încrederea. Ce bucurie nu devine mai vie, când îi citești în ochi bucuria ? Ce frunte nu se descrețește în fața zîmbetului ei ? Ce mînie nu se stinge în fața lacrimilor ei ? Virginia se va întoarce mult mai înțeleaptă decît ești dumneata. Și va fi tare mirată când nu va afla grădina întocmită așa cum a fost, pe când ea, acolo, departe de dumneata și de mama ei, cu toate neajunsurile pe care i le pricinuieste mătușa, nu se gîndește decît cum s-o înfrumusețeze.

Gîndul întoarcerii apropiate a Virginiei înprospătă curajul lui Paul, îndemnîndu-l să se întoarcă la îndeletnicirile lui cîmpenești, fericit, în mijlocul amărăciunilor sale, că munca pe care o făcea avea, în fine, un țel prielnic dragostei lui.

Într-o dimineață, în zori (asta se întîmpla în ziua de 24 decembrie 1744), trezindu-se din somn, Paul zări un drapel alb înălțat pe Măgura Descoperirii. Rostul acestui drapel era să dea de știre auunci când se zărea o corabie în largul mării. Paul se grăbi să cobore în oraș, ca să afle dacă nu cumva sosise vreo veste de la Virginia. Rămase acolo să aștepte întoarcerea pilotului din port, care plecase în recunoaștere, pentru împlinirea formalităților. Omul se întoarse însă abia pe înserat și se înfățișă guvernatorului, pentru a-i raporta că vasul semnalat era „Saint-Géran“, cu o încărcătură de șapte sute de butoaie, sub comanda unui căpitan care se numea domnul Aubin ; că se afla cam la vreo patru leghe în larg că nu va ancora în Port-Louis decît a doua zi, după masă, dacă vîntul va fi prielnic. Deocamdată, nu se simțea nici o adiere. Totodată, pilotul înmîină guvernatorului scrisorile pe care nava le adusese din Franța. Printre ele era una destinată doamnei de la Tour și care, după scris, părea să fie din partea Virginiei. Paul o luă numaidecît, o sărută cu înfocare, o puse în sîn și porni în goană spre casă. Încă de departe, de cum îi zări pe ai săi, care-i pîndeau calea de pe Stîncă Despărțirii, flutură în mîină scrisoarea fără să poată rosti un cuvînt ; o clipă mai apoi se adunară cu toții acasă, la doamna de la Tour, să afle ce curpindea. Virginia îi aducea la cunoștință maică-si că avusese o mulțime de pătimit din pricina mătușii, care încercase s-o mărite fără voia ei și care, mai apoi, o dezmoștenise, pentru ca în cele din urmă s-o izgonească, fără să-i pese că, plecînd în momentul acela, ar fi însemnat să ajungă în Ile-de-France

tocmai în toiul furtunilor ; că încercase în zadar s-o înduplece, arătându-i că avea anumite îndatoriri față de mama sa și față de obiceiurile deprinse în copilărie, fiindcă mătușa îi spusese că nu-i decît o descreierată și că romanele care le citise îi suciseră mințile ; că acum nu-și mai dorea altă fericire decît să-și revadă și să-și îmbrățișeze familia ei iubită și că și-ar fi împlinit această arzătoare dorință chiar în aceeași zi, dacă i-ar fi dat voie căpitanul să vină cu șalupa pilotului ; dar că acesta n-o lăsase să plece, din cauza depărtării la care se aflau de țărm și a mării care, deși nu bătea vîntul, era agitată în larg. În clipa în care doamna de la Tour sfîrși de citit scrisoarea, toată familia, înnebunită de fericire, strigă într-un glas :

— A sosit Virginia !

Stăpîni și slugi se îmbrățișară cu toții.

— Dragul mamei, îi spuse doamna de la Tour lui Paul, du-te de-l înștiințează și pe vecinul nostru c-a sosit Virginia.

Domingo se grăbi să aprindă o făclie din lemn de priveghi și împreună cu Paul porni spre locuința mea.

Să fi tot fost 10 seara. Tocmai stinsesem lampa și mă culcasem, cînd zării prin rosturile pereților de bîrne ai colibei mele o lumină în pădure. Curînd, auzii glasul lui Paul chemîndu-mă. Mă sculai din așternut și de-abia apucasem să mă îmbrac, cînd Paul, gîfîind, îmi sări de gît ca scos din minți spunîndu-mi :

— Vino repede c-a sosit Virginia ; să mergem în port, corabia trebuie să ancoreze mîine în zori.

Ne așternurăm îndată la drum. Străbăteam pădurea Muntelui-Lung, și tocmai ne pregăteam să apucăm pe drumul ce duce de la Pamplémousse în port, cînd auzirăm pe cineva mergînd în urma noastră. Era un negru, care se apropia de noi cu pași mari. Ajuns în dreptul nostru, îl întrebai de unde venea și încotro se ducea atît de grăbit.

— Vin din cartierul Pulberea-de-aur, îmi spuse el. M-au trimis în port să-i dau de știre guvernatorului că o corabie din Franța a coborît ancora lîngă insula Chihlimbarului. Trage mereu cu tunul, cerînd ajutor, pentru că marea e tare înrîncenată.

Zicînd acestea, omul își văzu mai departe de drum, fără să mai piardă vreo clipă.

— Să mergem la Pulberea-de-aur, îi spusei atunci lui Paul, ca să-i ieșim înainte Virginiei ; nu cred să fie mai mult de trei leghe pînă acolo.

Ne îndreptarăm deci pașii către nordul insulei. Era o zăpușeală cumplită. Luna răsărise, înconjurată de trei cearcane mari, întunecoase. Cerul era negru ca tuciul. La lumina întetită a fulgerelor, se zăreau, luncînd cu repeziciune dinspre mare, cu toate că pe uscat nu se simțea nici o adiere de vînt, nori greoi, mohorîți și joși, care se îmbulzeau spre mijlocul insulei. Pe drum ni se păru că începuse să tune ; dar ciulind urechea, ne dumirirăm că erau niște lovituri de tun, pe care ecoul le purta prin văzduh. Bubuiturile acelea îndepărtate, priveliștea cerului furtunos mă făceau să mă cutremur. Nu mai încăpea nici o îndoială că erau semnalele de alarmă ale unui vas care se afla în mare primejdie. După o jumătate de oră, loviturile de tun încetară ; liniștea care se așternu mi se păru însă și mai înfricoșătoare decît răbufniturile sinistre de mai înainte.

Întindeam pasul fără să scoatem o vorbă și fără să îndrăznim să ne dăm în vileag îngrijorarea. Spre miezul nopții, ajunserăm, lac de apă, pe malul mării, în cartierul Pulberea-de-aur. Valurile se spărgeau de țărm cu un vuiet cumplit, împrôșcînd stîncile și nisipurile cu o spumă orbitor de albă și cu licăriri de foc. Cu toată întunecimea, deslușirăm, la lumina aceea fosforescentă, pirogele pescarilor trase cît mai departe de apă, pe plajă. Ceva mai încolo, sub poala pădurii, văzurăm un foc în preajma căruia stăteau strînși roată mai mulți locuitori. Ne-am dus lîngă ei să ne odihnim pînă se va lumina de ziuă. Cum ședeam așa în jurul focului, cineva dintre cei de față ne povesti că, după masă, zărise un vas în largul mării, împins de curenți spre insulă ; că mai apoi, lăsîndu-se noaptea, îl pierduse din vedere ; că la vreo două ceasuri după apusul soarelui, îl auzise trăgînd cu tunul spre a cere ajutor, dar că marea era atît de involburată încît nimeni nu fusese în stare să iasă cu barca în larg ca să se ducă într-acolo ; că nu trecuse mult după asta și i se păruse c-ar fi aprins fanarele, ceeace îi dădea de bănuît că, apropiîndu-se de uscat, corabia trecuse pesemne între țărm și mica insulă a Chihlimbarului, luînd-o drept Stîncă Țelului, prin dreptul căreia trec de obicei vasele înainte de a intra în Port-Louis ; că, dacă într-adevăr era așa, lucru pentru care el totuși n-ar fi pus mîna în foc, vasul cu pricina se afla într-o mare cumpănă. Luînd cuvîntul, un altul

ne spuse că străbătuse de câteva ori canalul care desparte insula Ambre de coastă ; că-l sondase și că era destul de adânc și de larg pentru ca vasul să poată manevra sau ancora acolo, și că, prin urmare, se afla în deplină siguranță, ca în cel mai adăpostit port.

— N-aș avea nici o grijă chiar dacă aș ști că toată averea mea se află pe bord, adăugă el, ba aș dormi pe corabie tot atît de liniștit ca și pe uscat.

Un al treilea spuse că în orice caz vasul nu putea pătrunde în canalul acela prin care abia dacă se putea strecura o șalupă. Și ne încredința că-l văzuse ancorat dincolo de insula Chihlimbarului, așa încît, dacă vîntul ar fi început să bată în zori, corabia putea foarte bine să navigheze în larg sau să intre în port. Se amestecară și alții în vorbă, fiecare cu părerea lui. În timp ce ei se ciorovăiau, după obiceiul creolilor, cărora le place să-și piardă vremea fără rost, Paul și cu mine păstrăm o adîncă tăcere. Am rămas acolo pînă cînd a început să mijească de ziuă ; dar cerul nu se luminase încă de ajuns ca să putem desluși ceva pe întinsul mării, care de altfel era acoperită de ceață. Doar undeva, în larg, se întrezărea o umbră întunecată care, după cîte ni s-a spus, era insula Chihlimbarului, situată la un sfert de leghe de coastă. În lumina încenușată a zilei, abia dacă puteam deosebi capătul limbii de pămînt pe care ne aflam și cîteva piscuri de pe insulă ieșind cînd și cînd la iveală din vălmășagul norilor ce forfoteau în jurul lor.

Pe la orele 7 dimineța, auzirăm darabanele bătînd în pădure : era guvernatorul, domnul de La Bourdonnais, care sosea călare, urmat de un detașament de soldați înarmați cu puști și de o ceată întreagă de locuitori albi și negri. Guvernatorul porunci ostașilor să se desfășoare de-a lungul coastei și să slobozească o salvă de puști. Abia se auziră detunăturile armelor că se și zări o lumină în larg, urmată, la o clipă, de-o bubuitură de tun. Socotind că vasul era la o mică distanță de țărm, pornirăm cu toții buluc în direcția în care văzusem semnalul. Atunci, în sfîrșit, deslușirăm prin ceață coca și catargele unei corăbii mari. Eram atît de aproape de ea, încît, cu tot clocotul valurilor, am auzit fluierul șefului de echipaj care conducea manevra și glasurile mateloților strigînd de trei ori în șir : Trăiască regele ! după cum este datina la francezi, fie că se află într-o primejdie de moarte, fie în

toiul unei bucurii, ca și cum, fiind la ananghie, și-ar chema în ajutor monarhul sau ar vrea să-i dovedească în momentul acela că sînt gata să piară pentru el.

Din clipa în care „Saint-Géran” își dădu seama că am fi putut să-i venim în ajutor, tunurile lui nu mai conțineau, se auzeau din trei în trei minute. Domnul de La Bourdonnais porunci să se aprindă pe plajă, din loc în loc, focuri mari, și trimise oamenii să caute prin gospodăriile din vecinătate merinde, scînduri, odgoane și butoaie goale. Curînd, dinspre cartierul Pulberea-de-aur, dinspre cel al Rovinelor, dinspre râul Meterezului, sosi o droaie de locuitori împreună cu sclavii lor încărcăți cu merinde și frînghii. Un bătrîn din partea locului se apropie atunci de guvernator și-i spuse :

— Domnule, toată noaptea s-au auzit niște huruituri înfundate în munți ; în pădure frunzele copacilor freamătă, deși nu se simte nici o suflare de vînt ; păsările mării fug spre uscat ; toate semnele astea arăta în chip neîndoielnic că vine un uragan.

— N-are decît să vină, prieteni, spuse guvernatorul, sîntem pregătiți, și cred că și vasul e pregătit să-l întîmpine.

Într-adevăr, totul părea să vestască dezlănțuirea unui uragan. Norii ce stăruiau în înaltul cerului erau arămii pe margini și-n mijloc negri ca smoala. Văzduhul răsuna de țipetele faetonilor, fregatelor, pescărușilor cu cicc-foarfecă și alte păsări de mare ce veneau cu duiumul, cu toată întunecimea văzduhului, din cele patru zări, să se adăpostască pe insulă.

Pe la orele 9 dimineața, se auzi dinspre mare un vuiet înspăimîntător, ca și cum puhoai de apă însoțite de tunete s-ar fi rostogolit din vîrfurile munților. Toți strigară :

— Vine uraganul !

Și în aceeași clipă un vîrtej năprasnic de vînt risipi ceața care acoperea insula Chihlimbarului și canalul de lîngă ea. Corabia „Saint-Géran” ieși atunci la iveală, cu puntea înțesată de lume, cu vergile și cu arborele gabier înclinate spre teugă și cu pavilionul în bernă, priponită cu patru parîme la prova și unul la pupa. Ancorase între insula Chihlimbarului și coastă, dincoace de brîul recifelor ce înconjoară Ile-de-France, și pe care-l străbătuse printr-un loc pe unde nici o corabie nu trecuse pînă atunci. Prova se afla în bătaia valurilor ce veneau dinspre larg și, la fiecare talaz ce pătrundea în canal, era atît de puternic săltată în sus, încît carena ieșea la suprafață ; dar,

În același timp, pupa, lăsându-se în jos, pierea din vedere pînă în dreptul balustradei ca și cum s-ar fi scufundat. În această situație — cum vîntul și marea o împingeau spre uscat — nava nu putea nici să se-ntoarcă pe unde venise, nici, tăindu-și odgoanele, să naufragieze pe țărm, de care era despărțită printr-o porțiune de mare prea puțin adîncă și presărată cu recife. Fiecare talaz ce se spărga de coastă înainta mugind pînă în fundul golfurilor și împrășca uscatul cu pietriș pe o distanță de mai bine de cincizeci de picioare ; apoi, trăgîndu-se înapoi, dezgolea o mare parte din plajă, rostogolind pietrele cu un huruit îngrozitor. Învolverată de vînt, marea se înfoia cu fiecare clipă și tot canalul cuprins între țărm și insula Chihlimbarului era ca o albă și întinsă velină de spume, brăzdată de uriașe valuri întunecate. Spumele se îngrămădeau în adîncul golfurilor, ridicînd movile de clăbuci, înalte de peste șase picioare, pe care vîntul le spulbera, aruncîndu-le peste muchea malului rîpos și purtîndu-le pe uscat pînă la o depărtare de peste o jumătate de leghe. Văzînd puzderia aceea de fulgi albi ce zburau pe deasupra pămîntului pînă la poalele munților, ai fi zis că sînt niște omături vînturate de pe întinsul mării. După toate semnele ce se arătau în zare, furtuna părea să fie de lungă durată. Marea se îngemăna cu cerul. Nori fioresi se desprindeau neconținut din adîncul zării și străbăteau văzduhul, săgetîndu-l ca niște păsări, în timp ce alții rămîneau neștrămutați în văzduh, ca niște stînci uriașe. Nu se zărea nici un crîmpei de cer azuriu, și o lumină palidă, verzuie învăluia tot ce se afla pe fața pămîntului, a mării și în înaltul văzduhului.

În timp ce corabia era săltată de valuri, se întîmplă ceea ce era de așteptat. Odgoanele din față se rupseră și, cum nu mai era ținută decît de o singură parîmă, nava fu azvîrlită pe stînci la o sută de metri de țărm. Un strigăt de durere izbucni din piepturile noastre. Paul era gata să se arunce în mare, dacă nu l-aș fi apucat de braț :

— Vrei să te prăpădești, fiule ? Îl mustrai eu.

— Vreau s-o scap, strigă el, sau să mor !

Cum deznădejdează îl scoase din minți, ca nu cumva să se înece, Domingo și cu mine îl legarăm de mijloc cu o frînghie lungă, pe care o țineam amîndoi de cîte un capăt. Paul porni atunci spre „Saint-Géran“, cînd înotînd, cînd mergînd pe stînci. Erau momente în care nădăjduia să poată ajunge pînă la vas,

fiindcă marca, în frământările ei capricioase, îl lăsa aproape pe uscat, așa încât ar fi putut face înconjurul lui cu piciorul ; îndată după aceea însă valurile, revenind cu o furie întărită, prvăleau asupra lui uriașe bolți de apă, ce săltau în sus partea de dinainte a carenei, azvîrlindu-l cît colo pe mal și pe bietul Paul, cu picioarele însîngerate și cu pieptul plin de vînatăi, mai mult mort decît viu. Abia apuca să-și vină în simțiri că băiatul se și ridica de jos și pornea înot, cu și mai multă înverșunare, spre vasul care, atît de amarnic bătut de talazuri, începuse să se desfacă din încheieturi. Văzînd că nu mai poate fi nici o speranță de scăpare, oamenii din echipaj se aruncară în valuri, care pe scînduri, care pe verge, care pe cotețe de găini, pe mese sau pe butoaie. În momentul acela se petrecu un lucru vrednic de-o nepieritoare milă : o tînră domnișoară apăru pe puntea de la pupa corăbiei „Saint-Géran“, cu brațele întinse spre cel ce se străduia din răspuțeri să ajungă la ea. Era Virginia, care își recunoscuse iubitul după neasemuitul său curaj. Vederea acelei gingașe făpturi, amenințată de o atît de cumplită primejdie, ne umplu de durere. Virginia însă, plină de demnitate și stăpîna pe sine, ne făcea semne cu mîna ca și cînd și-ar fi luat de-a pururi rămas bun de la noi. Toți mateloții săriseră în apă. Nu mai rămăsese pe punte decît unul singur, gol și vînjos ca Hercule. Omul se apropie plin de respect de Virginia ; îl văzurăm aruncîndu-se la picioarele ei și încercînd chiar s-o dezbrace ; fata însă îl respinse cu demnitate, întorcînd privirile să nu-l vadă. Îndată toți cei ce se aflau pe mal începură să strige care mai de care :

— Salveaz-o, salveaz-o, n-o părăsi !

În aceeași clipă însă un munte de apă, de-o înălțime înfricoșătoare, se afundă în canalul dintre insula Chihlimbarului și coastă și năvăli mugind asupra vasului, amenințînd să-l sfărîme sub puhoaietele-i negre și crestele spumegînde. În fața acestei priveliști îngrozitoare, matelotul se aruncă singur în valuri în timp ce Virginia, care vedea că i se apropie sfîrșitul, ținîndu-și cu o mîna veșmintele, iar pe cealaltă apăsînd-o pe inimă, cu ochii senini înălțați spre cer, părea un înger care s-ar fi pregătit să-și ia zborul spre ceruri.

O, zi blestemată ! vai ! totul fu mistuit de valuri. Puhoaietele azvîrliră departe, pe uscat, pe unii dintre privitorii care, dintr-un sentiment de omenie, căutaseră să fie cît mai aproape de Virginia, precum și pe matelotul care voise s-o salveze

ducînd-o înot pînă la mal. Scăpat de la o moarte aproape sigură, omul căzu în genunchi pe nisip, spunînd :

— Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că mi-ai cruțat viața ; cu dragă inimă însă mi-aș fi dat-o pentru această mîndră domnișoară, care n-a vrut cu nici un preț să se despoaie ca mine.

Împreună cu Domingo l-am scos din valuri pe bietul Paul în nesimțire, podidit de sînge pe gură și pe urechi. Guvernatorul îl dădu în seama medicilor în timp ce noi, la rîndul nostru, cercetam coasta, în nădejdea că poate marea va aduce trupul Virginiei pe țărm ; dar cum vîntul își schimbase pe neașteptate direcția, așa cum se întîmplă adesea în toiul unui uragan, ne-am zis cu tristețe că biata copilă nu va avea parte nici măcar de o îngropăciune după datină. Ne îndepărtarăm de acel loc copleșiți de mîhnire și adînc zguduiți de pierderea unei singure ființe, cu toate că atîția oameni își aflaseră moartea în acel naufragiu ; văzînd tragicul sfîrșit hărăzit unei copile atît de virtuoză, cei mai mulți dintre noi începurăm să ne îndoim c-ar exista cu adevărat o Providență, fiindcă sînt unele încercări atît de crîncene și-atît de puțin meritate, încît pînă și speranța înțeleptului ajunge să fie zdruncinată.

Paul, care începuse să-și vină în simțire, fusese adăpostit deocamdată într-o locuință din apropiere, pînă cînd avea să poată fi dus acasă. Iar eu plecai cu Domingo, ca s-o pregătim pe mama Virginiei și pe prietena ei pentru a întîmpina această cumplită nenorocire. Cînd ajunserăm la gura văii străbătută de râul Latamierilor, niște negri ne înștiințară că între timp o bună parte din sfărîmăturile corăbiei fuseseră scoase de valuri pe limanul golfului din față. Coborîrăm pe plajă și de îndată ce-mi aruncai ochii asupra lucrurilor risipite pe țărm, zării trupul neînsuflețit al Virginiei. Era pe jumătate acoperit de nisip, în atitudinea în care o văzusem pierind. Trăsăturile nu i se schimbaseră prea mult. Avea ochii închiși, dar fruntea ei păstra aceeași seninătate ; doar palidele violete ale morții se îngîneau, pe obraji ei, cu trandafirii sfiiciunii. Una din mîini zăcea peste veșminte, iar cealaltă, pe care o ținea apăsată pe inimă, era încheștată și țeapănă. Cu greu reușii să-i scot dintre degete o cutioară : dar nu mică-mi fu mirarea văzînd că era iconița lui Paul, de care-i făgăduise să nu se despartă pînă la sfîrșitul vieții ! În fața acestei ultime mărturii a statorniciei și dragostei de care fusese însuflețită biata copilă, plînsei cu lacrimi amare ; Domingo se lovea cu pumnii în piept și sfîșia

văzduhul cu strigătele lui îndurerate. Am dus trupul Virginiei într-o colibă de pescari, lăsându-l în paza unor sărmene femei malabare care se îngrijiră să-l spele.

În timp ce ele îndeplineau această tristă îndeletnicire, urcarăm cu inima strânsă spre casă. Doamna de la Tour și Margareta se rugau, așteptând vești despre soarta corăbiei. De cum dădu cu ochii de mine, doamna de la Tour strigă :

— Unde-i fata mea, draga mamei, odorul meu ?

Tăcerea și lacrimile mele o făcură să-și dea seama de nenorocirea care se abătuse asupra ei, simți că se îneacă, gîduită de un nod dureros ce i se pusese în gît ; nu mai avea glas decît pentru suspine și hohote de plîns. Margareta strigă la rîndul ei :

— Unde mi-e băiatul ? Nu-l văd ! și își pierdu cunoștința.

Alergarăm să-i dăm ajutor și cînd se trezi, în sfîrșit, din leșin, căutai s-o liniștesc spunîndu-i că Paul trăia și că guvernatorul luase măsuri să fie îngrijit. De îndată ce își veni în fire, se grăbi să vadă de prietena ei, care uneori își pierdea cunoștința pentru o bună bucată de vreme. Doamna de la Tour petrecu toată noaptea muncită de aceste cumplite suferințe ; văzînd-o cum se chinuie, mă gîndeam că nu poate fi durere mai cruntă decît durerea mamei care și-a pierdut copilul. De cîte ori se trezea din leșin, își ridica privirea mohorîtă spre cer și rămînea așa, cu ochii ațintiți în sus. Zadarnic prietena ei și cu mine îi strîngeam mîinile într-ale noastre, zadarnic o chemam cu cele mai duioase cuvinte, părea cu desăvîrșire nesimțitoare la mărturiile nestrămutatei noastre iubiri și din pieptul ei strivit de o istovitoare povară nu ieșeau decît gemete înfundate.

Dimineața, Paul fu adus acasă pe un palanchin. Își venise, în sfîrșit, în fine, dar nu putea rosti nici un cuvînt. Întîlnirea cu mama lui și doamna de la Tour, împotriva temerilor ce mă stăpîneau, avu o înrîuire mai prielnică decît toate îngrijirile mele de pînă atunci. O rază de mîngîiere miji pe chipurile celor două mame năpăstuite. Stătură amîndouă lîngă el, îl cuprinseră în brațe, îl sărutară, lăsînd să curgă în voie lacrimile zăgăzuite pînă atunci de o durere copleșitoare. Curînd lacrimile lui Paul se amestecară cu ale lor. Zbuciumul lor dureros fu urmat de o lungă toropeală ce le cufundă într-un somn letargic, pe drept cuvînt asemănător cu cel al morții —

natura aducînd în felul acesta o ușurare celor trei ființe atît de greu încercate.

Domnul de La Bourdonnais trimise pe cineva să mă înștiințeze în taină că rămășițele pămîntești ale Virginiei fuseseră aduse din ordinul său în oraș, de unde urmau să fie îndreptate spre biserica Pamplémousse. Mă grăbii să cobor la Port-Louis, unde găsii o mulțime de locuitori veniți din toate cartierele spre a lua parte la îngropăciune, ca și cum prin moartea Virginiei insula ar fi pierdut cel mai de preț giuvaer al său. Toate vasele din port aveau vergile încrucișate și pavilioanele în bernă, iar cînd și cînd, la răstimpuri mai îndelungate, slobozeau lovituri de tun. Grenadierii mergeau în fruntea convoiului, ținînd puștile cu țeava în jos. Darabanele lor acoperite de lungi zăbrănice aveau un sunet lugubru, iar pe chipurile războinicilor, care de-atîtea ori înfruntaseră moartea pe cîmpul de bătălie fără să plătească, se zugrăvea o adîncă mîhnire. Opt tinere domnișoare, din cele mai alese familii de pe insulă, îmbrăcate în alb, și ținînd frunze de palmieri în mîna, purtau trupul acoperit cu flori al virtuosoasci lor tovarășe. Un cor de copii îl însoțea, cîntînd imnuri de slavă. În spatele lor mergeau cele mai de vază persoane din rîndurile populației de pe insulă și ale statului său major, apoi guvernatorul urmat de mulțime.

Toate acestea fuseseră puse la cale de oficialități în dorința de a aduce într-un fel oarecare prinosul cuvenit virtuților Virginiei. Cînd însă trupul neînsuflețit ajunsese la poalele acestui munte, la vederea colibelor în care, mulțumită ei, sălășluisese atîta vreme fericirea și asupra cărora moartea ei făcuse să coboare acum deznădejdea, ceremonia funebră începu a se destrăma : imnurile și cînturile încetară și în tot cuprinsul nu se mai auzeau decît plînsete și suspine. Pîlcuri de tinere fete ieșeau alergînd de prin casele din vecinătate ca să atingă de sicriul Virginiei batiste, mătânii, cununi de flori, pomenind-o că pe o sfîntă. Mamele cereau lui Dumnezeu odrasle ca ea ; tinerii, iubite tot atît de statornice ; săracii, o prietenă tot atît de duioasă, iar sclavii, o stăpîină tot atît de milosivă.

În momentul în care rămășițele pămîntești ajunseră la locul de îngropăciune, negrese din Madagascar și cafre din Mozambic așezară în jurul lor panere cu fructe și atîrnară fîșii de pînză de crengile arborilor din preajmă, după datina țării lor ; indiene din Bengal și de pe coasta malabară aduseră

colivii pline cu păsări, cărora le dădură drumul în văzduh, deasupra trupului neînsuflețit ; atît de adîncă este tristețea de care sînt cuprinse toate semințiile pămîntului atunci cînd se întîmplă să moară o ființă vrednică de iubire și atît de mare este prestigiul virtuții nefericite, încît reușește să înfrățească toate religiile în jurul mormîntului ei !

Se văzură nevoiți să înconjoare groapa cu străji ca să îndepărteze cîteva fete sărmane care voiau cu orice preț să se arunce înăuntru, spunînd că nu mai au nici o mîngîiere de așteptat pe lume, și că nu le rămîne decît să moară împreună cu singura ființă care se milostivise de ele.

Virginia fu înmormîntată în preajma bisericii Pamplousse, în partea dinspre apus, la picioarele unui pîlc de bambuși, acolo unde, atunci cînd venea la liturghie cu mama ei și cu Margareta, îi plăcea să se odihnească alături de cel pe care îl numea odinioară fratele ei.

După ceremonia funebră, domnul de La Bourdonnais urcă pînă aici, urmat de o parte din cei care formau numeroasa lui suită. Guvernatorul se arată gata să facă tot ce stătea în puterea lui pentru a veni în ajutorul doamnei de la Tour și al Margaretei. Înfieră în cîteva cuvinte pline de indignare vitregia de care dăduse dovadă mătușa sa, și, apropiindu-se de Paul, îi spuse tot ce socotea el că ar putea să-i mîngîie suferința.

— N-am dorit decît fericirea dumitale și a familiei dumitale ; martor mi-e Dumnezeu. Ar trebui să pleci în Franța, prietene ; am să-ți fac eu rost de o slujbă acolo. Cît vei lipsi, voi avea grijă de mama dumitale ca de mama mea, și-i întinse mîna ; Paul și-o trase pe a lui și-și întoarse capul să nu-l vadă.

Cît despre mine, rămăsei mai departe în gospodăria nefericitelor mele prietene ca să le dau, atît lor cît și lui Paul, tot ajutorul ce-mi stătea în putere. După trei săptămîni, Paul se dădu jos din pat ; dar, pe măsură ce începea să prindă puteri, durerea lui părea că sporește. Era indiferent la orice, privirile îi erau stinse și dacă-l întrebai ceva nu se învrednicea să răspundă. Doamna de la Tour, care era pe moarte, îi spunea adesea :

— Dragul mamei, de cîte ori mă uit la tine, mi se pare c-o văd pe scumpa mea Virginia.

La numele Virginiei, Paul tresărea și se grăbea să se îndepărteze de dînsa, cu toate stăruințele Margaretei care-l ruga să vină la căpătîiul prietenei sale. Fugea în grădină căutînd singurătatea și se așeza la picioarele cocotierului Virginiei, cu ochii ațintiți asupra izvorului ei. Medicul guvernatorului, care-l îngrijise cu cea mai mare sîrguință, și pe el și pe cele două doamne, ne spuse că, pentru a-l smulge din neagra sa melancolie, cel mai bun lucru ar fi să lăsăm slobod să facă tot ce pofteste fără să-l stingherim cu nimic, fiind singurul mijloc de a desfereca tăcerea în care se zăvorîse.

Mă hotărîi să-i dau ascultare. În ziua în care Paul se simți mai întremat, primul său gînd fu să plece de acasă. Cum nu-l scăpam o clipă din ochi, o pornii îndată pe urmele lui, spunîndu-i lui Domingo să ia ceva merinde și să vină după noi. Pe măsură ce tînărul cobora coasta, voioșia și puterile lui păreau că se îmbroscătesc. O apucă mai întîi pe drumul ce ducea spre Pamplémousse și, cînd ajunse în preajma bisericii, pe aleea de bambuși, se îndreptă spre un loc unde băgase de seamă că pămîntul era proaspăt răscolit ; se așază apoi în genunchi și, ridicînd ochii spre cer, se rugă îndelung. Lucrul acesta mi se păru de bun augur pentru însănătoșirea minții sale, pentru că o asemenea mărturie de încredere în Ființa Supremă lăsa să se vadă că sufletul său se întorsese pe făgașul lui firesc. Domingo și cu mine îngenunchiarăm alături de el și ne rugarăm împreună. Într-un tîrziu, tînărul se ridică de jos și plecă mai departe, îndreptîndu-se spre partea de nord a insulei, fără să se sinchisească prea mult de noi. Cum știam că habar n-avea, nu numai unde fusese înmormîntată Virginia, dar nici chiar dacă trupul său fusese pescuit, îl întrebai de ce se dusesse să se roage la picioarele acelor bambuși.

— Am fost de-atîtea ori acolo împreună ! îmi răspunse el.

Merse așa pînă la marginea pădurii, unde ne prinse și noaptea. Acolo, văzînd că ne așezasem să mîncăm, simți și el nevoia să ia ceva în gură ; pe urmă ne culcarăm pe iarbă la rădăcina unui copac. A doua zi crezui că se va îndupleca, poate, să se întoarcă din drum. În adevăr, privi un timp în zarea cîmpiei spre biserica Pamplémousse, cu lungile ei alei de bambuși, și făcu cîtiva pași ca și cum ar fi voit să pornească într-acolo, apoi se afundă repede în pădure, urmîndu-și calea spre nord. Bănuiam ce voia, dar toate încercările mele de a-i strămuta gîndul se dovediră zadarnice. Pe la amiază, ajunserăm

în cartierul Pulberea-de-aur. Paul coborî în fugă pe țărmul mării, în dreptul locului unde naufragiase „Saint-Géran”. Văzînd insula Chihlimbarului și canalul, care în momentul acela era ca o oglindă, strigă :

— Virginia, o, draga mea Virginia ! și căzu numaidecît în nesimțire.

Domingo și cu mine îl purtarăm pe brațe în pădure, unde abia izbutirăm să-l facem să-și vină în fire. Cum se dezmetici, ținu să coboare din nou pe plajă, dar fiindcă îl rugai să nu împrășteze durerea lui și-a noastră zgîndărind niște amintiri atît de chinuitoare, se hotărî să-și schimbe drumul. Și tot așa, timp de opt zile, cutreieră toate locurile pe unde umblase cîndva cu prietena lui din copilărie. Străbătu din nou cărarea pe care fusese cu Virginia să ceară îndurare pentru sclava de la Rîul-Negru ; se duse apoi să vadă rîul Celor Trei-Gurguie, pe malul căruia fata se așezase istovită de mers, și pădurea în care rătăcise calea. Toate locurile care aminteau neastîmpărul, jocurile, prînzurile la iarbă verde, faptele bune ale iubitei lui îl făceau să plîngă : rîul de la poalele Muntelui Lung, coliba mea, cascada din apropiere, papaierul pe care-l sădise ea, pajiștea pe care-i plăcea să zburde, răspîntiile din pădure unde-i era drag să cînte ; și ecourile, care de-atîtea ori răsunaseră, stîrnite de strigătele lor de bucurie, acum nu mai repetau decît aceste dureroase cuvinte : „Virginia ! o, scumpa mea Virginia !

Ducînd o astfel de viață sălbatecă și hoinară, ochii i se adînciră în oribite, fața începu să-i pălească, și sănătatea i se șubrezi tot mai mult. Încredințat că suferințele pe care ni le pricinuesc necazurile noastre sînt sporite de amintirea plăcerilor de care ne-am bucurat cîndva, și că pasiunile se întetesc în singurătate, mă gîndii să-l îndepărtiez pe sărmanul meu prieten de locurile menite să-i amintească necontenit de pierderea pe care o suferise și să-l aducă pe alte plaiuri ale insulei, undeva unde era mai multă însuflețire. Îl luai, așadar, cu mine în cartierul Williams, așezat pe un podiș înalt, prin care nu colindase niciodată pînă atunci. Datorită agriculturii și îndeletnicirilor neguțătorești ale locuitorilor, viața în această parte a insulei era variată și plină de mișcare. Erau acolo numeroase echipe de lemnari, unii ciopleau buștenii, iar alții croiau scîndurile ; căruțe treceau încoace și încolo ; herghelii mari de cai și cirezi de boi pășteau pe imașurile întinse, iar podișul era

presărat cu locuințe. Altitudinea acestor pământuri îngăduia pe alocuri cultura diferitelor soiuri de plante europene. Ici și colo, vedeai lanuri de grâu, covoare de căpșuni în luminișurile pădurii și tufișuri de măceși pe marginile drumurilor. Prospețimea aerului, biciuind nervii, era chiar prielnică sănătății albilor. Cum locurile mai înalte, aflate cam pe la mijlocul insulei, erau înconjurată de păduri mari, de pe ele nu se zărea nici marea, nici orașul Port-Louis, nici biserica din Pamplémousse, nici nimic altceva care ar fi putut să-i aducă aminte lui Paul de Virginia. Chiar și munții, care se țin lanț pînă la Port-Louis, priviți de pe întinsurile cartierului Williams, se înfățișează ca un lung promontoriu desfășurat în linie dreaptă și cu pereții perpendiculari, pe creasta căruia se ridică mai multe piramide înalte de piatră, cu vîrfurile pierdute în nori.

Astfel arătau plaiurile spre care am îndreptat pașii tînărului meu prieten. Nu-l lăsam să stea o clipă locului umblam tot timpul împreună, zi și noapte, fie ploaie, fie soare, rătăcind înadins drumul prin păduri, pe pământurile destelenite, prin cîmpii, pentru ca oboseala trupului să nu-i mai lase răgaz pentru frămîntările lui lăuntrice și ca să-i amăgesc gîndurile, purtîndu-l prin locuri necunoscute și pe cărări pe care mereu le pierdeam. Sufletul îndrăgostitului însă regăsește pretutindeni urmele ființei iubite. Noaptea și ziua, liniștea singurătăților, ca și forfota așezărilor, timpul însuși, care de obicei destramă atîtea amintiri, nimic nu-l poate îndepărta de ele. Ca și acul atins de magnet, care, oricît l-am scutura, de îndată ce revine la starea de repaos se întoarce iarăși către polul ce-l atrage. De cîte ori îl întrebam pe Paul, atunci cînd rătăceam drumul în cutreierările noastre prin cartierul Williams : „Și-acum încotro ?” — se îndrepta către mieznoapte, spunîndu-mi : „Uite munții noștri, să ne întoarcem”.

Abia atunci mă dumirii, în sfîrșit, că toate încercările mele de a-i abate gîndurile într-altă parte erau de prisos și că nu-mi mai rămînea altceva de făcut decît să dau pîpt fățiș cu pasiunea lui, folosind toate mijloacele pe care le avea la îndemîină slaba mea judecată. Drept care îi spusei :

— Da, iată munții pe ale căror plaiuri locuia scumpa dumină Virginia și iată și iconița pe care i-ai dat-o cîndva și pe care, murind, o purta lipită de inimă, inima ei ce pînă în ultima clipă a bătut numai pentru dumneata.

Și spunînd acestea îi arătai lui Paul iconița pe care i-o dăruise Virginiei, pe marginea fîntînii, sub cocotierii lor. Văzînd-o, o tristă bucurie îi licări în privire. Apucă lacom iconița în mîinile sale vlăguite și-o duse la gură. Simții că se înăbușă și, din ochii lui sîngerati, lacrimile nu mai apucară să se rostogolească pe obraji.

— Ia aminte, fiule, îi spusei, și ascultă-mă pe mine, care sînt prietenul dumitale, așa cum am fost al Virginiei și care, martor al năzuinților voastre, m-am străduit adeseori să vă întăresc judecata pentru a putea întîmpina încercările neașteptate ale vieții. Ce te face să plîngi cu atîta amărăciune? Nenorocirea ce te-a lovit? Sau soarta nefericită a Virginiei?

Nenorocirea dumitale? Da, fără-ndoială, este covîrșitoare. Ai pierdut pe cea mai desăvîrșită dintre fete, care ar fi fost de bună seamă și cea mai vrednică de respect dintre femei. Și-a nesocotit interesele, pentru a le împlini pe ale dumitale și, punîndu-te mai presus decît orice bogăție, nu și-a dorit altă răsplată pentru virtuțile ei. Dar de unde poți să știi că ființa de la care așteptai o fericire atît de curată n-ar fi fost pentru dumneata un izvor de nesfîrșite suferințe? Era săracă, iar mătușa ei o dezmoștenise; nu aveai de împărțit cu ea în viitor decît munca dumitale. Acum, cînd educația primită o făcuse mai plăpîndă, iar încercările prin care trecuse mai curajoasă, ai văzut-o cum zi de zi se istovește, silindu-se să împartă strădaniile cu dumneata. Iar cînd ar mai fi venit pe lume și copiii, necazurile ei și ale dumitale ar fi sporit și mai mult văzîndu-vă nevoiți să întrețineți voi singuri două mame bătrîne și o familie abia înfiripată.

Poate că-mi vei spune: ne-ar fi ajutat guvernatorul. Dar într-o colonie care-și schimbă atît de des dregătorii crezi că s-ar mai fi găsit mulți ca domnul de La Bourdonnais? Dacă ar fi venit aici niște ocîrmuitori lipsiți de conștiință și rușine? Și dacă, pentru a căpăta vreun ajutor de nimic, soția dumitale ar fi fost silită să le facă ochi dulci? Dacă-ar fi fost ușuratică, ai fi fost vrednic de plîns; dacă ar fi fost înțeleaptă, ați fi rămas săraci; mare noroc, dacă, din pricina frumuseții și a virtuții ei, n-ai fi fost năpăstuit chiar de aceia din partea cărora așteptai un sprijin!

Mi-ar fi rămas, îmi vei spune, fericirea, o fericire care nu se bizuie pe bogăție, aceea de a ocroti femeia iubită, legată de noi tocmai prin slăbiciunea ei; de a o mîngîia împărtășindu-i

propriile mele frământări, de a-i dăruî tristeţea mea în locul bucuriilor şi de a spori dragostea noastră prin neajunsurile pe care le-am fi îndurat împreună. Fără îndoială că atît virtutea, cît şi iubirea au parte de aceste amare plăceri. Dar acum Virginia nu mai este ; ţi-au rămas, în schimb, fiinţele pe care le iubea cel mai mult pe lume după dumneata : mama ei şi mama dumitale care, văzînd cum te mistuie durerea asta fără leac, va închide ochii înainte de vreme. Caută să te simţi fericit uşurîndu-le viaţa, aşa cum se simţea şi ea odinioară. Faptele bune, fiule, sînt fericirea hărăzită virtuţii. Nu există nimic mai temeinic şi mai măreţ pe pămînt. Planurile al căror ţel sînt desfătările, odihna şi petrecerile, bogăţiile şi gloria nu sînt cîtuşi de puţin făcute pentru om, care-i atît de plătînd, un călător cu o viaţă trecătoare. Ai văzut cum un singur pas spre bogăţie ne-a aruncat pe toţi din prăpastie în prăpastie. E adevărat că dumneata te-ai împotrivit, dar cine ar fi crezut că plecarea Virginiei avea să aibă altă urmare decît fericirea ei şi a dumitale ? Stăruinţele unei rubedenii bogate şi vîrstnice, sfaturile unui înţelept guvernator, încurajările unei întregi colonii, îndemnurile şi autoritatea unei feţe bisericeşti au pricinuit deopotrivă nenorocirea Virginiei. Adeseori se întîmplă să ne ducem singuri la pierzanie, înşelaţi chiar de înţeleapta chibzuinţă a celor ce ne cîrmuiesc. Ar fi fost, fără-îndoială, mai bine să nu le dăm crezare, să nu punem nici unei temeî pe cuvintele şi speranţele unei lumi amăgitoare. Dar, în sfîrşit, dintre atîţia oameni pe care-i vedea muncind din greu pe aceste meleaguri, dintre atîţia alţii care pleacă în Indii să-şi caute norocul sau care, fără să-şi părăsească ţara, se bucură în tihnă, în Europa, de truda celor de aici, nu este nici unul căruia să nu-i fie ursit ca într-o bună zi să piardă tot ceea ce era mai de preţ pentru el — măriri, avere, soţie, copii, prieteni. Pentru cei mai mulţi dintre ei, la toate aceste pierderi se mai adăugă şi amintirea propriei lor nesăbuiinţe. Dar dumneata, în adîncul dumitale, n-ai să-ţi faci nici un fel de muştrări. Ai fost statornic în credinţa dumitale. Ai avut, în floarea tinereţii, chibzuinţa unui înţelept, căutînd să nu te îndepărtezi de sentimentul naturii. Părerile dumitale erau singurele adevărate pentru că erau curate, dezinteresate pentru că aveai asupra Virginiei drepturi sfinte ce nu puteau fi puse în cumpănă cu nici o bogăţie. Ai pierdut-o, dar nici nesăbuiinţa dumitale, nici lăcomia de bani, nici o greşită chibzuinţă

nu i-au adus pierzarea, ci însăși voința lui Dumnezeu, care a fost pasiunile altora ca să-ți răpească ființa iubită ; Dumnezeu, de la care ai totul, care știe tot ce-ți trebuie și a cărui înțelepciune te scutește de remușcările și nădejdea ce însoțesc de obicei nenorocirile pricinuite de noi.

S-ar putea, desigur, să-ți spui în restriștea dumitale : N-am meritat-o ! Ce te face oare să plîngi : destinul nefericit al Virginiei, sfîrșitul ei, starea ei de acum ? A împărtășit soarta hărăzită deopotrivă mărimilor, frumuseții și chiar și împărățiilor. Viața omului, cu toate planurile urzite de el, se înalță ca un foișor a cărui cheie de boltă este moartea. De cînd s-a născut, era osîndită să moară. Ferice de ea că s-a desprins din legăturile vieții înaintea mamei sale, a mamei dumitale, înaintea dumitale însuși, că nu i-a fost dat, adică, să moară de mai multe ori înainte de a închide ochii pe veci.

Moartea, fiul meu, este o binefacere pentru toți oamenii ; e noaptea acestei zile neliniștite pe care o numim viață. În somnul morții își găsesc alinarea pe veci bolile, durerile, întristările de care sînt neîncetat frămîntați bieții oameni. Privește cu luare aminte oamenii care par cei mai fericiți și ai să vezi că au cumpărat foarte scump așa-zisa lor fericire : vaza de care se bucură în lume — prin necazuri casnice ; bogăția — printr-o sănătate șubrezită ; plăcerea atît de rară de a fi iubit — prin necontenite sacrificii ; și adesea, la capătul unei vieți jertfite pentru binele altora, nu văd în jurul lor decît prieteni fățarnici și rubedenii nerecunoscătoare. Virginia însă a fost fericită pînă în ultima clipă a vieții. A fost fericită cu noi, prin darurile firii ; departe de noi, prin harul virtuții ; și chiar în clipa îngrozitoare cînd am văzut-o pierind, era de asemenea fericită ; căci, fie că și-a aruncat privirile asupra întregii colonii, căreia îi pricinuia o adîncă mîhnire, răsfrîntă pe toate chipurile, fie asupra dumitale, care, cu atîta cutezanță, te străduiai să vii într-ajutor, și-a putut da seama cît ne era de dragă tuturor. Și-a întărit sufletul pentru a ține piept încercării ce-o aștepta, amintindu-și de viața neprihănită pe care o dusesese, și atunci a primit răsplata pe care cerul o hărăzește virtuții : un curaj mai puternic decît primejdia. Și a întîmpinat moartea cu o față senină.

Dumnezeu, fiule, dă prilej virtuții să treacă prin toate încercările vieții, ca să ne arate că numai ea poate să tragă foloase de pe urma lor și să găsească în fiecare dintre ele ferî-

cire și slăvă. Când vrea ca numele ei să se bucure de o cât mai strălucită faimă, o înalță pe o scenă în vârful lumii întregi, punând-o să înfrunte moartea ; și atunci curajul ei este merit să rămână drept pildă tuturor, iar amintirea suferințelor îndurate să primească pururea un prinos de lacrimi din partea posterității. Iată momentul nepieritor ce i-a fost sortit pe acest pământ; unde totul este trecător și unde chiar amintirea mai tuturor capetelor încoronate în scurtă vreme este îngropată într-o veșnică uitare.

Dar Virginia dăinuie încă. Gîndește-te, fătul meu, că totul se schimbă pe fața pămîntului, dar nimic nu se pierde. Nici o iscusință omenească n-ar fi în stare a nimici o cât de mică particulă de materie, și, prin urmare, cum s-ar putea să piară ceea ce se cheamă gîndire, simțire, dragoste, virtute, credință, cînd elementele din care era plăsmuită făptura ei sînt indestructibile ? O, dacă Virginia a fost fericită cu noi, acum este și mai fericită. Există un Dumnezeu, fiule, întreaga natură îl mărturisește ; nu mai e nevoie să ți-o dovedesc. Numai răutatea oamenilor îi face să tăgăduiască o dreptate de care ei se tem. Existența lui o simți în inima dumitale, așa cum înfăptuirile sale se află înaintea ochilor noștri. Crezi dumneata oare că El ar putea să nu-i dea Virginiei răsplata ce i se cuvine ? Crezi dumneata că această putere care a îmbrăcat un suflet atît de ales într-un veșmînt atît de furios, urzit cu o măiestrie divină, n-ar fi găsit mijlocul s-o scape din valuri ? Că acela care a orînduit fericirea de acum a oamenilor, în virtutea unor legi pe care dumneata nu le cunoști nu ar fi în măsură să-i făurească o altă fericire Virginiei, în virtutea unor legi care sînt atît de necunoscute pentru dumneata ? Cînd eram în neant, dacă am fi fost în stare să gîndim, ne-am fi putut închipui cumva existența noastră actuală ? Iar acum, cînd ne aflăm în miezul acestei misterioase și trecătoare existențe, ne putem oare da seama de ceea ce ne așteaptă dincolo de moartea al cărei prag trebuie să-l trecem cu toții ? Dumnezeu are nevoie, asemenea omului, de micul nostru glob pămîntesc ca de o scenă ca să poată scoate în vîileag înțelepciunea și bunătatea sa, și n-a fost El oare în stare să răspîndească viața omenească decît pe cîmpiile morții ? Nu există o singură picătură de apă în ocean care să nu fie împînzită de ființe vii așa, ca noi ; să nu fie oare printre atîția aștri ce se rotesc deasupra capetelor noastre nici unul hărăzit nouă ?

Cum ! Să nu existe înțelepciune supremă și bunătate divină decât pe tărîmul pe care ne aflăm noi, iar toate aceste nenumărate globuri strălucitoare, tot acest nemărginit noian de lumină de care sînt înconjurate, și pe care nici furtunile și nici umbra nopților nu-l întunecă vreodată, să nu fie decât un spațiu fără rost și un veșnic neant ? Dacă noi, care nu ne-am dăruit nimic, am îndrăzni să punem limite puterii de la care am primit totul, ar fi oare cu puțință să ne închipuim că ne aflăm aici la granițele împărăției sale, unde viața se luptă cu moartea și nevinovăția cu tirania ?

Există, fără îndoială, undeva un loc unde virtutea își primește răsplata cuvenită. Virginia e fericită acum. A ! dacă din lăcașul îngerilor, unde se află, ar putea să-ți vorbească, ți-ar spune, întocmai ca atunci cînd și-a luat rămas bun : „O, Paul ! viața nu-i decât o încercare. S-a socotit că am rămas pururea credincioasă legilor firii, ale dragostei și ale virtuții. Am străbătut mări ca să dau ascultare familiei mele ; m-am lepădat de bogății ca să-mi păstrez credința ; și mai curînd mi-am pierdut viața decât să trec peste orice rușine dezgolindu-mi trupul. Cerul a găsit că mi-am împlinit rostul. Am scăpat pentru totdeauna de sărăcie, de bîrfeli, de vijelii și de priveriștea suferințelor celorlalți. Nici una din nenorocirile care-i înspăimîntă pe oameni nu mă mai poate ajunge de acum înainte ; și tu mă plîngi ! Sînt curată și nepieritoare ca o rază de lumină ; și tu mă chemi înapoi, în noaptea vieții ! O, Paul ! o, dragul meu prieten ! amintește-ți de zilele fericite cînd, dis-de-dimineață, eram dezmiertați de priveriștea fermecată a cerului, în clipa în care soarele răsărea peste vîrfurile acestor stînci, revărsîndu-și lumina pînă în adîncul pădurilor. Simțeam atunci o încîntare a cărei pricină n-o puteam desluși. În dorințele noastre nevinovate, am fi vrut să fim numai ochi, ca să ne bucurăm de bogăția de culori a zorilor ; numai miros, ca să sorbim miresmele florilor noastre ; numai urechi, ca să ascultăm concertele păsărilor noastre ; numai inimă, ca să ne dăm seama de aceste binefaceri. Acum cînd mă aflu chiar la izvoarele frumuseții, acolo unde își are obîrșia tot ce este desfătător pe pămînt, sufletul meu vede, gustă, aude, pipăie nemijlocit ceea ce el nu putea simți pe atunci decât cu slabele mijloace pe care le avea la îndemînă. O, cine ar putea zugrăvi aceste meleaguri luminate de un veșnic răsărit, pe care mi-e hărăzit a sălășlui în veci ? Tot

ceea ce o putere nemărginită și o bunătate divină au putut făuri pentru a mîngîia o ființă nefericită ; toată armonia pe care prietenia unor ființe fără de număr, împărtășind aceeași fericire, poate s-o izvodească în sînul bucuriei obștești, noi o simțim pe deplin. Primește, așadar, încercarea ce ți-a fost dată ca să sporești fericirea Virginiei tale printr-o dragoste fără de sfîrșit și printr-o cununie ale cărei făclii nu se vor stinge niciodată. Atunci îți voi alina toate părerile de rău ; atunci îți voi șterge lacrimile. O, dragul meu prieten ! tînărul meu soț ! înalță-ți sufletul spre infinit, pentru a putea îndura aceste suferințe de-o clipă.“

Emoția de care eram cuprins curmă firul cuvîntării mele. Iar Paul, uitîndu-se la mine, strigă :

— Nu mai trăiește ! S-a dus ! și rostind aceste dureroase cuvinte fu biruit din nou de o lungă slăbiciune.

Cînd, în sfîrșit, își veni în fire spuse :

— De vreme ce moartea este o binefacere și Virginia e fericită, vreau să mor și eu ca să fiu împreună cu Virginia.

Astfel toate argumentele mele menite să-i aducă mîngîiere nu reușiseră decît să-i întrețină deznădejdea. Eram ca un om care încearcă să-și scape prietenul din valurile unui fluviu, dar el nu vrea să înoate, se lasă tras la fund. Durerea îl covîrșise. Vai ! necazurile tinereții pregătesc pe om pentru viață, dar Paul nu suferise niciodată.

Mă întorsei cu el acasă. Maică-sa și doamna de la Tour tînjeau amîndouă, cuprinse de o lîncezeală ce părea să le fi sleit și mai mult. Margareta era cea mai abătută dintre ele. Firile zglobii, peste care supărările ușoare lunecă fără să lase urme, sînt mai lesne doborîte de marile încercări.

— O, vecine dragă ! mă întîmpină dînsa, azi-noapte Virginia mi s-a arătat în vis, îmbrăcată în alb, în mijlocul unor crînguri și grădini de toată frumusețea. „Mă bucur de o fericire pe care oricine ar putea s-o rîvnească“, mi-a spus ea. Pe urmă s-a apropiat de Paul zîmbind și l-a luat cu dînsa. Și cum căutam să-l opresc pe băiat să nu plece, am simțit că mă desprind la rîndul meu de pămînt și că-l urmez cu o neasemuită bucurie. Am vrut atunci să-mi iau rămas bun de la prietena mea și, în aceeași clipă, am văzut-o venind după noi împreună cu Maria și cu Domingo. Dar ceea ce mi se pare și mai ciudat este că tot astă-noapte doamna de la Tour a avut un vis în care i s-au arătat aceleași lucruri.

— Dragă prietenă, îi răspunsei, cred că nimic nu se întâmplă pe lume fără voia lui Dumnezeu. Visurile povestesc uneori adevărul.

Doamna de la Tour îmi împărtăși la rîndul ei un vis întru totul asemănător, pe care-l avusese în aceeași noapte. De cînd le cunoșteam pe cele două doamne, nicideată nu observasem că ar fi dat crezare superstițiilor ; eram deci surprins de potrivirea dintre visele lor și în sinea mea nu mă mai îndoiam că aveau să se împlinească. Credința că adevărul ni se înfățișează uneori în timpul somnului este răspîndit la toate popoarele pămîntului. Cei mai mari oameni ai antichității au împărtășit-o ; printre alții, Alexandru, Cezar, Scipionii, cei doi Caton și Brutus, și despre nici unul dintre ei nu puteam spune c-ar fi fost slab de înger. În Vechiul și în Noul Testament sînt atîtea exemple de visuri care s-au împlinit. Cît despre mine, în privința asta îmi ajunge cît știu din propria mea experiență ; și am avut de cîteva ori prilejul să-mi dau seama că visele sînt vestiri ale unei inteligențe care ne poartă de grijă. Și că nu ne stă în putință nici să combatem, nici să apărăm cu argumente niște lucruri care depășesc puterile rațiunii omenești. Totuși rațiunea omului nu este decît oglindirea celei divine, și de vreme ce omul este în stare să facă, prin nu știu ce mijloace ascunse și nelămurite, ca năzuințele lui să răzbată pînă la capătul lumii, de ce inteligența ce cîrmuiește lumea n-ar folosi niște mijloace asemănătoare, în același scop ? Un prieten caută să-și mîngîie prietenul printr-o scrisoare care străbate o mulțime de împărății, se strecoară printre zavistiile unor neamuri ce se dușmănesc, ca să aducă bucurie și speranță unui singur om ; de ce atunci atotputernicul ocrotitor al nevinovăției n-ar putea veni, pe cine știe ce cale ascunsă, în ajutorul unui suflet virtuos, care și-a pus toată nădejdea în el ? Are oare nevoie să se slujească de vreo mărturie vădită ca să-și împlinească voința, El, ale cărui fapte sînt săvîrșite în adîncul sufletului omenesc ? De ce atunci să punem la îndoială visele ? Viața, în care urzim atîtea planuri trecătoare și vane, este aliceva oare decît un vis ?

Oricum ar fi, visul sărmanelor mele prietene se împlini curînd. Paul se stinse din viață după două luni de la moartea scumpei lui Virginia, al cărei nume îl avea tot timpul pe buze. Opt zile mai târziu, Margareta simți că i se apropie

sfârșitul cu o bucurie pe care numai virtuții îi este dat s-o cunoască. Își luă rămas bun de la prietena sa cu cele mai duioase cuvinte :

— În nădejdea, îi spuse ea, că ne vom regăsi cîndva cu drag, pentru a nu ne mai despărți niciodată. Moartea este cea mai mare binefacere, adăugă apoi, și se cuvine s-o dorim. Dacă viața este o pedeapsă, trebuie să-i așteptăm cu nerăbdare sfârșitul ; iar dacă este o încercare, e firesc s-o vrem cît mai scurtă.

Guvernatorul luă sub oblăduirea lui pe Domingo și pe Maria, care nu mai erau în stare să muncească și care nu avură nici ei mai multe zile decît stăpînele lor. Cît despre bietul Fidel, murise de jale, aproape o dată cu stăpînul său.

Doamnei de la Tour, care în mijlocul atîtor grele lovituri dovedise o tărie sufletească cum nimeni n-ar fi crezut, îi dădui găzduire la mine. Pînă în ultima clipă veghease la căpătîiul lui Paul și al Margaretei căutînd să-i mîngîie, ca și cînd n-ar fi avut de îndurat decît suferințele lor. După ce se prăpădiră, îmi vorbea în fiecare zi despre ei, ca despre niște prieteni dragi care s-ar fi aflat în vecinătate. Totuși nici ea nu mai trăi decît o lună după ei. Cît privește pe mătușa sa, nici un moment nu se gîndise s-o osîndească pentru nenorocirile întîmplate din pricina ei ; dimpotrivă, se ruga lui Dumnezeu să i le ierte și să liniștească înspăimîntătoarele turburări ale minții de care, după cum auzisem, pătimea de cînd o alungase pe Virginia cu atîta neomenie.

Mătușa cea dușmănoasă își primi în curînd pedeapsa pentru răutatea ei. Prin oamenii din echipajele vaselor, ce soseau din cînd în cînd în port, aflai că era bîntuită de tot felul de năluciri, care n-o lăsau nici să trăiască, nici să moară. Cînd se socotea vinovată de sfârșitul pretimpuriu al încîntătoarei sale nepoate, ca și de moartea doamnei de la Tour, care se prăpădise puțin mai apoi, cînd se arăta mulțumită că se descotorosise de cele două nenorocite, care își făcuseră familia de rîs prin pornirile lor vulgare. Uneori, văzînd sumedenia de săraci ce împînzește Parisul, izbucnea :

— De ce nu i-or fi ducînd în colonii pe toți trîntorii ăștia, să le stîrpească sămînța ! ?

Ca să adauge apoi că ideile de umanitate, de virtute, de religie, pe care toate popoarele și le-au însușit, nu sînt decît niște născociri ale politicii cîrmuitorilor. Pe urmă, trecînd brusc de la o extremitate la alta, se lăsa coplesită de tot felul de spaima superstițioase, care-i înghețau inima de groază.

Se grăbea atunci să ducă milostenii îmbelșugate unor călugări bogați care se îngrijeau de sufletul ei, rugîndu-i din răsuputeri să împace mînia lui Dumnezeu prin sacrificiul bogățiilor sale. Ca și cum niște prisosuri pe care ea nu se învrednicise să le dea nevoiașilor puteau să fie pe placul Părintelui omenirii ! Adesea, închipuirea îi înfățișa cîmpii cotropite de flăcări, munți de foc prin care rătăceau arătări fioroase, chemînd-o în gura mare. Se arunca atunci la picioarele duhovnicilor ei, năzărindu-i-se c-o așteaptă cele mai cumplite chinuri și cazne, pentru că cerul, în dreptatea lui, trimite sufletelor haine credințe înfricoșate.

Și trăi astfel încă vreo cîțiva ani, rînd pe rînd necredincioasă sau bîntuită de superstiții, înspăimîntată în aceeași măsură de viață ca și de moarte. Dar tocmai lucrul căruia îi jertfise toate simțămintele firești era sortit să pună capăt unci atît de jalnice existențe. Avu parte să afle cu mîhnire că toată averea ei urma să treacă, după moartea sa, în mîinile unor rubedenii pe care le ura. Încercă atunci să înstrăineze o bună parte din ea ; neamurile însă, folosindu-se de toanele ei de nebunie, se îngrijiră s-o închidă într-un ospiciu, sub cuvînt că-și pierduse mințile, punînd totodată sub tutelă bunurile de care dispunea. Astfel, înseși bogățiile sale ajunseră în cele din urmă s-o ducă la pierzare : și după cum împietriseră inima aceleia care le stăpînea, tot așa înveninară și sufletul celor care le jinduiau. Mătușa își sfîrși, deci, zilele, păstrînd, spre marea ei nenorocire, atîta judecată cît să-și dea seama că era prădată și disprețuită chiar de persoanele de care se lăsase călăuzită în viață.

Alături de Virginia, la rădăcina acclorași bambuși, a fost înmormîntat prietenul ei, Paul, iar în preajmă, cele două

măicuțe duioase și credincioșii lor slujitori. Pe umilele lor morminte n-au fost așezate lespezi de marmoră și nici n-au fost săpate inscripții menite să preamărească virtuțile de care erau însuflețiți ; dar amintirea lăsată a rămas neștearsă în inimile tuturor celor pe care i-au îndatorat. Umbrele lor n-au nevoie de strălucirea pe care au ocolit-o în timpul vieții ; dar dacă le mai pasă cumva de ceea ce se petrece pe pământ, fără îndoială că zăbovesc deseori cu drag sub acoperișurile de paie ale colibelor în care se adăpostește harnica virtute, și caută să mângâie sărăcia nemulțumită de soarta ei și să întrețină în inimile tinerilor îndrăgostiți o flacără nestinsă, prețuirea darurilor firii, îndemnul la muncă și teama de bogății.

Glasul poporului, care nu pomenește niciodată despre monumentele ridicate spre slava capetelor încoronate, a pus unor locuri din cuprinsul acestei insule nume sortite să amintească pururea de sfârșitul Virginiei. Lângă insula Chihlimbarului, printre stîncile ale căror vîrfuri ies din apă, se vede **TRECĂTOAREA SAINT-GÉLAN**, așa cum se chema vasul cu care Virginia venise din Europa și care s-a scufundat în locul acela.

Mai departe, la vreo trei leghe de aici, unde se sfîrșește limba aceasta de pământ, se zărește **CAPUL BLESTEMAT**, pe jumătate acoperit de valurile mării, pe care „Saint-Géran” nu l-a putut trece ca să intre în port cu o zi înainte de a se dezlănțui uraganul. Iar aici, în fața noastră, la capătul acestei vîlcele, se află **GOLFUL MORMÎNTULUI**, unde am găsit-o pe Virginia îngropată în nisip ; ca și cum marea ar fi vrut să înapoieze familiei trupul ei neînsuflețit și să aducă ultimul prinos cuvenit virtuții sale pe țărmurile pe care le-a cinstit prin curătenia ei sufletească.

Tineri uniți printr-o dragoste atît de duioasă ! Mame nefericite, scumpă familie, pădurile acestea care vă adăposteau la umbra lor, șipotele acestea ce curgeau și acum întristate de ființele pierdute. Nimeni n-a mai îndrăznit să lucreze după voi pământul acesta pustiu, nici să ridice din nou aceste umile colibe. Caprele voastre s-au sălbăticit, grădinile voastre au

căzut în paragină, păsările voastre au fugit și nu se mai aude nimic altceva decât țipătul uliilor care se rotesc în văzduh deasupra acestui brîu de stînci. Cît despre mine, de cînd m-ați părăsit, am rămas ca un om care nu mai are nici un prieten pe lume, ca un părinte care și-a pierdut copiii, ca un călător ce rătăcește pe fața pămîntului singur, ca-ntr-un deșert.

Spunînd aceste cuvinte, bietul om se îndreptă plîngînd așa cum și eu am lăcrimat deseori în timp ce ascultasem această povestire.

CUPRINS

Prefață	7
Notița lui Bédier	13

Tristan și Iseut	15
ABATELE PRÉVOST	
Manon Lescaut	135
BERNARDIN DE SAINT-PIERRE	
Paul și Virginia	285

Redactor : TEODORA POPA
Tehnoredactor : ION TUDOR

Apărut 1970. Format 540×840/16. Coli ed. 21,73. Coli
tipar 24,5. A. nr. 18 430/1970. C.Z. pentru bibliotecile
mari și mici 33—330

Tiparul executat sub comanda nr. 766 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”, Piața
Scînteii nr. 1, București Republica Socialistă
România

În Colecția
„ROMANUL DE DRAGOSTE“
apar:

1 Liviu Rebreanu	■ Adam și Eva
2 Camil Petrescu	■ Patul lui Procust
3 Mihail Sadoveanu	■ Cazul Eugeniței Costea
4 Guy de Maupassant	■ O viață
5-6 William Thackeray	■ Bîlciul deșertăciunilor, I-II
7 Ionel Teodoreanu	■ Lorelei
8 Prosper Mérimée	■ Carmen
9-10 Stendhal	■ Roșu și negru, I-II
11-13 Octav Dessila	■ Iubim, I-II-III
14 Gib Mihăescu	■ Donna Alba
15 Heinrich Mann	■ Îngerul albastru
16-17 Al. Dumas	■ Regina Margot, I-II
18 Daniel Defoe	■ Moll Flanders
19 Henry James	■ Portretul unei doamne
20 Panait Istrati	■ Neranțula
21 Jane Austen	■ Mîndrie și prejudecată